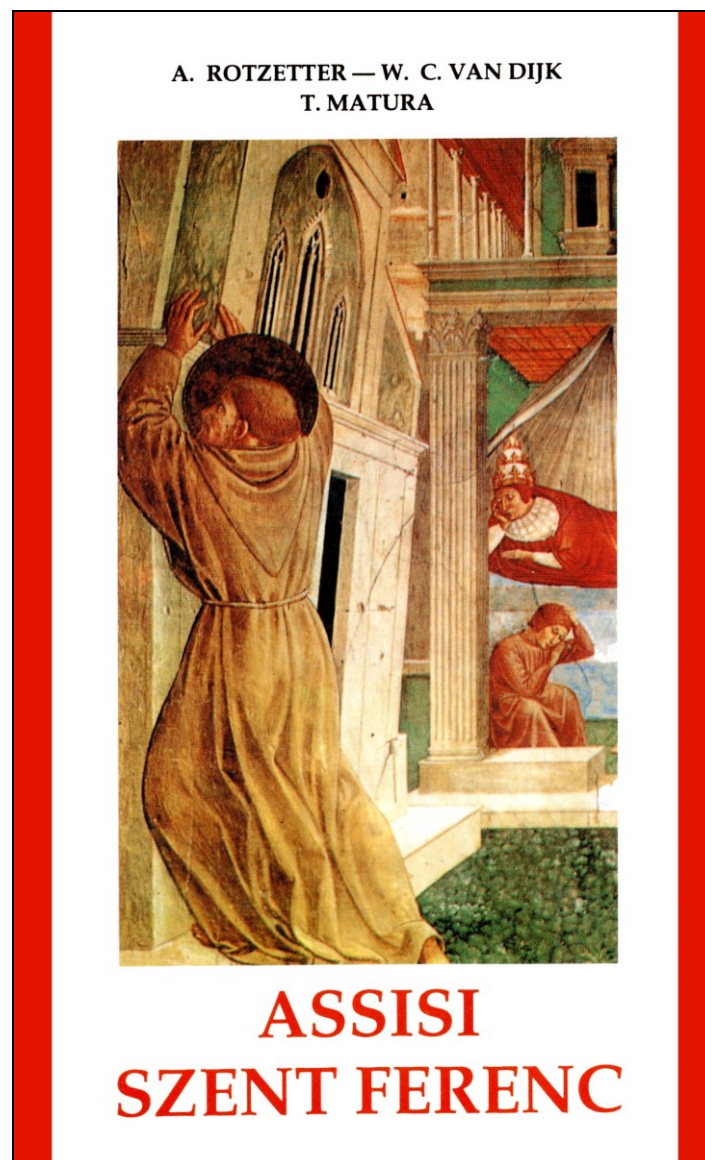

**Anton Rotzetter
Willibrord-Christian Van Dijk
– Thaddée Matura
Assisi Szent Ferenc**

Mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

**Anton Rotzetter – Willibrord-Christian Van Dijk – Thaddée Matura
Assisi Szent Ferenc**

A kezdet, és ami abból megmaradt

A magyar fordítás az 1982 őszén megjelent, némileg átdolgozott második kiadás nyomán készült, melynek címe: Franz von Assisi – Ein Anfang und was davon bleibt

A könyvet fordította:
Christophora Szöllősy és
Kovács Sándor

A fedélen: Benozzo Gozzoli: III. Ince álma
(Freskó a montefalcói S. Francesco-templomban – 15. sz.)

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1995-ban jelent meg a Vigilia Kiadó gondozásában az ISBN 963 7964 20 7 azonosítóval. Az elektronikus változat a Vigilia Kiadó engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektornikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Vigilia Kiadó tulajdonában marad.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	8
Első rész: Anton Rotzetter OFMCAP: Szt. Ferenc élete, életprogramja és alapélményei	9
Bevezetés	9
1. A nevek etimológiája	9
2. A nevek jelentősége	9
3. Meghatározó egyéniség	10
4. A fejlődés	11
5. Megszólaltatni Szent Ferencet	11
Ferenc élete	13
6. Bevezetés	13
Ifjúkora.....	13
7. Az osztálytársadalom	13
8. A hierarchikus társadalmi rendszer.....	14
9. Jeruzsálem eleste.....	14
10. Az iskola	14
11. A nagykorúság	15
12. A háború.....	15
Megtérése.....	16
13. A kezdeti időszak.....	16
14. Megrázkódtatások	16
15. A fordulat	17
16. Utazás Rómába: a koldusok.....	17
17. A leprások – testvérek.....	18
18. San Damiano: a Keresztrefeszített	18
19. Összeütközés apjával: új létforma	19
20. Porciunkula: az Evangélium	20
Életének kiteljesedése	20
21. A testvéri közösség	20
22. Az egyházi jóváhagyás	20
23. Csend és békesség.....	21
24. Assisi Klára.....	22
25. A fő kérdés.....	23
26. A világiak közössége	23
27. Missziós utak	24
28. Válság a közösségben	24
29. Greccio: Isten alázatossága	25
30. Alverna: Ferenc Krisztus képmása	25
31. Betegség és halál.....	26
Életprogramja.....	28
32. Bevezetés	28
Élete értelme: az Evangéliumot élni	28
33. Bevezetés	28
34. Hermeneutikai alapelvek	29
35. Értelmezés.....	30

36. Bibliai források	30
37. Szinoptikusok.....	31
38. János.....	32
39. Péter első levele és a pasztorális levelek.....	33
40. Zsoltárok	34
41. Egyedül a kegyelem.....	34
42. Egyedül az Evangélium	36
43. Egyedül az imádság	36
44. Az imádság gyakorlata és elmélete.....	37
Engedelmességben élni.....	39
45. Bevezetés	39
46. Vak engedelmesség.....	39
47. Az odafigyelés fontossága	39
48. „Az engedelmességen kívül” – „az engedelmességre befogadni”	40
49. Élettér.....	40
50. Engedelmesség és szeretet	41
51. Minoritas	42
52. Új közösségi forma	42
53. „Szolgák”	43
54. Személyes fellépés másokért	43
Az első döntés: „A szent szegénység keresése, megtalálása és hűséges megtartása”	45
55. Bevezetés	45
56. Vers a szegénységről.....	45
57. Az Úrnő.....	46
58. Az Apa	47
59. Teremtettségünk.....	47
60. A bűn.....	49
61. A pénz	49
62. Lemondás Jézus Krisztusért.....	50
63. Tulajdon nélkül élni	50
64. Az ínség	52
65. Mindenünket megosztani	53
66. A leprások	53
67. A szegények mindennél szentebbek	54
68. Nomád élet.....	55
Világjáró lendület.....	56
69. Bevezetés	56
70. A világ.....	56
71. A lendület.....	57
72. A munka.....	57
73. Lauda.....	58
74. A prédikáció.....	59
75. A rejtett élet mint érték és mint menekülés	59
76. A béke	60
77. A missziós káptalan	61
78. Az Eucharisztia	61
79. A természet	62
80. A politika	62
81. A munkamegosztás	63
Feltétel: a katolikus egyházon belül szolgálni	64

82. Bevezetés	64
83. Konfliktusok	64
84. Egyházkritika	65
85. Az egyház lényege	66
86. Az épület	67
87. A papok	67
88. A teológusok	68
89. Törvényes biztosíték	68
90. Az egyszerűség	68
91. Az egyetemes egyház	69
92. Az egyház és Mária misztériuma	69
Ferenc alapélménye	70
93. Bevezetés	70
94. A ferences misztika	70
95. A ferences istenélmény	71
Isten	72
96. A kinyilatkoztatás	72
97. Isten neve	73
98. Fény	73
99. Szeretet	74
100. Jóság	74
Jézus Krisztus	75
101. A kinyilatkoztatás Jézus Krisztusban	75
102. A megtestesülés	75
103. Mária	76
104. A mindennapi kenyér	76
105. Passió	77
106. Officium Passionis	77
107. Együtt szenvedni	78
108. Követés a szenvedésben	78
109. A feltámadás	79
110. A húsvét (és a karácsony) mint zarándoklat	79
Szó és szentség	80
111. Bevezetés	80
112. A szó I.	80
113. A szó II.	81
114. A szentség mint állandó megtestesülés	82
115. A pap = Mária	82
116. Isten jelenléte	83
117. Napi egy mise	83
118. Eucharisztikus lelkiesség	84
119. Összefoglalás	84
Második rész: Willibrord-Christian Van Dijk: A ferences lelkiesség története	88
Bevezetés	88
120. A téma megjelölése	88
Az örök kérdés	90
121. Bevezetés	90
122. A spirituálisok	90
123. Az obszervánsok	91
124. A kapucinusok és a szigorú obszervancia	92

125. A tizennyolcadik század	92
126. A tizenkilencedik század.....	93
A szentek.....	95
127. Hagiográfia	95
128. A vértanúk.....	95
129. A szemlélődők	96
130. A tettek emberei.....	97
131. A szeretet szentjei	98
132. Megtérés és sajátos hivatás	98
133. A ferences szentek tipológiája	99
Lelki könyvek és lelkigyakorlatok.....	101
134. Bevezetés	101
135. Irodalomtörténeti áttekintés	101
136. Német írók	103
137. A ferences lelkeség.....	103
138. Imádság.....	104
139. Lelkigyakorlatok.....	105
Művészet és népi jámborság	107
140. Költészet és népi áhítat	107
141. Festészet, szobrászat	108
142. Zene.....	109
143. Népi áhítat.....	110
144. Mária.....	111
Igehirdetés és misszió	113
145. Igehirdetés.....	113
146. Misszió.....	116
Tudomány	120
147. Bevezetés	120
148. Teológia és történelem.....	120
149. Bonaventura nemzedéke	122
150. A ferences kutatás	123
Karitás, társadalmi elkötelezettség és békepolitika.....	125
151. Bevezetés	125
152. Karitás és társadalmi elkötelezettség	125
153. Békepolitika és diplomácia.....	127
Klarisszák és terciáriusok	130
154. Bevezetés	130
155. A klarisszák.....	130
156. A világi harmadrendek.....	131
157. A szabályozott harmadrend kontemplatív formái.....	133
158. A szabályozott harmadrend aktív formái.....	134
A fordulópont száz évvel ezelőtt.....	136
159. 1882 és annak következményei	136
Harmadik rész: Thaddée Matura OFM: Szent Ferenc és mai öröksége	139
160. Bevezetés	139
Szent Ferenc ma.....	140
A mindenütt jelenvaló név	140
161. A nyelvhasználat.....	140
162. A művészet.....	141
163. Ferenc a történelemben	142

164. Lelki élet	143
Ellentmondásos jelen	144
165. A 13. század életrajzírói.....	144
166. A romantikus Ferenc-kép uralma.....	144
167. Írástudatlanság	145
Szükséges megkülönböztetések	146
168. Az alapító és az életstílus	146
169. Ferenc kritikus szemmel	146
170. Rólunk van szó.....	147
Szent Ferenc öröksége a 20. század utolsó negyedében	149
171. Bevezetés	149
A lelki család.....	149
172. A közösségek	149
173. A „ferences holdudvar”.....	150
174. Földrajzi elterjedtség.....	151
175. Statisztikai adatok	151
176. Tevékenységük	152
177. Közepes lelki hatóerő.....	153
Irányzatok és áramlatok	155
178. „Demográfiai” válság.....	155
179. Páratlan benső átalakulás	156
180. Új érdeklődés a források iránt.....	156
181. Általános megújulás.....	157
182. „Kis testvériségek” és restauratív tendenciák	158
Alapértékeink.....	160
183. Az ember középpontja	160
184. Lenni vagy tenni?.....	161
185. Tetre hívottan.....	162
186. A szegénység	164
187. A kontemplatív nővérek.....	165
188. Az első rend egysége	166
189. A ferences világi rend	167
190. Zárszó.....	167

Előszó

Minden könyvnek megvan a maga története. Az 1982-es jubileumi év előkészítésére 1978-ban bizottság alakult az Európa különböző országaiban élő ferencesekből, kapucinusokból, konventuálisokból, harmadrendiekéből és ferences világiakból.

Első megbeszélésükön sokféle ötlet merült föl: a ferences lelkiség szótára, a ferences mozgalmak története, nemzetközi ifjúsági találkozó Assisiben, tudományos konferencia, Carlo Caretto könyve Ferencről, művészeti pályázatok, levél Kurt Waldheimtől, az ENSZ akkori főtárgyalójától és sok más.

Ez a könyv is e csoportnak köszönheti létrejöttét. Eredetileg a ferences lelkiség kézikönyvének készült volna. A felkért szerzők azonban úgy látták jobbnak, hogy a „kézikönyv” könnyen olvasható és kezelhető könyv legyen, nagyobb tudományos apparátus nélkül. Legyen tudományosan megalapozott, de kerülje az idegen szavakat, a nehézkes okfejtéseket.

A munkával 1981-re készültünk el, s ekkor egyeztettük elképzeléseinket. Először a címben kellett megállapodnunk. A következő címet fogadtuk el – bár a német kiadásban nem ezt használtuk: „Az Evangélium útján. Szent Ferenc szelleme tegnap és ma.” Azt akartuk kifejezésre juttatni, hogy valójában nem Assisi Szent Ferencről, hanem az Evangéliumról van szó, arról az útról, amelyet az Evangélium mutat nekünk. Azt is világossá akartuk tenni, hogy Ferenc hatástörténetét is vizsgálni próbáltuk.

A német kiadásnak más címet választottunk. Az alcím többfelére utal. Először is a kezdet törvényére emlékeztet, amely az egyháztörténelemben mindig újra reformokhoz és új kezdeményezésekhez vezetett. Ilyen kezdetet hozott Szent Ferenc: évszázadok távolából rátalált arra, aki „kezdetben volt”, az Élet Szavára, a Názáreti Jézusra. Ferencből az Evangélium eredeti frissessége és tisztasága árad felénk. Ő maga is e törvény tudatában élt, hiszen azt vallja, hogy „senki más, hanem maga a Magasságbeli” utasította őt az Evangéliumhoz. Élete végén pedig ezt mondja: „Fogjunk már hozzá, hiszen eddig csak keveset tettünk, szinte semmit sem.” Ez az új kezdet nemcsak kortársait ragadta meg, hanem a mai világot is.

Némileg másra utal az alcím: nem állhatunk meg Ferencnél, hiszen ezt a kezdetet tovább kell folytatni és fejleszteni. Olyan történet kezdődött el vele, amely ma is tart, és sokféle közösségben és személyiségben folytatódik. A kezdetekkel való összehasonlításból viszont kiderült, hogy a nyolcszáz év alatt nem vittük többre, sőt elmaradtunk hozzá képest. Provokáló felhívás az alcím, hogy fogjunk végre hozzá, s vegyük valóban komolyan az Evangéliumot.

A könyv három részre oszlik.

Az első rész e sorok írójának műve: Ferencel, életével, életprogramjával foglalkozik. Bár forrásmegjelölés nélkül, esszéformában íródott, arra ösztönözheti az olvasót, hogy ismerje meg a forrásokat is, saját felfedező útján.

A második részt Willibrord-Christian van Dijk írta: röviden felvázolja Ferenc hatását a történelemben. Aki itt további részletekre kíváncsi, vegye kezébe A. Gemelli, M. Heimbucher, H. Holzapfel, L. Iriarte, E. Lindner, B. Willbert könyveit vagy a Kapucinus Lexikont.

A harmadik részt Thaddée Matura készítette: Ferencet és mai örökségét vizsgálja. A részletes irodalomjegyzéktől itt is eltekintettünk.

A szerzők remélik, hogy ez a könyv sok olvasóra talál: a ferences család tagjai, a Szent Ferencet szerető emberek, főleg a fiatalok között.

Schwyz, 1981 húsvétján

Anton Rotzetter

Első rész: Anton Rotzetter OFMCAP: Szt. Ferenc élete, életprogramja és alapélményei

Bevezetés

1. A nevek etimológiája

1. A *név* olyan, mint a szentség: utal valami másra, valamilyen eseményre, valóságra, jellemre, és ugyanakkor ezt a valami mást jelenvalóvá is teszi.

2. Így vagyunk *Assisivel* is. Amikor ezt a nevet halljuk, egy kép jelenik meg előttünk: a hegyen épült város, amely (szó szerint) elmerül a felkelő nap fényében. Áttetsző fátyol borítja a tetőket, a tornyokat, az egész Subasio hegyet, mintha valami titkot kellene oltalmaznia. Ég és föld, álom és valóság, béke és háború, fény és árny, élet és halál ér össze itt egymással. Város, melynek lényege az, hogy oltár legyen – a szó egy másik lehetséges jelentése szerint. Mindkettő, a felkelő nap és az oltár is, vallási jelkép. Mintha már ősidők óta vallásos küldetése lenne ennek a városnak.

3. Mindez egyik polgárának, *Ferencnek* a nevében éri el tetőpontját. Ugyan anyja az apa távollétében először (Keresztelő) Jánosnak nevezi el, de amikor apja, Pietro Bernardone hazaérkezik, és hallja ezt a nevet, megharagszik. Mert ez a név számára az aszkézist, a szegénységet, a bűnt, a pusztaságot, a magányt jelenti – csupa olyan értéket, amely az ő életfelfogásával homlokegyenest ellenkezik. Ezért a gyermeknek más nevet kell adni. Az apai álmoknak megfelelően olyan nevet, amely a kellemre, a gazdagságra, a költészetre, a társaságra, a nemes udvari magatartásra emlékeztet. Így hát *Francescónak*, „kis franciának” nevezi el.

A gyermek mindkettő lesz majd: János is, Ferenc is, egyedülálló és káprázatos egységben, mely még máig sem veszített vonzerejéből.

Kortársai ehhez a névhez hallatlan, soha nem tapasztalt szabadságot kapcsolnak. Ferencben olyan ember áll eléjük, aki őszinte és felszabadult, akit oldott és felszabadító légkör vesz körül.

2. A nevek jelentősége

1. Ahol valaki Isten fiaként nyilvánul meg, ott az egész világ fellélegzik. Ferenc azon kevesek közé tartozik, akikre a vajúdo természet vágyakozik (Róm 8,18-22). A legenda bizonyítja, a történelem tanúsítja: a farkas megbékél, a nyúl félelme megszűnik, a madarak ráfigyelnek, az emberek *önismeretre* jutnak. Az Assisi szentjével való találkozásban a teremtett világ önmagára eszmél, felfedezi igazi lényegét, és a megváltott lét vonzásába kerül.

2. Minden korban az élet új lehetőségeit fedezik fel az emberek, amikor Ferencel találkoznak. Kezdetben csóválják a fejüket, de aztán igen hamar számtalanul sokan csatlakoznak hozzá: férfiak és nők, házasok és szabad állapotúak. Példakép, mérce és út lesz – mindegyikük számára. Így *három különböző közösség* alakul ki körülötte: az Első Rend (ma minoriták, ferencesek és kapucinusok), a Második Rend (ma klarisszák) és a Harmadik Rend, eredetileg azok számára, akiket házasság vagy hivatal kötött (ma a közösségek beláthatatlan sokasága, melyek vagy „szabályozott” kolostori életformában, vagy a „világban” laikus közösségként élnek). „Mindenkinek zsinórmértéket ad életéhez, és minden állapotú embernek megmutatja az igazságban az üdvösség útját.” Még ma is!

3. Ma még talán növekszik is Ferenc jelentősége. Még soha nem akadt ilyen sok csodálója a *kifejezetten ferences világon kívül*. Sőt, talán ott még jobban megértik. A katolikus hit világában bizonyos reményeket fűzünk Ferenc nevéhez, amikor a világ, a kereszténység, az egyház és a rendek jövőjéről beszélünk. A meg nem osztott kereszténység tanúja ő, ezért van sok követője a nem katolikusok között is – még kifejezetten ferences közösségek formájában is. A kereszténységen kívül is vannak csodálói és követői. Így például Japánban minden nevesebb filozófus kötődik Ferenchez. Az ősi japán hagyományok rokonát látják benne. Valószínűleg találhatók ilyen kapcsolatok a kínai, az indiai, az iszlám és az afrikai kultúrában is. Az egész világ testvéreként tiszteli Ferencet, a népeket összekötő szentet, aki reményt ad a világ számára, amely oly gyakran éli át szétszakítottságát.

3. Meghatározó egyéniség

1. Mindazok számára, akik követni akarják Ferencet, nem a betű, nem is elsősorban a szabályzat, hanem ő maga az *irányadó pont*. A testvérek eleinte jogilag elkötelezettséget jelentő ígérlet (fogadalom) nélkül éltek, ezt csak 1221-ben – pápai döntés alapján – vezetik be. És csupán tizenhárom évvel a szent halála után, 1239-ben kötelezik a rendet – a maga egészében és egyes tagjaiban is – fogadalom által az 1223-as Szabályzatra (Regulára). Ezt megelőzően ez a kötelék főképpen az Evangélium szerinti életforma vállalását jelentette, amely Ferenccben példás módon valósult meg. Mert az életet személynek kell irányítania, nem pedig szövegnek és betűnek. Ferenc tudja, hogy sok minden függ tőle. Életformája mások számára ihlet, alakító erő, meghatározó példa. Ennek megfelelően kell tehát viselkednie. Valószínűleg ez a gondolat hatja át, amikor lemond a vezetésről, és arra koncentrál, hogy csak példakép és formáló erő legyen testvérei számára. (Halálakor ezt a feladatot Quintavallei Bernátra, első követőjére bízta Ferenc.)

2. Egy érdekes eset még jobban megvilágítja mindezt. A rend kezdeti korában történt. A testvéreknek még nincs zsoltároskönyvük, még kevésbé breviáriumuk. Imájuk főképpen imaszövegek ismételtetéséből áll, a Miatyánkból (talán az egyes kérésekhez fűzött fohászokból) és a kereszt imádságából: „Imádunk Téged, Urunk Jézus Krisztus, itt és a világ minden templomában, mert szent kereszted által megváltottad a világot.” Az egyik testvér ezt elégtelennek találja: szeretne egy zsoltároskönyvet. Ferenc nagyon türelmetlenül válaszol erre az óhajra: „Ha zsoltároskönyved lesz, akkor majd breviáriumot is kívánsz. Ha pedig breviáriumod lesz, akkor majd katedrára akarsz ülni, és mint valami főpap ezt mondod testvérednek: hozd ide nekem a *breviáriumot*.” Aztán haját tépve kiáltozni kezdi: „Én vagyok a breviáriumod, én vagyok a breviáriumod ...!” Miután kissé megnyugszik, hozzáteszi: „Testvérem, engem is megkísértettek valaha a könyvek. De hogy az Úr akaratát megismerjem, fogtam az Evangéliumos könyvet, és arra kértem az Urat, mutassa meg az első felnyitáskor az Ő akaratát. Aztán kinyitottam a könyvet, és erre a versre bukkantam: »Titeket beavattalak az Isten országa titkaiba, a kívülállóknak azonban mindent példabeszédben mondok el« (Mk 4,11). Oly sokan vannak, akik nagyon szívesen kapaszkodnának fel a tudományok magaslatára; de boldogok azok, akik Isten iránti szeretetből lemondanak erről.” Más szóval: Ferenc tudomására hozza a testvéreknek, hogy ő maga a rövid összefoglalása (breviáriuma) mindannak, amit a testvéreknek tudniuk és tenniük kell. Mindez nagyon öntudatosan hangzik, bizonyára az is. De ez a kijelentés arra ösztökél minden ferencset, hogy ne egy szöveg betűi alapján tájékozódják, hanem magának Ferencnek személyisége és élete nyomán, hiszen ő összefoglalása, breviáriuma Jézus Krisztusnak.

4. A fejlődés

1. Ez a történet a breviáriumról a ferencesek életének még egy másik problémáját is magában foglalja. A *fejlődés*, amely ellen Ferenc tiltakozott, már életében megkezdődik. Először megérkeznek a zsoltároskönyvek, majd a breviáriumok, végül a tanszékek. Lehetne folytatni a felsorolást, és nyomon követhetnénk a szüntelen terjeszkedést mind a mai napig. Minden fejlődés tragikuma: ha egyszer elkezdődött, feltartóztathatatlanul folytatódik.

2. A történet a kínai *kertészt* juttatja eszünkbe, aki vödörrel merít vizet a kútból – „nagy munka, igen csekély eredménnyel”. Ekkor arra jár valaki, és azt tanácsolja neki, hogy készítsen egy hajtószerkezetet, hogy megkönnyítse a munkáját. A kertész ezt válaszolja: „Akinek ravasz segédeszköze van, az ravasz lesz az élet ügyes-bajos dolgaiban; aki ravasz az élet ügyes-bajos dolgaiban, annak ravasz a szíve; akinek ravasz a szíve, az nem maradhat tiszta és romlatlan; aki nem tud tiszta és romlatlan maradni, az nyugtalan szellemű; aki nyugtalan szellemű, abban nem lakozhatik a Tao (Ferenc azt mondaná: az önátadás lelkülete). Ti azok közül valók vagytok, akik tudásukat fejlesztik, hogy bölcseknek tartsák őket; akik nagyokat mondanak, hogy a tömeg fölé kerekedjenek; akik búskomor dalokat énekelnek, hogy híriüket terjesszék. Ha el tudnátok felejteni minden szellemi erőlködést, és felhagynátok ezzel a viselkedéssel – csak akkor közelíthetnétek meg őt. Ti azonban saját magatokat sem tudjátok kormányozni, és mégis a világon akartok uralkodni?” Ez ferences szöveg is lehetne, amint sok anekdota és idézet bizonyítja.

3. Mindkettő, a kertész is, meg Ferenc is elfelejti, hogy már ők maguk megtették az első lépést a későbbi fejlődés felé. A kertész vödört használ, Ferenc könyvet, még ha az az Evangélium is. Máris benne vannak abban a folyamatban, amelytől félnek. Ferenc még tovább is fog lépni: beleegyezését adja, nem is kényszerből, hanem önként. Hiszen kifejezetten ezt mondja: „Akarom, hogy mindig legyen mellettem egy testvér, hogy együtt végezze velem a zsolozsmát.” Ehhez természetesen breviáriumra és zsoltároskönyvre van szüksége. A mondat hangsúlyja jellemzően mégsem a könyveken, hanem a testvér jelenlétén van, akivel együtt akar imádkozni. Ferenc még a harmadik lépést is megteszi: bár *feltételekkel* (amelyek inkább a tanítványokra vonatkoznak, mint a tanárra), de ő maga fogja áldását adni Páduai Szent Antal tanító tevékenységére. Éppen itt tűnik ki azonban, milyen feltételek mellett lehet és kell is helyeselni a fejlődést. A kezdetnek ott kell lennie minden szakaszban. Ha az eredet és a fejlődés között már csupán történelmi összefüggés van, de megszűnt a közvetlen lelki kapcsolat, akkor elveszítjük a jogot ahhoz, hogy ferencesnek valljuk magunkat. Ezért kell minden időnek és fejlődési szakasznak – a mainak is – kapcsolatot teremtenie a kezdetekkel.

5. Megszólaltatni Szent Ferencet

Hogyan lehetne Assisi Szent Ferenc a mai kor és napjaink embere számára formáló erő és értelmet adó személyiség? Bizonyára elsősorban úgy, hogy őt magát szólaltatjuk meg.

1. Minthogy minden dolog *titkot* rejt magában, igazi lényege rejtve marad a kutató értelem előtt. Ki tudná megmondani, mi az az erő, amellyel a Föld ellenállhatatlanul magához vonzza a tárgyakat?

2. Annál inkább titok maga az ember, *Ferenc* is. Lelkéből lelkedzettnek, vele konzseniálisnak kellene annak lennie, aki őt megérthetné. Egészen át kell itatódnia szeretettel annak, aki őt meg akarja jeleníteni. A távolság azonban ezzel nem csökkenne, hanem növekedne, mert a szeretet éppen a másik más voltát domborítja ki.

3. Maradnak tehát a *találkozás útjai*. Eddig három szempontot találtam magamnak:

- Felvázolhatjuk életének történetét – barátjaként bensőleg végigjárhatjuk vele életútját.
- Megpróbálhatjuk egységben szemlélni a ferences út alapvető mozgatóit és irányait – madártávlatból, felülről áttekintve.

– Lehatolhatunk a gyökerekig, kereshetjük a misztikus-szentségi alapélményeket, mélyebbre fúrva, áthatolva a felszínén.

Ferenc élete

6. Bevezetés

Egyelőre még Assisi Ferenc inkább csak tárgya a történelemnek, mely megjelöli, formálja és teremti őt. Csak lassan, éveken át tartó átalakulási folyamatban emelkedik ki belőle, és lesz szabad, cselekvő ember, míg végül aztán azzá a férfivá válik, aki új történelmi korszakot indít el. Közvetlen alapítójává lesz egy sokrétű közösségnek, mely őrá hivatkozik. Ez a ferences történelem mindmáig nincsen lezárva: még mindig hatékony, és tervei ugyanolyan újak, mint valaha.

Ifjúkora

7. Az osztálytársadalom

1. Francesco születése idején, 1182-ben Assisi két, egymás ellen harcoló *társadalmi csoportra* oszlik: a tehetősebb nemesi rétegre (*majores*) és az alacsony rangú népre (*minores*). A Bernardone család a *minores*hez, a kisebbekhez tartozik, ahová azok az újjgazdagok is tartoznak, akik majd idővel elnyomják a *majorest*. Később Ferenc megtudja az Evangéliumból, hogy a kisebbek az isteni ígéret hordozói, a nagyok csak akkor, ha kisebbekké lesznek. Ezért adja közösségének a „*fratres minores*”, a kisebb testvérek nevet.

2. Az, hogy a köznépnek nemcsak semmi jelentőséget nem tulajdonítanak, hanem még emberi méltóságát sem tisztelik, kitűnik abból a szójárásból, amely a nemeseket „*boni homines*”-nek, „*jó emberek*”-nek titulálja. A kisembertől megvonják az ilyen jelzöt, és egyszerűen „*homines populi*”-nak, a „*nép emberé*”-nek nevezik. Így mutatkozik meg a kor mentalitása a nyelvhasználatban: születés és vagyon teszi az embert jó emberré. Aki semmit sem tud felmutatni, az értéktelen.

Ezt a felfogást Ferenc később elveti. Az ember értékét teológiailag, Isten szempontjából határozza meg. Egyedül Isten jó, s az ember csak annyiban, amennyiben a kegyelem által részesül Isten jóságából. Vagy más szavakkal: az ember azért jó, mert a jó Isten teremtette. Az ember értéke teremtett mivoltában keresendő, nem pedig vagyonában.

3. A két réteg közötti *összeütközés* törvényszerű, mert ha valami más is jelentkezik a születés és a birtok előjogán kívül, ha egy harmadik tényező is hozzásegíthet a hatalomhoz, a jelentőséghez és az értékhez, akkor szükségképpen összecsapásra kerül sor. Ez a harmadik tényező a pénz, mely mindenekelőtt a kereskedők kezében halmozódik fel. A politikai rendszert erőszakkal igazítják hozzá az új gazdasági adottságokhoz.

Ferenc először ebbe a gazdasági forradalomba sodródik bele, mely csupán a birtoklás szintjén örvénylik, és lényegében az egyik dolgot a másikkra cseréli fel. Később maga lesz egy szellemi forradalom elindítója, ahol szintet vált: az anyagi értéket szellemi értékre cseréli.

Egyelőre azonban *Ferenc* még annak a Pietro Bernardonénak, a *minores* egyik képviselőjének a fia, aki kereskedői talentuma révén a városban pénzhez, ezáltal több házhoz, Assisi környékén pedig néhány gazdasághoz jut.

8. A hierarchikus társadalmi rendszer

1. Az osztálytársadalomhoz tartozik a *hierarchikus berendezkedés*. Minden alá- és fölérendeltségi viszonyban áll: egyesek szolgák, mások urak, ezek ismét mások szolgálai. Ez a világban éppúgy megvan, mint az egyházban.

2. Azonban minden évben Assisiben és másutt is megálmodják és féktelenül megünneplik az osztály nélküli társadalom álmát. December 6-án, Szent Miklós ünnepén a város összes diákja a templomba vonul. Ott egyiküket „gyermekpüspökké”, „kis püspökké” választják. Megkapja a püspöksüveget, a pástortbotot, a püspöki ruhát, és az akolitusok kíséretében, körmenet élén bevonulhat a templomba. Ünnepli a szentmisét, antifónákat kezd el, és vezeti a templomi énekkart. A szokást egyháziilag is jóváhagyták, hisz mindez a tisztségviselők alázatosságát van hivatva előmozdítani: hadd lássák az előjárók, hogy méltóságukat nevetségessé teszik. Legyenek csak kicsinyek, és ne törjenek magasabbra. Mindez azonban nem marad csupán a fiatalok ünnepe: felnőttek, egyháziak és világiak, férfiak és nők, magasabb rendűek és közrendűek kivétel nélkül elvegyülnek a tömegben. A templom táncteremmé lesz, az oltár asztallá, az eucharisztikus lakoma evéssé-ivássá: a hierarchikus rend helyébe *anarchia* lép. Az egyház megkísérli ugyan ezt a szokást tompítani – nem sok eredménnyel. Ez az állapot az aprószentek ünnepéig tart, amikor is a szertartáskönyv előírása szerint a püspöki jelvények az igazi püspökhöz kerülnek vissza.

3. Valószínűleg *Ferenc* is részt vesz ezeken az ünnepségeken a közelükben lévő San Niccolo-templomban. Az osztály nélküli társadalom álma később az ő testvéri közösségében meg is valósul! Állapotra és képzettségre való tekintet nélkül az összes testvér azonos eszme szerint fog élni. Az urak szolgák lesznek, a szolgák urak. Egyiknek se legyen hatalma a másik felett. Míg az említett szokás szerint az Úr asztalát a nép asztalává alacsonyítják, addig Ferenc a nép asztalát, a koldulást az Úr terített asztalává emeli, és az alázatos kisebbit, Pádúai Antalt püspökének nevezi.

9. Jeruzsálem eleste

1187-ben, ötéves korában Ferencet is, mint Assisi minden lakóját nagy vallásos láz keríti hatalmába. *Jeruzsálemet* Szaladin, egyiptomi szultán elfoglalja. Megrökönyödés, siratóénekek, önvádaskodás, vezeklések, bosszúesküvések, imádságok... Éjjel-nappal nyitva vannak a templomok. Szakadatlanul imádkozzák a 79. zsoltárt: „Uram, pogányok törtek be örökségedbe, szent templomodát meggyalázták. Jeruzsálemet romhalmazzá tették. Szolgáid testét prédául vetették az égi madaraknak, híveid húsát a föld vadjainak. Jeruzsálem körül ontották vérüket, mint a vizet, és nem akadt senki, hogy eltemesse őket. Öntsd ki haragod a pogányokra, akik nem ismernek, az országokra, amelyek nevedet nem tisztelik. Atyáink bűneit ne rajtunk torold meg, siess elénk irgalmaddal, mert egészen nyomorultak lettünk. Neved dicsőségéért ments meg minket, Istenünk, szabadítónk! Bocsásd meg, Urunk, bűneinket, ments meg minket a nevedért! Szomszédainknak add vissza hétszeresen a gyalázatot.” Ferencben gyermekkorától fogva ég a Jeruzsálem-láz. Később azonban különbözni fog kortársaitól. Keresztes háború helyett missziót hirdet.

10. Az iskola

Kilencévesen (1190-91) Ferenc nagy kitüntetésben részesül. Nagyravágyó apja a San Giorgio-i *plébániai iskolába* küldi. Korának legtöbb embere, még a papok is, írástudatlanok maradnak. Ő azonban tanulhat írni, olvasni, számolni, legalább a műveltség alapelemeire szert tehet. A tankönyv a zsoltároskönyv. Később Ferenc könnyedén szerkeszt majd új zsoltárokat különböző zsoltárokból és elmélkedéseket Jézus kínszenvedéséről. Éppígy képes lesz leveleinek

megírására és a költői stílus használatára is. Képzettsége ellenére sem fogja azonban soha elfelejteni, honnan jött. Mindig úgy tekint magára, mint „tudatlanra és tanulatlanra”, és követelni fogja, hogy rendje is maradjon közel az egyszerű néphez.

11. A nagykorúság

1. Ferenc tizenégy évesen, 1196-ban nagykorú lesz. Felveszik a *kereskedőcéh*be, apja nevében kereskedhet. Folignóban és más városokban is vásárolhat keleti anyagokat és árusíthat az üzletben. Könnyelműen és némi pazarlással kezeli apja pénzét. Az meg örül neki, mert így mindenki látja, kicsoda és milyen gazdag a Bernardone család.

2. Azonban még ebben az évben beavatják Ferencet korának szolgálattevő rendszerébe is. Ettől kezdve tízévenként *hűbéreskü*t kell tennie, és ha szükséges, idegen urakat kell szolgálnia: a németeket, akik éppen Roccában uralkodnak vagy azok ellenfeleit, a pápát (aszerint, hogy ki kormányozza Assisit), vagy éppen a várost, ha az mindkettő igáját lerázta magáról.

3. Hamarosan a társadalom is felnőtt emberként kezeli. Bejáratos lesz a „*Táncosok Társaságába*”, melynek tagjai Assisi utcáit táncolva járják végig, táncolva versengenek a lányokért, világi vagy vallásos témájú táncos színdarabokat adnak elő a tereken, mint például Heródiás szabados táncát vagy Assisi püspökének, Veturinusnak életét és halálát (június 13.); ősszel a bort, Bacchus örömeit, májusban a tavasz és a szerelem újjászületését ünneplik. Ferencet vezető táncossá választják. Mint ilyennek az lesz a feladata, hogy gondoskodjék az ünnepek kellemes és fantáziadús programjáról s gazdag lakomákról. A szabályzat értelmében valakit a számla kiegyenlítésére kell ítélnie. Az egyszerűség kedvéért önmaga fizet. Nem csoda hát, ha éveken keresztül ő marad a csoport vezére.

Egész életére belevésődnek Ferencbe ezek az évek. Többen is bizonyítják, hogy lelkesedésében prédikáció közben is gyakran tánc lépéseket tesz, Isten szeretetéről szóló beszédei pedig balladaszerűek. A játék, a színjátszás és a költészet mindig fontos marad számára.

12. A háború

Amint a tánc és a színjátszás állandó jelenség Assisiben, úgy a *háború* is.

1. Ez tizenhat éves korában, 1198-ban válik Ferenc számára véresen komollyá. Konrad von Lützen, a német császár Assisi várbéli helytartója hosszú ellenállás után kénytelen meghajolni III. Ince pápa követelése előtt. *Roccát* át kell adnia a pápának. A polgárok azonban nem hagyják kihasználatlanul az „interregnumot”. Megostromolják a várat, és a földdel teszik egyenlővé. A köveket pedig felhasználják azon városfal építéséhez, amely ezentúl a város függetlenségét hivatott oltalmazni. Ferenc számára jó alkalom ez arra, hogy elsajátítson egy olyan mesterséget, amelyet később még felhasználhat a templomok felújításánál.

2. Amikor tizenhét éves lesz (1199), Ferencet is magával ragadja a városban már régóta érlelődő *forradalom*. A köznép elűzi Assisiből a nemeseket, és házaikat felgyújtja.

3. A hontalanná vált nemesek a rivális városba, Perugiába menekülnek, melynek segítségével meg akarják változtatni Assisi sorsát. Ferenc már betöltötte huszadik életévét (1202), amikor részt vesz a *collestradai* csatában, amely vérfürdővel végződik. Ebből ugyan élve kerül ki, de fogságba esik. Egy évet kell várnia Perugia sötét börtöneiben, betegen és kétségbeesetten, míg atyja ki tudja váltani.

Megtérése

13. A kezdeti időszak

1. Ferencet tehát húsz éven keresztül a történelem alakítja, mielőtt ő maga formálná a történelmet. Új egyénisége természetesen nem egy pillanat alatt fejlődik ki. Talán másokénál hosszabban is tartó, lassan érlelődő folyamatban alakul át és talál önmagára.

2. A kezdeti időszak hatása már megmutatkozik jellemében, még a többnyire negatív tulajdonságaiban is. *Mértéktelenül* szórja például a pénzt. A magántulajdon és a pénz iránt sohasem tanúsít tiszteletet. Ez a vonása új személyiségében is változatlanul megmarad. Egész életét gondtalan spontaneitás, pazarló magatartás, a „hiábavalóság” gondolata jellemzi. A magántulajdont végül is megtiltja magának és közösségének.

3. Jellemének másik alapvonása a *hiúság* és a becsvágy. Állandóan azt hangoztatja, hogy valami nagyobbra van hivatva: nagy fejedelem, lovag, úr lesz, és egykor majd az egész világ tisztelni fogja. Ezt az öntudatot Ferenc sohasem veszíti el. Meggyőződése, hogy hivatása és küldetése van, feladatot kapott, mint próféta isteni sugallatban részesült, életformája tehát érvényben marad a világ végéig. Szinte paradox módon áll szemben ez a prófétai öntudat ugyanilyen erős kicsinység-tudatával: ő csak testvérke, a legjelentéktelenebb kis szolga.

4. Kifejezetten elősegíti a kegyelem működését rendkívüli *érzékenysége a szegények iránt*, lovagias magatartása minden emberrel. Már korán felfogja, hogy a szegénység szívbemarkoló, és hogy a lovagiasság és a bőkezűség nemcsak azokra áll, akik viszonzni tudják; elsősorban azok szorulnak rá bőkezűségünkre és lovagiasságunkra, akik semmit sem tudnak visszafizetni. Egyszer ugyan nem vesz észre egy koldust atyja üzletében a tennivalók miatt, de amikor ennek tudatára ébred, mindent otthagy, és a koldus után fut. Ettől kezdve még inkább azon van, hogy kifejllessze érzékenységét a szegények iránt.

5. A kegyelem egy másik, közvetlen indítását láthatjuk a perugai fogságban: Francesco figyelmesen *gondozza* egyik fogolytársukat, akit elviselhetetlen magatartása miatt a többiek elutasítanak. Belső ösztönzést érez mindazok iránt, akik a saját hibájukból vagy másokéból a társadalom peremén kénytelenek élni. Tulajdonképpen fordulatról azonban még sokáig nem beszélhetünk. Még a fogság hosszú nappalai és éjszakái sem változtatják meg Ferenc gondolkodását. Egyelőre csak azon az úton halad, amelyet számára Pietro Bernardone a Francesco névvel jelölt ki: hajszolja a tekintélyt, a gazdagságot, a szerelmet. A Keresztelő Jánosból még semmi sem mutatkozik.

14. Megrázkódtatások

Francesco életútja látszólag változatlanul halad tovább. Két olyan *hatás*, megrázkódtatás éri, amely átmenetileg kilendíti őt az eredeti kerékvágásból. Mihelyt azonban magához tér, ott folytatja, ahol abba hagyta.

1. Az egyik lökést az a *betegség* adja, amelyet a fogságból hozott, és amely huszonegy évesen hónapokon keresztül ágyhoz köti. Nagyon lassan gyógyul, bot segítségével kell újból megtanulnia járni.

A betegség lelki hatásai így jellemezhetők: megnevezhetetlen és leírhatatlan félelem nehezedik szívére. A világ minden szépsége hidegen hagyja. Az egész földön nem lát már magának megfelelő helyet, semmilyen szerepet, amelyet betölthetne, semmilyen feladatot, amelyet teljesíthetne. A semmi fenyegeti, a tátongó szakadék, amely őt a halálba taszítja.

2. Természetesen legyőzi ezt az elkeseredést, mihelyt ismét reményt lát a *jövőben*, és egy új élet látomását kapja: a Roland-ének és az Artúr-monda ébresztik fel benne a lovagi eszmét. Nagy Károly hőstetteiről és Artúr király kerekasztaláról ábrándozik. Amikor pedig meghallja,

hogy mindez nem csupán irodalom, hanem Brienni Walter kalandos vállalkozása Apuliában valóság, ő maga is jelentkezik csapatába. Élete tehát ugyanazon az úton halad tovább, mint a fogság előtt. Gondolatvilága a fegyverek, a páncélok, a lándzsák, a nyergek, a lovak körül forog, s Brienni Waltert csodálja, aki a pápa szolgálatában látszólag könnyedén vívja ki a legnagyobb győzelmeket. Itt biztosan hírnevet szerezhet magának, talán még a lovagi rendbe is felveszik majd.

3. Ilyen ábrándokkal indul útnak huszonhárom évesen. Mindössze negyven kilométerre jut, *Spoletóig*, ahol a második hatás éri őt. Most először történik valami új: szíve mélyén, a tudatalattijában, álmában szólal meg egy hang, amely nappal nem törhet fel. Ez egész vállalkozásának értelmét kétségbe vonja, ennek mérlegén a lovagi ideál túl könnyűnek bizonyul. A hang beszélgetni kezd vele: megkérdezi tőle, vajon kitől vár többet és jobbat, a szolgától-e vagy az úrtól. Természetesen az úrtól – válaszolja Ferenc. Akkor miért tartja Brienni Waltert úrnak, hiszen ő valójában csak szolga? És a pápa is, akit Walter szolgál, végeredményben szintén csak szolga. Ferenc szemében a világról lehull a lepel: minden ember csak szolga, nincsenek urak. Csak egyvalaki úr, és ő minden teremtmény felett áll. Csak ő tarthat igényt szolgálataira. De mik ezek a szolgálatok? Mi lesz életének konkrét feladata? Ezek a kérdések Spoletóban még nyitva maradnak. Egy azonban biztos: Apuliába most már nem mehet. Vissza kell térnie Assisibe, a gúny ellenére is, ami ott valószínűleg fogadni fogja. A hang újból jelentkezik majd.

15. A fordulat

1. Assisiben egyelőre még ugyanúgy megy minden. Most is megválasztják a táncsoport vezetőjének, mint azelőtt. A tömeg táncolva vonul végig Assisi utcáin, énekelnek, zenélnek, a hölgyek kegyeiért versengenek. Egyszer azonban hirtelen észreveszik, hogy Ferenc lemaradt és mozdulatlanul áll. A táncolók is megállnak. Ami körülötte történik, az már nem hatol el tudatáig, nem is törődik vele. Nem hall, nem lát semmit, szeme a bizonytalan távolba merül. Felébrednek. Mire gondolhatott, hogy ennyire magánkívül került? Vajon hölgy van a dologban, és talán hamarosan meg is akar nőszülni? Ahogy eddig a föld minden urán felülemelkedett, most a világ minden hölgyével teszi ezt: valóban készül nőül venni azt, aki szépségben mindenkit felülmúl. Először gondol arra az Úrnőre, akit ezentúl szolgálni fog: a hitre, melyben most megtalálta önmagát. Nincs többé visszaút. Önmaga és az egész világ egészen más megvilágításban áll előtte. *A fordulat* megtörtént.

2. *Megváltoztatja magatartását*, távol tartja magát a város forgatagától. Először megbeszéli ezt egyik barátjával, azután félrevonul. Barlangokba, üregekbe, erdőkbe, elhagyatott helyekre húzódik vissza, hogy egyedül lehessen „Úrnőjével”. Elmélkedik, szemlélődik, imádkozik, valószínűleg már most ismételteti ugyanazokat a mondatokat: „Fölséges és hatalmas Isten, fölséges és hatalmas Isten, világosítsd meg szívem sötétségét, adj nekem értelmet és megismerést, Uram, hogy teljesítem szent és valódi akarodat!” Sóvárogva várja a spoletói hangot, választ remél imájára, meghallgatást kérésére.

16. Utazás Rómába: a koldusok

1. Míg Francesco a válaszra vár, anyja meglepő dolgokat figyel meg rajta: amikor otthon, apja távollétében asztalt terít, lehetőleg sok kenyeret tesz az asztalra. Anyja kérdésére, hogy miért teszi, ezt feleli: fel kell készülnie arra az esetre, ha egy koldus kopogtat. Érzékenysége olyan méreteket ölt, hogy ezt már nem lehet a szokásos mértékkel mérni. A szegények és a világ ínsége egyre inkább megigézi. Sejtí, hogy személyisége alakulásának valami köze lesz a *szegények*hez.

2. Ez kelti fel benne a vágyat, hogy *Rómába* menjen, és ott új életformát próbáljon ki. Ott ugyanis feltűnés nélkül cserélheti le ruháit koldusgúnyára. Ez római útjának tulajdonképpeni célja. Természetesen az apostolok sírjához is elzarándokol, hogy ott imádkozzék. Ottlétekor azonban felforr benne a düh, mert hatalmas ellentétet lát a külső és a belső vallásosság között. Biztos benne: a hit nagyvonalú és készséges szívet kíván Isten és az emberek iránt; a misztika és a cselekvés felbonthatatlan egységben van. Itt viszont azt látja, hogy vannak, akik ezt az egységet szétrombolják: a vallási gyakorlatokat elvégzik ugyan, de nincs bennük szeretet; tisztelik ugyan az apostolokat, de adakozni képtelenek. Ferenc elveti ezt a vallásosságot. A jelenlévőket azzal provokálja, hogy nagy zajjal, feltűnő módon minden pénzét bedobja a sírba, és tüntetőleg elhagyja a templomot. Most valósítja meg szándékát: egy egész napot koldusgúnyában tölt el, a koldusokkal együtt kéregetve. Ekkor történik a második fordulat: eszméletét veszti, és a számára legkedvesebb nyelven, franciául szólal meg. Mindig is ezt teszi majd, amikor egészen önmagává lesz, és saját lényét hiánytalanul megéli. Most a koldussal azonosul. Ettől kezdve a koldusok közé fog tartozni: inkább kinn, az ajtó előtt akar lenni, mintsem benn, az „ájtatoskodók” között.

17. A leprások – testvérek

Ferenc számára a döntő esemény a *leprások* között következik be.

1. Hogy megértsük az itt történeteket, betekintést kell nyernünk a 13. század társadalmi viszonyaiba. Az egészséges polgárok és a leprások között mély szakadék van: a *halál mezszyéje* húzódik közöttük. Mihelyt egy polgáron a betegség első jelei mutatkoznak, a templomba hurcolják, és külön szertartásban fejezik ki kiközösítését az emberi társadalomból. Mint a temetésnél, elvégzik a feloldozási szertartást, a pap a sírokról vett földet szór a beteg fejére. Majd átnyújtja neki a ruhát, amely már messziről jelzi, hogy hordozója milyen betegségben szenved, kereplőt kap, melyet szüntelenül ráznia kell, nehogy egészséges ember a közelébe juthasson. Megtiltják neki, hogy folyókból, forrásokból, kutakból igyék, kesztyűt kap, amely nélkül már semmit sem érinthet. Abban az esetben, ha egészséges ember kerül közelébe, a leprásnak a széllel ellentétes irányba kell fordulnia. Végezetül minden vagyonától megfosztják, és a városon kívülre száműzik.

2. Ilyen viszonyok között érthető, hogy Ferencet is ellenszenv és undor tölti el. Befogja az orrát és elfordítja a fejét, ha leprások közelébe jut. Ő is ebben az általános félelemben él. Mégis erőt vesz magán – belső indíttatásra –, leszáll a lováról, pénzt ad a leprásnak, majd kezét csókol neki. Aki eddig adott, az most kapni fog. A leprás *békecsókot* ad neki. A szent belső világa megváltozik: „Ami azelőtt ellenemre volt és keserűnek tűnt, az testem-lelkem számára édes öröm lett.” Ezt a véletlent Ferenc mindig Isten útmutatásának tekinti.

3. Ezután az esemény után ez a gondolat gyötri, mi lenne, ha ő lenne leprás és nyomorék. Ilyen aggodalmak segítik abban, hogy megtalálja igazi személyiségének harmadik vonását: ott kell megvalósítania önmagát, ahol az emberi korlátokat átlépik – a leprásoknál és azoknál, akik az élet peremére szorultak. Előszertettel tartózkodik majd közöttük, és közössége minden novíciusát az *alázatosságnak* ebbe az *iskolájába* küldi tanulni. Csak az tartozhat közösségéhez, aki az embertelen emberi ínségnek az útját megjárta.

18. San Damiano: a Keresztrefeszített

1. Ferenc lépésről lépésre jut el a lényeghez. Először a hithez, majd a szegényekhez és a leprásokhoz. De még mindig nem érte el élete középpontját. Még mindig ezt *imádkozza*: „Fölséges és jóságos Isten, világosítsd meg szívem sötétségét, adj értelmet és megismerést, hogy teljesítsem szent és igaz akarodat!” Akkor is, amikor huszonöt évesen apja birtokain jár, és elmegy az omladozó *San Damiano* templomocska mellett. Belép oda, letérdel, imádkozik, és

eközben a nagy festett keresztet nézi. Hirtelen újra hallja a spoletói hangot, amely megígérte, hogy ismét jelentkezik: a templomot meg kell menteni az összeomlástól, ehhez erős kézre van szükség. Ő gondoskodik erről.

2. Ferenc megtapasztalja a magasztos és hatalmas Isten feléje fordult, ragyogó arcát: *Krisztus irgalmas és szelíd tekintetét*. Később ez az esemény legendává lesz: a fára festett Megfeszített szeme eddig a pillanatig lezárt volt, de mostantól kezdve felnyílt – nemcsak Ferencre, hanem mindenkire.

Ferenc ettől kezdve mindig így fejezi ki jókívánságát és áldását: „Isten arca világosítson meg mindenkit.” Sok év múltán ezzel az áldással adja autogramját Leó testvérnek.

3. Jézus tekintete által találja meg Ferenc valódi énjének negyedik vonását, a Keresztrefeszítettet, azt az előtte álló személyt, aki nélkül egész élete megmagyarázhatatlan. Ettől az órától kezdve Ferenc lélekben stigmatizált: Krisztus keresztje egész bensejét meghatározza és átformálja; együtt szenved *a világ szenvedésével*, azonosul az emberi nyomorral. Naponta elmélkedik a keresztről és a szenvedéstörténetéről.

4. Mivel a hang így kívánja, most legalább három éven keresztül templomokat fog renoválni: a San Damiano, a San Pietro della Spina Petrignanóban és a Porciunkulát.

Később Ferenc ráeszmél, hogy tévesen értelmezte a Keresztrefeszített szavait. Valójában élő kövekből kell élő templomot, egyházat építenie arra az alapra, amelyet Jézus Krisztus rakott le. Istennek élő közösséget, amelynek öröme telik abban, hogy a kicsinyek és a világ által megvetettek között lehet. Más emberekkel együtt kell megélnie a hitet, a reményt és a szeretetet, és konkrét közös életben megragadhatóvá tenni az egyház titkát.

De egyelőre még nem jut el ideig. Azonnal hozzáfog *San Damiano renoválásához*. Már kifelé menet odaadja az ott élő papnak vastag pénztárcáját, hogy hozzáfoghasson az előkészületekhez. Aztán mégis eszébe jut, hogy a feladat személyesen neki szól, és nem elegendő csupán másokat dolgoztatni a pénzén. Ezért hát reggeltől estig dolgozik, egyik követ rakja a másikra, miután előbb a városban összekoldulta őket. Annyira megszereti ezt a kis templomot, hogy oblatúnak tartja magát. Már nem a világhoz tartozik, hanem az egyházhoz.

19. Összeütközés apjával: új létforma

1. A javítási munkálatok közvetlenül és szükségszerűen újabb fordulathoz vezetnek. *Apja*, Bernardone nem tűrheti pénze pocskékolását, amelyet Ferenc San Damiano újjáépítésére fordít. Egészen más volt a helyzet, amikor Ferenc a pénzt számlák kiegyenlítésére pazarolta, mert az a család tekintélyét növelte. Most azonban fia olyan útra lépett, amelyet nem helyeselhet. Mint családfőnek megvan az a joga, hogy Ferencet addig tartsa házi őrizetben, amíg „ki nem józanodik”. Ezt meg is teszi, de eredménytelenül, mivel az anya megkönyörül fián, és férje távollétében szabadon engedi.

Így hát Bernardone másfajta jogi eszközhöz folyamodik. *Vádat emel* a városi bíróságon: fia jogtalanul eltékozolja vagyonát. A pénz visszatérítését követeli vagy pedig fia hivatalos kitagadását. Ferenc azonban az oblatúnok jogára hivatkozik, akiknek esetében nem a városi, hanem az egyházi bíróság illetékes. Így kerül sor az emlékezetes bírósági tárgyalásra a püspöki palota előtt.

2. Ferenc megelőzi az ítéletet azzal, hogy a még megmaradt pénzt és minden ruháját apja lába elé teszi. *Lemond az örökségről és a névről*, végképp szakít a társadalommal és a családdal: ő már Istennek fia, nem pedig Pietro Bernardonéé; mezítelen és szegény. Egyedül a mennyei Atya ajándékaiból akar élni. Ferenc az új öntudattal hagyja el a várost: ő Isten fia, a Nagy Király hírnöke. Nemcsak az útonállók képtelenek megérteni, akik kinevetik és az útszéli havas gödörbe taszítják, hanem környezete is.

20. Porciunkula: az Evangélium

1. A polgárok és az egykori táncostársak *értetlensége* három évig tart. Amikor a városba visszatér, személye bosszúságot, provokációt és talányt jelent számukra. Attól tartanak, hogy rossz szelleme másokra is átragadhat. Ezért hát kicsúfolják, kutyákat uszítanak rá, és kövel dobálják meg.

Ferenc azonban erős marad, kitart, folytatja a templomok renoválását. Míg aztán élete huszonhetedik évében elérkezik a hosszú keresés végére.

2. Mátyás apostol ünnepe van. A szentmisén azt a szakaszt olvassák fel, mely az apostolok szétküldéséről szól (Lk 9 és 10). Amit Ferenc eddig már százszor hallott, az most döntő jelentőségűvé válik számára: „Ez az, amit keresek, amire szívem vágyott!” Egész életét összesűrítve látja egy – őt magát és később más embereket is – elbűvölő életformában: az *Evangéliumban*, amely mindennapi kenyere, tette és igazsága lesz. Élete megtalálta értelmét, a hozzá illő szót, nyelvet, kifejezést. Mostantól minden, ami az életében történik, ennek megvalósítása, konkretizálása. Szüntelenül arra törekszik, hogy élete a megvalósult Evangélium legyen. Még röviddel halála előtt is ezt mondja: „Testvérek, kezdjünk hozzá, mert eddig még semmit sem tettünk!”

Életének kiteljesedése

21. A testvéri közösség

1. Miután az Evangéliumban megtalálta életének kifejezését, és felismerte cselekedeteinek zsinórmértékét, hamarosan ellenállhatatlan varázslat árad ki Ferencből. Hétévi elhagyatottság és magányos keresés után, most mikor végre megtalálta azt, amit keresett, tódulnak hozzá a *társak*: a gazdagok, képzetek, nemesek, befolyásosak, mint Quintavallei Bernát és Catani Péter, ugyanúgy, mint a szegények, analfabéták, kisemberek, „jelentéktelenek”, mint Assisi Egyed és Longus Fülöp. Mindenki csatlakozhat. A világ kétes értékítélete nem számít a testvéri közösségben. Az Evangélium *a testvériség eszméjével* köti össze őket.

Ferenc Végrendeletében hangsúlyozza, hogy ő ezeket a testvéreket nem kereste. Kapta őket. Isten ajándékának tekinti őket, akiket szívesen fogad.

Mindnyájan azt teszik, amit Ferenc: elhatárolják magukat múltjuktól. Ennek jeleként szétesztják vagyonukat a szegények között, ha egyáltalán rendelkeznek ilyesmivel.

2. Így mindannyiuk számára az Evangélium lesz a közös nyelv. Amikor az első két testvér jön, Ferenc bizonyos akar lenni abban, hogy közösségének valóban az Evangélium az alapja. Ezért elmegy velük egy templomba, ahol megtekinthetik az Evangéliumot. Mivel nem ismeri ki magát a könyvben, ezért találomra háromszor is felnyitja. Kiderül, hogy mind a hárman egyetértenek az Evangélium nyelvén. Később, amikor a jelképes 12-es számot elérik, „néhány egyszerű szóval” leírja azt, ami az Evangélium révén összeköti őket. Ez pedig Jézusnak az apostolok igehirdetésre való elküldéséről szóló beszéde és még néhány, a szinoptikusoknál található részlet, kiegészítve egy feltétlenül szükséges, az életformát irányító szabállyal. Az így létrejött „Regulát” a testvérekkel együtt elviszi Rómába, hogy a pápától kieszközölje az egyházi jóváhagyást.

22. Az egyházi jóváhagyás

1. Az új közösség *egyházi jóváhagyása* azonban csak úgy nyerhető el, ha az anyagi létfeltételek biztosítva vannak. Valami javadalmat, alapítványt, kolostort vagy püspököt kellene Ferencnek megneveznie. De ő nem tud semmiféle garanciát felmutatni, semmiféle biztosítékot

megnevezni. Semmi és senki nem biztosítja az anyagi alapot a közösség számára – egyedül csak Isten. Ésszerűen nem lehet jövője ilyen közösségnek. Aminek pedig nincs jövője, azt nem sorolhatja be az egyház a jogrendszerébe.

2. Az egyházi hatóságoknak ezt a logikailag helyes és jogilag szükségszerű érvelését Ferenc azzal semmisíti meg, hogy egyáltalán nem is foglalkozik vele. Sokkal inkább *prófétai, költői álláspontot* foglal el. Ügyet sem vetve egyházjogra és logikára, egy példabeszédet mond, amely már 1218-ban bejárja Angliát, még mielőtt a ferencesek odaérnének.

„Egyszer egy király együtt halt az erdőben egy asszonnyal, akinek aztán gyermeke született. Az asszony egy ideig táplálta a gyermeket. Aztán a király palotájába ment, hogy mostantól a király nevelje őt. Jelentették ezt a királynak, aki így szólt: »Udvaromban oly sok haszontalan ember étkezik, jogos hát, hogy a saját fiam is megkaphassa élelmét mellettük.«” Ferenc rögtön hozzá is teszi: „Én vagyok az az asszony, aki Isten ígéje által lelki fiaikat szültem az Úrnak. Ha tehát az Úr annyi bűnöst táplál, akkor nem szabad csodálkoznunk azon, hogy saját fiainak is gondját viseli.”

Az ész logikájával Ferenc a hit logikáját állítja szembe: közösségének elsőbbségi joga van az egyházi törvényhozással szemben. Azzal indokolja ezt, hogy közössége Isten műve. Isten az alapítója, szülője az Evangéliumra épülő új ferences életformának. Ferenc az asszony, az anya. Középkori értelemben ez azt jelenti, hogy Ferencnek nincs önálló, Istentől független kezdeményezése. A teremtő és életadó tevékenység egyedül Istené – Francescói csupán az elfogadás. Az egyházi törvénykezésnek ezért szükségképpen tiszteletben kell tartania Isten elsőbbségi jogát. Ami pedig az anyagi alap megteremtését illeti, Isten majd gondoskodik róluk. Meghívja őket teremtett világának asztalához. Ha pedig a szükség úgy hozza, a testvérek a koldusokhoz hasonló módon járnak el.

3. *A pápa meghajol* a hit bátor érvelése előtt. Elengedi a kisebb testvéreket. Most már „Urbi et orbi”, a városban és az egész világon énekelhetnek a jóságos Istenről, és prédikálhatnak a városok terein.

23. Csend és békesség

1. Ezt a római zarándoklatot először az assisi síkságon lévő *Rivotortóban*, egy pajtában eltöltött elmélkedő időszak követi. Igen szűkös keretek közt zajlik életük: ételük a földekről való répa és szőlő, melyet az emberek adnak nekik. Lelki táplálékuk az Evangélium és a közösen imádkozott Miatyánk. Nem zavarják egymást, hogy találkozhassanak Istennel. Hogy ez megvalósulhasson, Ferenc egy gerendára írja fel nevüket, „hogy mindegyikük tudja, hol a helye, ha nyugodni tér vagy ha imádkozni akar, és hogy a lelki elmélyülést ne zavarja a szűkös helyen keletkező zaj.”

2. A csendet ennek ellenére megzavarják. Nem a testvérek, hanem kívülről egy paraszt, aki nagy lárma közepette hajtja be szamarát a pajtába. Ferenc és testvérei egy másik csendes helyet keresnek maguknak, *Porciunkulát*, egy kápolnát, amelyet a bencések bocsátanak rendelkezésükre évi néhány hal ellenében.

Ehhez a helyhez kötődnek a ferences közösség kezdeti élményei, mindazok az események és anekdoták, amelyek aztán az összes testvér ajkán tovább élnek: nemcsak annak az emléke marad meg, hogy itt kötelezik el magukat az evangéliumi életre, vagy hogy itt fogadják maguk közé Egyed testvért is, hanem az is, hogy miként ajándékozza el Ferenc az egyetlen meglévő Szentírást, hogyan vágja le személyesen Klára szép és hosszú haját, hogyan rombolja le dühösen a város által a testvéreknek épített kőházat, hogyan táboroznak testvérek ezrei a síkságon. Ilyen események alapozzák meg a szájhagyományt, ezek kötik össze a társakat, és teremtik meg a közösségeket. Ezen a helyen rakják le a ferences történelem legfontosabb alapköveit. Itt tartják az összes testvér évenkénti találkozóját, a káptalant, amely mindig a viszontlátás, a találkozás, a

közös imádkozás és hit örömnépe, alkalom a tanácskozásra és a határozathozatalra. Innen indulnak el a testvérek Itália minden tartományába, az Alpokon és a tengeren túlra.

Ezért kötődik Ferenc oly nagyon ehhez a helyhez: ebben látja a szülőföldet, amelyből minden kinő és fejlődik. Mindig erre a helyre tér majd vissza, amikor csak teheti; életútja végén is, hogy itt haljon meg. Szeretné, ha ez a hely áldást hozna minden ember számára. Ezért eszközöl ki a pápától kiváltságot, búcsút, amely által mindenki, aki az Istenanya kápolnájába lép, felszabadult szívvel, a bűnért járó büntetéstől megszabadulva távozhat.

24. Assisi Klára

1. Talán már Rivotortóban vagy hamarosan utána *barátság* szövődik Ferenc és *Assisi Klára* között. Ebben az időben Ferenc huszonnyolc vagy huszonkilenc éves, Klára pedig tizenkét évvel fiatalabb. Itt nemcsak ez a nagy korkülönbség a fontos, hanem az is, hogy Klára abból a családból származik, amelyet néhány évvel azelőtt Ferenc is segített a városból kiűzni. Klára tizenkét éves (1204), amikor a Favarone család visszatérhet a városba. A kislány szemtanúja annak, hogy a körülrajongott kereskedőfiúból mindenki által megvetett és kicsúfolt bolond lesz. Egy szép napon azonban valami hasonló érzést fedez fel magában. Felkeresi Ferencet, az meg őt, újra és újra, de hogy ne érje megszólás, Klára mindig szolgálója, Bona di Guelfuccio társaságában, Ferenc pedig Longus Fülöp kíséretében. Klára halála után a szentté avatási eljárásban ezt mindketten tanúsítják. A lelki rokonság, melynek Ferenc és Klára mindjobban tudatára ébred, végül is oly szoros barátsággá fejlődik, hogy életüket is szeretnék megosztani egymással. Meg is teszik ezt, de nem a házasság egyébként szokásos módján, hanem annak az életformának az elfogadása által, amely már Ferenc többi társát is összeköti egymással. Ezért Klára egy éjszaka elhagyja a szülői házat, hogy soha többé ne térjen oda vissza. Porciunkulába megy, ahol Ferenc maga fogadja „engedelmességre”. Átmenetileg egy bencés apácakolostorban helyezi el, majd San Damianóban, ahová hamarosan odaköltözik Klára édesanyja meg húgai, és sok más fiatal nő, hogy közös életet éljenek.

2. E két ember barátságát az emberiség aligha felejtheti el. Az a vágy, amely összeköti őket egymással, számos *legenda* alapja, és ezek a maguk módján közvetítik a történelmi igazságokat. Az egyik legenda szerint Ferenc és Klára a folyó mentén sétál, az egyik az egyik parton, a másik a folyó másik partján. Ferenc forró vággyal szeretne átmenni a másik partra, hogy barátnőjével találkozhasson. A folyó azonban túlságosan mély és sebes sodrású. Ekkor Klára a hullámokra teríti köpenyét, Ferenc pedig átfut rajta. Ferenc erre megjegyzi: „Látom, nővérem, Isten előtt nagyobb kegyben állasz, mint én.” Más alkalommal Klára Ferencel együtt akar étkezni. Ferenc azonban elutasítja kérését. Csak a testvérek közbenjárása veszi rá őt arra, hogy meghívja Klárát és néhány nővérét Porciunkulába, szerény ebédre. De az asztalon lévő ételeknél sokkal fontosabb az, ami kettejük között történik. A szeretet, amely eltölti őket, oly nagy és oly erős, hogy a kápolna, a testvérek otthona és az egész erdő lángokban áll tőle. Assisi lakói odafutnak, hogy eloltsák a tüzet, de hiába, mert nincs semmi oltanivaló. Belépnek és ott találják Klárát egy szerényen terített asztalnál. Rájönnek, hogy nem földi tűz, hanem kettejük szeretetének lángolása csalta oda őket. Épülve és megvigasztalódva térnek vissza városukba az assisi emberek. Sorolhatnánk egyik legendát a másik után, hogy ezzel a két szent barátságát bizonyítsuk.

3. *Klára* Ferencnek köszönheti új életét. Ezért „dajkájának” hívja őt, aki édes tejet adott neki. Önmagát Szent Ferenc „kis virágocskájának” nevezi. Úgy vélem, ez az elnevezés magától Ferencről származik, aki valóban így nevezte őt gyengéden. Klára örzi meg legjobban a ferences lelkületet, és tőle tudhatjuk meg legbiztosabban Ferenc tulajdonképpeni törekvéseit.

4. *Ferenc* is sokat köszönhet Klárának. Vele beszél meg kérdéseit és problémáit. Ővele ápolgatja magát, ha beteg. Klára nővéreiben közösségének azonos lelkületű és ugyanazt az Evangéliumot élő tagjait ismeri fel. Ezért Ferenc és testvérei arra kötelezik magukat, hogy

mindig különleges figyelemmel és gonddal lesznek irántuk. Végül egy dallal ajándékozta meg Klárát, amelyet nemrég fedeztek fel: ebben „királynőnek” nevez mindenkit, akit Szűz Máriával együtt a mennyben koronáznak meg.

25. A fő kérdés

Külön is meg kell említenünk Klára egyik jelentős szolgálatát, amelyet Ferencnek tett. Mert minél többet elmélkedett Ferenc, annál többször érezte azt a kísértést, hogy kizárólag az elmélkedésnek szentelje életét: „az angyalok életformájának”, ahogyan azt az ő korában nevezték. A remeteélet teljesen megigézi őt, egyedül Isten arcát akarja megismerni. Ez pedig a Keresztrefeszített arcában jelenik meg előtte. Ráébred arra, hogy Jézus „az emberek üdvéért” halt meg. Szabad-e neki akkor elváltatva élni tőle? *Ezen a kérdésen gyötrődve* előbb Szilveszter testvértől, majd Klárától kér tanácsot. Kettejükkel való beszélgetése meghozza számára a *tisztánlátást*. El kell hagynia az „angyalok életét”, és emberként kell az emberek között élnie, Isten emberré válását kell követnie: „a lélek lábainak be kell porosodniuk”. Annak kell élnie, aki mindenkiért meghalt (2Kor 5,14). A világ és a többi ember nem akadály, hanem feltétele a helyes elmélkedésnek. Ferenc ezután kezdi a világot járni és prédikálni. De mindig a Megfeszítettről való elmélkedésből indul ki, és oda is tér vissza.

26. A világiak közössége

1. Ferencből és testvéreiből olyan erő sugárzik, hogy a testvérek és a nővérek száma rohamosan növekszik. Még olyanok is a ferences életformát akarják választani – legalábbis számukra lehetséges módon –, akiket feloldhatatlan kötelek fűz házastársukhoz, családjukhoz, hivatalukhoz vagy házukhoz. Idézzük csak fel, mi is történt *Greccióban*. Este van, a testvérek egyedül vannak, és közösen éneklük Isten dicséretét. A kisváros egész lakossága kivonul a falakon kívülre, felnőttek és gyermekek együtt válaszolnak a testvérek zoltározására, ezt énekelve: „Áldott legyen az Isten, az Úr!” Belesodrónak tehát abba az életformába, amelyben Ferenc éli meg a hitét. A testvérek élete kiárad a testvériség szűk keretein túlra is, és más formákat keres. Sokan ténylegesen kötelező formaként is vállalni akarják ezt az életet. Létezik máris egy jogi keret ehhez az életformához, az ún. bűnbánók szabályzata. Ebből azonban éppen az a szellem hiányzik, amely a betűt élettel tölti meg. Ezért ír Ferenc számukra először egy rövid, majd egy hosszabb, átdolgozott levelet, amelyet a ferences világi közösség igazi szabályzatának kell tekintenünk.

2. Ez a Harmadik Rend történelmileg nézve valójában magától értetődő, sőt szükségszerű következménye a ferencesek magával ragadó életének. W. Dirks gondolatait idézhetnénk. Ezzel az alapítással Ferenc történelmi feladatot teljesít: „Nem állíthatjuk, hogy az első két rend a harmadikért keletkezett: a testvéri közösségnek önmagában van az értelme, és a szerzetesi életforma hármasság fogadalmá Istenért és önmagáért van, és a történelem színe előtt is önálló életforma. A szerzetesi élet különleges ferences formája azonban éppen az újjazdagokat hívja, ahogyan Benedek testvéri munkaközössége is saját kora hatalmasainak szólt. *A Harmadik Rend értelme* nem az volt, hogy a szegényeket jámborokká tegye, vagy megszerettesse velük a szegénységet. De éppilyen kevéssé akarta a gazdagokat „jámborokká” tenni vagy részévé tenni őket valamiféle imádkozó és világmegváltó rendszernek. A Harmadik Rend értelme az volt, hogy a gazdagok krisztusi módon legyenek gazdagok. Az volt a feladata, hogy a pénzre korára keresztény módon tekintsen. Ebben segítségére volt az Első és a Második Rend szerzeteseinek és nővéreinek imádsága, testvéri közössége és hármasság fogadalmának áldozata. Ennek a Harmadik Rendnek kellett volna döntően befolyásolnia a történelmet századokon át – de sajnos jámbor egyesületté vált.” Ezek kemény, de mindenképpen megfontolandó szavak.

27. Missziós utak

1. Amióta Ferenc előtt világossá vált, hogy annak kell életét szentelnie, aki meghalt minden emberért, egyre inkább távoli országokba törekszik. Ő is kockára akarja tenni életét az emberek üdvéért. Ezért indul el 1212-ben *Szíriába*, de hajótörése miatt a dalmát tengerpartra vetődik. Nem sokkal hazaérkezése után *Marokkóba* akar elmenni, de ez sem sikerül. Valószínűleg a régi zarándokúton Santiago de Composteláig jut csak el, ott megbetegszik, és vissza kell fordulnia.

2. Missziós törekvését azonban hirtelen döntően siettetni egy egyházi esemény: a Lateráni zsinat, amely különféle határozataival és törvényeivel hat a ferences mozgalomra, és új keresztes háborút hirdet. Mint nyitott szívű, az egyháznak elkötelezett férfit, Ferencet is magával ragadja a lelkesedés. Ő azonban más következtetésekre és más eredményekre jut: erőszak helyett a meggyőzést, fegyver helyett a segítő kezet, háború helyett a misszióknak egy meghatározott formáját választja. Ezeket a gondolatokat kötelező formában bele is illeszti Regulájába.

3. Körülbelül kétévenként határoz Porciunkulában a Pütkösdi Káptalan a nagyméretű *külföldi missziókról*. 1217-ben küldik szét a testvéreket Ausztriába, Franciaországba, Magyarországra, Spanyolországba és Szíriába (ahová Ferenc azonnal provinciálisnak nevezi ki Illés testvért) és Itália különböző tartományaiiba. Maga Ferenc a Franciaországba induló csoportot akarja vezetni, de Ugolino bíboros meggyőzi arról, hogy neki Itáliában kell maradnia. 1219-ben a misszió a Közel-Keletre irányul: a Szentföldre, Szíriába és Egyiptomba. 1221-ben több mint harminc testvért küldenek Németországba. 1224-ben Angliába indul egy csoport. Így jóformán a világ minden ismert részét „ellátják” kisebb testvérekkel. Hamarosan azonban tovább hatolnak és valódi kalandozókká válnak.

4. Ferenc az 1219-es misszióban vesz részt. A testvérek egy csapatával elindul Szíriába és *Egyiptomba*. Damietta előtt keresztes hadakkal találkozik, amelyek éppen ütközetre készülnek. Annak ellenére, hogy Melek al Kamil szultán fegyverszünetet ajánl, Pelagius, a pápai legátus fegyveres összecsapást parancsol. Ferenc azoknak a fejedelmeknek pártjára áll, akik a szultán ajánlatát akarják elfogadni. Nyomatékosan figyelmeztet a súlyos következményekre, melyek a harcból származhatnak. Aztán mégiscsak bekövetkezik a keresztények egyik legborzalmasabb veresége.

Damiattából Ferenc a szultánhoz megy, aki az iszlám egyik aszkéta mozgalmával rokonszenvez, amely még külsőségekben is rokon a ferencesekével. Ők „szegényeknek” nevezik magukat (arabul: „fakír”, perzsául: „darvish”) vagy gyapjútalárjukról „szufiknak”. A lelki feltételek ezzel adva vannak egy néhány napos barátságos találkozáshoz. A ferencesekre, akik a jövőben még többször élvezhetik a szultán vendégszeretét, de magára Ferencre is maradandó hatással van ez a találkozás. Visszatérése után az Eucharisztiairól szóló pápai írást, melyet talán ő maga sugalmazott, levelek sokaságában említi meg. Ezekben egyértelműen muzulmán gondolkodásmódot és magatartásformákat lehet észrevenni. Így például azt ajánlja Ferenc, hogy rendszeresen szólítsák fel a keresztényeket az Isten megtestesülésének és az Eucharisztiaának az imáadására, ahogy a müezzinek hívják az iszlám hívőket imaórára. Vagy például arra szólít fel, hogy Jézus neve hallatára a földig hajoljunk meg.

Hogy Ferenc is tartósan hathatott a szultánra, azt csak sejteni lehet az arab irodalom néhány utalásából.

28. Válság a közösségben

1. Keletről visszatérve Ferenc új helyzettel találja magát szembe saját rendjében. Már Szíriában tudtára adták, hogy egyes befolyásos testvérek a Regulát a *hagyományos regulákhoz* akarják igazítani. Önmagában ez nagyon is érthető indítékok miatt történik, mivel azok a regulák sokkal határozottabbak, konkrétabbak voltak, több rendelkezést és törvényt tartalmaztak: megkönnyítették volna az ellenőrzést és az irányítást.

2. Ferenc azonban az Evangéliumra mint a ferences életforma egyetlen tekintélyére hivatkozva határozott nemmel válaszol erre a kísérletre. Most, miután ismét itthon van, számot vet azzal, hogy a testvérek száma szinte beláthatatlan. Úgy érzi, hogy a testvérek nagy seregének vezetése felülmúlja erejét. Inkább testvér akar lenni, mint főnök: többre tartja azt, hogy példásan megvalósítsa az életformát, mint azt, hogy hatalmi szóval utasításokat adjon. „A én hivatásom lelki természetű, nem pedig a szervezés.” Így hát *átengedi másnak a vezetést*: először Catani Péternek, majd az ő halála után Cortonai Illésnek.

3. Nem lehet azt mondani, hogy hivataláról való lemondása tekintélye rovására lett volna. Ellenkezőleg: *lelki tekintélye* csak nőtt és nem is veszítette el haláláig. Így ő az, aki megírja a Regula szükségessé vált újrafogalmazását, amelyet 1223-ban a pápa jóváhagy. Levélben fordul az egyik „miniszterhez” (előljáróhoz), az egész rendhez, a klerikusokhoz, a polgármesterekhez, a Harmadik Rendben összegyűlt világiakhoz, és végül még egyszer egész rendjéhez különféle végrendeleteiben. Ezekben kijelenti, hogy az ő lelki útja mindenki számára kötelező; néha indulatosan, sőt érezhető haraggal teszi ezt, ha veszélyt vagy helytelen tendenciát tapasztal. Mindenütt érezhető a fájdalomja amiatt, hogy az egyház és a rendi vezetőség a tömeg törvényének akarja alávetni az ő életformáját, hogy fennmaradásukat biztosíthassa. Nem tud mindennel egyetérteni, de meghajlik a számok törvényszerűsége előtt.

Hogy milyen is volt Ferenc tekintélye ebben az időszakban, amikor nem viselt hivatalt, jól mutatja az 1221-es káptalan egyik eseménye. Háromezer testvér gyűlt össze. A káptalan befejezése előtt Ferencnek az a gondolata támad, hogy ideje volna már testvéreket küldeni Németországba. Illés testvér lábánál ül, aki a káptalan vezetője, és aki a szent gondolatait közvetíti. Ferenc meghúzza Illés habitusát, aki azonnal lehajol hozzá, és megkérdezi, hogy mit óhajt. Illés felegyenesedik és ezt mondja: „Testvérek, a Testvér szól”, és közli Francesco kérését. Ferenc már annyira testvér, hogy a névnek nem is kell szerepelnie a „frater” mellett; a többiek szavával és életével akarnak azonosulni. Ekkora tekintélye volt Ferencnek.

29. Greccio: Isten alázatossága

1223-ban Ferenc ismét az egyik remeteségben időzik, hogy ott elmerüljön Isten szemlélésében, nevezetesen a Rieti-völgyben lévő *Greccióban*. Karácsony ünnepére különleges gondolata támad. Szeretné a láthatatlant érinteni, látni, hallani. Szeretné a karácsony titkát színpadon megjeleníteni, a szabad természetben, szentmisével egybekötve. Egy pásztorjátékkal egybekötött szentmiséhez kéri a pápa engedélyét. Amikor elérkezik a nap, nagy tömeg gyülekezik a jászol elé. Egy pap mondja a misét, Ferenc pedig mint diakónus elénekli az Evangéliumot és a „Deus semper minor”-ról prédikál: Isten mindig a kisebb – az erőtlenségben hatalmas, a halálban élő, az alázatban nagy, a gyermeki alakban a mérhetetlen Isten.

30. Alverna: Ferenc Krisztus képmása

1. 1224-ben a nagybőjti időt Ferenc Alverna hegyén tölti. Arról a képről medítál, amely már San Damianóban a lelkébe vésődött: a *Megfeszítettről*. Annyira egygyé válik vele, hogy Jézus sebei saját testén is megjelennek. Amit egész életén át szeme előtt tartott és saját személyében átértzett, az most előtörne, mindenki számára láthatóvá válna, ha Ferenc minden erejével azon nem fáradozna, hogy titkát elrejtse. Csak kevesen tudják meg, köztük Leó testvér, aki emiatt nagy lelki válságba kerül. Kicsoda ő ennek a halhatatlan jelenségnek a színe előtt? Ferenc felismeri a testvér aggodalmát, ad neki egy képet, melyen megmagyarázza: mindenki stigmatizált a maga módján, mindenki meg van jelölve a tau jelével (görög betű, a kereszt jele), maga Leó testvér is.

2. A stigmatizáció jelenségén el kell gondolkoznunk, annál is inkább, mivel itt mindenféle előzetes példa utánzását ki kell zárunk. Kereshetünk mindenfajta pszichológiai magyarázatot,

vagy egyéb okot, de mind ez ideig semmi biztosat nem lehet mondani. Adhatunk viszont teológiai magyarázatot, amint azt például Romano Guardini is megkísérelte: „Szent Ferenc különleges karizmája abban áll, hogy Jézusra emlékeztet. Ez a kijelentés különösnek tűnik, hiszen nem ugyanezt állítjuk-e minden szentről? Valóban Krisztust fejezik ki, őt fordítják le a struktúrák, a társadalmi rétegződések, az idő, a szükségletek és a feladatok sajátos emberi lehetőségei szerint: Őt, aki az Úr és mindennek foglalata. Mindegyikük ezt teszi; Ferenc azonban ennél többet: ő nem lefordít, hanem megjelenít. Aki őhozzá eljut, annak Krisztusra kell gondolnia. Alkatának felépítése, szava, magatartása, egész élete az Evangélium közvetlen megvalósulása; Jézus életének szó szerinti követése, megjelenítése, mindennemű gyengítés és magyarázat nélkül – olyannyira, hogy Krisztus arca néz ránk az övéből, Krisztus mozdulata válik láthatóvá az övében. Krisztus közvetlen megjelenítésének adománya olyan hatalmas, hogy azt, akinek a látását nem védi a Krisztussal való valódi kapcsolat, végzetes veszély fenyegeti: az, hogy Ferencben egy második Messiást pillantson meg, és ezáltal már ne az Úrra figyeljen.”

A legnagyobb áruulás és hamisítás lenne Szent Ferencsel szemben, ha elhallgatnánk a stigmatizációt, mely a *Krisztus-megjelenítés* legtökéletesebb külső jele. De éppen olyan áruulás lenne Ferenc ellen és rajta keresztül Krisztus ellen is, ha a stigmatizációt nem Jézussal hoznánk kapcsolatba. Mert Jézusra utal, az Ő jele, szentsége, melyet csak őáltala érthetünk meg. Önmagában semmi ereje és semmi jelentősége nincsen.

31. Betegség és halál

1. Életének utolsó két évében testi, lelki *szenvedés és fájdalom* gyötri Ferencet. Ifjúkora óta maláriában szenved, melynek kísérőjelenségei mind erősebbekké válnak. Egyiptomi tartózkodása óta a trachoma is kínozza, amely erős fejfájással és folytonosan növekvő fényérzékenységgel jár, míg végül majdnem teljesen megvakul. Böjtölése bél- és gyomorfekélyt idéz elő, ehhez járul még lép- és májbetegsége, vérszegénysége, vízkórsága, majd mélységes depressziója. Ferenc annyira legyöngül, hogy már járni sem képes.

2. *San Damianóba* viszik ápolni, és a nővérek teljes odaadással gondozzák. Élete legsötétebb éjszakáját éli át. Még sebhelyei sem nyújtanak neki vigasztalást és bátorítást. Sőt, úgy érzi, hogy a pokol erőinek van kiszolgáltatva, és végképp kudarcot vallott Isten előtt is. Aztán az ég kegyének érzi, hogy a köd oszlik és szíve felenged, amikor a Naphimnuszban tör ki, melyben mindent elfogad és minden teremtményt Testvérenek és Nővérenek nevez.

3. A testvérek úgy látják, hogy a legjobb orvosok tanácsát kell kikérniük, és ezért átviszik *Rietibe*, a pápai szemorvoshoz. Az orvos a kor szokása szerint borzalmas gyógymódot alkalmazva próbálja őt meggyógyítani: tüzes vassal égetik a halántékát, de ez sem a betegséget, sem a kínokat nem csökkenti. Illés testvér a legközelebbi barátokat hívja a betegágyhoz: Bernát és Egyed testvért, hogy az első társak látása nyújtson Ferencnek enyhülést és vigaszt. Ferenc azt akarja, hogy énekeljenek, és így enyhüljenek kínjai. Ő pedig egyik éneket a másik után szerzi – a testvérek meg is ütköznek ezen, mivel szerintük a haldoklónak komolyan kell viselkednie.

4. Végül elhatározzák, hogy egy másik orvoshoz fordulnak. *Sziénába* mennek, a pápai udvar egy másik orvosához. Lóra ültetik, a testvérek támogatásával teszi meg a fárasztó utat. Odaérve Ferenc annyira elgyengül, hogy már közelinek vélik halálát. Ezért arra kéri, hogy néhány mondatban foglalja össze életének lényegét. Megteszi, és ezt diktálja: kölcsönös szeretet, a szegénység megbecsülése, hűség az egyház iránt.

5. Sziénából visszatérnek *Assisibe*, ahol a püspöki palotában ápolják Ferencet, de amikor közeledik az utolsó óra, Porciunkulába, szülőföldjére akar visszatérni. Ott felolvastatja János evangéliumából az utolsó vacsora és a lábmosás jelenetét. Kenyeret kér és azt szétosztja közöttük. Kéri, hogy ruhátlanul fektessék a földre, kezét kereszt alakban kitérve. A testvérek a 142. zsoltárt imádkozzák, és a Naphimnuszt éneklük. Ferenc 1226. október 3-án estefelé,

negyvennégy éves korában hal meg, szívelégtelenségben, röviddel azután, hogy elfogyasztotta az édes süteményt, amelyet kedves barátnője, Settesolei Jakóba hozott neki.

Életprogramja

32. Bevezetés

1. Aki Assisi Szent Ferencről akar beszélni, annak át kell tekintenie, milyen erők határozták meg életét, és miben állt életprogramja. Ferenc életformáját eszmékbe, fogalmakba, mondatokba kell öltöztetni, bizonyos fokig elméletté kell átalakítani. Enélkül nem használ belső megindultságunk, sem rajongásunk – nem tudjuk Ferencet közel hozni másokhoz. Egyébként hiába vagyunk megigézve, megilletődve, egész bensőnkben megindulva, mégsem tudjuk őt másokkal megértetni.

Ugyanakkor ezzel a módszerrel árulóvá is válhatunk. Eltávolodhatunk az élettől, és elvont, semleges területekre juthatunk. Ezt a veszélyt csak akkor kerülhetjük el, ha néhány szabályt követünk. A Ferencsel kapcsolatos elméleteknek csak akkor van jogosultságuk, ha az eredeti lényeghez nyúlnak vissza. Ekkor „láttat” az elmélet: ha a szeretet tekintetével szemlélünk – akárcsak Ferenc – oly sokáig, hogy lassan megszűnik a távolság köztünk és az általunk szemlélt tárgy között. Így néz Ferenc Krisztusra mindaddig, amíg át nem éli a vele való egységet, annyira, hogy ez az egység a stigmatizációban is kifejeződik. Az *elmélet* ebben az értelemben szemlélődés, nem tudomány.

2. Ennek ellenére szükségünk van a *tudományra* is. Mert szemlélődésünk tárgyát helyesen kell megragadnunk. Assisi Szent Ferenc valódi alakjára kell figyelni, nem pedig olyan képre, amelyet valaha valaki megrajzolt. Az lenne a legjobb, ha maga Ferenc nyilvánítaná ki nekünk programját. Valóban kicsikartak egy ilyet tőle a halála előtti végső gyengeség napjaiban. Ekkor három olyan alapértéket nevez meg, melyeket feltétlenül kötelezőnek tart. A kölcsönös szeretet, a szegénység nagybecsülése és az egyházhoz való hűség jellemzi életmódját. Ezekhez akkor is tartanunk kellene magunkat, ha Ferenc más támpontokat nem adott volna.

Hasonlóképpen Végrendeletét is értelmezhetnénk úgy, mint életének programját. De akkor világossá válna, hogy olyanokat is említ, amelyek az említett három alapértéken túlmutatnak. Úgy vélem, hogy programja megértésére az a szöveg alkalmas leginkább, amellyel Ferenc legkitartóbban és leghosszabban foglalkozott: az a szabályzat, amelyet nagyon kevés és egyszerű szóval kezdett el, az évek során kiegészített és elmélyített, amíg az oly hosszúvá nem lett, hogy újra kellett fogalmazni. Végül is öt pontból álló program áll előttünk, amely aztán egy „rövid formulába” sűrűsödik össze. Ezt az öt programpontot szeretném elemezni, de szükségesnek tartom még egyszer hangsúlyozni, hogy az elemzés a szerető tekintetnek akar tárgyat adni, remélhetőleg magát Ferencet, aki aztán a kontemplációban hús-vér valóság lesz az őt szemlélők számára.

Élete értelme: az Evangéliumot élni

33. Bevezetés

1. A hosszú éveken át tartó, élete értelmét kutató úton végül az Evangéliumba ütközik Ferenc. Felszabadultan fellélegzik. Csak az Evangélium csillapítja a keresés nyugtalanságát; ezért említi *első helyen* az Evangéliumot, amikor életéről beszél. Az Evangéliumot akarja élni, semmi más. Az utóbbi években egyre inkább ki tudták mutatni, hogyan talál rá Ferenc az Evangélium lényegére, és hogyan érti meg a mondatok tartalmát, éppen azért, mert értelmét nem torzítja el semmi sem.

2. Milyen is volt Ferenc *alapmagatartása*, mely a csodálatraméltóan helyes értelmezést eredményezte? Nagyon fontos kérdés ez, főleg a mi ún. „tudományos” korunkban. E magatartás mutatja meg, hogy miképpen tudjuk ma is megérteni az Evangéliumot. Azt is meg kell ismernünk, hogy melyek azok az evangéliumi részletek, szövegek és források, melyekből Ferenc merít. Mert nem szabad másodkézből szereznünk az információkat, hanem a forrásokig kell visszanyúlnunk. Csak így születhet meg az új élet.

Végül még azt is meg kell vizsgálnunk, hogy milyen következtetéseket von le Ferenc a maga élete számára. E következtetések oly átfogóak és oly radikálisak, hogy ezeket látva mindenki úgy érzi: élete meg van kérdőjelezve.

34. Hermeneutikai alapelvek

1. Először nézzük meg, melyek azok az *alapelvek*, amelyek alapján Ferenc igyekszik megérteni az Evangéliumot. Ő maga több szövegben is ad erről felvilágosítást. Fel kell tételeznünk, hogy Ferenc szerint *Regulája nem más, mint maga az Evangélium*, annak összefoglalása, veleje, és ezért mindkettőben ugyanazok az alapelvek érvényesülnek.

2. Mindenekelőtt két szövegrészt szeretnék idézni, melyek a segítségünkre lehetnek. Az első Ferenc *Végrendeletéből* származik. „Miután az Úr testvéreket adott, senki sem mutatta meg nekem, mit kell tennem, hanem maga a Fölséges adta tudtomra, hogy a szent Evangélium szerint kell élnem. Kevés egyszerű szóval írásba foglaltattam ezt, és a pápa úr jóváhagyta... A testvérek ne mondják, hogy végrendeletem új regula, mert ez csak emlékeztetés, intés, buzdítás és utolsó rendelkezés akar lenni, melyet én, a jelentéktelen Ferenc testvér hagyok rátok, hogy a Regulát, melyet az Úrnak fogadtunk, a katolikus hitnek megfelelően tudjuk megtartani... A Regula mellett ezt az írást is tartsák maguknál... A szent engedelmesség nevében szigorúan megtiltom minden testvéremnek, áldozópapoknak és laikusoknak egyaránt, hogy akár a Regulához, akár ezekhez a szavakhoz magyarázó megjegyzéseket fűzzenek, és azt mondják: »Ezt így kell érteni.« Hanem, amint az Úr megadta nekem, hogy egyszerűen és világosan elmondjam és papírra rögzítsem a Regulát és ezeket a szavakat, úgy ti is egyszerűen és mindenféle magyarázat nélkül értsétek, és szent munkálkodással valósítsátok meg azokat.”

3. A második szövegrészlet az *Intelmekből* származik:

„A betű öl, a lélek pedig éltet.” (2Kor 3,6)

„A betű által halnak meg azok,
Akik csak a szavakat akarják ismerni,
Hogy így bölcsőbbeknek tűnjenek fel másoknál;
Hogy nagy vagyont szerezzenek,
Amit rokonaik és barátaik közt szétoszthatnak.

A betű megöli azokat a szerzeteseket,
Akik a Szentírás szellemét
Nem akarják követni,
Akik csak arra törekszenek, hogy minél több szót ismerjenek,
És azokat mások számára értelmezzék.

A Szentírás szelleme
Élteti mindazokat,
Akik egész tudományukat,
Melyet szereztek és még szerezni kívánnak,
Nem önmaguknak tulajdonítják,
Hanem szóval és példaadással

A fölséges Úristenre hártják vissza,
Akitől minden jó származik.”

35. Értelmezés

A két szövegrészlet felhívja a figyelmünket néhány alapelvre:

1. Ferenc az Evangéliumot *megszólításként* értelmezi. A „Legfölségesebb” szava ez, egy személy beszéde egy másik személyhez. Egészen személyre szabott szöveg, mely választ vár, a találkozás szent helye.

2. Ferenc a szöveget magába fogadja, meditálva magáévá teszi intuícióval és *beleélő szeretetével*, nem pedig a kutató vagy kritikus ész magatartásával. Itt tulajdonképpen nem megismerésről van szó, hanem az élet ajándékáról. Celanói Tamás különösen hangsúlyozza ezt a szempontot: Ferenc „mélységesen ismerte a Szentírást. Minden szennyből mentes szelleme behatolt a legelrejtettebb titkokba is, és ami az iskolás bölcsesség előtt rejtve maradt, oda *szerető szíve* megtalálta az utat. Olvasgatta a szent könyveket, és amit egyszer elmélyülve megragadott belőlük, *az kitörölhetetlenül belevésődött a szívébe*. Emlékezőtehetsége pótolta a könyveket: nem vesztett kárba, amit egyszer hallott, *mert a szeretet azt szüntelenül teljes odaadással ismételte és fontolgatta*. Csak az ilyen olvasási és tanulási módot tartotta gyümölcsözőnek, nem pedig a százféle tanulmányban való szétszóródást. Azt nevezte igazi filozófusnak, akit *kizárólag az örök élet vágya tölt el*. Azt is vallotta, hogy aki az Írásra odafigyel, és *alázatosan, nem vakmerően kutat benne*, az könnyebben eljut az önismerettől Isten ismeretéig.”

3. Ferenc elutasítja a középkori exegézist, mert az a magyarázatok által elferdíti a lényegét. Az Evangéliumnak nincs szüksége *magyarázatra*, semmiféle jogi és kazuisztikus kifejezésre, mely a tartalmat csak ellaposítja; semmiféle akadémikus szörszálhasogatásra, mely a napi élettől elvonatkoztatja, és aztán átértelmezi. Az Evangéliumnak közvetlenül kell szólnia, minden „ha” és „de” nélkül.

4. Ugyanígy utal vissza saját területére minden más *tanítót* is, például az egyházat. A megértéshez közvetlenül a szövegből kell kiindulnunk, magából a Mindenhatóból... Az egyház az ő számára nem az értelmezés kezdetén áll, hanem a végén. Persze megvizsgálhatja, elismerheti és el is utasíthatja azt. Ezért megy Ferenc a paphoz az apostolok küldetéséről szóló beszéd fordulatot jelentő megértése után, majd Regulájával Rómába, hogy saját értelmezését jóváhagyják.

5. Ferenc fontosnak tartja, hogy az értelmezés „*katolikus*” legyen, persze nem statikus, eleve meghatározott értelemben. A katolikus létet dinamikus távlatban éli meg, mint egy sodrást, hogy mindinkább katolikussá váljék: tehát nem leállni valahol, hanem mindjobban felnőni.

6. Ferenc az Evangéliumot *nem „célzatosan”* olvassa. Nem azzal a szándékkal közelíti a szöveghez, hogy általa intelligensebb legyen. Nem is azért, hogy előkelőbb vagy gazdagabb, avagy jobban értesült legyen, és ezt a közösség előtt fitogtassa. Az ilyen szándékok az értelmezés halálát jelentik.

7. Ferenc számára az Evangélium új életet hoz. „*Szent együttműködéssel*” kell azt követni. Tehát azt akarja, hogy az olvasó megváltozzon, és Jézus nyomában járjon. Kezdetben csak önmagára vonatkoztatja ezt. Ha az Evangéliumot olvasva a megértés egyre nő és tetté válik, akkor ez nem az egyén teljesítményének köszönhető, hanem csupán a kegyelemnek, amiért hálásnak kell lennünk. A Szentírás-olvasásnak csak ez a módja töltheti el az embert lélekkel és étellel.

36. Bibliai források

Assisi Ferencet teljesen áthatja az Evangélium és a Biblia. Nagyon szabadon kezeli a szent szövegeket, gyakran idézi őket emlékezetből, sokszor öntudatlanul is, úgy, hogy egy-egy szó

értelme már az ő szavaiba is áthatol. Sokszor már nem is tudja megkülönböztetni, hogy a Biblia szolt-e vagy pedig ő maga. Mindenesetre kötelességének érzi, hogy szavait Jézus szájából vegye: „Mindenkinek hirdetnem kell Uramnak mennyei illatot árasztó igéit” – áll a hívőkhöz intézett levelének elején, a végén pedig: „Kérlek benneteket a szeretetben, mely maga Isten, és azzal a hő kívánsággal, hogy lábaitokat csókolhassam, hogy ezeket és Urunk, Jézus Krisztus egyéb igéit fogadjátok, valósítsátok meg és tartsátok meg tökéletesen.” Mivel pedig Jézus szavai az ő szavaiba folynak és viszont, nehéz lesz a *forrásokra* a kívánt tisztaságban rálelni. Mindenesetre megéri megkísérelni.

37. Szinoptikusok

1. Egyre gyakrabban hallani azt a véleményt, hogy a *szinoptikusok*, Máté, Márk és Lukács evangéliuma alkotják a ferences életforma alapjait. Ez a felfogás ma már kiegészítésre szorul, bár a megállapítás alapján véve érvényes. A szinoptikusok valóban olyanok, mint a kövek, belőlük épül fel a ferences ház.

2. A lényeges helyeket már megismertük: az *apostolok küldetéséről szóló részletet* (Lk 9; Mt 10), mely Porciunkulában kiváltja a felszabadult kiáltást: „Ez az, amit keresek!” Ez tehát az a szikra, mely Ferencet lángra gyújtja, ez az a tűz, melyet Jézus hozott a földre, és amely most Ferencben ég. A szent néhány alapvető szándékát tartalmazza, és életének és Regulájának tulajdonképpeni hátterét képezi ez az evangéliumi részlet, mely elénk tárja, amint Jézus elküldi az apostolokat, azok pedig hirdetik Isten országát, betegeket és leprásokat gyógyítanak, a világot megszabadítják a démonoktól, ingyen végzik munkájukat – mivel végeredményben mindent ingyen kapnak –, tulajdon, fegyver, hatalom és erőszak nélkül.

3. A központi eszmét, mely a szent életét, Reguláját, leveleit és imádságait is jellemzi, ez a mondat tartalmazza: „*Senki sem jó, csak az Isten*” (Lk 18,19). Ez a gondolat áll a közös imádság kezdetén és végén is. Ezt kell szem előtt tartanunk, ha ítéletet akarunk alkotni önmagunkról és cselekedeteinkről. Egyetlen ember és csoport sem mondhatja magát jónak. A kathárok önkényes önértékelésének nem szabad megisméltódnie. Minden jóság csupán megjelenítése az egyetlen jó Istennek.

4. Már a rend nevét is az Evangélium határozza meg. „*A legnagyobb legyen olyan, mintha a legkisebb volna*” (Lk 22,26). Mivel a testvérek célja az, hogy mindenkivel szemben kisebbnek lenni törekedjenek, ezért „kisebb testvéreknek” nevezzék magukat. Itt kell megemlítenünk a következő evangéliumi részletet is: „*Aki közületek nagyobb akar lenni, legyen a szolgátok, s aki első akar lenni, legyen a cselédetek*” (Mt 20,27). Ezért is utasítja vissza Ferenc az addig szokásos hivatali elnevezéseket, és apát (atya), magiszter (mester), prior (első) helyett a hivatalviselőket „miniszternek” (szolganak) nevezi. Azt szeretné, ha mindnyájan elismernék, hogy csupán „mihaszna szolgák” (Lk 17,10). Ezzel Ferenc egészen forradalmi szervezési elveket vezetett be, mert számára a szó és az elnevezés nem üres szólam, hanem komoly valóság.

5. A *Hegyi beszédnek* (Mt 5,3-11) is nagy jelentősége van a szent írásaiban. Ferenc a testvérek életkörülményeihez alkalmazza és átszerkeszti. Így jön létre a Tizenöt boldogság, az Intelmek második része, amelyet K. Esser a „lelki szegénységről és a keresztény testvériségről szóló Énekek Énekének” nevez.

6. Az úgynevezett *aranszabályt* (Mt 7,12) sokféleképpen használja fel: Viseljük egymás gyengeségeit úgy, ahogy mi is szeretnénk, hogy saját gyengeségeinket mások elviseljék; mint „szolgák” gyakoroljunk másokkal szemben irgalmasságot, úgy, ahogy másoktól elvárjuk az irgalmasságot; a bűnbeesetteknek legyünk támasza és viseljük gondjukat, ahogy mi is támaszt várunk másoktól, ha bűnösök vagyunk; a betegeket oly együttérzéssel ápoljuk, ahogy mi szeretnénk, hogy bennünket ápoljanak. Ha pedig valaki nem képes megvalósítani azt, amit szeretne, és a ferences életformát nem tudja már élni, olyan figyelemmel és belátással törődünk

vele, mint amilyet „hasonló helyzetben” mi is szeretnénk kapni. A „hasonló helyzet” fogalma mint az arany szabály átültetése – tetszés szerint sokféle alkalmazást tesz lehetővé.

7. Éppilyen fontosak azok az evangéliumi részletek, melyek a *vagyon* radikális elhagyását (Mk 10,17-31; Lk 18,22; Mt 19,21) és saját magunk megtagadását (Mt 16,24), az emberi *kapcsolatok* felszámolását (Lk 14,26; Mt 19,19) követelik. Persze azt is figyelembe kell vennünk, hogy itt talán az egyház befolyása is érvényesül, mivel Ferencet és közösségét az evangéliumi tanácsok hagyományába kívánta bevonni.

8. Különös figyelmet kell szentelnünk a *Jézus gyermekkoráról és szenvedéstörténetéről szóló részeknek*. Ferenc saját konkrét életformájában akarja megjeleníteni Jézus földi életét, kezdve a jászoltól a keresztségig. Ez a tény már egy másik, de éppen ilyen fontos forrásra mutat rá: Jánosra.

38. János

1. Ha figyelmesen tanulmányozzuk Assisi Szent Ferenc írásait, hamar meglepő felismerésre jutunk. Semmiképpen sem igaz az, hogy Ferenc kizárólag a szinoptikusokra és ezáltal csak a földi Jézusra figyelt volna. *János* felmagasztalt Krisztusának és János írásainak fontos szerepe van. Ami egyébként egyáltalán nem csoda, hisz János mint Isten valóságos megtestesülésének hirdetője, eleve ellensége a kathárok tanának (ami ugyanakkor nem zavarja őket abban, hogy őt a magukénak tekintsék). Ferenc, hűen önmagához, nem vitatkozik, hanem saját igehirdetése és „jóvátévő” magatartása által „saját Jánosát” állítja velük szembe.

2. A *János-evangélium előszava* (Jn 1,1-18) Ferenc számára nemcsak formailag, hanem tartalmilag is döntő fontosságú lesz.

Egy napon majd Ferencnek elő kell írnia a megfelelő életformát azoknak a férfiaknak és nőknek, akik ugyan a családjukhoz vannak kötve, mégis az ő eszméi szerint akarnak élni. Először csak néhány mondatot ír le, ami a keresztény élet számára nélkülözhetetlen, mindenekelőtt azt, ami – szemben a test- és egyházellenes kathárokkal – kifejezi a keresztény tanítás lényegét. Azok a mondatok ezek, melyek ilyen vagy amolyan formában a Regulában is szerepelnek. Idővel kibővíti a szöveget, és egy bevezetést ír hozzá, egyfajta kommentárt az „és az Ige testté lett” kijelentéshez. Jézus az Atya Igéje. Amit harminchárom éven át élt, az mind Isten szava. Az Ige testében alávetette magát emberi mivoltunk törékenységének. Példát adott, melyet követnünk kell. Ferenc tehát önmagát és életét is a jánosi iratokból értelmezi, mint Isten megtestesülésének következményét, mint az Ige kifejeződését és jelenlétét.

3. Tipikusan Szent János-i az az út, amelyen Ferenc találkozik Istennel, Krisztussal és az Eucharisziával: „*Az Isten lélek, ezért akik imádják, azoknak lélekben és igazságban kell imádniuk*” (Jn 4,24). Egy csupán evilági szemléletmód nem elegendő. Az embernek a látás egy magasabb fokára kell felemeltetnie. Csak így értheti meg, mi az az Eucharisztia, ki is tulajdonképpen Isten és kicsoda Jézus. Az idézett jánosi részlet lesz a szent első intelmének forrása.

4. Ferenc gyakran idézi ezt a mondatot: „*A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit. Hozzátok intézett szavaim lélek és élet*” (Jn 6,63). Nem mindig az egész mondatot, néha csak a „lélek és élet” kifejezést. Meg van győződve az Ige hatékonyságáról, bárhol is hirdessék azt: akár teológusok és igehirdetők (akiket ezért tisztelet illet), akár a Szentírásban, akár saját Regulájában és leveleiben. Az Ige élet, ezért életet és lelket akar adni.

5. Fontos motívum Ferenc számára „*a jó pásztor*” (Jn 10,1-16), aki juhaiért még életét is kész feláldozni, és akire ezért nagyon oda kell figyelni, akit állhatatosan kell követni. Ferenc nagy jelentőséget tulajdonít ennek a kijelentésnek, ez lebeg szeme előtt akkor is, amikor Egyiptomba indul, hogy ott a szerencsének között életét is kockára tegye.

6. A *lábmosás* jelenete (Jn 13) mindig lelki szemei előtt lebeg, amikor a kisebb testvérek eszméjét megrajzolja, különösen közössége megszervezésekor. Minden testvér mossa meg a

másik lábát, legfőképpen a „szolgák”. Egész élete összefoglalásaként ezt az evangéliumi részletet olvastatja fel halála előtt.

7. Ferenc számára a legfontosabb források egyike ez a mondat: „*Én vagyok az út, az igazság és az élet*” (Jn 14,6). Az „élet” szó hatvanhárom alkalommal fordul elő írásaiban, éppen a Regulával kapcsolatban is (a „regula” szó csupán huszonhatszor). Az élet iránti szenvedély válik itt kézzelfoghatóvá, amelynek alá kell rendelni minden mást: rendet, törvényt, regulát. Első intelme ennek az életnek a visszacsatolása Jézushoz, és alapjában véve ennek a jánosi mondatnak a kifejtése. Sőt azt is mondhatjuk, hogy ez a szent leginkább jánosi írása.

8. János evangéliumának ugyanebben a fejezetében áll egy másik mondat, amely Ferencnél visszhangra talál, és amelyet sok írásában még tovább is fejleszt: „*Hozzá megyünk és benne fogunk lakni*” (Jn 14,23). Ferenc számára Isten az ember legbensőbb titka. Négyszer is visszatér műveiben az a gondolat, hogy az ember a Háromszemélyű Isten lakása. Minden egyes ember, de elsősorban Szűz Mária, felszentelt templom; mindenki anya, jegyes, testvér. Sőt, mindenkinek Jézus a fia is. Olyan kijelentés ez, mely teljesen egyszerű, és Jánosnál sem található meg. „Kétségtelenül nagyon közel vagyunk itt Ferenchez, aki rendkívüli módon mutatja meg nekünk misztikus lelkének titkát. Mélyrehatóan magyarázza nekünk a lélek hármasságát, miközben János gondolatait és szavait alkalmazza, továbbfejleszti, és rendkívül merész módon az egyház minden tagjára alkalmazza, Szűz Mária példáján, akire úgy tekint, mint aki egyházzá lett. Nagyszerű evangéliumi eszmény!” (Optatus)

9. A Szent Ferenc írásaiban található szentírási idézetek egyik legfontosabb forrása *Jézus főpapi imája* (Jn 17). Ötvennégyyszer idéz Ferenc ebből a fejezetből. Leggyakrabban az Officium Passionisban, melyben a zsoltárok egyes kifejezéseit János kifejezéseivel cseréli fel. Az „Úr” szót a „Legfőlségesebb Atyával” helyettesíti. Újra és újra szól a szeretetről, melyet ez az imádság hangsúlyoz. Sok írása valósággal utánzata ennek az imának, mint például a Regula non bullata huszonkettedik fejezete, melyet búcsúlevél vagy végrendelet formájában írt meg, mielőtt Keletre indult volna. Ilyen a szienai végrendelet is – halála előtt szinte teljesen János evangéliumának hangulata veszi körül.

Ebben a fejezetben Ferenc mindenekelőtt a Fiú küldetéséről beszél, melyben társaival részt kell vállalniuk: az embereknek bele kell nőniük Jézus fiúságába. „Mindeddig a ferences szerzők elsősorban az „apostoli”, kifelé ható, missziós küldetést hangsúlyozták, erről a belső, „fiúi és testvéri” küldetésről azonban megfeledkeztek. Ferenc pedig éppen a Fiúnak az Atyától való küldetésére alapozta saját küldetését, János evangéliumának 17. fejezete szerint.” (Optatus)

10. A ferences élet forrása *Szent János első levele* is, főként ez a mondata: „Isten a szeretet” (1Jn 4,8-16). Ferenc kilencszer idézi, ha nem is szó szerint, hanem saját szavaival: „Azzal a szeretettel, amely maga Isten, kérem...”. „Oly mondat ez, melynek értéke felér egy autogrammal, Assisi Szent Ferenc személyes pecsétjével. Akkor folyamodik ehhez, ha olyan dolgokat akar kérni, amelyek szívéhez közel állnak, és amelyek legbenső és legforróbb óhajait fejezik ki.” (W. Viviani)

11. Végezetül a Jelenések könyvét kell megemlítenünk, mely főként a szent imaéletét határozza meg. Krisztus „*a Bárány, akit megölték*”, és „aki méltó arra, hogy minden hatalom és dicsőség az övé legyen” (Jel 5). A mennyei liturgia énekeit használja Ferenc, úgy, ahogy János könyvében található, és sok-sok imájában utánozza azokat.

12. Ha a legfontosabb jánosi idézeteket áttekintjük, és meggondoljuk, hogy sokféle asszociáció és mondat kapcsolódik még hozzájuk, akkor látjuk, hogy a szent lelkének legmélyéhez jutottunk el. Ez valóban nem a szinoptikusok alapján alkotott *Krisztus-kép*. Ha a szinoptikusok a házat jelentik, akkor János a belső berendezést.

39. Péter első levele és a pasztorális levelek

A harmadik, nem elhanyagolható forrás Ferenc lelki élete számára *Szent Péter első levele*.

1. Ötször fordul elő a „*Krisztus nyomdokait követni*” (1Pt 2,21) kifejezés, még többször ebből a „követés” fogalma. Ez a kifejezés jellemzi Francesco egész életét.

2. Egyre többször tér vissza Ferencnél az a gondolat, hogy minden embernek, még az oktalan teremtményeknek is *engedelmeskednünk* kell (1Pt 2,13). Mind a testvériségen vagy az egyházon belül, mind pedig a szaracénok között, a vadállatokkal szemben is; mivel „minden hatalom odafentről adatott”, a kisebb testvér legyen mindig egészen készsége. Csak így lehet igazán „kisebb testvér”, akin az Úr lelke nyugszik.

3. Éppily központi helyet foglal el az a gondolat, hogy a keresztény embernek nincs e földön otthona, hanem szüntelenül „*zarándok és idegen*” (1Pt 2,11). Ezért kell a ferencesnek lemondania a bencés „*stabilitas loci*”-ról, a helyhez kötöttségről és a masszív épületekről is. Mindennek arra kell emlékeztetnie, hogy itt léte csupán átmeneti.

4. Jellemző még az 1Pt 1,22: „Miután lelketek az igazságnak engedelmeskedve már megtisztítottatok az őszinte szeretetre, hűségesen szeressétek egymást, tiszta szívből.” Természetesen a Biblia latin fordítását, az ún. Vulgatát kell figyelembe vennünk. Abból még nyilvánvalóbb, hogy Ferenc hogyan alkalmazza ezt a részletet testvéri közösségére. Ott ugyanis az engedelmisség és a szeretet oly közel áll egymáshoz, hogy a fogalmak felcserélődnek, éppúgy, mint a testvériség és a szeretet. Ferenc sok helyütt szól „erről a szerető engedelmisségről, mely egyedül Istent és a felebarátot illeti”.

5. Szent Péter első levelének 2-4. fejezetei sok vonatkozásban ott állnak Francesco írásainak háttérben, mindenekelőtt a „*jót mondani (= áldani) és jót tenni*” kifejezések. Éppen abban látja a ferencesek küldetését, hogy a gonosz beszédek és a gonosz cselekedeteket jobbakkal helyettesítsék (nem úgy, hogy vitatkozzanak velük, hanem úgy, hogy egyszerűen „jóváteszik” azokat). Optatus odáig megy, hogy azt állítja: János evangéliumának tizenhetedik fejezetét kivéve egyetlen más szöveg sem hatott annyira Ferencre, mint Szent Péter első levele.

6. A Péter első leveléből vett gondolatokkal rokon a pasztorális levelekben található két utalás: a testvérek „ne bocsátkozzanak üres szóharcokba” (2Tim 2,14), valamint „senkit ne szidalmazzanak, ne veszekedjenek, hanem legyenek inkább barátságosak és türelmesek” (2Tim 3,2). Ez az alaptörvény kell hogy meghatározza a testvérek magatartását a világon mindig és mindenütt.

40. Zsoltárok

A negyedik forrás, amelyből Ferenc naponta merít, a *Zsoltárok könyve*. Még kisgyermekkorában ismerte meg, és kívülről tudja is őket. Imádságaiban szüntelenül jelen vannak. Minden pillanatban és minden helyzetre tudja alkalmazni őket. Nem elégszik meg azonban a zsoltárok puszta ismételtetésével, hanem kreatívan bánik velük. Egész sor új zsoltár keletkezik egy-egy központi gondolat körül. Ilyenek például a meditációs zsoltárok az Úr kínszenvedéséről: Ferenc Jézust mint foglyot, elárultat, megkínzottat, kicsúfoltat, elítéltet, felmagasztaltat, feltámadottat, újjászületettet képzei el. Ezekhez a képekhez zsoltárverseket társít, időnként más részleteket is az Ó- és Újszövetségből. Ezeket a meditációs zsoltárokat együttesen Officium Passionisnak, a Szenvedés zsoltármájának nevezzük. Ferenc imádságos élete szempontjából nagyon fontosak.

41. Egyedül a kegyelem

1. A bibliai források felsorolása bizonyítja, milyen mély és gazdag lett általuk Ferenc. Az Evangélium olyan egyértelmű meggyőződéshez és olyan gyakorlati következtetésekhez vezet, amelyeket tulajdonképpen csak „exkluzív” módon lehet megfogalmazni, mint ahogy ezt később a reformáció korában meg is teszik. Néha Ferenc is mer ilyesmit tenni.

2. *Sola gratia! Egyedül a kegyelem!* Az Evangélium megszabadítja Ferencet önmagától, függetlenné teszi. Minél nagyobb teret enged életében az Evangéliumnak, annál kevésbé van elfoglalva saját magával és tetteivel. Nem lehet azt állítani – ez teljes értetlenség lenne –, hogy Ferenc „a szegénység menedzsere”, aki a „teljesítményt bálványozza”, és hogy „a legnagyobb stresszben él, rossz eredményekkel”. Ha Végrendeletét olvassuk, rögtön rájövünk, hogy Ferenc másvalakit lát életében működni: Istent. Ő vezeti a leprások közé, Ő változtatja a test és a lélek édességévé azt, amit előbb keserűnek érzett, Ő ajándékozza meg bizalommal az egyház iránt, Ő ad neki testvéreket, Ő mutatja meg neki, hogy az Evangélium szerint kell élnie, Ő nyilvánítja ki neki, hogy békét kell vinnie mindenhová, Ő teszi képessé arra, hogy a Regulát egyszerűen és röviden fogalmazza meg. Isten az, aki a történelmet írja, nem pedig Ferenc. Itt és a szent más írásaiban is felszabadultságot találunk, olyan embert, aki nem görcsöl bele saját tevékenységébe, hanem alkotókedvét és kezdeményezéseit Isten erejéből származtatja, akinek mindent vissza kell adnia. Az élet és a világ megváltoztatása nem származhat önzésből, sem szenvedélyes tettvágyból, hanem egyedül csak a kegyelemből.

3. Ferenc tudja, hogy az Evangélium örvendetes üzenet, mivel középpontjában Isten kegyelme áll. Aki ráhagyatkozik, az nem fog áldozatul esni valami komor aszkétaságnak, és nem fogja azt hinni, hogy mindent saját magának kell megoldania. Sokkal inkább *öröm* lesz az arcán, vidáman érintkezik embertársaival. Egy alkalommal Ferenc kénytelen figyelmeztetni néhány testvért, hogy ne járjanak-keljenek a világban komor tekintettel és merev arccal. Annyira fontosnak tartja ezt a figyelmeztetést, hogy még Regulájába is beleveszi: „A testvérek óvakodjanak attól, hogy szomorúnak mutassák magukat, mint a gonosz képmutatók. Az Úr örömeiben legyenek inkább vidámak és jókedvűek.”

Ez az öröm maradjon meg a legkellemetlenebb helyzetben is. Hiszen ez az öröm nem a saját tetteinkből fakad. Ferenc nem törekszik arra, hogy a párizsi egyetem minden tanára belépjen a rendbe, vagy hogy kövesse őket az egyház összes főpapja és püspöke, sőt Franciaország és Anglia királya is, vagy hogy minden hitetlen megtérjen. A ferences öröm Isten kegyelméből származik, amely új életet teremt, és minden baj ellenére is az öröm forrása marad. Ferenc apostoli tevékenységében állandóan hirdeti azt a boldogító örömhírt, hogy Isten irgalmas. Prédikációi lényegesen különböznek a kathárok és a valdiak erkölcsi prédikációitól, akik fenyegetésekkel lépnek fel, és zord ítélehangulatot keltenek. Ferenc és tanítványai előbb mindig Isten jóságáról zengenek énekeket, a hála, a dicséret és az öröm légkörét teremtik meg, és csak ezután szólnak a szükséges megtérésről.

4. Egy másik következmény, hogy Ferenc másképp fogja fel a *búcsúk gyakorlatát*. Tudni kell, hogy az egyház meghatározott teljesítmények fejében – mint például Jeruzsálemben vagy Santiago de Compostelába való zarándoklat, részvétel keresztes háborúban vagy éppen bizonyos összegű pénz befizetése – búcsút engedélyezett. Ferenc úgy véli, hogy az ilyen dolgok nem keresztényiek, és az egyháznak nem is volna szabad támogatnia őket. A Porciunkula-búcsúval Ferenc felborítja ezt az egyházi gyakorlatot, főleg pedig a keresztes háború eszméjét. Hadd álljon itt az erről szóló történet (vagy legenda?).

Ferenc tehát elmegy kíséretével Rómába. „Szentséges Atya, nemrégén helyreállítottam egy kis templomot Szűz Mária, Jézus Krisztus anyja tiszteletére. Most kérem Szentségedet, hogy a templom felszentelésének évfordulójára engedélyezzen búcsút, még hozzá anélkül, hogy valami anyagi ellenszolgáltatást kellene adni érte.” A pápa így válaszol: „Ez nem illő, mert aki búcsút kér, annak ki kell azt érdemelnie. De mondd meg, hány évi búcsút engedélyezzek annak a helynek? Egy évet? Vagy három évet akarsz?” Ferenc nem válaszol, a pápa folytatja: „Négy, öt vagy hét évet?” Mire Ferenc így szól: „Szentséges Atya, nem éveket kérek, hanem lelkeket!” A pápa nem érti és ezt kérdezi: „Mit értesz te lelkeken?” Ferenc válasza: „Ha Szentségednek is úgy tetszik, a jótéteményekért, amelyeket az Úr ezen a helyen adott, szeretném, hogy mindaz, aki bűneit megbánja és megvallja – ha szükséges, feloldozást is kapjon a paptól –, a templom meglátogatásakor szabadulást nyerjen minden bűnétől és minden büntetéstől a mennyben és a

földön egyaránt.” „Sokat kérsz, Ferenc, és nem felel meg a Szentszék szokásainak, hogy ilyen búcsút engedélyezzen.” „Uram, amit kérek nem magamtól kérem, hanem annak nevében, aki engem küldött: Urunk, Jézus Krisztus nevében.” Erre a prófétai tekintélyű kijelentésre a pápa engedélyezi neki azt a búcsút, ami még ma is érvényben van. „Beleegyezem, úgy legyen. Az Úr nevében.”

42. Egyedül az Evangélium

1. Solum Evangelium! *Egyedül az Evangélium!* Ez a megfogalmazás Francesco Végrendeletéből való, de Regulájában is előfordul, amely nem akar mást, mint az Evangéliumot. Nem csak az teszi Ferencet evangéliumi emberré, hogy közvetlenül, azaz teológiai és tanítóhivatali hagyomány nélkül fogadja be az Evangéliumot. Azt akarja, hogy Regulája is mentes maradjon mindenféle pótlólagos és nehezítő rendelkezéstől. Saját szavai szerint a Regula nagyon egyszerű, rövid szöveg, mely az életrajzírók tanúsága szerint olyan kevés rendelkezést tartalmaz, hogy azok betartása feltétlenül szükséges a közös élet számára. Ez az eredeti szöveg fokozatosan kibővül elmélkedésekkel, néhány intellemmel, melyeket a tapasztalat szükségesnek ítélt, és egyes rendelkezésekkel, melyeket a fejlődés diktált. A Regulának azonban semmiképpen sincs saját tekintélye, hanem mindig csak az Evangéliummal való kapcsolatában.

2. Egy ilyen regulának megvannak a maga hátrányai is. Túl nagy teret enged az egyéni szabadságnak, és túl kevés támpontot nyújt az úgynevezett reguláris obszervanciának, azaz nem lehet a Regulát sem törvénykönyvnek, sem pedig mértéknek tartani, amely mindent és mindenkit irányít. Ezzel a „szabállyal” nem lehet előírni a kisebb testvéreknek, hogy mit tegyenek, mit csináljanak konkrét esetekben. Ezen a hiányon akar néhány *törvénykedvelő miniszter* Ferenc távollétében segíteni. Benedek, Bernát és Ágoston hagyományos reguláiból akarnak átvenni részeket. Ezt a regulatervet néhány hűséges testvér elviszi Ferencnek, aki éppen Szíriában tartózkodik. Szenvedélyesen és látható haraggal söpri le az asztalról a tervezetet, és hozatja az Evangéliumot. Nagyon jól tudja, hogy az Evangélium nélkül semmit sem lehet elérni. Az ugyanis nem a külső, hanem a belső hasonlóságra irányul. A szív egyedül csak a kegyelemre támaszkodik, az élet egyedül az Evangéliumból fakadjon. Ha a törvények, struktúrák, intézmények túllépik a szükséges minimumot, nemcsak hogy nem képesek megteremteni az evangéliumi életet, hanem akadályozhatják is azt, sőt még azt a látszatot is kelthetik, hogy minden rendjén van.

A kisebb testvérek Regulájának az Evangéliumot kell visszhangoznia, semmi mást. Mert a keresztények számára ez az egyedüli tekintély. Minden más dolog csak az Evangéliumból nyerhet tekintélyt, illetve attól, akiről az Evangélium tanúságot tesz: Jézus Krisztustól.

43. Egyedül az imádság

1. Sola oratio, nihil aliud! *Egyedül a kontempláció, az imádság és a liturgia!* Ferenc számára életének egyedüli tartalma az Evangélium. Ezért akar egyes-egyedül az Evangéliumnak élni, illetve csak arra hallgatni, aki benne szól: „Nem kívánunk semmi mást, nem akarunk semmi mást, nem tetszik semmi más, ne örvendeztessen meg semmi más, mint a Teremtő, a Megváltó, a mi Megmentőnk, az egyedül igaz Isten... Semmi ne akadályozzon, semmi ne gátoljon, semmi ne zavarjon minket. Mindenütt, minden helyen, minden órában, minden időben, naponta és szüntelenül akarjuk az örök Istent szívünkben őrizni, szeretni, tisztelni, imádni, dicsőíteni, áldani és magasztalni...” Az ilyen szöveg láttán meg kell állapítanunk, hogy Ferenc olyan közösséget akar, amely kizárólag a kontemplációnak, az imádságnak és a liturgiának él. Nem csoda tehát, ha az imádságban talál rá leginkább önmagára. Ez stílusán is meglátszik: valahányszor reguláiban, leveleiben stb. az „Isten” vagy „Jézus” szavakat említi, nyelvezete azonnal költőivé válik.

2. Az ima és a kontempláció tehát a szent igazi otthona. Ezért is környékezi meg kezdetben a kísértés, hogy önmagát és testvéreit *remeteközösségnek* tartsa. Ez az eszme egész életén át vonzza, még akkor is, amikor már más életformára szánta el magát. Ismételten magányba vonul: barlangokba, magaslatokra, szigetekre, erdőkbe, elhagyott templomokba, mindig valamiképpen az élet peremére, hogy ott Istent zavartalanul dicsőíthesse. „Regulát” ír azok számára, akik egy időre így akarnak élni. A magány jelentőségét hangsúlyozza: ezt semminek és senkinek nem szabad megzavarnia. A magány az ő szemében nem negatív, hanem pozitív: az Istennel való találkozás és az önmagára eszmélés lehetőségét biztosítja számára. Hangsúlyozza, milyen fontos a hallgatás, a csend, a napirend szerinti élet, a kisebb közösség, sőt a testvéri beszélgetés is, ha az „anyákkal” történik, azaz azokkal a testvérekkel, akikre rábízhatják belső dolgaikat.

3. *A világ zajában és lázában* is érvényben marad a remeteség eszménye. Ferenc még apostoli útjain is eszerint akar élni: „Ha úton vagytok, akkor is maradjon vándorlásotok olyan értékes, mintha a remeteségben vagy a cellákban maradtatok volna. Mert bárhol vagyunk is, a cellánk mindig velünk van, hiszen testvérünk, a test a mi cellánk, és a lélek a remete, aki benne tartózkodik, hogy imádkozzék és elmélkedjen. Ha tehát a lélek nem marad a cella nyugalmaiban és magányában, akkor nem sokat használ a kézzel épített szerzetescella.”

44. Az imádság gyakorlata és elmélete

1. Természetesen nagyon keveset tudunk Francesco sokszor napokon át tartó magányos elmélkedéseiről és egyéni imáiról. Rejtve marad előttünk az, ami a hegyekben és a barlangokban, az erdei tisztásokon és az elhagyatott templomokban lejátszódott. Csak sejthetjük, mi történt, ha megfontoljuk a következő érdekes megfigyelést. Ferenc *szüntelenül az imádságra való készenlétben* él, olyan állapotban, amely könnyen önfeledt szemléléssé és örömujjongássá válik. Egy kép, egy szó, egy esemény, egy találkozás máris Istenhez emeli. Még leveleit, reguláit és Végrendeletét is imádság szövi át, valóságos imaszövegekkel gazdagítja azokat. Az imádságos háttér mindenütt jelen van.

2. Ferencet már nagyon korán *tanítómesterüknek* tartják társai *az imádságban*. Már Rivortortóban kéri segítségét, hogy tanítsa őket imádkozni. Ferenc a Miatyánkot állítja a középpontba, majd a Kereszt-antifónát: „Imádunk Téged, Urunk, Jézus Krisztus, itt és a világ minden templomában, és áldunk Téged, mert szent kereszted által megváltottad a világot.” Megtanítja őket arra, hogy az ősatyák hagyományát követve, úgynevezett „ruminatio”-t imádkozzanak. Ennek a módszernek az a lényege, hogy az ima szövegét részekre osztva és egészben ismételtetjük mindaddig, amíg a szív mélyére nem hatol. Ehhez megtanítja nekik még a különféle testtartásokat is. A kapucinus hagyományban ezekhez később mélyebb értelmezéseket fűznek. Az első testtartás: állás, lehajtott fejjel – ez az istenfíúi állapotnak felel meg. A második: a térdeplés – mint Isten szolgálói. Végül a harmadik a bűnös emberé: arccal a földre borulva fekvés.

3. Ferenc még más imát is ad testvéreinek: a nagyszerű Isten-litániát Leó testvérnek ajándékozza a stigmatizáció után, hogy ne érezze magát kirekesztve e nagy élményből. Mindenekelőtt azonban az *Officium Passionist* kell megemlítenünk: ebből tudhatjuk meg, hogyan imádkozik Ferenc, és hogyan tanít másokat imádkozni. Előírja az imaszövegek meghatározott sorrendjét – jellemzően imájának dinamizmusára.

Az első a Miatyánk, melynek minden egyes mondatához magyarázatokat fűz. Csak az imádkozhat helyesen, aki Jézus imájában vesz részt. Az embernek bele kell nőnie az Atyának a Fiúhoz fűződő bensőséges kapcsolatába, az Istennel való egységbe, Szent János szellemében. Ezért már a megszólítás is megváltozik: „Legszentebb Atyánk...”

A Miatyánkot a Jelenések könyvéből való imaszövegek követik. Az eljövendő dicsőség látomásának magaslatán az ember kiszabadul a világ homályából. Ezért az imádkozó máris a saját jövőjében érzi magát. Szívét hagyja elragadtatni az égi liturgiába, az angyaloknak

háromszori szent imájával a Háromszemélyű Isten előtt és a teremtett világ dicsőítő énekével. Mindennek a „fenséges, legméltóságosabb Istenhez” kell fölemelkednie, minden éneknek, minden dicsőségnek, minden áldásnak.

Az imádkozó ezután Szűz Mária és a szentek közössége elé helyezi magát. Ferenc tudja, hogy az imádság találkozás Istennel. Ebből arra a következtetésre jut, hogy a bűnös embernek, neki, Ferencnek is szüksége van a szentek közbenjárására (sőt – ahogy a Naphimnuszban áll – a többi teremtményére is, melyek jobban engedelmességek Istennek, mint az ember). Ezért foglalja Ferenc keretbe a zsoltárokat Mária-antifónával, olyan foglalattal, amely tartást ad elmélkedésének.

Ezen a kereten belül az imádkozó azonosul Jézus szenvedéstörténetének egy titkával. E történet kezdete a születés, tetőpontja pedig a feltámadás.

Az imádság befejező része ismét a hálaadás, s a hangsúly azon az áldáson van, amelyet az imádkozó közösség Istennek énekel: „Áldjuk az Urat, az élő és igaz Istent.”

Engedelmességben élni

45. Bevezetés

Az Evangélium új meggyőződéshez juttatja Ferencet: társaival együtt engedelmességben akar élni.

Az „engedelmesség” gyakran félreértett szó, sokszor visszaélnék vele. Hiányzik a modern ember szótárából, és ha mégis feltűnik, akkor azonnal felsorakoztatják az ellenérveket. Mégsem szabad elfeledkeznünk róla, már csak azért sem, mert Ferenc nyelvezetében központi helyet foglal el. Az Evangélium mellett ez a második legfontosabb szó. A modern embernek is fel kell fedeznie azt a dimenziót, amelyet ez a szó jelöl, és amelyet más szavakkal csak hiányosan lehet kifejezni.

46. Vak engedelmesség

Az ellenállást az engedelmességgel szemben erősítette a „hulla-engedelmesség” kifejezés, amelyet tévesen a jezsuitáknak tulajdonítanak. Az igazság kedvéért el kell mondanunk, hogy már Assisi Szent Ferenc is használta ezt a hasonlatot (legalábbis első életrajzírója, Celanói Tamás ezt állítja). E szerint az engedelmes szerzetes olyan, mint a holttest. Mivel ez a hasonlat a pusztai atyáktól származik, nem biztos, hogy maga Ferenc használta. De bárhogy áll is a dolog, meg kell kérdezni, milyen élethelyzetben használta.

A hasonlat konkrét helyzetre ad választ. Ferenc megállapítja, hogy a testvérek készsége minden, csak nem tökéletes. Ez a megállapítás aztán felveti a kérdést, milyennek is képzeli a tökéletes engedelmességet. Ennek megvilágítására használja a holttest-hasonlatot. „Vedd a lélek által elhagyott testet, és tedd, ahová csak akard; látni fogod, hogy nem fejt ki semmi ellenállást, nem zúgolódik helyzete ellen, nem felel, ha fekvé hagyod. Ha trónra ülteted, nem felfelé néz, hanem lefelé. Ha bíborba öltözteted, még sápadtabbnak látszik. Ilyen az igazán engedelmes ember. Nem kutatja, miért küldik; nem törődik azzal, milyen helyre állítják; nem ragaszkodik ahhoz, hogy áthelyezzék. Ha hivattal bízzák meg, megőrzi alázatosságát. Minél inkább megtisztelik, annál méltatlanabbnak tartja magát.” A hasonlatnak mindig megvan az a veszélye, hogy félreértik, különösen, ha nem ügyelnek arra, hogy mi a mondanivalója, lényege. Véleményem szerint itt nem érdektelenségről vagy részvétlenségről, hanem készséges lelkületről, a minden helyen, minden körülmények között megmutakozó szolgálatkészségről van szó. Ha pedig Celanói Tamás írását két mondattal tovább olvassuk, olyan kifejezésre bukkanunk, mely a hasonlatot még érthetőbbé teszi. Ott Ferenc azt állítja, hogy az az igazi „engedelmesség, amelyben a testnek és vérnek nincs szerepe” (vö. Mt 16,17), vagyis az, amelyben az önző, egocentrikus akarat nem jut szóhoz, hanem „az isteni sugallat” válik az ember egyedüli irányítójává.

47. Az odafigyelés fontossága

Ferenc számára az engedelmesség azonos az Evangéliummal és az „öt pontos programmal”. Helyesebben: az engedelmesség az egész életet átfogja, és nem csak egy része a programnak. Ferenc ugyanis meg van győződve arról, hogy az ember, a keresztény elsősorban hallgató, a többiekre figyelő, hogy a másokra hallgatásban talál rá valódi szabadságára, és abban éli meg azt. Ellene van az önkényes, elhamarkodott és ezért gyakran helytelen cselekedeteknek. Maga is megéli, és a többiektől is elvárja, hogy a hallgatást előnyben részesítsék a cselekvéssel szemben. A hallgatásnak az ember állapotává, alapmagatartásává kell lennie, életének központjává. Vitry

Jakab, a ferences élet jó megfigyelője és tanúja ezt mondja egyszer a kisebb testvéreknek tartott prédikációjában: „Először hallgatónak kell lennie az embernek, aztán hirdetőnek, előbb edénynek, aztán csatornának, először tanítványnak, aztán tanítónak, előbb befogadónak, aztán cselekvőnek. Nézzük csak, testvérek, mint kell előbb megajándékozottnak lennünk, hogy aztán ajándékozóvá lehessünk.” Ez az odafigyelés bizonyára ugyanazt jelenti, mint a kontempláció, és elsősorban a Szentírásra vonatkozik, illetve Istenre, aki Jézus Krisztusban az Írás által tesz tanúságot önmagáról. De éppen így vonatkozik a figyelmesség a testvérekre, a közösségre és az egyházra, a legkülönbözőbb helyzetekre, sőt még a néma teremtményekre is, ahogyan ezt egyszer Ferenc mondta. Mindenkor és mindenkit meg kell hallgatnunk, hiszen Isten akarata nyilvánul meg általuk. Így kell a kontemplációt az emberi kapcsolatokban és a mindennapi helyzetek szintjén megélni. Nincs semmi olyasmi, amire a kontempláció és az odafigyelés ne vonatkozna.

48. „Az engedelmisségen kívül” – „az engedelmisségre befogadni”

1. A ferences testvérközösség annyira a kölcsönös odafigyelésre épül, hogy az, aki a többiek tudta és beleegyezése nélkül tesz valamit, „*engedelmisségen kívül*” van. Aki azonban a közösségbe belép, azt „*engedelmisségre fogadják be*”.

2. Fennmaradtak történetek egyes testvérekről, akik a hallgatás állapotát feladták. Az egyiknek például a ferences eszme túlságosan kevés, és „nagyobb tökéletességre” törekszik. Elszakad a közösségtől, és egyedül, magányosan kísérli meg, hogy keresztényként éljen. Hamarosan azonban eltéved, és mint a madár, kelepébe esik, bajba és lelki nyomorba jut. Végül visszatér a rendbe, az odafigyelés állapotába, az „*anyai ölbe*”. Érdekes, hogy ennek az engedelmisségnek, illetve az „engedelmisségen kívüli” életnek is a szentebbé és tökéletesebbé válás szándéka az oka. Más alkalommal is ilyen „dicséretes” motívummal hagyja el az egyik testvér a közösséget. A többiek beleegyezése, vagy ahogy ma mondanánk, engedélye nélkül indul útnak – ami ugyancsak az odafigyelés semmibevétele –, hogy Ferencet lássa. Ferenc megleckézteti azzal, hogy leveszi róla a csuklyát, és tűzbe veti. Mivel mindnyájan tartanak Francesco felindulásától és haragjától, senki sem próbálja meg kivenni a csuklyát a tűzből. Akkor ő maga parancsolja meg, hogy vegyék ki. Mindnyájuk legnagyobb ámulatára ép a csuklya, nincs rajta semmiféle égési nyom. Celanói Tamás így értelmezi az esetet: „Ha ez a szent érdemeinek tulajdonítható is, talán mégsem hiányzik a testvér érdeme sem. Hiszen őt az a tiszta szándék vezette, hogy a szentet lássa.”

A testvéri közösség tehát nagyon fontos a ferences eszményben. Biztosítja az egyén számára a szükséges életteret, s lehetővé teszi a figyelem állapotát.

3. Éppígy nélkülözhetetlen a *társ* és a *kísérő* a ferences életformában. A testvér, akit a látni vágyás Ferenchez hajt, azért is dorgálásban részesül, mert egyedül indul útnak. Ferenc azt akarja, hogy sohase járjanak egyedül a világban, hanem mindig legalább kettesben, az Evangéliumnak megfelelően (vö. Lk 10,1). Ő maga sohasem akar egyedül lenni, még a remeteségben sem. Mindig kell valakinek mellette lennie, akivel imádkozhat, akit meghallgathat, aki neki Isten és a közösség akaratát közvetíti. Még ha társa sokkal fiatalabb is, és nagyon kezdő s tapasztalatlan a ferences életben, akkor is ő a közösség képviselője, és szükség van rá ahhoz, hogy fennálljon az az alaphelyzet, amely Ferenc és minden testvér sajátja: az engedelmisség és a meghallgatás állapota.

49. Élettér

1. Ferenc és tanítványai számára a közösségi élet elengedhetetlen élettér, vagy amint ők mondják: „*anyaöl*”. Enélkül nem tudnak élni, mert igazán élni csak testvérünkre odafigyelve

lehet. Az „anyaöl” abban az irgalmasságban is megmutatkozik, amelyet a közösségnek a bűnösökkel kell gyakorolnia.

2. Egyszer a testvéri közösség egyik „szolgája” (minisztere, elöljárója) nagyon rossz tapasztalatot szerez: egyes testvérek nem hallgatnak rá. Nemcsak ez a baj, hanem az is, hogy még ócsárolják is, semmibe veszik rendelkezéseit, sőt meg is verik őt. Megelégedi ezért a hivatalt, és a magányba akar menekülni. Ferenc megtiltja neki, hogy ezt a kiutat válassza, felszólítja, hogy maradjon a helyén, és viselje el a rosszat, mert így új perspektíva nyílik számára: a *megbocsátásból* új élet fakad. Ebben ismeri föl Ferenc, hogyan szereti a „szolga” őt és Jézust. Kivételesen mindenki próbáljon kiengesztelődni, még a rosszakarátúakkal és a visszaesőkkel is. Nincs olyan bűn, amely nagyobb lehetne a megbocsátásnál. Senkit sem szabad bezárnunk a vétkébe, hanem a megbocsátással nyissunk új jövőt a számára, és adjunk neki lehetőséget másfajta magatartásra. Ferenc még tovább megy: elvárja a minisztertől, hogy igyekezzen az egész testvéri közösséget ilyen gondolatokkal megváltoztatni, és a megbocsátás légkörét megteremteni. Végül azt javasolja, hogy ezeket a gondolatokat ne hagyják elveszni, hanem külön fejezettel tegyék intézményessé a Regulában. A pápai Kúria már nem engedélyezi ezt a betoldást, mivel a Regulát – Ferencsel ellentétben – egyszer s mindenkorra megváltoztathatatlan szövegnek tartja. S hogy a betoldás nem került bele a szövegbe, annak már nincs is olyan nagy jelentősége. Az a szándék a döntő, amely mögötte áll: a bűn veszélyeztetheti ugyan a készséges lelkület által megteremtett életteret, de a megbocsátás ismét helyreállítja.

3. Természetesen maga *Ferenc* sem áll teljesen a helyzet magaslatán. Ő maga is megátkozta egyszer a testvéreket, akik akarata ellenére építik fel a tanulmányi házat Bolognában, s vonakodik ezt az átkot visszavonni. Még Végrendeletében is úgy intézkedik, hogy a bűnösöket hatósági úton hurcolják Rómába. A haragnak más a nyelvezete, mint a higgadtságnak.

50. Engedelmesség és szeretet

1. Az „*engedelmesség*” és a „*szeretet*” Ferencnél lényegében egy és ugyanaz, annyira, hogy a két fogalom felcserélhető. Az „engedelmesség”: „testvériesség” – azaz mások helyzetébe beleélni magunkat. Mindenkinek meghallgatásra kell találnia a közösségben. Ha bárki bajban van, éreznie kell, hogy a testvér olyan, mint az odafigyelő és biztonságot nyújtó anya. Ha pedig valaki vétkezik, legyen tudatában annak, hogy lesz testvére, aki meghallgatja őt, és Isten irgalmát közvetíti neki. Aki beteg, kérje azt, amire szüksége van, és ne találjon süket fülekre. Ha valakinek a ferences hivatása kerül válságba, ne kelljen félnie, merjen másokhoz fordulni. Minden testvérnek figyelmesnek kell lennie: előítélet nélkül és együttérzéssel hallgassa meg a másikat, s aztán tegye meg azt, ami szükséges, hogy a baj megszűnjön. Az odafigyelés ezért mindig a „szolgálathoz” kötődik. A testvér, aki meghallgatja a másikat, annak szolgája is. A másik pedig ínségében olyan úr, akinek szolgálatára kell lenni.

2. Ferenc az ilyesfajta engedelmesség *mintaképe*. Egy alkalommal együtt vannak a többiekkel böjtidőben. Elhatározzák, hogy nem vesznek magukhoz szilárd ételt. Az egyik testvér éjjel felnyög az éhségtől. Ferenc meghallja ezt, és az éjszaka közepén ételt készít neki abból, amijük éppen van. És hogy a legyengült testvér ne szégyenkezzék, Ferenc eszik elsőnek.

Más alkalommal azt veszi észre, hogy Leó testvér szomorúan jár-ke, kételkedik hivatásában, és lelki sötétség veszi körül. Ferenc egy papírdarabot ad neki aláírásával, egy áldással és egy imádsággal meg egy rajzzal – amelyet ma már nehezen tudunk értelmezni. Leó testvér megvigasztalódik, és örömmre derül. Máskor ketten hosszasan elbeszélgetnek. Amikor Ferenc ismét otthon van, még egyszer elgondolkozik a testvér ínségén. Ekkor azonnal levelet ír neki, „mint anya a fiának”, melyben egy mondatban összefoglalja beszélgetésüket, és hozzáfűzi: „Ha vigaszra van szükséged, és jönni akarsz, Leó testvérem, csak jöjj.”

A két történet nemcsak Szent Ferenc előzékenységét, finomságát és szeretetét bizonyítja, hanem az engedelmességről szóló felfogását is tükrözi. A kisebb testvér nemcsak a szónak,

hanem már a gondolatnak is, nemcsak a parancsnak, hanem már a kívánságnak is engedelmeskedjék.

51. Minoritas

1. Az engedelmisség a „*minoritas*”-nak, a szolgálat fokozásának is szinonimája. A Názáreti Jézusban Ferenc Isten titkát ismeri fel, emberségünk és törekvésünk testében az Atya Igéjét. Isten számunkra nem mint mindenható és uralkodó tapasztalható meg, hanem mint alázatos és szolga. Nem uralkodni jött, hanem szolgálni. Bizonyára Ő a mindennél nagyobb, de Jézusban mindig a kisebbnek mutatja önmagát, lemond a hatalomról és uralomról, és az alázat útját járja. Ezért egyetlen testvér sem állhat a másik felett, nem érezheti magát jobbnak és különbnek a másikkal. Inkább az legyen állandó törekvése, hogy mindenféle fölérendeltséget, kivételezést, mindenféle monopóliumot, privilégiumot, előnyt és hatalmat visszautasítson. Francesco testvéri közössége legyen hatalom- és uralommentes hely, ahol csupa szolgáló és figyelő társ él, nem pedig parancsoló és hatalmaskodó urak. Ezt az alapvető magatartást fejezi ki a „*minoritas*” szó, mely annyira fontos, hogy ez lesz a rend neve is: *fratres minores*, kisebb testvérek.

2. Az egymás iránti figyelmet, szolgálatkészséget, engedelmisséget mindig lehet növelni. Ennek örök szimbóluma a *lábmosás*, Jézusnak ez a megindító tette, melynek szüntelenül mindnyájuk figyelmének középpontjában kell állnia.

3. Ferenc tisztában van a keresztény paradoxonnal: „Aki felmagasztalja magát, azt megalázzák, aki megalázza magát, azt felmagasztalják” (Mt 23,12). Ő is lehetne az a remete, akitől – Vitry Jakab szerint – megkérdezték, hogyan lehet a világ csapdájából kiszabadulni. Azt felelte: *Sola humilitas! Egyetlen az alázatosság!* A kisebb testvérek – folytatja – „a bölcsebbek, mert Krisztust követik és igencsak hasonlóak hozzá: lemondanak a méltóságról, egészen a rabszolgaságig, a gazdagságról a szegénységig, a nyugalomról a félelemig és inségig, az életről a halálig”. Itt természetesen a prédikáció az eszmét mutatja be, nem pedig a valóságot, de mindenkor ehhez az eszméhez kell a kisebb testvéreknek mérniük magukat.

4. *Ha az engedelmisség elválik a „minoritas”-tól*, akkor a ferences élet megromlik, és ellentétébe fordul. Ferenc még életében láthatta, hogy a miniszterek testvéreket küldenek a fejedelmi udvarokba káplánnak. Az engedelmisséget megőrizték ugyan, de a minoritást elárulták. Ferenc „elvetélteknek, az anyaméhből kiszakítottaknak” nevezi őket. Regulájában elutasítja a privilegizált állásokat, mint amilyen a kamarási és kancellári meg az elnöki tisztség – ezek elárulnák a kisebb testvér eszméjét. Később a magasabb egyházi hivatalok vállalását is megtiltja testvérei számára. Azt akarja, hogy mindenki maradjon alacsonyan, készségesen a meghallgatásra és a szolgálatra, annak az Istennek a példájára, aki szolgává lett, és engedelmes volt mindhalálig (vö. Filem 1-11).

52. Új közösségi forma

1. A minoritas és az engedelmisség egészen *újfajta közösségi formát* honosít meg az egyházban, olyat, amely a hagyományos szerzetesi közösségektől lényegesen különbözik. Az érvényben lévő hierarchikus rendet Ferenc a feje tetejére állítja.

2. Erre vonatkozólag is találunk *Vitry Jakab* beszédében érdekes fejtegetéseket. Szerinte a kisebb testvérek előjárója Isten, nevelőjük az értelmük, döntőbírájuk valamely tanító tekintély: a testvérek, a közösség, az egyház, az előjárók, a Regula – ki tudja, melyik? „A ferencesek olyanok, mint a sáskák: nincs királyuk, aki utat mutatna nekik, mert csak kevesen vagy senki sem tudja felülmúlni őket a szegénységben és az alázatban. Nincs a törvényekben tanítójuk, mert senki sem merészelne ilyen szigorú életet diktálni. Seregüknek nincs fejedelme, mert ugyan ki tudna nekik utat mutatni, ki lenne nagyobb a lélek küzdelmében?” A kívülálló tehát úgy látja, hogy szervezettség nélküli a ferencesek közössége, melyből hiányzik az alá- és fölérendeltség.

Vagyis a testvérek csapatát másféle kötelékek fűzik össze, nem a parancs és az uralom. A kisebb testvérek közösségét csak belső törvényszerűségeik határozzák meg – inkább anarchikus, mint hierarchikus szervezethez lehet őket hasonlítani. A hierarchiát a feje tetejére állították: ahol másutt előljárók állnak, itt olyan testvéreket találunk, akik a többieket a meghallgatás, a szolgálat, az engedelmesség és a minoritas által felülmúlni tartoznak. Ezért is nevezik őket „minisztereknek”, „szolgáknak”. Akik másutt „alattvalók”, azok itt úgy bánhatnak velük, mint az úr a szolgájával – kisarkítva a gondolatot. A valóságban legyen mindenki szolgája és alattvalója a többieknek. A kisebb testvérek ezek szerint olyan közösség, amelynek nincsen hierarchikus csúcsa. A miniszterek hivataluk miatt az engedelmesség állapotát élik teljes következetességgel.

53. „Szolgák”

1. Természetesen a „szolgáknak” különleges hatáskörük van. Először saját életükben kell megvalósítaniuk a Regulát, azután a testvérek életére kell vonatkoztatniuk. Ebben a többiek megfigyelése és kritikája alatt állnak. Ha e két feladatnak nem felelnek meg, figyelmeztetni kell őket, vagy akár elmozdítani. A „szolgák” hatásköre tehát felelősségteljes: nem távolodhatnak el a Regulától, de a testvériségtől sem zárkozhatnak el.

2. Ilyen feltételek mellett *szólhat bele* a „szolga” az egyes testvérek életébe is döntő módon. Megszabhatja például, hol éljen, melyik közösséghez tartozzék. Felhatalmazást adhat neki ígehirdetésre, vagy misszióba küldheti.

3. Feladata azonban *inkább lelki természetű, mint szervező jellegű*. Látogasson meg minden egyes testvért, buzdítsa, bátorítsa, esetleg intse őket javulásra. Sohasem vagy csak végső esetben hivatkozhat tekintélyére. „Mi más a tekintély a megfontolatlan nevelő kezében, mint a kard a bolondéban?” Ilyen tekintélyre nincsen szükség azok között, akik engedelmisségben élnek. Ha pedig már a tekintély szavát kell valakivel szemben alkalmazni, az már amúgy sem él a figyelmesség és a készség állapotában, amelynek egy ferencesre jellemzőnek kell lennie.

4. Assisi Ferenc maga is kénytelen a tekintély szavát hallatni. Méghozzá akkor teszi ezt, amikor számára a „szolgaság” ideje lejár. Végrendeletében tekintéllyel szól, mert az egyházas lelkületet és az eredeti eszmét látja veszélyben. Indulatosan kitör, s a tekintélyhez folyamodik, sőt a büntetéshez, mégpedig olyan formában, ahogyan ma már nem lehetséges: „Ha akadnának olyanok, akik nem a Regula előírásainak megfelelően végzik a zsolozsmát, vagy abba újításokat akarnak belevinni, vagy pedig nem katolikus módon élnek, az ilyeneket minden testvér az engedelmisség erejénél fogva köteles mindenütt a kolostorhoz legközelebb található ór elé vinni. A ór az engedelmisség erejénél fogva köteles éjjel-nappal erősen őrizni azt az embert, mint egy foglyot, hogy ki ne szabadulhasson a kezéből, míg személyesen át nem adja a miniszternek. A miniszter szintén az engedelmisség nevében köteles őt megfelelő testvérekkel éjjel-nappal őriztetni, mint egy foglyot, hogy Ostia urának gondjaira bízhatta, aki ura és védője egész közösségünknek.”

54. Személyes fellépés másokért

A Három társ legendájában találunk egy részt, melyet a kisebb testvérek állapotáról szóló fejtegetés befejezéseként szeretnék idézni. „Amikor egyikük látta, hogy valamelyiküket kövekkel dobálják, azt akarta, hogy inkább őt találják el, mint testvérét, és ezt abból a szeretetből tette, amely őket lelkesítette. Készek voltak egymásért életüket is kockára tenni. Alázatban és szeretetben oly nagyok voltak, hogy egyik a másikat apjaként és uraként tisztelte. Akiket pedig előljáróság vagy más adomány kitüntetett, azok még alázatosabban és szerényebben viselkedtek, mint a többiek. Mindnyájan egészen engedelmesek voltak, mindig készen a nekik parancsoló akaratának teljesítésére.”

Az állandóan másokra figyelő lelkületnek végső alapja a szeretet, mely arra ösztönzi őket, hogy a másikat többre értékeljék, mint önmagukat, a szeretet, mely Istent arra készítette, hogy emberré legyen és engedelmessé. Ezért a szeretetért – mely maga Isten – képesek a másikat uruknak elismerni, akinek engedelmeskednek és szolgálnak.

Az első döntés: „A szent szegénység keresése, megtalálása és hűséges megtartása”

55. Bevezetés

A harmadik fogalom, amellyel a ferences Regula elemzésekor találkozunk, a „szegénység”. A modern ember szemében a szegénység még ellenszenvesebb, mint az engedelmesség. Valóban beteges dolognak látszik olyasmit értéknek tartani, sőt költői módon megénekelni, amitől az emberiség nagy része szenved.

Még Assisi Szent Ferenc sem képes radikális szegénységében olyan szegénnyé lenni, mint az az ember, akinek semmije sincsen, még önbecsülése sem. Azt az embert, aki szegénysége miatt kétségbeesik, és semmiféle kiutat nem talál, egy világ választja el attól, aki önként mond le mindentről. Ha Ferenc beéri a pusztá léttel, akkor is tudja, hogy ennek a lemondásnak értelme van. A ránk erőszakolt és az önként vállalt szegénység közti különbségről semmiképp sem szabad elfeledkeznünk.

Úgy vélem, ezt a kihívást nyugodtan elfogadhatjuk. Csak így érthető meg, mit is akar tulajdonképpen Ferenc, és mit ért a hagyomány „lelki szegénységén”.

56. Vers a szegénységről

Ferenc nem győzi magasztalni a szegénységet. Úgy szól a „legfőbbesebb szegénységről”, hogy a Regula végleges szövege egészen az elragadtatásig emelkedik. Ez annál is feltűnőbb, mivel az előző regulákra jellemző, tipikusan ferences elragadtatott költői hangnem ebből a szövegből teljesen hiányzik. A „szegénység” azonban akkora kincs, hogy kétstrófás versre ihleti:

„A teljes szegénység főnsége
avatott titeket,
szeretett testvéreim,
a mennyország örököseivé és királyaivá.
Földi kincsekben szegénnyé tett,
erényekben az égisz emelt.

Ez legyen osztályrészetek,
vezessen el az élők földjére.
Hozzá ragaszkodjatok teljes szívvel,
szeretett testvéreim.
A mi Urunk, Jézus Krisztus nevéért
az égvilágon soha semmi mást ne kívánjatok.”

Ha valaki egy témáról szólva költővé válik, akkor szíve legmélye nyílik fel. Ferencel ez csak akkor történik meg, ha Istenről vagy Jézusról beszél. Mennyire szívügye lehet tehát a szegénység! Ez jelenti számára a lényegét, a tartást, a menedéket, ez tölti be szívét, és ez teszi boldoggá. Számára tehát a szegénység távolról sem komor aszketikus rendszer. Sokkal inkább olyan alapmagatartás, mely a szív örömeivel kapcsolódik össze.

57. Az Úrnő

A szegénységnek a ferencesek életében *előjoga*, kiváltsága van a többi értékkel szemben. Ennélfogva minden értékkel szemben előnyben kell részesíteni. Nem véletlenül áll a nyolc boldogságban első helyen a „lelki szegénység” (Mt 5,3). A szegények „kiváltságos örökösei annak az országnak, amelyet Jézus hirdet”. Mivel Jézus is ezek közé a szegények közé tartozik, és mivel nekik nyitja meg a mennyek országát, ezért Assisi Ferencnek is a szegényekhez kell tartoznia, és közöttük kell élnie.

1. Van a ferences közösségnek egy korai írása, melynek témája: „Szent Ferenc eljegyzése Szegénység Úrnővel”. Ebben találkozunk azzal a gondolattal, hogy a szegénység az „örzője” és alapja az egész keresztény értékrendszernek. Minden más erény foglalta: keresztény üdvösség nincsen nélküle.

2. Nagyon sokszor halljuk és olvassuk, hogy a szegénység Szent Ferenc jegyese. Kimutatható azonban, hogy ez a gondolat későbbi időből származik: az úgynevezett „*hanyatló lovagi költészet*” korából való. Amint minden korábbi életrajza tanúsítja, Ferenc számára a szegénység: Úrnő, akit tisztel, akinek szolgál, akit megénekel, és akihez hűséges marad. Tehát még a „nemes lovagi költészet” formájában fejezi ki magát: eszerint a szegénység nem az ő jegyese, hanem Krisztusé. Jézus Krisztus különleges szeretettel kereste, lelte meg és jegyezte el magának. Mint annak jegyese, aki Ferencnek és tanítványainak mindent jelent – a szegénység az Úrnő. Ezért személynek tekintik, akihez személyes fogalmakkal kell szólni: „Hozzád jöttünk, Úrnőnk, esdekelve kérünk, fogadj be minket békességgel. A seregek Urának szolgálói kívánunk lenni. Láбайдhoz borulva alázattal esedezünk Hozzád, hogy kegyeskedjél velünk maradni; légy utunk, melyen eljuthatunk a dicsőség Királyához, miként az Ő útja is voltál. Csak add meg nekünk békédet, és mi boldogok leszünk, hogy általad fogad magához az, aki általad váltott meg minket.” Ezt a kérést aztán meghallgatja Szegénység Úrnő, és létrejön a szegények szövetsége az Úrnővel, a szegénységgel, Jézus Krisztus jegyesével.

3. Ez az *írás* tüske az egyház testében. Hiszen azt állítja, hogy az egyház csak azzal a feltétellel lesz Újszövetség, ha szegény marad. Nem csoda, ha száz évvel később teológiai vita támad arról, hogy teológiailag is igazolható-e a ferences szegénység. XXII. János pápa elismeri ugyan, hogy Jézus szegényen élt, tagadja azonban, hogy Jézus lemondott volna a „domíniumról”. Ezt a kifejezést ma talán „uralkodásnak”, „rendelkezési jognak” lehetne fordítani. Ma már világos, hogy a pápának – politikai okokból – így kellett döntenie. Különb le kellett volna mondania politikai tevékenységéről éppúgy, mint az anyagi javakról.

Ám az átlagkeresztényeknek és a mai ferenceseknek is el kell bizonytalanodniuk Ferenc kijelentéseitől. Ez történt például a német püspöki szinóduson. „Reménységünk. A hit megvallása korunkban” című határozatukban ezt írják: „Krisztus követésének útja a szegénységhez és a szeretet szabadságához is vezet, melyben Jézus magát a halált is legyőzte azáltal, hogy már nem volt semmije sem, amit az elrabolhatott volna tőle. Mindent odaadott, mindenki üdvéért. Követése ilyen szeretetre, szegénységre és szabadságra szólít fel mindenkit. Emellett arra hív bennünket, hogy világunk szegényeivel és gyöngéivel törődjünk. Jézus követése során az egyháznak el kell viselnie, ha »az okosak és hatalmasak« (1Kor 1,19-31) megvetik. De a követés szellemében nem engedheti meg magának, hogy a »kicsinyek és szegények« vessék meg, azok, akiknek »nincs emberük« (vö. Jn 5,7). Ők ugyanis Jézus kiváltságosai, ezért ők az egyház kiváltságosai is.” Az már a korábbi szenvedélyes vitákból is kitűnt, hogy az ilyen mondatok a modern embert idegesítik, támadják életstílusát, sőt magát az egyházat teszik előtte kérdésessé. Ezért egyik-másik kifejezést „megszelídítették”, az alapszöveg azonban változatlan maradt.

4. Ez az ősi ferences írás, amely olyan szenvedélyesen hangoztatja a szegénység kiváltságos voltát, két – önmagában pozitív – magatartás ellen is felemeli a szavát: *az okosság és a gondoskodás ellen*. Azt állítja, hogy ezek mögött könnyen megbújhat a birtokvágy. Ezért „az

ilyen okosságot inkább zavarnak és az ilyen gondoskodást inkább megrontó feledékenységnek” kell nevezni. Aki Ferencre akar hivatkozni, annak a szegénységben olyan előnyt, értéket kell látnia, mely semmi mással nem pótolható.

58. Az Apa

1. Az assisi püspök előtti bíraskodásban a szegénység *Isten atyaságához kapcsolódik*. Ferenc már nem Pietro Bernardone fia, hanem Istené. Kizárólag az ő örökségéből óhajt élni a jövőben, nem pedig földi atyja vagyonából. Ez a lemondás új ember születését teszi lehetővé, de nem testből és vérből, hanem felülről: lélekből és igazságból. Ferenc új ember lett: anyagiakban ugyan szegény, Isten életében azonban gazdag.

2. Ettől kezdve Ferenc meg van arról győződve, hogy ő és testvérei egyedül a mennyei Atya gondviseléséből élnek. Lemond minden biztonságról és biztosításról, mely nem Istentől ered. Elegendő tudnia, hogy Isten az Atya, Ő majd gondoskodik. Ezzel az érveléssel nyeri meg maga és testvérei számára „*a teljes szegénység privilégiumát*”. Az egyház kiváltság útján biztosítja azt, ami jogilag megengedhetetlen. A testvéreknek szabad birtok és tulajdon nélkül élniük: a közösségnek is, az egyéneknek is. Később ezt a kiváltságot Szent Klára nővéreire is kiterjesztik.

Ferenc akkor is ki akar tartani felfogása mellett, amikor a kis csapatból hatalmas sereg lesz. A „szolgák” másként látják a helyzetet. Kell, hogy legyen valamijük, amiből ekkora tömeget táplálni lehet. Ezért az egyén számára meg akarják ugyan őrizni a szegénységet, de el akarják érni, hogy a közösség tartalékot halmozhasson fel. Ekkor Ferenc magányba vonul, hogy Krisztussal legyen, imádkozik és tanácsot kér tőle. Hallja Jézus szavát: sem egyénileg, sem pedig közösségben ne birtokoljanak semmit, hiszen ez a közösség az Ő családja. Bármilyen nagy lesz is a közösség, Ő mindig kész gondoskodni róla, amíg benne bíznak.

3. Istennek, illetve Krisztusnak ezt a gondoskodását Ferenc „az Úr asztalának” nevezi. Ha nem kapják meg a testvérek a munka bérét, forduljanak az Úr asztalához: kolduljanak, vagy fogadják el az adományokat, melyeket nekik hoznak. A testvérek éljenek ebben a bizalomban az Úr asztala iránt. Bárhova küldi Ferenc a testvéreket, búcsúzóul ezt mondja: „Bízd gondjaidat az Úrra, Ő majd táplálni fog téged” (Zsolt 54,23). Isten gondviselésében bízva kell járniuk a világban.

Sok történet tanúskodik Ferencnek erről a bizalmáról. Egyszer például Ferenc a Rieti melletti remeteségben tartózkodik. Szemorvosa meglátogatja. Ferenc szeretné meghívni asztalukhoz, de a testvéreknek nincs semmijük. Asztalt terítenek, de csak egy kevés kenyeret és bort tudnak felszolgálni, ami azonban sehogy sem elegendő egy étkezésre. Ekkor maga a jó Isten szól közbe: „Az Úr asztala megkönyörül a szolgák asztalán. Kopogtatnak az ajtón, és íme egy asszony hallal teli kosarat, friss kenyeret és homárpástétomot hoz, ráadásul még mézet és szőlőt is. A szegények ujjongani kezdenek.” Így mégis meg tudják tartani a lakomat. Celanói Tamás ezt a „csodálatos eseményt” így kommentálja: „Az atyai szem semmiképpen sem felejt el övéit, annál inkább táplálja a koldusokat, minél szegényebbek. A szegények asztala annál gazdagabban van terítve, mint a fejedelmeké, amennyivel Isten gondviselése bőkezűbb, mint az embereké.”

59. Teremtettségünk

1. Amikor szegénységről beszélünk, többnyire negatív előjellel tesszük ezt, még ha önkéntes szegénységről van is szó. A lemondás köntösében tűnik fel előttünk. Nem így Szent Ferenc és testvérei előtt, akiknek a szegénység gazdagság, sőt *az ember eredeti állapotának* tartják, mely a paradicsomi állapot része. Az embernek oda kell visszatérnie. A már többször említett írásban Szegénység Úrnő ezt mondja Ferencnek: „Valamikor Isten paradicsomában laktam én is (Jel 2,7), ahol az embernek nem volt ruhája, s én a ruhátlan emberrel laktam együtt. Bejártam vele az

egész gyönyörű paradicsomot, nem félttem semmitől, és nem gyanítottam semmiféle veszedelmet. Azt gondoltam, hogy örökre velem maradok, mert a Magasságbeli igaznak, jónak és bölcsnek alkotta, s gyönyörűsége és elragadóan szép helyre helyezte. Szerfölött vidám voltam, színe előtt játszottam minden időben (Péld 8,30); minthogy semmi tulajdona nem lévén, egészen Istené volt.” E szavak szerint a szegénység az ember méltósága, az Istennel való közvetlen kapcsolata: semmi sem áll közte és Isten között; minél kevesebbje van az embernek, annál inkább Istené. A „szegénység” csupán másféle kifejezése annak, hogy valaki „*Isten teremtménye*”, „*Istenhez tartozik*”.

A szegénység mellett hitet tenni tehát egyben a teremtő Isten megvallását jelenti, aki minden jót, szépet, igazat alkotott, akitől minden élet származik. Ferenc ebből arra a következtetésre jut, hogy életét meg kell köszönnie, mert az végeredményben nem is az övé. Életét egyetlen hálaadó, eucharisztikus imádsággá kell alakítania. Minden visszaadás válasz legyen a jóságos teremtő Isten nagylelkűségére: „Mindenható, szentséges, jóságos és hatalmas Isten, minden jó, legfőbb jó, egészen jó, egyedül Te vagy jó. Neked adunk hálát minden dalért, minden öröméért, minden kegyelemért, minden tiszteletért, minden áldásért, minden jóért. Úgy legyen. Úgy legyen. Ámen.”

2. Ferenc ezt az *alpmagatartást* egyszer nagyon megkapó hasonlattal világítja meg. Terni népe előtt prédikál. A püspök is ott van a hallgatóság soraiban. Amikor Ferenc befejezi a beszédet, a püspök feláll, és ezt mondja a népnek: „Az Úr mindig fénnel vette körül egyházát, már kezdetben és most újra – szent emberek által, akik szavaikkal és cselekedeteikkel díszítették fel. Isten kiválasztotta ezt az egyszerű, megvetett és képzetlen embert. Így szereti és tiszteli hát őt Isten, megőrizz benneteket a bűntől. Nem minden népet részesített ennyi jóban.” Erre Ferenc a püspök lába elé borul és felkiált: „Őszintén mondom, püspök uram, egyetlen ember sem tisztelt meg ennyire, mint Ön ma. A többiek mindig csak ezt mondják: – Ez szent ember! – s a tiszteletet és a szentséget a teremtménynek tulajdonítják, nem pedig a Teremtőnek. Te azonban szétválasztottad az értékeset a hitványtól.” Ezt is szerette mondogatni: „Ha Isten egy napon elvonná tőlem rám bízott kincsét, mi más maradna nekem a testemen és a lelkemen kívül, ami a hitetleneknek is megvan? Azt hiszem, ha Isten egy gonosztevőnek adná mindazt a kegyelmet, melyet nekem adott, az nagyobb hittel és hűséggel élne, mint én. Úgy vagyunk, mint az a táblakép, mely Jézust vagy Máriát ábrázolja. Tisztelik és emlékezetükben őrzik az emberek. A fa és a festék mégsem tulajdonít magának semmi mást, csak azt, hogy fa és festék. Isten szolgálja is egyfajta festmény, Isten alkotása. Istent tisztelik benne jótéteményéért, nem pedig a szolgát. Ez sem tulajdoníthat magának semmit, akárcsak a fa és a festék. Egyedül Istennek tartozunk tisztelettel és dicsőítéssel.”

3. Aki Francesco értelmezése szerint tudja magát szegénynek, az ráébred arra, hogy nem önmagától él, hanem mindent úgy kapott. Kora eretnekmozgalmaival ellentétben Ferenc azt hangsúlyozza, hogy a *test* is Istentől van: „Az egész testet, az egész lelket, az egész életet Ő adta, és adja nekünk még ma is.” Ezért kell az embernek Istent teljes szívvel szeretnie. Egyetlen mondatban Ferenc tizenkét alkalommal használja az „egészen” szót. Háromszor annak kifejezésére, hogy az ember egészen Istentől származik, kilencszer pedig annak hangsúlyozására, hogy Teremtőjét az ember köteles egészen szeretni.

Ferenc is megtapasztalja, hogy a test nem mindig teljesíti azt, amit az akarat kér, és hogy gyakran makacs és gyenge. Ezért „szamár testvérnek” nevezi, és kemény fegyelemnek veti alá. Annyira, hogy korai halála is talán ennek tudható be. Ám figyelmes elemzéssel észrevesszük, hogy ennek a szigorú aszkézisnek semmi köze sincs a platóni testellenességhez. Ferenc elfogadja a testet Isten alkotásaként, testvért lát benne, még ha csökönyöset is. Ennek ellenére Celanói Tamás nem állhatja meg, hogy ki ne jelentse: „Szent Atyánknál ezen a téren nem állt összhangban a szó a tettekkel.” Maga Ferenc is belátja ezt az ellentmondást élete vége felé, és bocsánatot kér a „szamár testvértől” a sok sanyargatásért, amelyben részesítette, és amelyet most véteknek minősít.

A szegénység tehát teremtett voltunk gondolatát akarja teljes mélységében feltárni. Minden, de minden Istenhez tartozik. Az embernek csupán ajándékként lehet valamije, s hálát kell adnia érte a teremtő Istennek.

60. A bűn

1. Az ember a bűnben félreismeri a teremtő Istent. Helytelenül értékeli önmagát. Önkényes magyarázatokat talál ki önmagáról és tetteiről. Saját élettörténetéből, evilági módon, emberi szempontból magyaráz mindent. Önmagának tulajdonítja azt, aminek forrása Isten, önmagának igényli azt, amit vissza kellene adnia, birtokba akarja venni azt, ami nem őt illeti meg. Ahelyett, hogy Istent dicsőítene, maga dicsekszik, Isten kegyelme helyett saját teljesítményét magasztalja. Bezárkózik a birtoklásba, saját fontosságába, a tevékenységbe, a teljesítménybe, a tulajdonba, a mohóságba: olyan *egocentrikus világképbe*, melyből Istent kiszorítja, még ha nevét gyakran emlegeti is. Az ember elidegenedett az élet forrásától, már nem érzi magát Isten teremtményének, nem ismeri el Istent minden jó ajándékozójaként s a világ teremtőjeként.

Ezt a felfogást Ferenc egyik írásos meditációjában így fogalmazza meg: „Minden fáról ehetsz, de a jó és rossz tudásának fájáról ne egyél” (vö. Ter 2,16). Ádám bűnét úgy értelmezi, hogy mindenki letér az üdvösség útjáról, aki „saját akaratát követi, és dicsekszik azokkal a szavakkal, tettekkel, melyeket Isten mond és végez általa”. Ez a mondat kifejezi a szegénységről vallott legbensőbb felfogását: eszerint a szegénység mindenekelőtt nagyon határozott önértelmezést jelent. Az az ember, aki belátja, hogy Istentől származik, alapjában véve nem is lehet mohó és kapzsi, hiszen különben újból elkövetné Ádám bűnét. A ferences felfogás szerint ez a mohóság és birtoklási vágy okozza a bajt az emberi történelemben.

2. Ezt nagyon hatásosan szemlélteti a „Szent Ferenc eljegyzése Szegénység Úrnővel” című írás. Mihelyt az ember átengedi magát a mohóságnak, vagy ahogy itt nevezik, a birtokvágnak, azonnal megbénul. Nem látja már az isteni távlatokat. Megmerevedik a birtoklás állapotában. Ennek következménye a kishitűség, a szív halála, a szomorúság és a rezignáció, a parancsok kedvetlen teljesítése, a csökkent életkedv, az elkeseredés, a kölcsönös irigység, röviden: a *restség* – melyet mind a mai napig a hét főbűn közé számítunk.

Ferenc már azzal provokál, hogy a keresztények életerejének hiányát a birtokvágygal magyarázza, vagyis a szegénység hiányával. A keresztények életerejé a szegénységből születik. Ez Szent Ferenc meggyőződése, s életével tesz róla tanúságot.

61. A pénz

Ferenc számára a *pénz* a megtestesült bűn, mivel *az ember kapzsiságának jelképe*, az egoista élettervezésé, vagyis a gyakorlati istentelenségé. Mindannak foglalata, amit Ferenc maga mögött hagyott, azé az életszakaszé, melyet „bűnnek” nevez. Annak idején még megvásárolhatta Assisi kegyeit, miközben apja pénzét tékozolta. Most azonban Istenből akar élni.

Ferenc írásaiból elénk tűnik, hogy milyen határozottan foglal állást a pénz ellen. Mivel a pénz olyan ördögi körbe taszít bennünket, melyből nincs menekvés, s elvakít bennünket a mélyebb és vallási értékekkel szemben – ezért „lábbal akarja taposni”, pornak akarja tekinteni, és szemétként megvetni. Életrajzírói hangsúlyozzák, hogy semmitől sem irtózott annyira, mint a pénztől, és hogy a megtestesült ördögöt látta benne, mely elöl menekülnünk kell.

Egyszer nagyon drasztikusan juttatta ezt kifejezésre. Egy templomba betévedő idegen pénzt hagyott a feszület előtt, jó szándékú adományként. Amikor elment, az egyik testvér felemelte az érmét és az ablakmélyedésbe tette. Már a pénz megérintése is elég volt ahhoz, hogy Ferenc úgy megleckéztesse, hogy egész életére emlékezzen rá. Megparancsolja, hogy a testvér szájával vegye fel az érmét, vigye a számártrágyához, és tegye oda. Hadd tanulja meg a szagról, hogy a pénz nem más, mint trágya.

Egy másik eset arra világít rá, hogy Ferenc mennyire istenellenes erőnek tartja a pénzt. Élete utolsó éveiben, amikor már attól lehet tartani, hogy a szent meghal, Assisi lakói katonai kíséretet adnak melléje, hogy elkísérjék útjain. A súlyos beteggel eljutnak Assisi egyik falujába. Éhesek, valami ennivalót akarnak vásárolni, de semmit sem találnak. Ferencet viszont vendégül látja egy férfi, aki boldog, hogy szolgálatára lehet. Amikor a katonák anélkül térnek vissza, hogy bármit is találtak volna, Ferenc ezt mondja nekik: „Azért nem leltetek semmit, mert Isten helyett a pénzre számítottatok.” Elküldi őket, hogy most Isten nevében kérjenek. Elmennek, a lakosság pedig bőségesen ellátja őket.

Ferenc a pénzt mindenben a bűn és az istentelenség szimbólumának tartja. Lemondhat róla, mert nincs rá szüksége, de le is kell mondania róla, mert a pénz az ő számára több, mint pusztán fizetőeszköz, amellyel szemben semlegesnek lehet maradni. Azóta már nem mitizáljuk a pénzt, s használatát lelkiismeretfurdalás nélkül megengedjük magunknak. De vajon elég óvatosan bánunk-e vele?

62. Lemondás Jézus Krisztusért

1. Az ember idegenben él, távol az ősforrástól, Istentől; már nem mint teremtmény, akinek semmije sincs azon kívül, hogy Istenhez tartozik. Bűnben él, azt akarja mohón megszerezni, ami nem az övé. Ezért válik szükségessé Isten új kezdeményezése, mely ismét felemeli és visszavezeti hozzá az embert.

A *Názáreti Jézus* által Isten maga lép be az elidegenedett emberi világba. Visszaállítja a kezdeti állapotot azáltal, hogy *kiüresíti önmagát*, lemond a hatalomról, és rabszolgává lesz az emberek között, hogy aztán a kereszten a gonosztevők halálával haljon meg. A kereszten az emberi létet eredeti mézítelenségében állítja vissza – Jézusról is ezért tépik le ruháit: mivel semmije sincs a pusztán létén kívül, ezért Ő egészen Istené, Isten Fia (Mk 15, 39).

2. A megváltás tehát Jézus önküresítése révén történik. Így általa új emberi életlehetőségek nyílnak meg. A lelki élet hagyománya ezt két formulában fejezi ki, melyeket a ferences lelkiség is átvesz. Az egyik így hangzik: „*Mezítelenül akarom a Mezítelent követni.*” A radikális szegénységet értik ezen, melynek önmagán kívül semmije sincs, mely Krisztushoz akar hasonlítani, hogy átadhassa magát Istennek. A második formulát is meg kell említenünk, noha azt más összefüggésben használják: „*Mezítelenül kell küzdeni a Mezítelennel.*” Emögött az ókori birkózók képe áll: a keresztény mindenről le akar mondani, hogy lehetőleg semmije se legyen, nehogy akár a legkisebb támadási felületet is nyújtsa az ördögnek. Persze a misztikusok, a szentek, de Ferenc tapasztalatai is azt tanúsítják, hogy ennek elérése után jóval kifinomultabb és fenyegetőbb veszedelmek támadnak ránk, amelyek ellen finomabb harci módszerekkel kell védekezni. Mert ha valakinek már semmije sincs, csupán saját szíve, akkor nyílnak fel igazán lényének mélységei és szakadékai, akkor indulnak be az önistenítés mechanizmusai, akkor születnek a rögeszmék és a szexuális vágyak. Emlékezzünk csak Szent Ferenc kísértéseire!

Bonaventura e formulák szellemében így fogalmazza meg a ferences szegénység eszméjét: „Itt olyasfajta szegénységről van szó, mely egyre világosabban és mélyebben érti meg a kereszten mézítelenségét, és egyre határozottabban követi a mezítelen Keresztrefeszítettet.”

63. Tulajdon nélkül élni

1. A Regulában már az első sorokban olvashatjuk azt a kifejezést, amely a ferences szegénységet jellemzi. A „*tulajdon nélküli élet*” elérését célzó szüntelen fáradozásról van itt szó, olyan alapmagatartásról, mely a birtoklás valamennyi formáját elveti. Semmiféle birtoklási és rendelkezési jog ne sötétítse vagy homályosítsa el a tiszta elfogadást és ajándékozást. Ilyen szempontból a szegénység negatív magatartás: lemondás minden birtoklásról és rendelkezésről.

Természetesen hozzátartozik az a pozitív vonás is, melyről már az engedelmesség tárgyalásakor szó volt: az együttérző, segítőkész testvériesség.

Ferenc szegénységen állandó kiüresedési folyamatot ért, melyben az igazi tulajdonosnak, Istennek kell mindent visszaadnunk: a szavakat, melyeket mondunk, a tetteket, melyeket elvégzünk, a képességeket, melyeket ajándékképpen kaptunk, a hivatalokat, melyekre odaállítottak bennünket, a házakat, melyekben a közösség él, a templomokat, melyekben imádkozunk – mindent vissza kell juttatnunk, és meg kell köszönnünk a bőkezű Istennek.

2. Az a felfogás, mely ennyire határozottan lemond a birtoklás minden formájáról, hamarosan *ravasz különbségtétel*hez vezet. Ez megőrzi a látszatot, de elárulja a lényegét. Hiszen úgy is használhatunk valamit, ha az nem a mi tulajdonunk. Minden visszakerül hozzánk, amiről lemondunk, mihelyt találunk valakit, aki rendelkezésünkre bocsátja a házát, a templomát és sok minden egyebet. Hamarosan már csak jogi fikcióról lesz szó: papíron a Szentszék, egy-egy város vagy intézmény a tulajdonos, a ferencesek pedig csupán hasznélvezők. Ez a folyamat már Ferenc életében elkezdődik, ahogy ez Végrendeletéből is kiderül. Akadnak emberek, akik templomokat építenek a kisebb testvérek részére, mások birtokaikat és telkeiket bocsátják rendelkezésükre, ahol a testvérek letelepedhetnek. Ferenc Végrendeletében határozottan érezhető indulattal védekeznek az ilyen „közvetítő személyek” ellen, a felmentések és kiváltságok, a jogi magyarázatok és szórszálhasogatások ellen. Ezért kell Ferenc halála után pápai döntéssel kinyilvánítani azt, hogy a Végrendelet kitételei nem kötelezőek.

XXII. János pápa küzd e meghamisítás ellen: a fikcióvá lett szegénység nagy gazdagságot rejthet magában. A ferences rend ezzel elveszti hitelességét és az egyház is károsodik. Ezért a pápa azt kívánja a rendtől, hogy ismerje be a valóságot és fogadja el a változásokat. Magát a szegénységesszémét is meg akarja változtatni az ősi monasztikus eszmény szerint: az egyén szegény, a közösség azonban nem. Ezt viszont Ferenc nem fogadhatná el. A közösségnek éppúgy szegénynek kell lennie, mint az egyéneknek.

3. A közösség fontosságát is hangsúlyozza Ferenc a Regulában: „A testvérek óvakodjanak attól, hogy a remeteségekben vagy bárhol is valami helyet a magukénak mondjanak, vagy egynek is a védelmére keljenek. Akárki jön is hozzájuk – jóbarát vagy ellenség, rabló vagy útonálló –, mindenkit fogadjanak szeretettel.” Más szavakkal: a ház tulajdonosa megtagadhatja másoktól a belépést; annak azonban, aki lemondott a tulajdonról, *mindenki számára nyitva kell tartania a házát*. Még a jók és gonoszok között sem szabad különbséget tennie.

4. A *Monte Casale-i rablók története* jól megvilágítja a Regulának ezt a helyét. Az egész környéken ismert rablók zörgetnek a testvérek ajtaján, és kenyeret kérnek. A testvérek nem tudnak megegyezni, mitévők legyenek. Egyesek ezt mondják: „Nem jó, ha alamizsnát adunk nekik, mert rablók, és sok kárt okoznak az embereknek.” Mások viszont csak ínségüket látják, és adni akarnak, de egyúttal megtérésre is szeretnék inteni őket. Közben hazaérkezik Ferenc, és vitában találja a tanácstalan testvéreket. Megmondja nekik, mit kell tenniük, s aztán mi fog történni: „Menjétek, hozzatok jó kenyeret és jó bort, és vigyétek ki az erdőbe, ahol a rablók vannak. Mondjátok nekik: »Rabló testvérek, gyertek ide, mert testvérek vagyunk, és hozunk nektek finom kenyeret és jó bort.« Azok rögtön el is jönnek. Terítsetek asztalt, és rakjátok rá a kenyeret és a bort. Szolgáljátok ki őket alázatosan és örömmel, amíg csak enni akarnak. Aztán először mondjátok nekik azt, hogy ne károsítsanak meg és ne bántsanak többé senkit; ezt ígértessétek is meg velük. Ekkor elégedjétek meg ennyivel, mert ha mindent egyszerre kívántok, akkor nem hallgatnak rátok. A szeretetért és alázatért, amit velük szemben tanúsítottatok, ezt meg is ígérik majd nektek. Másnap aztán ismét menjétek el hozzájuk. Ígéretükért, melyet nektek tettek, most tegyetek a kenyérhez és borhoz tojást és sajtot is, és szolgáljátok ki őket az étkezés alatt. Utána ezt mondjátok nekik: »Mit csináltok ti itt egész nap? Éheztek és nyomorogtok, aztán másokat károsítotok meg. Sokkal jobb Istennek szolgálni, aki testeteknek is megadja a szükségeseket, és lelketeknek is az üdvösséget.« Isten ekkor eltölti őket irgalmával, és megadja nekik a megtérés kegyelmét a ti alázatosságotokért és szeretetetekért.” A testvérek így is tettek,

és minden úgy történt, ahogy a szent mondta: a rablók nemcsak addigi életükkel hagytak fel, hanem beléptek a ferences közösségbe is, ahol kezük munkájából akartak élni.

A későbbi legenda tovább bővíti az eseményt: a gvárdiánnak megalázó utat kell tennie, és bocsánatot kell kérnie a rablóktól, mivel mint a ház őre hűtlen volt a ferences életeszményhez. Végeredményben mindkét változatban ugyanaz a tanulság: a tulajdonról való lemondásnak szükségképpen együtt kell járnia a vendégszeretet kötelezettségével.

5. Egy másik anekdota, mely a rend megalakulásának idejére nyúlik vissza, a „*védelmére kelni*” kifejezés illusztrációja (lásd 63,3). Assisi püspöke úgy véli, hogy tulajdon nélkül túlságosan nehéz és zord az élet. Ferenc azonban ezt válaszolja: „Uram! Ha bármiféle tulajdonunk volna, megvédéséhez fegyverre lenne szükségünk. Abból azonban vita és veszekedés származna, ez pedig akadályozza Isten és a felebarát szeretetét. Ezért nem akarunk semmiféle földi dolgot birtokolni ezen a világon.” Sehol sem fejeződik ki ennyire világosan a kapcsolat Isten és a felebarát szeretete között, mint itt. A birtoklás megszakítja ezt a kapcsolatot: ahelyett, hogy egyesítene, inkább szétválaszt, távolságtartásra, védekezésre és elkülönülésre kényszerít. Ezzel szemben a birtoklásról való lemondás lehetővé teszi a szeretetet.

6. Ferenc felfogása a szegénységről egészen *radikális*. Ő beéri a létminimummal: élelemmel, ruhával, a munkához szükséges eszközökkel s (később) a breviáriummal, tehát mindazzal, ami a test és a lélek alapszükségeit kielégíti. Minden mást fölöslegesnek tart.

64. Az ínség

1. Az evilági dolgok elutasítása ellenére el kell kerülni azt az ínséget, amely már veszélyezteti az emberi lét alapjait; azt a helyzetet, amit Ferenc Regulájában „*necessitas*”-nak nevez, ami az embert végveszélybe sodorja. Ő és testvérei nem keresik ezt a helyzetet, de számolniuk kell vele, ha lemondanak a magántulajdonról, és komolyan veszik azt, hogy a létminimummal beérik: „Az ember ne vágyódjék a szerencsétlenség után; az természetellenes lenne – perverzió; a szerencsétlenség már természeténél fogva olyasmi, amit kényszerűen viselünk el. Amikor távol van a szerencsétlenség, legfeljebb azt kívánhatjuk, hogy ha utolér bennünket, akkor az a Krisztus keresztjében való részesedés legyen.” (Simone Weil)

2. Ferenc nyilván tapasztalatból ismeri a nyomor és a szorongattatás különféle formáit, és tudja, mennyire elszigetelt és kétségbeesett lehet ilyenkor az ember. Regulájában megtalálja a módját, hogy lerontsa az elszigeteltség falait. Elszőr is a bajbajutottnak új távlatokat mutat: a szorongatott Krisztussal való egységben viselje saját nyomorát, fogadja el készséggel, és ebből merítsen erőt a legszükségesebbekért való könyörgéshez. Ferenc szerint ugyanis Jézus szegénysége által egyszer s mindenkorra megszerezte minden szegény számára ezt a jogot és örökséget. Azután a szütséget szenvedőt testvéreihez küldi: legyen meg benne a bizalom, hogy testvérei meghallgatják, és úgy gondoskodnak róla, mint édesanya a gyermekéről. Végezetül pedig szükség esetén minden olyan szabályt és előírást elvet, melyek a normális helyzetben érvényesek, és csak az Isten előtt álló lelkiismeret létezését ismeri el: minden törvény felfüggeszthető, hogy a szütséget megszüntessük és emberként küzdjünk meg vele.

A közösség is kerülhet szütségbe, amikor valamelyik testvér beteg. Ha túlterhelést jelent számukra, hogy a beteget ápolják, akkor a testvérek a közösségen kívül keressenek lehetőségeket. A betegek érdekében minden elképzelhető és lehető meg kell tenni, hogy számukra a szükséges segítséget biztosítsák.

3. A ferences rend nem követte a szent radikális szegénységét, hanem a számok törvényéhez igazodott. Mindenesetre ez a fejtegetés mindenki számára *provokációt* kell hogy jelentsen. Pontosan meg kell különböztetni a szent szándékait és azok konkrét megvalósulási formáit. Ez utóbbiak időhöz kötöttek, és csak hamis romantikával reprodukálhatók, az ő szándékai azonban ma is érvényesek.

65. Mindenünket megosztani

1. Eddigi fejtegetéseink során inkább a teológiai szempontot hangsúlyoztuk, a szegénységet például az ember teremtményi mivoltából kiindulva szemléltük. Most azokról a társadalmi következtetésekről lesz szó, amelyekhez Ferenc eljut. Ha az igazi tulajdonos Isten, akkor semmi sem az emberé, és akkor a többi emberrel meg kell osztani mindent.

2. Az életrajzírok oldalak hosszú sorát szentelik *Ferenc szegények iránti nagylelkűségének*. Ez már megtérése előtt is jellemének egyik alapvető vonása, utána pedig úgy növekszik, ahogyan Krisztussal való kapcsolata erősödik, míg egészen egygyé nem válik vele. Az ínséget szenvedő szegények segítése kötelező velejárója a ferences lelkiességnek: „A testvérek örvendezzenek, ha jelentéktelen és megvetett emberek, szegények, elmebeteg, betegek, leprások, útszéli koldusok között tartózkodnak.” Elmennek a társadalom peremére, a hátrányos helyzetűek közé, hogy azokkal osszák meg életüket.

Lehet azon vitatkozni, hogy mivel segítünk leginkább az emberen: ha osztozunk vele sorsában, vagy ha vagyonunkból juttatunk neki valamit. Lehet, hogy az utóbbi pillanatnyilag nagyobb segítség, mert konkrét szükségét enyhíti. Az előbbi viszont távolabbra tekint, és az ember önbecsülését adja vissza: azt fogja érezni, hogy nem valami értékes dolog miatt becsülik, hanem önmagáért, annyira, hogy vele maradnak. Ferenc mindenesetre ezt az utat járja. Nem az az ember, aki szociális programot dolgoz ki és azt megvalósítja. Sem eszközei, sem lehetőségei nincsenek meg ehhez. Mindenét odaadja azonban, amiye van, még saját ruháját is, amint ezt az életrajzírok többször is leírják. A testvéreknek kell ezt később megtiltaniuk, és arra emlékeztetniük Ferencet, hogy nem rendelkezhet szabadon ruhájával. Egyszerűen nem képes elviselni, hogy nála szegényebb legyen valaki. Meg kell osztania másokkal mindazt, amiye van, és mindazt, amit eszik.

3. Ennek a megosztásnak a hangsúlyozása olyan fontos az első életrajzírok számára, hogy hasonló példát keresnek a keresztény hagyományban. Ilyen az a szent, akit a leginkább tisztelnék: *Tours-i Szent Márton*. Ő köpönyegét osztotta meg egy szegénnyel. Az életrajzírok még ennél is tovább mennek, amikor elmondják, hogy Ferenc leszáll a lóról, vagyis most már egy szinten van a szegénnyel, és nemcsak megosztja köpönyegét, hanem az egészet odaajándékozza. Ebben lehet egy kis ferences túlzás is, de az is lehet, hogy csupán a lelkesedés ragadja el őket. Mindenesetre Szent Márton számukra a ferences adakozás példája lett.

66. A leprások

1. Szent Ferenc élettörténetében döntő szerepet játszik a leprásokkal való találkozás; egész életében kapcsolatban marad velük. Leginkább velük érez együtt, akikkel a társadalom oly embertelenül bánt. Ferenc számára a bélpoklosság olyan, mint egy szentség, jel, amelyben Krisztust kell keresnünk, és hittel kell elfogadnunk a „Christus leprosus”-t (a „leprás Krisztus”-t). Ezért nevezi őket „keresztény testvéreknek”.

2. Ez az oka, hogy Ferenc *rendjének alapjává* a leprásokkal való sorsközösséget teszi. Minden novíciussal végigjártatja az alázatosságnak ezt a kemény iskoláját. „A rend megalakulása után, mikor a testvérek száma növekedni kezdett, Ferenc azt akarta, hogy mindnyájan leprásotthonokban lakjanak, és ápolják a betegeket. A rendbe jelentkezőknek, nemeseknek és egyszerű embereknek egyaránt, azt mondta, hogy szolgáljanak a bélpoklosoknak, és lakjanak azok házában.”

3. Ez a *sorsközösség-vállalás* egyértelműen kiolvasható a rendelkezésünkre álló forrásokból. Vannak testvérek, akik egy-egy beteget társuknak választanak. Jakab testvér például egy nagyon súlyos beteget, gennyesedő sebekkel a testvérek porciunkulai telepére is elvitt. Ferenc azonban úgy rendelkezik, hogy ne hozzák ki a súlyos betegeket otthonukból, mert ez sem a betegeknek, sem az egészségeseknek nem válik javukra. Meg is szidja a testvért, főképpen azért, mert a

leprás el is rettentheti tőlük az embereket. De mihelyt a szidás elhangzik, rögtön meg is bánja, és vezeklésként együtt étkezik a leprással. „Ferenc és a beteg asztalhoz ültek, közöttük a tál. A beteget elborították a gennyező sebek, eltorzult ujjai, melyekkel étkezett, úgy véreztek, hogy valahányszor a tálba nyúlt, vér hullott az ételbe.” Itt szemtanú beszél, nem legendaíró, aki talán túloz vagy kitalálja a történetet, bármennyire is hajlamosak lennénk az olvasottakat a legendák közé sorolni.

4. A leprásokkal való sorsközösség vállalásából érthető meg az is, amire *Capellai János* vállalkozik. A ferences hagyomány szerint áruló volt, és ezért állítólag fel is akasztotta magát. Nyilván a Júdás-történet szolgál itt háttérül. Az azonban biztos, hogy sajátos véleménye lehetett a leprásokkal való sorsközösségről. Ferenc távollétében maga köré gyűjtött „egy nagy sereg leprást, férfiakat és nőket egyaránt, és egy új rend alapítója akart lenni. Szerkesztett valami regulát, és hogy azt jóváhagyassa, Rómába, az Apostoli Szék elé járult embereivel.” Nyilvánvalóan keveseli Ferenc felfogását. Azt akarja, hogy a leprások teljes jogú tagjai lehessenek rendjének. A Pápai Kúria mit sem akar erről tudni. Szégyenszemre elutasítja János testvért. A közösség további sorsáról semmit sem tudunk, csupán annyit, hogy maga János is leprás lett.

5. Hogy Ferenc mennyire együttérzett *a betegekkel*, jól mutatja a következő eset is. Volt egy öreg, beteg testvér Porciunkulában. A közösség óriási szegénységben, mégis nagy örömben élt. Ferenc azt mondja: „Ha ez a testvér érett szőlőt ehetne, úgy vélem, meg is gyógyulna.” Másnap korán reggel fölkel, elmegy a beteggel a közeli szőlőbe. Kiválaszt egy szőlőtövet, melyen egészséges szőlő volt, leül alá a testvérral, és enni kezd vele együtt, nehogy a testvér szégyenkezzék. Az tényleg új erőre is kap, és egész életében azt meséli, mit tett vele Ferenc.

67. A szegények mindennél szentebbek

1. A szegények *mindennél szentebbek*, még az evangéliumos könyvnel vagy a Szűzanya oltáránál is. A szemlélődés és az áhitat szükségleteit megelőzik a szegények szükségletei. Mind a két ide vonatkozó történet megérdemli, hogy felidézzük.

2. Az első történetnél előre kell bocsátanunk, hogy Ferenc korában az *evangéliumos könyv* birtoklása ritkaság volt, mert egész vagyona kerül. Hiszen egy-egy szerzetesnek egész életét rá kellett szánnia, hogy akár csak egyet is elkészíthessen. Ma már nem tudjuk, hogyan, de a porciunkulai közösség hozzájutott egy ilyen kincshez, mely kettős értelemben is érték: az Evangélium ugyanis a testvérek számára az imádság és a szemlélődés forrása, melynek segítségével lelki életüket naponta megújíthatják. Egyszer két testvér édesanyja jön Ferenchez. Nagy inségbe jutott, és most segítségért fordul hozzá. Ferenc helyetteséhez, Catani Péterhez megy: „Van valami alamizsnánk anyánk részére?” A testvér nemmel válaszol: „Semmi sincs már a házban az Újszövetségen kívül, de az a matutinumhoz szükséges.” Ferenc azonban így felel: „Add oda anyánknak az Újszövetséget, adja el szükségében. Hisz az áll benne, hogy a szegényeken segítenünk kell. Úgy hiszem, Istennek kedvesebb, ha elajándékozunk, mint ha csupán olvasunk belőle.”

3. Egy másik hasonló történet is van. Itt is előre kell bocsátanunk valamit, hogy jobban megérthessük. A rendbe való belépéskor a testvéreknek szét kell osztaniuk vagyonaikat, mégpedig a szegények között. A Regula határozottan tiltja, hogy a rend bármit is kaphasson belőle. A testvérek egyszer nagy inségben vannak, és szeretnének a rendbe lépő testvér vagyonaiból részesedni. Azt akarják, hogy nekik is ajándékozzon valamit. Ferenc azonban semmiképp sem egyezik bele. Olyan kísértésnek tartja, amelyet mindenáron le kell győzni. Helyette azt javasolja, hogy a *Szűzanya oltárának diszeit* váltsák be a szükséges élelemért. Majd hozzáfűzi: „Higgyétek el nekem, hogy Szűz Máriának jobban tetszik, ha Fiának Evangéliumát megtartjuk, mint ha az oltára ékesen marad, de Fiát megvetjük. Az Úr majd küld valakit, aki visszaadja Anyjának, amit nekünk kölcsönzött.”

A szemlélődés és a liturgia így válik az élet részévé. Csak akkor van értelmük, ha általuk megnő az emberiség, az igazságosság és a szeretet.

68. Nomád élet

Az első ferencesek számára a szegénység egyik formája a *nomád életmód* is. Vonakodnak attól, hogy házakat, kolostorokat és állandó épületeket elfogadjanak. Településük neve egyszerűen „hely”. Többnyire a szabad ég alatt, templomokban, tanyákon, leprások telepein, idegen embereknél éjszakáznak. Csak később építenek kolostorokat, részben Ferenc tiltása ellenére, részben engedélyével. Az első kísérleteket, hogy Porciunkulában és Bolognában házakat építsenek, Ferenc saját kezűleg hiúsítja meg. Felfogása szerint a ferencesek legyenek „vándorok és jövevények”, akik semmi mást nem birtokolnak ezen a világon, csupán Isten ígését. Minden azt hirdesse, hogy a ferencesek csak átmenetileg, átutazóban vannak itt a földön, igazi otthonuk másutt van. Ezáltal a ferences szegénység jelképpé válik, mely a jövőre utal. Mivel a jövő tökéletes, ezért Ferenc, tanítványaival együtt szegény akar maradni a földi javakban. Tudja: ez adja meg a lehetőséget arra, hogy az igazi életben gazdagon élhessen.

Világjáró lendület

69. Bevezetés

1. Csak most, a negyedik részben térünk ki részletesen Ferenc felfogására a világról (noha helyenként már esett róla szó). Ennek főleg formális oka van: Ferenc is ilyen sorrendben használja a címszavakat: „Evangélium”, „engedelmisség”, „szegénység”, „világ”. A sorrendet fontosnak tartom, mert így jobban megérthetjük a lényegét. Nem szabad azt gondolnunk, hogy a ferenceseknek a világhoz való viszonyát el lehet választani az Evangéliumtól, a szolgálatkész lelkülettől és a szegénységtől. Ezek összefüggéseiben kell látnunk a világot, és élnünk benne.

2. Az, amit a világ igényel, és az, amit a ferencesek nyújtani tudnak, elsősorban nem körülhatárolható tevékenység, hanem meghatározott életmód, mely az Evangélium, a szegénység és az engedelmisség jegyében zajlik. Ferenc egyszer hangsúlyozza is, hogy a testvéreket „az Úr a végső időkben azért küldte, hogy a bűn sötétségében sínylődő embereknek a világosság példáját adják”. Máskor pedig azt mondja, hogy a ferences életvitelnek olyannak kellene lennie, hogy minden ember örömujjongásban és Isten dicséretében törjön ki. „Ha azt mondom a gonosznak: meghalsz, s te nem figyelmezteted, nem beszélsz neki, hogy letérítsd a gonoszt gonosz útjáról, hogy így életben maradjon, a gonosz meghal a bűne miatt, de vérét töled kérem számon.” (Ez 3,18-20) Ezekiel gondolatait a próféta felelősségéről Ferenc így fejt ki: „Ha az igét egész általánosan akarjuk értelmezni, akkor ez az én véleményem: Isten szolgájának olyan lángolónak kell lennie szent élete által, hogy élete példájának fénye és életének tanítása minden gonoszt szíven találjon. Úgy vélem, *életének fényessége* és jó hírének illata így mindenkiiben felébreszti a bűntudatot.” Jó helyre kell tehát tennünk a hangsúlyokat, amikor a világról alkotott felfogását elemezzük.

70. A világ

1. Megismételjük: Ferenc semmi mást nem akar élni, mint az Evangéliumot, feléje akar fordulni minden percben, minden órában, minden nap, szüntelenül. De éppen ez az, ami később hivatását *válság*ba juttatja. A meditáció nem megnyugtatja, hanem gyötri majd, mert középpontjában egy nagyon nyugtalanító esemény áll: Jézus kínszenvedése, Isten szenvedése a világért. Ferenc felismeri, hogy ez az esemény a világgal van kapcsolatban, hogy Jézus minden emberért feláldozta magát, és ez az egyetlen lehetőség, melyből az emberek életet meríthetnek. Szabad-e akkor neki önmagának élnie, távol a világtól, kizárólag szemlélődésben? Nem kell-e inkább kimennie a világ útjaira, hogy az üdvösséget és Isten országát hirdesse? Istenre függesztett tekintetét nem maga Isten fordítja-e a világ mélységei felé? Ezzel a kérdéssel fordul Szilveszter testvérhez és Klára nővérhez. Mindketten ugyanazt a választ adják: nem élhet csupán önmagának, hanem annak (Krisztusnak) kell élnie, aki minden emberért meghalt. Boldog, mert eddigi törekvéseiből semmit sem kell feladnia. A jövőben is Krisztus megismerése lehet és lesz számára a legfontosabb. Krisztus viszont a világ számára szabadítja őt fel: arra rendeli, hogy a világ felé fordulva éljen.

2. Nem szabad tehát Ferenc esetében ún. „vita mixta”-ról beszélni, vagyis olyan életről, amely körülbelül azonos arányban oszlik tevékeny és szemlélődő életmódra. Nem is a domonkosok példáját követi, akik prédikációikban azt hirdetik, amit a szemlélődésből merítettek: „contemplata aliis tradere”. Sokkal inkább arról van szó, hogy maga a tevékenység lesz a szemlélődés egyik aktusa: odaadás annak, aki mindenkiért meghalt. A domonkos formulát tehát módosíthatnánk: a szemlélődésben odaadni magunkat („tradere se contemplando”). Így érthető, hogy a ferences nem valamit, például egy prédikáció témáját, hanem önmagát akarja

odaadni. Ferenc tehát egy transzplantációt, átültetést akar végrehajtani, hogy Vitry Jakab kifejezésével éljünk. Más környezetbe helyezi át magát: a remeteségből a világba. A szemlélődés helye, a kolostor (claustrum), ezentúl a világ lesz.

Így érthető, hogy prédikációiban tovább ég a belső tűz, a szív szárnyalása táncoló mozdulatokba csap át, és prédikációja nemcsak tartalmában, hanem formájában és stílusában is gyökeresen más lesz, mint a többi igehirdetőé.

71. A lendület

1. Szent Ferenc életét és életformáját különleges *lendület* jellemzi: sürgetés, vonzás, kitörés, sietés. Ezek a szavak jellemzőek Regulájára: ez az energia az egész világot akarja átfogni.

2. Nem véletlenül festi Giotto Assisiben a San Francesco-bazilika kijárata fölött a „Beszéd a madarakhoz” című képét Jézus mennybemenetelének képe alá. Ferenc ténylegesen az egész világhoz, *minden teremtményhez* szóló küldetést érez, hogy hirdesse nekik az örömhírt (vö. Mk 16,15). A tanítványok szétküldéséről szóló beszédek ragadják meg leginkább (Lk 9 és 10). Innen kapja az indíttatást, hogy úgy éljen, mint az apostolok: tulajdon, hatalom és jogi védelem nélkül; szóval és cselekedetekkel hirdesse Isten országát.

3. Mindig felmerül a misszió lehetősége, valahányszor a szám-szimbolika az egészet idézi fel. Például, amikor a testvérek száma eléri a négyet – ahogy a világot összetartó elemek száma is négy –, már arra gondolnak, hogy nekivágjanak első missziós útjuknak. Nyolcan már négy csoportra osztva a négy világtáj felé is mehetnek párosával. Így Bernát és Egyed már a ferences közösség első évében eljutnak egészen Santiago de Composteláig. A tizenkettes létszámú csoport Izrael tizenkét törzsének hagyományát idézi, a tizenkét apostolt, az egyházat. Azért mennek a fővárosba (Urbi), hogy onnan aztán az egész földkerekségre (orbi) eljuthassanak. Ferenc hamarosan Szíriába, majd Marokkóba indul, de egyik alkalommal sem jár sikerrel. Először hajótörést szenved (ekkor Dalmáciába vetődik), másodsor pedig Spanyolországban, valószínűleg Santiagóban megbetegszik és kénytelen visszatérni. Testvéreinek, Illésnek és Egyednek azonban sikerül eljutniuk a Közel-Keletre: 1217, 1219, 1221 és 1223 – a hivatalos európai misszió évei. Még a szent életében megismeri az egész ismert világ – keresztények és nem keresztények egyaránt – Ferenc testvéreit. Hamarosan eljutnak Indonéziába, Tibetbe, Kínába, Oroszországba és Mongóliába is.

4. Egy ilyen, az egész világot átfogó misszió azonban semmiképpen sem tekinthető hatalmi terjeszkedésnek. Ez a lendület csak akkor lehet ferences szellemiségű, ha *engedelmességgel* és *szolgálatkészséggel* párosul, és megőrzi a szegénység kiváltságát, együtt élve a szegényekkel.

72. A munka

1. A ferences lendület elsősorban a *munkában* mutatkozik meg. Meglátásom szerint Ferenc az első a történelemben, aki a munkát többnek tartja szükséges rossznál, melyet, sajnos, el kell vállalni. A kolostori hagyomány, melyet az „imádkozzál és dolgozzál” jelmondat határoz meg, a „szolgai munkát” a laikusokkal végezteti, míg maguk a szerzetesek főleg kulturális tevékenységet folytatnak.

2. Ferenc ezzel szemben a kétkezi munkát választja, méghozzá a tanulatlanok és képzetlenek munkáját. Még kegyelemnek is nevezi, melyet hálával kell fogadni és végezni. Mindez teljesen *magától értetődő*, melyet a szív alázatával kell elfogadnunk. Ferenc egyszer így küldi el azt a testvért, aki mindezt nem tartja ilyen magától értetődőnek: „Járd a saját utadat, Légy Testvér, mert testvéreid munkáját akarod felemészteni. Lusta vagy az Úr szolgálatában, mint a Here testvér, amely semmit sem gyűjt, és csak a szorgalmas méhek mézét falja fel.”

Végrendeletében is érezhető indulattal hangsúlyozza: „Saját kezűleg dolgoztam. Akarok is dolgozni. Kívánom, hogy minden testvér tisztességes munkát végezzen. Aki nem tud, tanulja

meg. És ezt ne a munkabér utáni sóvárgásból tegye, hanem a példaadás kedvéért és a restség elűzésére.”

3. Ami itt különösen szembetűnő, az az, hogy Ferenc ezzel egy másik, még ma is magától értető dolgot szüntet meg. Nem akarja a munkát az ellenszolgáltatással összekapcsolni. Azt akarja, hogy a munka és a bér között semmi lényeges kapcsolat ne álljon fenn. A munkának fizetség nélkül is van értelme, még ha az is egészen természetes, hogy járjon érte fizetség. De ne a bér kedvéért dolgozzunk.

A Regulában Ferenc a munka kegyelméről szól, tehát mint önmagában pozitív értékről. Végrendelésében viszont másodrangú érveket is említ: már csak azért is dolgozni kell, hogy másoknak jó példát mutassunk, és a lustaságot elűzzük. Tehát aszkézisből is szükségünk van a munkára. Ebből az is látszik, milyen hosszú út vezet addig a felfogásig, hogy a munka az Isten teremtő tevékenységében való részvétel.

4. Még valamit hangsúlyoznunk kell itt: Ferenc azt akarja, hogy a munkát is *szemlélődő alapmagatartás* jellemezze. Azaz: szükség van a munkára, de azzal a feltétellel, hogy az imádság és az önátadás szellemét ne oltsa ki. Ma ezt talán így mondanánk: a munka olyan legyen, hogy ne rombolja az ember személyiségét. Az ember a munkában is érezze, hogy Isten hálás munkatársa lehet.

Másutt még egy további követelményt is említ Ferenc: a munka nem árulhatja el a minoritas eszméjét. Ezért el kell zárkózni az olyan munkák elől, amelyek kiváltságokhoz, hatalomhoz, pénzhez kapcsolódnak. A munka nem férhet össze a pénzzel, a jövedelemmel, legalábbis a ferences életben nem.

73. Lauda

1. A korai ferences közösségek kis munkacsoportok, akiknek ugyanakkor van mondanivalójuk. Az *igehirdetés* ezért kezdettől fogva hozzátartozik a ferencesek életprogramjához.

2. Mint már korábban a *valdiak*, Ferenc is összekapcsolja a szegénységet és a prédikálást, az evangéliumi életet és az igehirdetést. Miként azok, Ferenc is kiáll a vásárterekre, a hidakra, az útkereszteződésekre – azokra a helyekre, ahol sok ember találkozik. Mindennapi életükben akarja őket felkeresni: amikor munkaruhában vannak, és üzleti ügyeiket intézik.

A valdiak esetében az egyház vak volt, és hiányzott a kellő előrelátása: csak prédikálási monopóliumát látta veszélyeztetve. Evangéliumi lelkületű közösséget közösített ki – a valdiak csak az elítélés után váltak eretnekekké. Eleinte egyáltalán nem tagadták az egyház szerepét. Igehirdetésük csak tartalmát, törekvését, formáját és helyét tekintve különbözött az egyházétól.

Most azonban, Assisi Ferenc idejében előrelátó pápa, III. Ince ül a pápai trónon. Látnoki erővel és álmokkal eltelt ember, aki – amint a legenda elmondja – látja, amint egy szegény emberke, Ferenc, támogatja az egyházat. Már előzőleg is megkísérelte, hogy a valdiakat visszavezesse az egyházba, s ez sok esetben sikerült is. Amikor pedig Ferenc érkezik testvéreivel, kifejezetten felhatalmazza őket, hogy vándorpredikátorokként hirdessék az igét, ún. „exhortációk” formájában.

3. Természetesen Ferencnek és társainak buzdításai különböznek a valdiakétól. Velük ellentétben nem keltenek világvége-hangulatot, nemcsak a komor ítéletet és a parancsolatokat hangoztatják. Sokkal inkább dalnokoknak érzik magukat, akik örvendeznek Isten teremtő és megváltó tettein, és örömeiket a többi emberrel is meg akarják osztani. „Mik is vagyunk mi, ha nem Isten szolgálói – mondja Ferenc –, vándorénekesek és vándorkomédiások, akik fel akarják vidítani az emberek szívét, és felemelni őket a lelki örömig.” Ezért bizza meg „a költők királyát”, Pacifik testvért, hogy kísérje a prédikációt és a Naphimnuszt lantzenével, hiszen mielőtt a rendbe lépett volna, a szicíliai költők körébe tartozott, és ott díjat is nyert. A kisebb testvérek tehát először a jóságos és kegyelmes Istenről beszélnek, és *imádságra* hívnak. Aztán

arra buzdítják a hallgatókat, hogy vetkőzzenek ki énközpontú életformájukból, és forduljanak az Evangélium felé. Ezt „bűnbánatnak” is hívják. Ennek az új *tartalomnak új forma* felel meg: a „laudának” nevezett műfaj, mely egyfajta dicsérőének. Ferenc bátortalanul fog hozzá, de aztán egyre költőibb szintre emelkedik. Később ebből sajátos irodalmi forma születik.

4. Az efféle igehirdetéshez nem kell semmiféle különleges adottság, minden testvér tud ilyet tartani. A Regula intézkedik is róla, és *mintát* is ad hozzá. Ha jobban belegondolunk, nyilvánvalóvá válik, hogy ezért nem szükséges külön felhatalmazás a prédikációra a ferenceseknek, hiszen az exhortáció nem más, mint saját egyéni életük szóbeli kifejezése. Annak az örömmel a kifejezése, amelyet Isten ad, és annak a szeretetnek, melyet iránta érzünk, s amely követésre indít bennünket.

Ferenc esetében az élet és a szavak valóban tökéletesen megfelelnek egymásnak: élete szavainak hordozója. Spalatói Tamás egyszer Bolognában szemtanúja volt annak, hogyan prédikált Ferenc. Nem követte a nyelvtan és a logika szabályait, hanem egyszerűen szívének ösztönzése szerint beszélt. Írásaiban ugyanezt tapasztaljuk. Hosszú oldalakon keresztül mást sem találunk, csak Isten dicséretét, több „lauda” sorozatát. Még gyakorlati kérdésekkel foglalkozó, intézkedéseket tartalmazó leveleiben is gyakran előfordul ez. A romanista E. Auerbach, akinek az a foglalkozása, hogy szövegeket vizsgál, így nyilatkozik róluk: „Az ember itt nem talál sem megfajlásra váró írást, sem retorikai alakzatokat, a mondatszerkesztés elsietett, ügyetlen, hiányzik a logikus felépítés. Minden mondat »és«-sel kezdődik. De ezeknek a szaggatott mondatoknak a szerzőjét egészen lefoglalja mondanivalójának tárgya, a közlésvágy és az a törekvés, hogy megértesse magát másokkal. Mindez annyira hatalmába keríti, hogy a mondatok szerkezetlensége nála a meggyőzés fegyvere lesz. Ferenc szívének buzgósága ezekben az egymásra halmozott mondatokban az olvasó szívét ostromolja.”

74. A prédikáció

1. A „laudához”, ehhez a minden testvér számára elérhető prédikációs formához kapcsolódik az a sajátos értelemben vett prédikáció is, amelyet templomokban, illetve liturgia keretében mondtak el a ferencesek *az egyház megbízásából*. Ez viszont már külön engedélyhez kötött, és sajátos alkalmasságot feltételez. Ferenc elsajátította ezt a fajta prédikációt is, melyet nem sokkal azelőtt ismét jóváhagyott a Lateráni zsinat.

2. Ferenc Regulájában óva int azoktól a sajátos veszélyektől, melyek az igehirdetőt fenyegetik: a szó elszakadhat az élettől, az igehirdetők áldozatul eshetnek a *szavak igézetének*, ha bő lére eresztik a szót, amelyet így már nem igazol személyes életszentségük és Istenhez való viszonyuk.

3. Mint a ferences tevékenység minden területén, Ferenc itt is a *kontemplatív dimenziót* hangsúlyozza: a prédikációnak inkább elmélkedésből és imából kell megszületnie, mint tanulmányokból és tudományos feldolgozásból, bármennyire fontosak is ezek. A prédikációt befogadni kell, nem pedig fabrikálni.

4. Ami pedig a prédikáció hatását, „*sikerét*” illeti, annak nem sok köze van az igehirdetőhöz. Istent kell mögötte látnunk, és talán éppen egy tudatlan, egyszerű testvér imáját és elmélkedését.

Aki a sikert az igehirdetőnek tulajdonítja, az nem lát tovább az orránál. Ami lényeges, az a prédikáció előtt történik: a prédikáló testvér elmélkedése és a közösség imája. *Istenben rejlik a prédikáció sikerének titka, aki mindent jóra fordít.*

75. A rejtett élet mint érték és mint menekülés

1. Az igehirdetéssel kapcsolatban Ferenc a *rejtett élet* értékét hangsúlyozza: A testvérek a Kerekasztal lovagjai, akik kietlen és magányos helyekre vonulnak vissza, hogy nagyobb

lelkesedéssel adják át magukat az imának és az elmélkedésnek. Isten ismeri szent életüket még akkor is, ha testvéreik és a többi ember szeme előtt rejtve maradnak.

2. Ferenc maga is visszavonultságban tölti élete nagy részét. Tudja, hogy enélkül lassan eltolódik a hangsúly, és az ember egyszer csak azt veszi észre, hogy már jobban bízik saját erejében, mint Isten kegyelmében, ekkor pedig elvész beszédének és életének ereje. Ezért van szükség arra, hogy testvérei olyan helyet keressenek, ahol *életük megújulhat*. Különösen az év nagy böjti időszakában: mindenszentektől karácsonyig, vízkeresztől húsvétig s talán máskor is.

3. Nyilvánvaló, hogy a meditáció ürügyül szolgálhat a *megfutamodásra*. Ferenc meglepő biztonsággal leplezi le ezt. Egyszer egy „szolga” szerette volna letenni a testvérekért vállalt felelősség és a vele járó utazgatások terhét. Arra kérte Ferencet, engedje meg neki, hogy visszavonulhasson egy remeteségbe. Ferenc lebeszéli róla: folytatnia kell feladatát, ki kell tartania, el kell viselnie a testvéreivel és a világgal adódó összeütközéseket. Az lesz számára a kegyelem, ha engedelmeskedik Isten akaratának, nem pedig az elszigeteltségben folytatott magányos imádság. E. Auerbach találó megjegyzéseket tesz Ferenc e levelével kapcsolatban: „A levél a végsőkig vitt megleckéztetés. Az előljárónak nem szabad kivonnia magát a rosszból, nem szabad ellenállnia. Ferenc nem arra kéri, hogy ne vonuljon ki a világból, hanem arra, hogy vegyen részt a világ kínjában, és szenvedje végig a rosszat. Nem is szabad mást kívánnia. Ferenc az erkölcsi tanításban elképzelhetetlenül messzire megy, amikor ezt írja: »Szeresd testvéreidet anélkül, hogy azt akarnád, hogy jobb keresztények legyenek.« De van-e jogunk elnyomni a vágyat, hogy felebarátunkat jobbá tegyük, és inkább előnyben részesíteni a személyes megpróbáltatást? Ferenc meg van győződve arról, hogy a szeretet és az engedelmesség ereje csak a rossznak való alávetettségben tud megnyilvánulni.”

76. A béke

1. Assisi Szent Ferenc konfliktusokkal teli társadalomban él: a felkelések, a forradalmak, a háborúk és a keresztes hadjáratok világában. Ha kilép ebből a társadalomból, akkor ezt csak azért teheti, hogy új szempontjaival és álláspontjával térjen oda vissza. Végrendeletében maga tanúsítja, hogy egész életében a *békességet* kereste, arra vágyott. Ezért, ha valakivel találkozott, vagy ha átlépte egy ház küszöbét, mindig így köszönt: „Az Úr adjon neked békét és üdvösséget!” Prédikációi elején és végén rendszeresen a békéről beszél. Konfliktushelyzetekben békekötésre sűrgeti a feleket. Így lesz Ferencből békességszerző számtalan városban: Arezzóban, Sziénában, Bolognában és végül Assisiben a polgármester és a püspök között. Minden lehetséges eszközt felhasznál ehhez: a szót, az éneket vagy akár a rejtett háttérimádságot a kiengesztelődés érdekében folyó tárgyalások idején.

2. Számtalan példát idézhetnénk életéből, hogyan kötelezte el magát a béke szolgálatára. Egyszer így szólt testvéreihez: „Amikor szavaitokkal békét hirdettek, *szívetekben is legyen béke*. Senki se gyulladjon haragra vagy kezdjen veszekedést miattatok; ellenkezőleg: mindenkinek békességre, jóságra és egyetértésre kell jutnia a ti szelídségtok által. Mert arra kaptatok meghívást, hogy gyógyítsátok a sebesülteket, és visszavezessétek az eltévelyedetteket” (vö. Ez 34,16). A „Három társ legendája”, melyben ezek a sorok olvashatók, azt a következtetést vonja le, hogy a ferences mozgalomnak alapvetően a békét előmozdító mozgalomnak kell lennie. Itt is megfigyelhetjük, hogy az élet és a cselekvés szoros kapcsolatban van egymással: csak az tud másokat visszavezetni a békességre, akinek béke lakik a szívében. Brémai Alexander, egy 13. századi ferences szerzetes megállapítja: „Ferenc a veszekedő embereket békességre vezette azért, hogy rendjében felragyogjon Jeruzsálem, vagyis a béke látomása. Az embereknek tehát a ferencesek életében és magatartásában kell meglátniuk békevágyuk megvalósulását, megtanulniuk azt, hogy hogyan élhetnek helyesen együtt.”

77. A missziós káptalan

1. A ferences Regula az első, amely egy teljes fejezetet szentel a *misszióknak*. Véleményem szerint azért, mert Ferenc a békesség megteremtésére törekszik.

A misszió gondolata természetesen azokból az evangéliumi beszédekből táplálkozik, melyekben Jézus útnak indítja a tanítványokat. A rend eredetét ott kell keresni, ahol Jézus elküldi apotolait prédikálni, szemben a már korábbi szerzetekkel, melyek inkább az ősegyház testvéri közösségét követik.

Mégis, mint már mondtuk, a missziós gondolat konkrét megfogalmazása a Lateráni zsinat felhívásából született, mely új keresztes hadjáratot hirdetett. Amikor az egyház szól, Ferenc mindig kész a cselekvésre, de ezúttal másképp közelít a kérdéshez. Regulájában megírja fejezetét „azokról, akik szaracénok vagy más hitetlenek közé akarnak menni”, és maga ad erre példát, amikor Damiette-en keresztül elmegy Egyiptom szultánjához.

2. Ferenc *elképzelését a misszióról* így lehetne összefoglalni: a keresztény embernek elsősorban nem szóval vagy karddal kell harcolnia, hanem szolgálatkész lelkülettel. Ez a készség alapján véve nem más, mint az engedelmesség és a minoritas ferences – és keresztény – eszméje. Innen indulva juthatunk el a következő állomásig, Isten ígéjének hirdetéséig. A „*lauda*” formájában kell az Úr felé fordulni, vagyis dicsőíteni kell a HáromSzemélyű, Teremtő, Megváltó és Üdvözítő Istent, és hinni benne. Az ígehirdetést és a megtérést a keresztség teszi teljessé, ez az egyetlen különbség a missziós tevékenység és a keresztény országokban folyó ígehirdetés között.

3. Szent Ferencnek a szultánnál tett látogatásáról Vitry Jakab számol be. Leírása remek kommentárja a missziókról szóló fejezetnek. Ferenc elmegy a szaracénokhoz. Először alázatosan megszólítja őket: „Keresztény vagyok!” Életmódja által igyekszik meggyőzni őket (ez a hitetlenek megközelítésének első módja). Néhány napot tölt *a szultán udvarában* és hirdeti Isten ígéjét neki és környezetének (ez a hitetlenekhez való közelítés második módja). A szultán nem keresztelkedik meg, de kérése sokat elárul abból, mekkora hatással volt rá Ferenc: „Imádkozz értem, hogy Isten kinyilatkoztassa, melyik hit és melyik lelkület tetszik neki inkább!”

4. Az *a komolyság* amellyel Ferenc a missziók kérdését tárgyalja, megnyilvánul abban a rendelkezésében is, mely szerint a „szolgáknak” egyedül abban legyen illetékességük dönteni, alkalmas-e a misszióra vállalkozó a feladatra. Ferenc szemében egyedül az alkalmasság hiánya akadályozhatja meg, hogy valaki missziós feladatra vállalkozzon. Hogy mennyire komolyan kezeli a kérdést, az megnyilvánul abban is, ahogyan az utolsó ítéletre utal: a „szolga” felelni fog döntéséről Isten előtt.

78. Az Eucharisztia

1. Szent Ferenc missziós tudata eucharisztikus ihletésű. Az Eucharisziának való elkötelezettsége nyilvánvaló. Itt most csak a külső tények leírására vállalkozunk (a belső indítékokra nem térünk ki).

2. Elutazása előtt Ferenc valószínűleg nagy hatással volt III. Honorius pápára. Felhívta figyelmét az Eucharisziával kapcsolatos közönyre: alig áldoznak az emberek, nem imádják az Oltáriszentséget, sőt őrzésében is hanyagok, néha férgek másznak elő a felajánlott kenyérből. Míg Ferenc útnak van a szultánhoz, a pápa egy dokumentumot tesz közzé az Eucharisziáról, amelyben az Isten haragjára és ítéletére hivatkozva nagyobb tiszteletet követel a szentség iránt. Visszatérése után Ferenc megismeri ezt az írást, és azonnal magáévá teszi gondolatait, majd tovább is fejleszti azokat. Ő maga *hat levelet* ír különböző címzetteknek. Mindegyikben nagyobb tiszteletet követel az Oltáriszentség iránt, de az ige iránt is – eltérően a pápától. Sőt arra gondol, hogy külön fejezetet kellene írni Regulájában, melyben rendjének papjait arra kérné, hogy buzdítsák a világi papokat: őrizzék illően az Oltáriszentséget. Ha nem tennék, a

ferenceseknek kellene erről gondoskodniuk. Kelyhekkel akarja elküldeni testvéreit szerte a világba, hogy gyűjtsék össze a gondatlanul őrzött Szentostyákat. Végül nem írja meg ezt a fejezetet, mert a „szolgák” úgy gondolják, hogy sok lenne a jóból, ha egy ilyen kötelező törvényt iktatnának be a Regulába. A szent levelei és Végrendelete azonban kellőképpen tanúskodnak az Eucharisztia iránti mélységes tiszteletéről.

Jellemző az is, hogy szép és jó ostyasütőkkel ellátva küldi testvéreit a különböző tartományokba, hogy illő ostyákat süssenek.

3. Mindez korhoz kötött, túlhaladott, sőt talán kicsinyes jelenségnek látszhat. Ám ha a mélyebb szándékok fényében és lelki összefüggéseiben szemléljük (lásd a 114. pontot), akkor látjuk, hogy olyan *alapszabály* áll mögötte, amelyet napjainkban is értelmesnek és teljes értékűnek kell tekintenünk.

79. A természet

1. Ferenc szerint küldetése nemcsak az emberekhez, hanem *minden teremtményhez*, az állatokhoz is szól. Prédikál a madaraknak, szól a fülelő nyulakhoz és a halakhoz, mert emlékszik az Evangélium szavaira: „*Menjetek el az egész világra, és hirdessétek az Evangéliumot minden teremtménynek*” (Mk 16,15). A madaraknak szóló híres beszéde után keserű szemrehányásokkal illeti magát, miért nem jutott eszébe korábban az esztelen teremtményeknek is prédikálni.

Ferenc személyeknek tekinti az állatokat, akik képesek meghallgatni őt. Sőt, talán még engedelmesebbek, mint az emberek. Ezért nagy figyelemmel és tisztelettel közeledik feléjük.

2. Sok *megkapó esemény tanúskodik* arról, hogyan közeledik Ferenc a természethez. A fákat Isten úgy teremtette, hogy állva maradjanak. Ha mégis ki kell vágni őket, akkor egy méterrel a föld felett kell őket lefűrészelni, „hogy még maradjon reményük a lombosodásra”. Olykor előfordult, hogy az erdőben járva Ferenc átölelte a fákat. Egyszer a tűz közelében áll, a láng belekap a ruhájába. Egyik testvér odafut, hogy eloltsa, de Ferenc ezt mondja neki: „Szeretett testvér, ne okozz fájdalmat a tűznek!” Nem akarja azt sem, hogy eloltsák a gyertyákat vagy a lámpákat, annyira szereti a fényt. Mivel a láng is Isten teremtménye, ezért nem engedi, hogy a meggyújtott kanócot a földre dobják, azt akarja, tegyék le finoman. Az út porából előhúzza egy férget, mert benne azt látja, aki már nem ember, hanem féreg (Zsolt 21,7): Krisztust a kereszten. Még egy kavics is drága neki, mert Krisztus szenvedésének a szimbóluma. Tetszés szerint lehetne még idézni a hasonló példákat. Ferenc minden teremtménnyel párbeszédet folytat. Személynek tekint minden állatot, minden tárgyat, testvérnek és nővérnek nevezi őket. Élete vége felé ebből a magatartásból születik meg a Naphimnusz. Ebben minden elem együtt van, amely az ősi kozmológia szerint a mindenséget alkotja: az ég, a föld, a levegő, a víz és a tűz. Aki hiányolja a teremtmények énekéből az állatokat, annak fel kell hívni a figyelmét arra, hogy ezek az „elemek”-hez tartoznak. – Kitüntetett szerepük van a költeményben azoknak, akik békében tűrik a megpróbáltatásokat, és készek megbocsátani és békét teremteni; valamint a halálnak mint végső földi valóságnak. Ferenc egy kiengesztelődött világot hirdet. Mindent el tud fogadni, mindennel békében akar élni, mindenben testvért lát, még a legjelentéktelenebb dologban is; mert meg van arról győződve, hogy Isten minden mindenben, és hogy minden egyes dolog, minden állat és természetesen minden ember egyedi és megismételhetetlen teremtmény.

80. A politika

Gyakran felteszik a kérdést: Politizált-e Szent Ferenc? Sokan igennel válaszolnak, mások határozott nemmel. Mielőtt a kérdésre választ adnánk, különbséget kell tennünk cselekedeteinek eredménye és személyes szándékai között. Cselekedeteinek eredménye sokszor politikai jellegű, például, amikor helyreállítja a békét, amikor a leprásokkal való viselkedés új módját mutatja meg, amikor visszautasítja a pénzt, amikor újfajta közösségi életet kísérel meg, amikor

szegénységét szembeállítja a gazdagsággal. Ami Ferenc szándékait illeti, azok nyilvánvalóan tisztán lelki természetűek, de hozzá kell tenni, hogy Ferenc a vallást egészében látja. A vallás nem állítható a politika mellé. Viszont a politikának a vallásban kell megtalálnia a helyét. Politikai hajlamai világossá válnak, amikor a polgármestereknek vagy a bolognai egyetemnek ír, amikor arra gondol, hogy törvényeket alkot, amikor szembeszáll a keresztes hadakkal, vagy Ottó császárhoz elküld egy testvért. Ennél többet azonban nem tesz. Túlzás is lenne elvárni tőle, hogy a maga korában többet tegyen. Lehetősége sem volt arra, hogy hathatósabban belenyúljon a politikába. Meggyőződésem szerint Ferenc olyan vallásos ember, akitől a politikai tervezgetés és tevékenység akkor nem idegen, ha az az Istennel való kapcsolat lényegét érinti.

81. A munkamegosztás

Az előző oldalakon a ferences élet sokrétű programját mutattuk be. Senki sem tud azonban mindent egyszerre megtenni. Ezért már az első évtizedben kialakul egyfajta munkamegosztás. Egyesek kizárólag az imának szentelik magukat, mások a kétkezi munkában valósítják meg a kontemplációt, végül vannak, akik elsősorban az igehirdetésnek szentelik életüket.

Szembeötlő, hogy a papok nem alkotnak külön életállapotot a rendben, bár egyesek kezdettől fogva papok voltak. Ez azonban nem meghatározó elem. Csak később lesz a befolyásuk akkora, hogy ők lesznek az egyedüli mérvadók. Ferenc számára különösen fontos, hogy mindannyian az Evangéliumnak megfelelő életet éljenek, az engedelmesség állapotában, s a szegénységet választva ugyanazzal a szolgáló lelkülettel forduljanak a világ felé. Mindig a közös alaphoz kell visszatérni, egyedül ez biztosítja a közösség egységét. A testvériesség az a kapocs, amely mindenkit összeköt. Bár szükség van a differenciálódásra vagy a munkamegosztásra, ez csak másodlagos. Az első testvérek valószínűleg váltogatják a feladatokat: egyszer az imának élnek, máskor a munkának, megint máskor az igehirdetésnek. De mindig testvérek maradnak, és semmi mást nem akarnak, mint a szemlélődés gyakorlása által részt venni a világ mozgásában.

Feltétel: a katolikus egyházon belül szolgálni

82. Bevezetés

1. Az utolsó, de szintén igen fontos követelmény: az egyháziasság. Ezt már a Regula bevezetőjében is előrebocsátja Ferenc, majd az *utolsó nagy fejezet*ben befejezésként külön is kiemeli fontosságát: ez mindennek az összefoglalása.

Az egyháziasság tipikusan ferences gondolat. A többi szempont más csoportosulásoknál is megtalálható, bár különböző megfogalmazásban és hangsúllyal. Ferenc összekapcsolja az evangéliumi és az apostoli életet, valamint az egyháziasságot. Ő a katolikus egyházon belül akar szolgálni. Az új életformát az egyetemes egyházon belül kell kialakítani, s ott kell az Evangéliumot is minden következményével együtt megélni.

2. Ez megmutatkozik már abban is, hogy testvéreivel Rómába megy életformájának *egyházi elismerését* kérni. Ezzel szimbolikusan azt fejezi ki, hogy figyelmesen hallgat az egyházra. Amit az egyház többé-kevésbé rejtve már magában hordoz, azt akarja átvenni és tudatosan megélni.

Regulájában ezt így fogalmazza meg: „Mi kisebb testvérek mindnyájan Istent akarjuk szolgálni az egyházban a többi közösséggel együtt, és igaz hitben és »bűnbánatban« akarunk élni.” Ő és testvérei is aszerint akarnak élni, amit az egyház többi tagjai is célul tűztek maguk elé, vagy ezt kellett volna tenniük: az „ortodoxiát”, az igaz hitet és az „ortopraxist”, az igaz életet, a Názáreti Jézus iránti teljes odaadásban, a ferences életformában kifejezett konkrét és meghatározott keretek között.

83. Konfliktusok

1. Az egyháziasság Ferencnek sem könnyű feladat. Gondoljunk csak meg, hogy közvetlen egyházi környezetében, a *plébánián*, ahol felnő, és ahol az új étellel próbálkozik, meg sem értik. Sőt nemcsak értetlenkednek az emberek, hanem betegnek, eszelősnek, démontól megszállottnak tartják, s ezért kövekkel dobálják meg, éppúgy, mint első társait. A nők és a lányok menekülnek előle. Keresztény társai körében éveken keresztül elutasításra talál. Bár ilyen konfliktusba kerül szülővárosa hagyományos vallásgyakorlatával, mégis kitart, hű marad hivatásához és a kereséshez. Az elutasítás később lelkesedéssé változik. Egyháza úgy fogja tisztelni, mint belőle valót. Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy kezdetben mennyire elutasította őt.

2. Hasonlóképpen évekig tartott a *püspökökkel* való konfliktusa is. Egyesek, mint például Guido, Assisi püspöke, mellé álltak, és közbenjártak érte a pápai udvarban is. Nagyon sokan azonban – valószínűleg a legtöbben – szembehelyezkedtek vele. Nem tudták felismerni a különbséget az eretnekek és a kisebb testvérek között. Számos egyházmegyében meg sem tűrték őket. A pápai udvarnak kellett közbelépnie érdekükben: fenyegetésekkel és büntetésekkel kényszeríti ki, hogy a ferences mozgalmat elfogadják katolikusnak és evangéliuminak. A konfliktus ilyen megoldását Ferenc nem fogadja el, sőt kifejezetten elutasítja. Azt szeretné, hogy testvéreinek élete legyen olyan meggyőző érv, hogy ne kelljen külső jogi eszközökhöz folyamodni. Ha pedig életük nem téríti jobb belátásra az embereket, akkor keressenek másik helyet, ahol folytatni lehet a ferences életet.

Ez a konfliktus megoldása a jog kizárásával! Ferenc ezt mondja: „Istentől azt a kiváltságot szeretném megkapni, hogy ne kapjak az emberektől semmiféle kiváltságot, hacsak nem azt, hogy mindenki iránt tiszteletet tanúsíthassak, és minden embert megtéríthessek a Regula iránti engedelmesség által, és ezt inkább példával, mint szóval tegyem.”

3. Ferenc már nem éli meg azt az újabb konfliktust, mely később a ferences élet és a *teológia* között születik. Az akkori teológusok semmi olyan utalást nem találnak a hagyományban,

amelyhez a ferences életformát kapcsolni lehetne. Az apostolok nyomába a püspökök léptek, a tanítványokéba a javadalommal rendelkező papság, nem pedig a nincstelen ferencesek és domonkosok. A teológusok tehát heves támadásra készülnek, főként a párizsi egyetemen. Minden olyan érvet felhasználnak, amelyet egy századdal korábban az egyház hivatalos tanításaként használtak a valdiak és más apostoli szellemiségű vándorközösségek ellen. Hogy az érvek most nem vezetnek sikerre, az a pápa új szemléletmódjának köszönhető. Elítéli a vezetőket, elégeti írásaikat, és azonosul a kolduló rendek ügyével. Sajnos a konfliktus valódi megoldását itt is lehetetlenné tette a hatalmi szó.

4. A ferences rend konfliktusba kerül az *egyházjoggal* is. Sassoferattói Bertalan (†1357), a tekintélyes jogász mondja száz évvel később: „A kisebb testvérek rendjét a Krisztust megvalló Ferenc alapította a legnagyobb szegénységben, melyet sok pápa megerősített. Élete azonban annyira újszerű volt, hogy a jogrendszer egyetlen paragrafusával sem egyezett meg. Az egyházjog mégis sok mindent elrendelt erre vonatkozólag, és gondoskodott arról, hogy a harapós kedvű ellenfelek elnémuljanak és lelkiismeretük megtisztuljon.” Habár a pápa jóváhagyja a ferences életformát, és megadja nekik az egyházi elismerést, türelmesen harcolniuk kell helyükért az egyházban.

5. Még *III. Ince pápával* is konfliktusba kerülnek. Bár rosszindulatú és pápaellenes az az anekdota, hogy a pápa Ferencet a disznókhoz küldte, de jelzi, hogy a pápa nem fogadja el azonnal Ferenc nézeteit. Ferencnek könyörögnie kell, ki kell harcolnia a jóváhagyást, amint azt a terhes asszonyról szóló hasonlat bizonyítja. Ferenc mégis nyíltszívű embert talál a pápában, aki már korábban bizonyította rokonszenvét a szegénységmozgalmak iránt, és helyet adott nekik az egyházban. Ezt teszi most a ferencesekkel is. A pápának és Ferencnek egyaránt köszönhető, hogy az Evangélium és az egyház együtt maradt. Elképzelni sem tudjuk, mi lett volna Ferencből, ha más pápa ül Szent Péter trónján.

84. Egyházkritika

1. A kisebb testvérek kapcsolata az egyházzal nem problémamentes, s ez elkerülhetetlen. Az egyház alapításától kezdődően felléptek olyan emberek és csoportok, akiket lángra gyújtott a kezdeti lelkesedés. Prófétaik küldetésük az volt, hogy megakadályozzák a hit gyengülését és a lelki élet hanyatlását. Ezt a feladatot vállalják a kisebb testvérek is.

Egy félreértést azonban el kell oszlatnunk. Az intézményre szükség van, maga a Szentlélek hozta létre, aki a történelem folyamán állandóan új indításokat ad. Az egyház intézményének kell gondoskodnia arról, hogy a hit új kezdeményezései, amelyek új életformákban jelentkeznek, megtalálják helyüket az egyházon belül, és egységben maradjanak a történeti Jézussal. A szervezetet azonban gyakran fenyegeti a vakság veszélye, az, hogy ellenáll a Lélek indításainak. Az új életformákra pedig az a veszély leselkedik, hogy szakadásokhoz és szektákhoz vezetnek. Ezért az intézményeknek és a megújulásnak párbeszédben kell maradniuk.

Ferencet és testvéreit *a türelem, a hűség és a kitartás* jellemzi e konfliktusok közepette.

2. Van egy másik fontos jellemzője is Ferenc viszonyának az egyházhoz. *Egyetlen* iratában vagy életrajzában *sem* találunk *kritikát az egyházzal szemben*, sőt az eretnekekkel szemben sem. A kritika hiánya nem jelent teljes egyetértést, hiszen akkor Ferencet is eretneknek kellene tartanunk.

Hallgatása másra vezethető vissza. Ezt mutatja az eretnekekkel kapcsolatos magatartása is. Ferenc nem akar vitába bocsátkozni. Ha a testvérek mégis tévtanokat hallanak vagy helytelen életmódokat látnak, akkor pozitívan kell válaszolniuk, vagyis ne utaljanak közvetlenül a negatív jelenségekre. A Regulának és a leveleknek sok kitételét csak akkor lehet helyesen értelmezni, ha ismerjük azokat a negatív elemeket, amelyeket bírálunk. Szent Ferenc kritikája tehát mindig pozitív. Egész élete a társadalom, az egyház és az eretnekség fennálló viszonyainak bírálata.

3. Megkérdezhetjük, mi az értéke ennek a magatartásnak. Kétségtelenül vonzó és ma is érvényes magatartás ez. Kétséges azonban, hogy ez-e az egyetlen mód arra, hogy Szent Ferenc szellemében lássuk az egyházat és az eseményeket. Mindenesetre az egyház kritikája a ferences renden belül is kialakult, a rendalapító szellemében. Már Egyed testvér, Ferenc első társainak egyike, akit boldogként tisztelnek, elég keserű kritikával illette az egyházat. Mégsem tagadhatjuk meg tőle a Szent Ferenc szellemével és szívével való rokonságot. Hasonló a helyzet Boldog Jacopone da Todival is, aki egyszer megjelent a bíborosok konzisztóriumán, és a történelem egyik legrövidebb és leghatározottabb bűnbánatra hívó beszédét intézte hozzájuk. „Megdöbbenek, megdöbbenek, hogy a föld nem nyílik meg Önök előtt, hogy mindnyájukat elnyelje. Isten óvja Önöket.” Ő volt VIII. Bonifác leghevesebb ellenfele, a pápai trónra lépésétől kezdve. Költeményeket írt ellene, kipellengérezte kereszténytelen életmódját, leginkább pedig hatalomvágyát. Végül aláírt egy levelet, amely érvénytelennek nyilvánította a pápa megválasztását. Ezért bűnhódnie kell: több évre börtönbe vetik, fogságát a pápa még meghosszabbítja. Walter Nigg így ír erről: „A Laterán ura ellen irányuló aktív lázadás az egyetlen pont, amelyben Jacopone da Todi különbözik Ferencről. Ferenc valószínűleg nem csatlakozott volna a pápa elleni lázadáshoz. Jacopone da Todi azonban megmutatta, hogy nyíltan is lehet beszélni az egyházi előjárókról, ha azok megfelelnek feladatukról, és hogy nem szabad összekeverni a keresztényekhez méltatlan csúszó-mászó engedelmességet az igazi engedelmességgel.” Az egyháznak ez a tipikusan ferences kritikája összekapcsolódik Roger Bacon nevével is, aki egy hatalmas reform programját ajánlotta IV. Kelemenhez intézett levelében (a levél terjedelme eléri egy könyvét!), valamint Ockham Vilmos nevével, aki XXII. Jánossal szállt szembe. Az egyik ember konkrét magatartása különbözhet a másiktól, de a szellem, a lelkeség ugyanaz lehet mind a két esetben.

4. Szent Ferencről is megállapítják, hogy egyházas lelkülete nem jelent kritikátlan alkalmazkodást. Nehéz lenne elképzelni radikálisabb kontrasztot, mint amely az ő életformája és kora egyházának életformája között fennáll. Nem szabad összekeverni az egyházas lelkületet a *meghunyászkodással*. Ferencnek harcolnia kell az egyház képviselőivel, hogy hivatalosan elismerjék, és hogy az eredeti szellemet megőrizhesse. Hűséges tanítványa, Szent Klára évtizedeken keresztül harcol Prágai Boldog Ágnes oldalán a pápák tipikusan férfi érvelése ellen. A kitartó szembenállás, amely leveleikben megnyilvánul, végül is eredményre vezet, és a pápa enged: akárcsak Ferenc, ők is megkaphatják a teljes szegénység kiváltságát, vagyis úgy élhetnek, mint ferences nővérek.

85. Az egyház lényege

Szent Ferenc Végredeletének első bekezdéseiben a *szavaknak két csoportját* találjuk, melyek jól mutatják Ferenc felfogását az egyházzal.

A szavak első csoportja az egyház valóságát fejezi ki: „egyház (=épület) – papok – Eucharisztia – igehirdetés – teológusok”. Ferenc számára tehát az egyház nem elvont fogalom, sem pedig felfoghatatlan képződmény, hanem konkrét tapasztalat. A szavaknak ez a csoportja már rávilágít arra, ami Szent Ferenc személyében szétszakíthatatlan egység. A szent lelki tapasztalatának legmélyét érintjük itt.

A szavak másik csoportja az egyház konkrét valóságára utal: „bizalom – menedék – félni – szeretni – tisztelni – nagyra becsülni – felismerni Isten Fiát”. E szavak cselekvésre utalnak. Az ember a cselekedetekben mutathatja meg igazi önmagát. Az utolsó kifejezés jól jelzi a lényegét: az egyház konkrét valóságának háttérben ott van az Isten Fia, aki a látható eseményekben megnyilvánul. Az egyház Szent Ferenc szemében szentségi valóság.

86. Az épület

1. Az egyházból elsőként az *istentisztelet helye* jelenik meg. Ferenc számára ez az a hely, ahol otthon érzi magát, ahol imádkozik, elmélkedik, ahol a Keresztrefeszített jelenléte betölti, ahol szíve kitarul, de az a hely is, ahol megpihenhet, eltölthet egy éjszakát, ahol menedéket találhat a forróság és a hideg elől.

Az imádság, amelyet ebben a templomban elmond, életének és közösségének egyik legfontosabb imádsága lesz: „Imádunk Téged, Urunk, Jézus Krisztus, itt és a világ minden templomában, és áldunk Téged, mert Szent Kereszted által megváltottad a világot.”

2. Szent Ferenc nem tudja elviselni az elhagyatott, piszkos, poros templomot, Isten házát, amelyet saját otthonának érez. Ezért egy időben mindig hord magával seprűt, hogy *kitakarítsa a templomokat*. Gyakran összegyűjti a papokat az istentisztelet után, hogy egy sajátos buzdítást intézzon hozzájuk: tartsák tisztán a templomokat és az oltárokat a misztérium miatt, amely ott beteljesedik.

3. A „bizalom” szót érdekes módon elsősorban az egyház épületére használja, pedig ez a magatartás általában személyekre vonatkozik. Amikor Ferenc a templomban van, a személyes misztérium jelenlétében érzi magát. Valami *ősbizalom* tölti el, mert itt egész életének forrását és végső célját imádhhatja.

87. A papok

1. Hasonló ősbizalommal fordul Ferenc a *papokhoz* is. *A világ személyes háttérét* látja bennük: Isten Fiát, akiből – személyes meggyőződése szerint – nem lehet mást látni, csak az eucharisztikus színeket, az „Ő szent testét és véré, amelyet egyedül a papok kapnak és szolgáltatnak ki másoknak”. Nem lehet olyan buta vagy bűnös a pap, hogy megakadályozhatná Istent abban, hogy jelen legyen általa. E jelenlét miatt, mely minden tiszteletet megérdemel, mindent megbocsát és mindent elvisel.

A modern ember kritikusabbá vált. Ráadásul sok minden megváltozott mind a papi szolgálat értelmezésében, mind az egyház gyakorlatában, s ez kritikus magatartást igényel. Ennek ellenére az a valóság, amelyben Szent Ferenc bíz, a mi hitünk számára is mérvadó.

2. Krisztus jelenléte miatt Ferenc nemcsak a *pap hivatalát* tiszteli, hanem akaratát is. A plébániákon nem akar prédikálni engedélyük nélkül.

Jól alátámasztott érvekkel, nyomatékosan kéri testvéreit, hogy nyerjék meg az Evangéliumnak a népet és a papokat. A testvéreknek igaz életükkel, személyes elkötelezettségükkel kell pótolniuk azt, ami hiányzik a papokból. De ne hangsúlyozzák különállásukat, hanem éreztessék azt, hogy közös a céljuk: a lelkek üdvössége. Ezt a célt a papokkal egyetértésben kell elérni. A cél nem szentesíti az eszközt, de megfelelő eszközöket igényel. Ferenc világosan megmondja a véleményét azoknak, akik nem tartják magukat ehhez az alapelvhez: „Ti, kisebb testvérek, nem ismeritek Isten akaratát. Nem engeditek, hogy az egész világot megtérésre vezessem, ahogyan Isten akarja. Alázattal és tisztelettel először a papokat és a főpapokat kell megtérítenem. Amikor látni fogják életünk szentségét és tiszteletünket, ők maguk fognak arra kérni minket, hogy prédikáljunk a népnek.”

3. Szent Ferenc magatartását a *történelmi háttérből* kell megítélni. Eretnek csoportok jelennek meg, melyek Isten szentségének nevében elvetik a bűnökbe keveredett egyházat. Ez pedig végeredményben az Isteni Megtestesülés tagadásához vezet. Ezzel szemben Ferenc éppen az ellenkezőt hangsúlyozza, és nézetében a végsőig kitart. Erről szól a következő anekdota, amelyet a domonkos Etienne de Bourbon (†1261) jegyzett fel. Ferenc egy nap megérkezik egy lombardiai faluba. Az egész lakosság a főtéren fogadja. Vannak ott néhányan a kathárok közül is. Egyikük úgy látja, hogy Ferencben új párthívet fog szerezni maguknak, mert az életszentségről hasonló felfogást képvisel. Felhívja Ferenc figyelmét a helyi plébánosra, aki

szeretőt tart és erkölcstelen életet él. Ezért kerülni kell őt, meg kell tagadni tőle az engedelmességet és a tiszteletet. Ferenc pontosan az ellenkező magatartást tanúsítja. Megcsókolja a pap kezét, és ezt mondja: „Lehet, hogy ezek a kezek bűnösök, de egy dolog biztos: nem gördíthetnek akadályt Isten elé, hogy eljusson az emberekhez azon szentségek által is, melyeket ön kiszolgáltat.” A kathárokkal ellentétben, akik gyökeresen tagadják a szolgálati papságot, Ferenc határozottan állítja az egyház intézményességét. Talán túlzottan is, hiszen minden pap előtt meghajol, sőt megcsókolja a papok lovának a patáját.

88. A teológusok

A *teológusok* Ferenc szemében éppolyan tiszteletreméltóak, mint a szent helyek. Hiszen ők az isteni gondolatokról gondolkoznak, megpróbálják azokat lefordítani emberi nyelvre, s így közlik a szellemet és az életet. Ferenc a papok iránt az eucharisztikus színek miatt tanúsít feltétlen tiszteletet, a teológusok iránt pedig a Szentírás miatt, melynek szolgálói.

89. Törvényes biztosíték

1. A Végrendelet további részeiben növekvő haragot és indulatot vehetünk észre. Ferenc nem tudja elviselni, ha közösségének tagjai nem gondolkoznak, cselekednek és élnek katolikus módon. Néha alig tudja magát türtőztetni. Még az sem merül fel benne, hogy a kilátásba helyezett *büntetőintézkedések* valóban végrehajthatók-e. Néhány esetben ki is zár testvéreket a közösségből.

2. Az egyháznak olyan fontos szerepet tulajdonít, hogy a pápától bíboros protektort kér rendjének. Egyre kevésbé érzi magát képesnek arra, hogy testvéreit „védőszárnyai” alá vegye. Ismeri a számok törvényét. Közösségének fennmaradására nem lát más lehetőséget, mint hogy rábízza az egyházra, amely elfogadja azt, s ha szükséges, javítja és védelmezi. „*A testvéri közösség korrektora*” cím – így nevezi a protektort – nagyon fontos szempontra utal. Az egyházzal való egység nem azonos a konformitással. Új életet kíván, új utakat az Evangélium alapján. Talán újfajta ellenállást is azzal szemben, ahogyan eddig éltek az egyházban. Ferenc maga a legjobb példa erre. Előfordulhat azonban, hogy a testvérek túlzásba esnek, vagy eltévednek. Kell tehát valaki, aki ilyenkor visszavezeti őket a helyes útra.

3. A *védnök*nek egyébként más feladata is van, de nem lehet biztosan megállapítani, hogy ez megfelel-e Szent Ferenc elgondolásának. Hogyan lehet ugyanis ezt a jogi védelmet összeegyeztetni Ferencnek azzal az akaratával, hogy a testvérek életükön kívül semmi másra ne tartsanak igényt, s mondjanak le a jogi eszközökről is? Bárhogyan is legyen, Ferenc a közösséget veszélyben látja a tradicionalistákkal szemben, akik elvetnek minden új életformát. A protektor tartsa védelmező jobbját a testvérek felett.

90. Az egyszerűség

Felfogása a *hivatalról* fontos szerepet játszik Francescónak az egyházzal való kapcsolatában. Nem akarja, hogy életformája hivatalos egyházi megbízatáshoz legyen kötve. Meg van győződve arról, hogy az egyház „a hivatalok szemszögéből” komoly veszélyt jelenthet magára a kereszténységre is. Az ember személyes tanúságtétele annál komolyabb lesz, minél nagyobb hatalmat kap. Amit Ferenc még megenged, de amiről maga lemond, az a papság. Határozottan tiltakozik azonban az ellen, hogy a ferencesek püspöki kinevezést fogadjanak el. A Római Kúria láthatóan azt tervezte, hogy így reformálja meg az egyházat. A hivatalokat azoknak kell betölteniük, akik hitelesebben élnek az Evangéliumot. Miért ne válasszanak püspököket a domonkosok és a ferencesek közül? Ferenc válasza a következő: „Az én testvéreimet kisebbeknek nevezik azért, hogy ne vegyen erőt rajtuk a kívánság, hogy naggyá legyenek.

Hívásuk arra tanítja őket, hogy alul maradjanak, az egyszerűek között, és így az alázatos Krisztus nyomában járjanak. Hogyha Önök azt akarják, hogy gyümölcsöt hozzanak az egyházban, tartsák és őrizzék meg őket hívásuk állapotában, és – még akaratuk ellenére is – vezessék vissza őket az alapokhoz. Kérem Önt ezért, Atyám, hogy semmi esetre se engedje meg nekik, hogy egyházi méltóságokra emelkedjenek. Nehogy azzal büszkélkedjenek, hogy szegények, és mások fölé helyezték magukat.”

91. Az egyetemes egyház

Ferenc számára a *világegyház* összetett valóság. A legváltozatosabb életállapotokban, társadalmi osztályokban és hívásokban élők hatalmas gyülekezetét látja benne. Ezt a sokféle embert és csoportot az a törekvés egyesíti, hogy együtt szolgálják az Istent. Ferenc tudja, hogy a történelem, amelyben Isten és ember bensőséges kapcsolatban áll egymással, meghatározza ezt az együttest. Az egyház gondolatában benne van minden ember – Isten jelölte meg őket, és ezért szentek. Ez a hatalmas tömeg Istennek örök prefációt énekel minden teremtmény nevében.

Ferenc a saját közösségét az egyházban lévő számos csoport egyikének látja, amely a többiekhez kapcsolódik a párbeszéd szellemében. Ezért tesz nyílt vallomást az egyház előtt, hogy az ő közössége igaz hitben és Isten iránti teljes odaadásban akar élni – úgy, mint az egyházban található más csoportok és keresztények.

92. Az egyház és Mária misztériuma

Mária titka állandóan megvalósul az egyházban. Ami Mária volt, az ma az egyház. Ő az első felszentelt templom, Isten lakása, sátra, háza, palotája, mindaz, amit az egyházzal el lehet mondani. Mária az Atya választottja, a Lélek jegyese, a Fiú anyja. Ezek a kijelentések érvényesek az egyházra, sőt minden keresztényre is, olyan mértékben, amennyire megfoghatja magában és világra hozza Krisztust „szent együttműködésben”.

Máriáról és az egyházzal alkotott felfogásával Ferenc az isteni misztérium mélyére jut el. Mária, egyház, Lélek: azok a helyek, amelyek által a Szentháromság jelen van a világban, és ahonnan kiindulva Isten a világban mindenütt láthatóan akar jelen lenni.

Ez a misztikus tekintet vezet át a következő fejezethez.

Ferenc alapélménye

93. Bevezetés

1. Az „ötponos program” olyan panorámát tár elénk, amelyben áttekinthetjük Ferenc szándékait. Itt azonban nem állhatunk meg. Bármilyen megragadó is egy táj átfogó képe madártávlatból, mégis megreked a felszínnél, és nem hatol a mélyre. Mi az ötponos program mélyét kutatjuk, az *alapvető élményt*, amelyből az életforma megszületett.

2. Itt a misztikáról is kell majd beszélnünk. Ferenc sokszor egészen Istennél érzi magát, s ilyenkor egészen magánál van. Ilyenkor minden érzékszervével Isten jelenlétét érzi. Ez a tapasztalat csak olyan kísérőjelenségekben fejeződik ki, amilyen például az eksztázis, az elszakadás tértől és időtől, az elfeledkezés a környező világról. Gyakran ismételt imája tükrözi ezt a boldogságot, ő az örökkévalóságra vágyódik: „Szereteted égető és édes ereje ragadja ki lelkemet mindabból, ami az ég alatt van, hogy meghaljak a Te szereteted iránti szeretetből.” De nem abszolutizálhatjuk ezeket az eksztatikus állapotokat. Ferenc életében találunk fontosabb jeleket is. Amikor eltölti őt Isten jelenléte, általában idegen nyelvhez folyamodik: a francia trubadúrok és a minnesängerek nyelvéhez, vagyis a lelkesedés és az elragadtatás költői nyelvéhez. Éppilyen jel az, amit Ferenc édességnek nevez a most idézett imában. A leprással való találkozásnál is ugyanezt tapasztalja. A szót valószínűleg a francia trubadúrköltészetből veszi át. A „douceur” szó sokféle érzést fejez ki: lágyságot, kedvességet, édességet, gyengédséget. Ezek az érzések töltik el, amikor Isten betör az életébe, a leprással vagy a koldusokkal való találkozás pillanataiban, vagy amikor meghallja Isten vagy Jézus, vagy akár Betlehem nevét.

3. Ha misztikusnak nevezzük ezeket a tapasztalatokat, figyelniük kell arra a különbségre, amely a *ferences misztika* és a kereszténység más misztikus áramlatai között van. Ferencnél a misztikus tapasztalat sohasem szakad el az Ige megtestesülésétől. Ezért nevezném a szent hitbéli alaptapasztalatát misztikus-szentségi jellegűnek. A következő pontok segítenek ennek megértésében.

94. A ferences misztika

1. Ferenc misztikája következetesen az *üdv történethez kapcsolódik*, vagyis állandó kapcsolatban van a megragadhatóval, a láthatóval, a teremtménnyel, a történelemmel, Krisztussal, a szentségekkel, az egyházzal.

2. A „misztika” szó nem feltétlenül foglalja magába mindezt. A kereszténységben belül is létezik olyan misztika, amely gyökeresen különbözik a ferencéstől. Ide tartozik például „A Megnemismert felhője”, egy 14. századi misztikus remekmű. Ezt olvashatjuk benne: „Emeld fel szívedet az Úrhoz olyan szelíden áradó szeretettel, amely önmagáért vágyódik reá, nem pedig ajándékaiért. Tégy meg minden tőled telhetőt azért, hogy minden mást elfelejts, gondolataidat és vágyaidat tartsd szabadon, hogy ne kötődj hozzá Istennek egyetlen teremtményéhez vagy azok ügyeihez.” (Bp. 1987. 17. o.) Úgy gondolom, Ferenc határozottan tiltakozna e gondolatok ellen. Csodálatos fohásza így hangzik: „*Istenem és minden dolog.*” Valószínűleg ez a helyes fordítás, nem pedig, ahogyan hagyományosan fordítják: „Istenem és mindenem.” Amikor megvalljuk hitünket Istenben, ebbe az egész teremtés is beletartozik: az Istenbe vetett hit által minden egyes létező benső kapcsolatba kerül más létezővel. Abba a mindenségbe tartozik, amelyet Isten teremtett. Így nem csoda, ha a létezők Isten nagyságának hírnökeivé és jeleivé válnak. Ferenc nem tudja félretenni őket, ahogy „A Megnemismert felhője” teszi. Különben már nem Isten előtt állnánk, hanem a Semmi előtt. Csak ez a magatartás teszi lehetővé a Naphimnusz megszületését.

Isten az emberhez vezet el, mert üdvösségét akarja. Ezért kell Ferenc kontemplációjában az üdvösségnek is helyet kapnia.

3. „Nem rossz, persze, ha valaki elmélkedik Isten jóságáról és szeretetéről, és dicsőíti Őt érte; most azonban sokkal jobb, ha megmaradsz pusztán jelenlétének tudatában, és azért szereted és dicséred Őt, aki Ő önmagában” – írja „A Megnemismert felhője” szerzője. (24. o.) Ferenc is dicséri Istent önmagáért, de nem tud különbséget tenni Isten jósága és lényege között. *Isten énje: a jósága*. Ferenc nem győzi ezt hangsúlyozni imáiban. Az isteni jóság láttán az ő szíve is jóvá, boldoggá, gyöngéddé, ekstatikusan békéssé válik. Isten jóságának megvan a története, és ez a történet folytatódik: Isten teremtő, megváltó, vigasztaló és üdvözítő. Ezért a ferences misztika és kontempláció mindig Isten önközlésén alapul, jóságának történelmi megnyilatkozásában.

4. „A Megnemismert felhője”-ben ezt olvashatjuk: „Talán azon veszed észre magad, hogy Jézus csodálatos tulajdonságain, kedvességén, szeretetén, nagylelkűségén, irgalmán gondolkodsz. De ha ezeken a gondolatokon töröd a fejed, akkor megszerezték belőled azt, amit akartak: addig duruzsolnak neked, amíg el nem térítenek. Eszedbe jut majd Jézus szenvedése, aztán nagylelkű irgalma. Mindezek nem is mondhatók rossz gondolatoknak. Sőt, jók és szentek; annyira értékesek, hogy aligha juthat előre kudarcok nélkül a szemlélődésben az, aki gyakran végig nem gondolja a saját bűnösségét, Krisztus szenvedését, Isten kedvességét, jóságát és méltóságát. Aki viszont sokáig elmélkedett ezekről, annak végül is maga mögött kell hagynia őket a Feledés felhőjében.” (25. o.) Ferenc itt is ellentmondana. Isten megtapasztalása állandóan Jézushoz kapcsolódik: megtestesüléséhez, cselekedeteihez, szenvedéséhez, feltámadásához és mennybemeneteléhez. Ferenc kontemplációjában Krisztus sohasem volna zavaró. Ellenkezőleg: a San Damianó-i kereszttel való találkozása óta Ferenc lelkébe mélyen belevésődött a passió, az Úr kínszenvedése. Imája a kereszt és a megölt Bárány titka körül mozog. Természetesen ez a Krisztus-közelség Istenhez kapcsolja, aki végeredményben minden mindenben. Ferenc azonban nem tudja elhagyni az utat, amely Istenhez vezet. Ebből a szempontból Ferenc különbözik „A Megnemismert felhője” írójától meg egyéb keresztény misztikus áramlatoktól is.

95. A ferences istenélmény

1. Szent Ferenc írásaiban vannak olyan részek, amelyek misztikus tapasztalatát rövid formulákban fejezik ki. Itt a ferences világ- és istenélmény lényegéhez jutunk el.

2. A klerikusokhoz írt levélben olvassuk: „Mert a Magasságbeliből itt a földön semmi mást nem birtoklunk vagy látunk, mint testét és véré, neveit és ígét, amelyek által teremtett bennünket.” Majdnem azonos részt találunk Végrendeletében: Ferenc mindenki Isten Fiát akarja felismerni, aki az egyház szavában és szentségeiben, intézményeiben, történetében ölt testet.

3. Ferenc *első intelmében* újra előkerül ez a gondolat. Mivel központi és meghatározó alaptapasztalatát fejezi ki, az egészet idézni fogjuk. Első olvasásra valószínűleg nehéz megragadni a lényegét, de a következő oldalakon állandóan visszatérünk rá.

„Az Úr Jézus így szólt tanítványaihoz: »Én vagyok az út, az igazság és az élet. Senki sem juthat el az Atyához, csak általam. Ha engem ismernének, Atyámat is ismernének: de mostantól fogva ismeritek és látjátok.« Erre Fülöp kérte: »Uram, mutasd meg nekünk az Atyát, s az elég lesz nekünk.« »Már oly régóta veletek vagyok – felelte Jézus –, és nem ismersz, Fülöp? Aki engem látott, az Atyát is látta.« (Jn 14,6-9)

Az Atya »megközelíthetetlen fényességben lakik« (1Tim 6,16) és »Isten lélek« (Jn 4,24), »Istent nem látta soha senki« (Jn 1,18). Mivel lélek az Isten, csak lélekkel látható, mert »a lélek az, ami él, a test nem használ semmit« (Jn 6,63). De a Fiút sem látja senki másként, mint az Atyát, hiszen egyenlő az Atyával, sem másként, mint a Szentlelket.

Elkárhoznak tehát mindazok, akik a mi Urunkat, Jézus Krisztust embersége szerint látták ugyan, de nem lelke és istensége szerint szemlélték őt, és nem hitték el róla, hogy Isten

valóságos Fia. Hasonlóképpen elkárhoznak azok is, akik látják ugyan Krisztus testének szentségét, látják, hogy az oltáron a pap kezében az Úr szavai által a kenyér és a bor színeiben megjelenül, de nem látják őt lelke és istensége szerint, és nem hiszik róla, hogy az valósággal a mi Urunk Jézus Krisztus szentséges teste és vére. Hiszen maga a Magasságbeli mondja: »Ez az én testem és az én vérem, az új szövetségben« (vö. Mk 14,22); és »aki eszi az én testemet és issza az én véretem, annak örök élete van« (Jn 6,54). Tehát az Úrnak híveiben lakozó lelke az, aki veszi az Úr szentséges testét és véré; mindenki más, akiben nincs ebből a lélekből, és mégis venni meri a szentséget, »saját ítéletét eszi és issza« (1Kor 11,29).

Nos hát, »Ti emberek, meddig marad kemény a szívetek?« (Zsolt 4,3) Miért nem ismeritek meg az igazságot, és miért nem hisztek Isten Fiában? Íme, nap nap után megalázza magát, mint akkor, mikor királyi székéből a Szűz méhébe szállott alá; nap nap után közénk jön alázatos külsőben; nap nap után leszáll Atyja kebeléről az oltárra, és a pap kezébe adja magát. És mint egykor valódi testében jelent meg a szent apostoloknak, azonképpen most a kenyér színében mutatja meg magát nekünk. És miként az apostolok testi szemükkel csak testét látták, de Uruknek és Istenüknek hitték őt, mert a lélek szemével szemlélték (vö. Jn 20,28), azonképpen mi is, bár testi szemünkkel csak a kenyeret és a bort látjuk, vegyük észre és higgyük szilárdan, hogy az élő és valóságos módon az Ő teste és vére. Így marad az Úr mindenkoron híveivel, mint maga mondja: »S én veletek vagyok mindennap, a világ végéig« (Mt 28, 20).”

Ez az intelem tartalmazza mindazokat a kulcsszavakat, amelyek Ferenc alapvető tapasztalatát meghatározzák: Isten, Jézus, ige, szentségek.

Isten

96. A kinyilatkoztatás

1. Ferenc tapasztalatához hozzátartozik, hogy *Isten megközelíthetetlen*. Isten az ember számára adott lehetőségek fölött van, megközelíthetetlen fényességben, a természetes megismerésen túl. Semmiféle erőfeszítés sem tud hidat verni a mélység fölé, amely elválasztja a teremtményt a Teremtőtől. Isten megközelíthetlensége, abszolút transzcendenciája Ferenc minden imájában tükröződik. Isten a legszentebb, a magasságbeli, a mindenható király, az ég és föld Ura, mindenek fölött való, kezdet és vég nélküli, változatlan és tévedhetetlen, kifejezhetetlen, felfoghatatlan, kifürkészhetetlen. Isten titok, és az is marad, még ha kinyilatkoztatja, tudunkra adja is magát. A „Te”, akihez Ferenc imájában fordul, mindig az ember által felfogható horizont mögött marad.

2. Amit az ember Istenből ismer, azt úgy kapta. A tapasztalás Isten leereszkedése, aki kilép elszigeteltségéből és az ember felé fordul. Megmutatja neki arcát, kinyilatkoztatja magát a *Názáreti Jézusban*. Benne épül meg az a híd, amely lehetővé teszi, hogy Istenhez menjünk. Ezen az úton Isten az ember számára maga az igazság és az élet. Ferenc szerint csak Jézus Krisztuson keresztül lehet megtapasztalni Istent; Ő a Fiúban, aki az övé, lehetővé teszi a vele való találkozást.

3. Az első intelem első verseit, melyek ezeket a gondolatokat tartalmazzák, olyan fontosnak tartom, hogy szívesen értelmezném ebből kiindulva a Naphimnuszt. Ferenc számára nincs természetmisztika, *Krisztus nélkül* nem létezik *Isten megtapasztalása*. Hite az isteni megtestesülés keretén belül mozog. Isten megtapasztalása csak a Krisztussal való találkozásban lehetséges. Ezt szem előtt kell tartanunk, amikor Ferenc istenélményét vizsgáljuk.

97. Isten neve

1. *Isten megnevezésére*, aki kilép elszigeteltségéből, és aki megkockáztatja, hogy teremtményével közös történelmet éljen, Ferenc a következő szavakat használja: Atya, Teremtő, Megváltó, Vigasztaló, Üdvözítő.

2. Ferenc Istent még az anyagi javakban is úgy ismeri fel, mint gondoskodó *atyát*. Teljes bizalommal reá bizza életét, attól a pillanattól kezdve, amikor elhagyja földi apját, Pietro Bernardonét. E bizalommal harcol az új életformáért az egyházon belül. Isten lényege, hogy gondoskodik rólunk, hogy segít bennünket. Így kell értenünk a többi kifejezést is.

3. Isten atyai mivolta fejeződik ki a *teremtésben*, amely Isten első kilépése önmagából. Aztán folytatódik a teremtmények létének fenntartásában. Isten teremtő tette a teremtés egészét érinti. Mindent Isten teremtett: „Minden lelki és testi létezőt.” Mindegyikünknek Ő adta és adja „egész testünket, lelkünket, egész életünket”. A „teremtő” szóban Ferenc a folytonos isteni figyelmet és gondoskodást látja.

4. Isten atyai mivolta mutatkozik meg a *megváltásban* is, miután az ember a pusztulás útjára lépett, vétkezett, és saját létét tönkretette. A megváltást Jézus Krisztusnak, a Fiúnak a misztériumában tapasztaljuk meg.

5. Isten atyai mivolta megmutatkozik a *vigaszb*ban és a segítségben is. A Szentlélek segíti az egyes hívőket és Isten egész népét – az egyház történelme folyamán.

6. Isten atyai mivolta mutatkozik meg a *megváltás* eseményében is. Ferenc nyilvánvalóan különbséget tesz a megváltás és az üdvösség között. Az üdvözítés a Krisztus-eseményre utal, annak múltbeli, történelmi jelentésében, a megváltás pedig jövőbeli, eszkatológikus esemény, a végső beteljesedés: „Egyedül Isten irgalma fog megmenteni minket.”

Így tudjuk megragadni az ember egész történelmét Isten atyai mivoltának fényében. Egy gondoskodó Atya törődik velünk mindenben.

98. Fény

Ferenc mint *fényt* tapasztalja meg Istent. Az ágostonos hagyományra támaszkodva úgy gondolja, hogy a megismerés megvilágosodás, a szellem megvilágosodása Isten hatására, akinek lényege a fény. Isteni világosság nélkül sem belátás, sem ismeret nem születhet az ember lelkében, szívében. Ferenc már keresésének kezdetén így gondolkodik, amint ezt az az imádság is bizonyítja, melyet ekkortájt gyakran ismételt: „Felséges és jóságos Úr! Világosítsd meg szívem sötétjét. Adj nekem igaz hitet, biztos reményt, tökéletes szeretetet, érzéket és értelmet, Uram, hogy teljesíthessem a te szent és igaz akaratodat.” Nem véletlen, hogy a megvilágosodás akkor kezdődik benne, amikor a San Damianó-i kereszt előtt térdel, amely gyönyörű színekben ragyog, mindenekelőtt a fény és a feltámadás színeiben. Az ismeretlen festő, aki megörökítette a jelenetet a kápolna mélyén, jobb oldalon, sejthette ezt a kapcsolatot. Ferenc arca először sötétben van, a Keresztrefeszített szavai után viszont megvilágosodik és ragyogóvá válik. Krisztussal való egyéb találkozásai is fényélmények. Közülük a legfontosabb az élete végén kapott stigmatizáció. Nem egyfajta összefoglalása-e ezeknek a tapasztalatoknak, amikor Ferenc a Miatyánkhoz írott magyarázatában az angyalokról és a szentekről ezt mondja: „Te megvilágosítod őket tudásukban, mert Te vagy, Uram, a fényesség.”? Ezért nevezi legszebb énekét is Naphimnusznak. Mert szinte elviselhetetlen fényessége miatt a Napot a legszebbnek látja minden teremtmény közül, Isten legjobb megközelítésének. Azt mondja egyszer: „Reggel, amikor a Nap fölkel, mindenkinek dicsérnie kellene Istent, amiért megteremtette ezt a drága égitestet, mert általa szemünk megnyílik a világosságra. Este, amikor jön az éjszaka, minden embernek dicsérnie kellene Istent egy másik teremtményéért: a Tűztestvérért, aki az éjszakát megvilágosítja szemünknek. Mi mindnyájan vakok vagyunk, és Isten megvilágosítja szemünket ezen két teremtmény által. Mivel e teremtményeket a többivel együtt mindennap használjuk,

szüntelenül dicsérni tartozunk a dicsőséges Teremtőt.” Ferenc számára minden fény jel, egyfajta szentség, amelyet – mint ahogy máskor is láttuk – óvatos és gyöngéd tisztelettel vesz körül.

Véleményem szerint a „Klára” név és az a nő, aki ezt a nevet viseli, Ferencben Isten és a fény kapcsolatát idézi fel, mint a Hold és a csillagok is. Innen kiindulva lehet megérteni, miként lehet a „Szépség” is Isten egyik neve.

99. Szeretet

Ferenc úgy ismeri Istent, mint „*Szeretetet*”. Azt mondja a Miatyánkhoz fűzött magyarázatában: „Te gyűjtöd szeretetre az angyalokat, mert Te vagy, Uram, a szeretet.” Mint ahogy ismeretet csak úgy szerezhethünk, ha Istentől kapjuk, ugyanúgy a szeretetet is. Ferenc itt is saját tapasztalatából beszél. Elég, ha a szeretet tüzére gondolunk, amely a legenda szerint fellobogott Porciunkulában, amikor Ferenc és Klára találkoztak. Ez a szeretet mindent átjár és megragad. Közelebb van a szenvedélyhez, mint a platonikus szerelemhez. Az evangélikus teológus, Jürgen Moltmann, ezt a folyamatot igen találóan írja le, anélkül, hogy Ferencről beszélne: „Ágoston óta az élet a szeretet drámája. A szerencsétlen és reménytelen szereteté, a felszabaduló, kereső és boldog szereteté. Mind ugyanabból a feltételezésből indulnak ki. Az ember erotikus lény. Emésztő vágy, fausti hajlam, éhes szív irányítja. A végtelen Isten az emberben, képe másába végtelen szenvedélyt támaszt, amely lerombol minden végest és földit, ha nem találja meg nyugalma a végtelenben.” E kifejezések közül többet megtalálunk a ferences szövegekben. Ilyenek: Isten szeretete, a lánggra gyulladó szeretet, a „szeretet szerelme”, a boldogság, amely megnyugvás a szeretetben; „a szeretetedre ráhagyatkozásban s nem másban keresem testünk-lelkünk értelmét”, a legfőbb boldogság, a gyengéd feléje fordulás és édesség.

100. Jóság

Ferenc úgy ismeri Istent, mint *jóságot*. Úgy látszik, ez a szó felülmúlja azokat a tapasztalatokat, melyek a világhoz és a szeretethez kapcsolódnak. Isten e nevének említésekor Ferenc a himnuszok nyelvezetét használja, amelyre a jelzők halmozása jellemző. Fogalmakat, mondatokat ismételve, hogy mindig csak ezt az egyet mondja: „Ő a legfőbb jó, a minden jó, a teljes jó, az igaz és a legfelsőbb jó, egyedül Ő jó.” Az ilyenfajta halmozások betöltik a szent imáit és leveleit, mintegy állandó refrénként, és mutatják, hogy Ferencet belülről mennyire átjárta Isten jósága: benne él ez a jóság és betölti „egészen a boldogságig”. Ehhez a tapasztalathoz kapcsolódnak a belső elragadtatások, amelyeket néha szavakban is kifejez, például azokkal a mondatokkal, amelyek eksztatikus, ámuló „ó”-val kezdődnek. Az elragadtatás kiáltása ez, amiért ilyen Atyja van, ilyen barátja és ilyen testvére és ilyen fia – és Isten jóságát Háromszemélyű alakjában imádatja. Az életrajzírók leírják e belső élmények testi kísérőjelenségeit. Ferenc gyakran végighúzza nyelvét a szája szélén, csettint a nyelvével, mintha a legnagyobb édességet ízlelné.

Innen érthető, miért helyezkedik szembe azokkal, akik képességeikkel dicsekednek. Senki sem jó önmagától, hisz magából nem tud előhozni semmit. A jó és a rossz közötti korlátoknak meg kell szűnniük. Egyedül Isten az, aki valóban jó. Olyan jó, hogy egész életünkön át hálát kell adnunk neki.

Jézus Krisztus

101. A kinyilatkoztatás Jézus Krisztusban

1. Megismételjük: Isten Jézus Krisztus nélkül elérhetetlen marad. Benne azonban megmutatkozik, kicsoda Isten – Ferencnek pedig egészen különlegesen. Jézus az a nyelv, amelyen Isten beszél az emberekhez. *Ő az Atya Igéje.*

2. Isten a mi emberségünkben és gyöngeségünkben, a szegénységben és a szenvedésben mondja ki magát. Ami összeférhetetlen, az itt egyesül: *Isten alázatos* és csak így mindenható. Ő a legkisebb és csak így a legnagyobb. Gyönges és így erős. Halandó és csak így az igazán élő. Törékeny és így megtörhetetlen. Ferenc a hit e paradoxonából él: „Példát hagyott nekünk, hogy mi is nyomdokain járjunk.”

3. Nem szabad *a hit e paradoxona* fölött túl gyorsan átsiklani. Az alázatosság az a horizont, ahol Isten megjelenik. Ha az ember nem ebben az irányban keresi, akkor nem fog vele találkozni. Ferenc felvázolja ezt a horizontot, szavak, jelek, sőt egész élete által is. Isten alázatának alakjai: a megtestesülés, a szegénység, a keresztség, az Eucharisztia. Ezek a horizont kontúrjai, melyek között Isten eljön az emberhez.

102. A megtestesülés

1. Isten és ember találkozásának első állomása *Jézus születése*. Ferenc különös örömmel és odaadással ünnepli ezt az eseményt. Ismerjük a grecciói karácsony történetét, amikor Ferenc önmagának és az összegyűlt tömegnek láthatóvá teszi Isten alázatát. Testi szemével akarja látni és saját kezével érinteni, hogy mennyire emberi, kicsiny, törékeny és alázatos Isten.

2. A *karácsony* iránti lelkesedésében odáig megy, hogy törvényt szeretne kieszközölni a császártól, amely arra kötelezné a polgármestereket és a várurakat, hogy karácsonykor küldjenek ki embereket, akik búzát és más magvakat szórjanak az utakra a lakott helyeken kívül, hogy ezen a nagy ünnepen a pacsirták és más madarak eleget ehessenek. Ugyanígy az Isten Fia iránti tiszteletből, akinek Mária barmok között készített jászolt, minden ökor- és számartestvérnek a jászolába bőséges abrakot tegyekek. De főleg a gazdagok tartoznak gondoskodni minden szegényről, mert ezen a napon kötelez a nagylelkűség az ember és az állatok iránt egyaránt.

Ferenc a karácsonyt az „ünnepek ünnepe” nevezi, amikor „Isten emberi emlőt szopott, mint minden más ember gyereke”. Megdöbbenő szavak, de könnyen megérthetjük őket, ha tudjuk, hogy itt bizonyos csoportokat bírál Ferenc, akik túlhangsúlyozzák az Isten és az ember közti ellentétet. Szerintük a világ abszolút rossz, amelyből el kell menekülni. Ferenc szerint Isten nem lehet elég közel a világhoz és az emberekhez.

E nagyszerű és érzékletes ünnep új költői formákra ad alkalmat. Egyik évben, amikor a karácsony péntekre esett, egy testvér megjegyezte, hogy nem lenne szabad húst felszolgálni az asztalnál. Ferenc azonban ezt mondta neki: „Testvér! Vétek lenne ezt a napot pénteknek nevezni, hiszen ezen a napon született meg a Gyermeke. Azt szeretném, hogy ezen az ünnepen még a falak is húst egyenek, vagy legalább, hogy zsírral kenjék őket, mivel nem tudnak enni.”

3. Ferenc teljesen azonosul a betlehemi Gyermekkel, úgy gügyög, mint egy gyermek, vagy úgy ejti ki „Betlehem” nevét, mint a bégető báránka. „Amikor Jézus nevét kiejtette, vagy a betlehemi Gyermeket emlegette, nyelvét végighúzta ajkain, mintha ezeknek a szavaknak az édességét ízlelte volna.” Alig lehet elképzelni, hogy *érzelmeink és hangulataink* ma ilyesfajta *kifejezési formát* nyerjenek, bár nem biztos, hogy ez így van jól. Mindenesetre tévedés lenne azt hinni, hogy Ferenc csak érzelmeivel nyílt meg a megtestesülés titkai előtt. A karácsonyról való elmélkedésben, amelyet az Officium Passionisban találunk, szemünket mélységes belátásokra nyitja. Újra elmondja a paradoxont: Isten – gyermek, hontalan, aki nem kapott szálláshelyet.

Ferenc ujjongva dicséri Istent, aki ennyire társa lett az embernek a szenvedésben. Átgondolja: ez a születés a szenvedés kezdete. Ez az ámulat egész valónkat kérdőre vonja. „Vessétek el önzésedet, hordozzátok a szent keresztet, engedelmeskedjétek végsőkéig az Ő szent parancsának” – mondja. A megtestesülés paradoxonának folytatódnia kell az ember életében. Ferenc és minden követője a földi életet átmeneti állapotnak tekinti, zarándoklásnak – szegényen, hontalanul és elutasítottan.

103. Mária

Itt újra szólnunk kell *Máriáról*. Isten Igéje először hozzá fordult, s ő méhébe fogadta az Igét. Isten az alázat alakját veszi fel általa, Mária pedig megosztja vele sorsát, szegénységét, hontalanságát.

Mária elsősorban anya, aki Isten Igéjének befogadása által foganja, méhében hordozza és világra szüli Jézust. Ő az egyház ősmintája, a Szűz, aki ma az egyház. Minden keresztényben „misztikusan” meg kell ismétlődnie annak, ami először Móriában „történelmileg” végbement. Minden lélek Isten választottja, a Lélek jegyese, a Fiú anyja. Minden ember meghívást kap arra, hogy meghallgassa és megfoganja Isten Igéjét, majd kihordja, és végül megszüljön szent együttműködésben. Ezáltal új méltóságot nyer: Isten lakóháza. Új módon élhet: benne is megvalósul Mária és az egyház misztériuma. „Mi mindig lakóháza és menedékhelye akarunk lenni. Ő az Úr, a mindenható Isten, az Atya, a Fiú és a Szentlélek.”

104. A mindennapi kenyér

1. A Miatyánkban Ferenc így imádkozik: „*Mindennapi kenyérünket*, a mi Urunk Jézus Krisztust add meg nekünk ma.” Jézus tehát a táplálék, amelyre Ferencnek szüksége van, és aki nélkül nem tud élni. Természetesen nem kell azonnal eucharisztikus kicsengést hallani ebben a kérdésben, bár erre is utal. Jézus mint az Atya Igéje mindennapi kenyérünk. Amit „mondott, tett és szenvedett”, az a lényeg, amelyből élhetünk és amelyből táplálkozunk kell. Nem szabad semmit sem elválasztani Jézustól, sem szavait, sem az eucharisztikus színeket. Minden szavát s a kenyeret és a bort is Jézus élő személye felől kell értelmeznünk: törekénységében, szegénységében, hontalanságában, hétköznapi életében.

2. Ferenc *háromféleképpen* találkozik Urával:

– *Megjelenítés*: Jézus egész életét: hétköznapijait, igehirdetését, szenvedését világosan és tisztán kell látnunk, hogy a bensőnkbe hatoljon. Ferenc szüntelenül Jézusra gondol, hogy jelenvaló maradjon bensejében.

– *Megismerés*: Nem tudományos ismeret ez, hanem biblikus, ágostoni értelmű: élő találkozás, egyesülés a szeretetben.

– *Tisztelet*: Ferenc csak tisztelettel és imádással képes találkozni avval, aki számára ennyire jelenvaló és kedves. Hiszen nem akar ki Ő, hanem az Atya Igéje, és így az élethez egyedül szükséges kenyér az ember számára.

3. Természetesen ezeket a kifejezéseket lehet *eucharisztikus értelemben* is érteni, hiszen az Eucharisziában szimbolikusan, érzékelhetően valósul meg az, amit lényeg szerint és lelkileg kell érteni. Az Eucharisztia egyszerre emlékezés és emlékvacsora, egyesülés és áldozás, imádás és tisztelet.

4. Akkor, amikor szembetegsége miatt Ferenc nagyon szenvedett, az egyik „szolga” meglátogatta, és megkérdezte: „Miért nem olvastatsz fel egy testvérrel a prófétákból vagy a Szentírás valamelyik más könyvéből? Örvendeznél az Úrban, és nagy vigasztalásodra szolgálna.” Jól tudta ugyanis, hogy Ferenc valóban a Úrban leli örömét, ha a Szentírás olvasását hallja. Ferenc azonban így válaszolt neki: „Minden nap nagy édességet és vigasztalást találok

emlékezetemben, amikor Isten alázatosságának megnyilvánulásáról elmélkedem. El tudnék élni a világ végéig anélkül, hogy szükségem lenne más könyvek felolvasására.”

105. Passió

1. Isten Fiának alázata a *szenvedéstörténet*ben és a keresztkben éri el tetőpontját. Az életrajzírók hangsúlyozzák, hogy Ferenc bensőleg már *stigmatizált* volt a kereszttel való San Damianó-i találkozás óta, megsebesítette Isten Fiának szenvedése, és szenvedett miatta. Szembetegsége mellett ez okozta, hogy gyakran tör ki könnyekben.

2. *Francesco részvétele Istennek a világ miatti szenvedésében* abban az imában mutatkozik meg, amely a ferences alapimához tartozik. Keletkezése a szent végrendeletének tanúsága szerint a rend kezdeti idszakába nyúlik vissza: „Az Úr akkor nagy bizalmat adott nekem templomai iránt, hogy azokban egyszerűen így imádkozzam: »Imádunk Téged, Jézus Krisztus, itt és a világ minden templomában, és áldunk Téged, mert Szent Kereszted által megváltottad a világot.«” Ferenc ezt az imát a Szent Kereszt megtalálásának hivatalos liturgiájából veszi. Maga az a tény, hogy Ferenc olyan imát tesz mindennapi imává, amelyet csak hatszor mondanak el évente, mutatja, hogy mennyire a keresztk áll élete középpontjában. Lényeges hozzátoldása: „itt és a világ minden templomában”. A keresztk nem egyszerűen általános értelemben van jelen és a lélek bensejében. Ferenc inkább úgy véli, hogy a keresztk hatásai megtestesülnek a templomokban. A templom, amelyben éppen tartózkodik, a keresztk helye. Ez a hely azonban egyetemessé válik, ezért mondja: „minden templomában”. A hitnek új paradoxona jelenik meg itt: ha Isten alázatában jelen van egyetlen helyen, akkor egyszerre mindenütt jelen van. Hiszen Isten egy és minden, Ő itt és mindenütt jelen van. Ugyanilyen fontos a „Szent” szó hozzátétele.

3. Ferenc egyik intelme alapján úgy lehetne meghatározni a ferences elmélkedést, mint *odafigyelést a Jó Pásztorra*, aki odaadásában elfogadott minden kockázatot, és mindent magára vállalt, még a szenvedést és a halált is, hogy megmentse nyáját.

106. Officium Passionis

1. Hogy a Jó Pásztorra és a keresztkre irányuló figyelem el ne gyöngüljön, hanem egyre mélyebben átjárja a testvéreket, Ferenc elmélkedési anyagot gyűjt számukra. A meglévő minták nyomán *Officium Passionis* ír, mely minden óraimádságra egy-egy zsoltárt tartalmaz. A zsoltárokat és más szentírási idézeteket úgy rendezi egy központi gondolat köré, hogy azokból új zsoltár jön létre. Ezekben a zsoltárokból az elárult, a bebörtönzött, a megcsúfolt, a megkínzott, az elítélt, a keresztkre feszített, a haldokló és végül a feltámadott Krisztus kerül a középpontba. Ferenc tehát végigköveti a szenvedés állomásait, elmélyed titkaiban, s osztozik Krisztus szenvedésében.

2. Találunk olyan részleteket is, amelyek nincsenek benne az általa felhasznált bibliai szövegekben. Ilyen például az „*értetek*” szó, mely a passió egész értelmét feltárja. (Más értelmezés szerint: „a jóért”.) Krisztus az, aki az imádkozóhoz fordul: Érted fontos mindez, szenvedésem új értelmet ad az életednek. Krisztus maga mondta ezt az „*értetek*” szót életének szimbolikus összefoglalásaként az utolsó vacsorán: „Ez az én testem, amelyet értetek adok”; „Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek kiontanak” (Lk 22,19-20). Jézus saját szavai szerint életének nem önmagában van az értelme, hanem odaadásában a világ életéért. Ez az önértelmezés visszhangzik Ferenc imájában, amikor arról beszél, hogy mindez miért történt: „nem érte, aki által minden teremtetett, hanem bűneinkért”.

3. A másik, szintén el nem hanyagolható hozzáadás: a „*Legszentebb Atya*”. A bibliai szöveg „Úr” szavát e két szóval helyettesíti, melyet Jézus búcsúbeszédéből vesz. Így az egész passiót kapcsolatba hozza a Mennyei Atyával. Nem felülről lefelé, úgy, hogy az Atya rendezi így a dolgokat, hanem alulról felfelé: Krisztus az élő Istenbe vetett bizalommal szenved.

4. A harmadik kifejezés, amelyet belevesz officiumába: „*a kereszt magasából uralkodik*”. Ez a kifejezés már a Barnabás-levélben szerepel, s belekerült az egyház liturgiájába is. Krisztus még haldokolva is Úr. A keresztre felemelve a világ királya és bírója. Ferenc a húsvéti eseményből kiindulva elmélkedik a keresztről. Ez a szenvedés nem értelmetlen, hiszen a világ megváltásáért történik; nem istentelen, hanem Isten jelenlétebe felemelt; nem vég, hanem Isten országának a kezdete.

5. Érdeemes megfigyelni, hogy a következő sor, mely a karácsonyi zsoltárban szerepel, előkerül a nagypénteki zsoltárban is: „Távolítsátok el az útból önző éneketeket, és hordozzátok Szent Keresztjét, kövessétek mindvégig legszentebb parancsait.” *A karácsony és a nagypéntek* összetartozik. A két titok csak együtt érthető. Karácsony a kereszt kezdete, nagypéntek Isten megtestesülésének befejezése és tetőpontja. Mindkettőben Isten alázatossága jelenik meg.

107. Együtt szenvedni

Szent Ferenc életében a Krisztus szenvedéseiben való részvétel különböző tipikus *magatartásformákban* mutatkozik meg. Mindenre keresztet rajzol: a testvérekre, az emberekre, az ételre, a gonoszra, a tűzre. Amikor a kereszt jelére bukkan vagy a keresztre emlékeztető formákra, megáll, hogy kifejezze tiszteletét. Egy férget megment, mert visszaemlékszik Krisztus imájára: „csak féreg vagyok, nem ember” (Zsolt 21,7). Egy bárányt megment a mészáros késétől, mert meg van írva: „mint a juh, amelyet leölni visznek” (Iz 53,7). Egy kavics Isten szenvedő szolgájára emlékezteti, aki a szenvedés előtt megkeményítette arcát, mint a szikla (vö. Iz 50,7). A leprásban „Christus leprosus”-t, a „leprás Krisztust”-t látja, a megvetett, kigúnyolt, kipellengérezett, szenvedő Urat. Ha valaki igazán megérdemli a keresztény nevet, az a leprás.

108. Követés a szenvedésben

1. Vitry Jakab a ferences rendet „*a Megfeszített igaz szegényeinek rendje*” néven emlegeti. A kifejezés lelki jelentéséhez nincs mit hozzátenni. A szegénység és a kereszt összetartoznak. A kereszt mezítelensége a ferences élet fő témája. A szegénységnek, az engedelmességnek, a zarándok-létnek egyaránt a kereszt lesz a jelképe.

2. Ferenc szemében a *szerves fogadalom* nem más, mint a hívő válasza a keresztre. Általa az ember fenntartás nélkül, szeretetből adja át magát Istennek. Nem önmagáé többé. A fogadalomnak tehát szabaddá kell tennie az embert, és bátorságot adnia ahhoz, hogy merjen kockázatot vállalni, ne féljen többé semmitől a világon, fogadja el a halált. A kereszt látványa mondatja Ferencel: „Az Úr juhait követték őt a szorongatásban, az üldözésben, az ínségben, az éhségben, a szomjúságban, a gyöngeségben, a kísértésben és minden másban, és mindezekért örök életet nyertek az Úrtól.”

3. A kezdeti időkben ezért megy Ferenc és sok más testvér is a szaracénokhoz és más hitetlenekhez a *vértanúságot* kockáztatva, sőt abban reménykedve. Krisztust követve szeretnék magukat szabadon átadni azoknak, akik megölhetik őket. Ezen a téren eltérő véleményekkel találkozunk. Ferenc szerint nem kell másokat provokálni, hanem a békére kell törekedni – mások viszont, mint például Egyed testvér, úgy vélik, hogy szándékosan keresni kell a mártírhalált. Mai felfogásunk szerint ez utóbbi nézet egész biztosan félreértés.

4. *A szeretet mértéktelensége* mutatkozik meg itt. Később egy ferences költő, Jacopone da Todi megragadó költeményt ír erről. Krisztus arra kéri azt, aki szereti, hogy tartson rendet és mértéket szeretetében, de az így válaszol:

„Te is határtalanul adtad magad nekem,
 Így hát hiába rendel el szavad mértéket.
 Te, aki már csöppségként meghatottad szívemet,
 Hogyan tudná lelkem elviselni nagyságodat?
 Ha vétek ellened, ó Szeretet,
 Akkor a Te műved az, Szeretet!
 Te vagy az,
 Ki erre az útra vezettél.”

109. A feltámadás

1. *A feltámadás titka* is része az isteni alázatosság misztériumának. Ferenc húsvét hajnaláig, majd egészen a mennybemenetel ünnepéig folytatja elmélkedését. Ezek az ünnepek beragyogják a szenvedésről szóló elmélkedéseit. A húsvéti titok megszüntet mindent: szenvedést, kételkedést, szegénységet, nyomort és halált.

2. A szenvedés felett aratott teljes győzelmet, melyet a húsvét tesz lehetővé, a *Naphimnusz* érzékelteti. Az előzményekből és a dal tartalmából is látszik, hogy Ferenc felülemelkedik saját szenvedésén a megváltott világ látomásával, amelyben minden testvérré és nővérré lesz. Még a tüzet is, amelyet oly fájdalmasan érez testében, és a halált is, melyet már legyőzött az Élet. Az ember biológiailag meghal ugyan, igazi lényé azonban nem halhat meg: „a második halál már nem árthat neki”.

3. Ferencet már megtérésekor is a húsvéti titok ragadhatta meg. Legalábbis összeköthető a húsvéttal „*a Nagy Király követe*” kifejezés, amelyet akkor alkalmaz magára, amikor elhagyja szülővárosát. A „*praeconium pascale*”-t énekli, az Exultetet, a világosság énekét, azt, amelyet húsvét éjszakáján énekel a diakónus.

110. A húsvét (és a karácsony) mint zarándoklat

Amint a karácsonyra, úgy a húsvétra is a *zarándoklás* jellemző. Karácsonykor Jézus belép ebbe a számára idegen világba, amelyben nem talál szállást. Húsvétkor ismeretlen zarándokként megy Jeruzsálemből Jerikóba. Ezért tartom érthetőnek, hogy a kutatók máig sem tudják, karácsonyra vagy húsvétra helyezték-e a következő anekdotát. Az ünnep alkalmából a testvérek gazdagon terített, sok felesleges étellel megrakott asztalt készítenek ebédre. Ferenc, miután ezt észreveszi, titokban eltávozik. A testvérek asztalhoz ülnek. Nem sokkal ezután zarándoknak öltözve megjelenik Ferenc, és alamizsnát kér Isten nevében. A „szolga” így válaszol neki: „Testvér, mi is szegények vagyunk, és sokan lévén, mi is alamizsnára szorulunk. De annak szeretetéért, akinek a nevében kérsz, lépj be, és mi alamizsnát adunk neked abból, amit az Úrtól kaptunk.” Amikor Ferenc közelebb ér, felismerik és zavarba jönnek, de folytatja a játékot. A testvérek leülnek az asztalhoz, Ferenc pedig a földre, a tűz mellé telepszik, és így szól: „Látva ezt a bőséges asztalt, ezt mondtam magamban: Lehetetlen, hogy ez szegény szerzetesek asztala lenne, akik naponta házról házra járnak kéregetni. Mert úgy illik, hogy mindenben a szegénység és az alázatosság példáját kövessük. Ez a mi hivatásunk, ezt fogadtuk meg Isten és az emberek előtt. Úgy szeretnék tehát asztalhoz ülni, mint igazi testvér.”

Ismét nyilvánvaló, milyen alakban jelenik meg Isten az embernek, és hogyan kell az embernek válaszolnia: alázatosan.

Szó és szentség

111. Bevezetés

1. Ferenc nem tartja veszteségnek azt, hogy a Názáreti Jézustól hatalmas *történelmi távolság* választja el, hiszen Jézus kortársaival azonos feltételek és esélyek vannak adva számára is. Mint azok, ő is ráléphet az Isten és az ember között létező egyetlen hídra; Isten az ige és a szentségek által meghagyja ezt a hidat, amely maga Jézus. Az igében és a szentségekben Isten alázata állandóan jelen van.

2. Jézus kortársainak, akikkel földi életében találkozott, s azoknak, akik utána élnek, és „már csak” az igében és a szentségekben találkozhatnak vele, egyaránt új látásmódra, perspektívára van szükségük: Isten Lelkére. Nélküle nem találnánk rá a hídra, nem fedoznánk fel Jézus igazi valóját. A pusztán emberi, énközpontú szemlélet megragadna a külsőn, Jézusban csak embert látna, a kenyérben és a borban pedig csak közönséges táplálékot. Jézus és az Eucharisztia szentségi jellege így nem válik láthatóvá. Csak Isten lelke láttatja meg mindkettőben Isten alázatát.

Ennek az új szemléletnek fontossága nyilvánvaló Ferenc életében. Első Intelmében kilencszer beszél Isten Lelkéről: Isten lélek, csak lélek által lehet látni Őt; a lélek az, ami él; a Léleknek azonos a méltósága az Atyáéval és a Fiúéval; a Lélek által lehet hinni és megismerni Istent; az Úr Lelke lakik azokban, akik hisznek benne; Lélek nélkül az áldozás göggé és ítéletté válik. Érezzük, hogy a Lélek itt megszünteti a ma és a tegnap közti távolságot, Ő közvetít a hívők és Krisztus közt, Ő Istennek az a valósága, aki mindegyikünket átfog minden oldalról. Ferenc nyomán képet alkothatunk arról, mit jelent ez a szó: „lelki”.

3. Ferenc intuitív módon felfogja *a szó és a szentségek* közti kapcsolatot. A korábbiakban már utaltam a történelmi háttérre. Egy pápai irat, melyet valószínűleg ő sugallt, cselekvésre indítja Ferencet. Levelek hosszú sorát írja a klerikusoknak, a kusztoszoknak, az egész rendnek és a civil hatóságoknak. A pápától abban tér el ezekben a levelekben, hogy hangsúlyozza az ige jelentőségét, és hogy a szó iránt ugyanazt a tiszteletet követeli meg, mint a szentségek iránt. Sőt, el kell mondanunk, hogy a szót a szentségek fölé helyezi, mert „az Úr teste az átváltoztatás igéi nélkül nem lehet jelenvaló”. A szentségek vétele ezért nem néma történés, hókuszpókusz, amely szótlánul és értelmetlenül zajlik le. Az egyház jelei tudatosan jönnek létre. Csak akkor szólnak hozzánk, ha szóval megszentelt környezetbe kerülnek, a hallgatás, a beszéd és a közlés légkörébe.

Mindkettő, a szó és a szentségek is az élet végső értelmét fejezik ki. Még egyszer utalnom kell a klerikusokhoz írt első levél központi mondatára: „Semmi másunk nincsen a Magasságbeliből, csak a teste és a vére, nevei és igéi, melyek által teremtett bennünket, és megmentett a halálból az életre.” Csak a szó és a szentség, a nyelv és a gesztus együttesében mondja ki magát a Magasságbeli. De így: valóságosan, itt és most.

112. A szó I.

1. Tekintsük át röviden, mit mond Ferenc a szóról. *A teológus Celanói Tamás*, kifejezően ír erről: „Ha bármilyen – Istenről vagy emberről szóló – írott szöveget talált a földre dobva, az utcán vagy egy házban, nagy tisztelettel felszedte, elhelyezte egy templomban vagy más illő helyen. Azért bánt így vele, mert az tartalmazhatta az Úr nevét vagy bármi mást, ami vele kapcsolatos.”

Egyszer egy testvér meg is kérdezte tőle, hogy miért törődik annyira még a pogányok írásaival is és olyanokkal, melyekben nem szerepel az Úr neve. Azt felelte: „Azért, fiam, mert

szerepelnek bennük azok a betűk, melyek kiadják az Úrnak, Istenünknek dicsőséges nevét. Minden jó, ami ezekben az írásokban fellelhető, nem a pogányoké, sem másoké, hanem egyedül Istené, akitől minden jót kapunk.”

„És ami legalább olyan figyelemreméltó: maga, amikor üdvözlő vagy intő levelet diktált, nem engedte meg, hogy betűt vagy szótagot kikaparjanak, még akkor sem, ha az felesleges vagy hibás volt.”

Ez az egyszerű szöveg a szónak egész teológiáját foglalja magában, mely a szent belső tapasztalatából született. Véleményem szerint érdemes ezt alaposabban megvizsgálni.

2. A szó mindenekelőtt *valóság*, létező dolog, még akkor is, ha eredeti céljától eltér, vagy hamis összefüggésbe kerül. Ennélfogva joga van a létezéshez. A többi teremtményhez hasonlóan ezzel sem bánhat az ember kénye-kedve szerint. Nem vonhatunk vissza szót, nem semmisíthetjük meg. Ferenc soha nem értene egyet az ilyen szólásokkal: „ezek csak szavak”, „szavainknak nincsen súlya”. Ferenc számára mindegyik szónak megvan a maga súlya, jelentősége, saját élete, s kinyújtja föléje oltalmazó kezét.

3. Minden szó *értelmet hordoz*. Ferenc nem tesz különbséget a szakrális és a profán szavak között. Minden szó szent, akár a Szentírásban található, akár pogányoktól származik. Magában hordoz valamit a történelem végső értelméből, még akkor is, ha ez a szó triviális, banális, közönséges, piszkos vagy elkoptatott. A szó tulajdonképpen szentség: Isten örök Igéjére utal, aki mindennek teremtője, akiből az egész világmindenség él, és aki a Názáreti Jézusban szóhoz jut. Minden betű, minden szó ezzel az eseménnyel hozható kapcsolatba.

Másképp fogalmazva: az ember nyelve, szava az a kontextus, környezet, amely nélkül az igazi textus, szöveg: Isten Igéje olvashatatlan és érthetetlen lenne. Mindig ügyelnünk kell arra, hogy a szöveget ne szakítsuk ki a szöveggörnyezetből, nehogy a szavak értelmüket veszítsék.

113. A szó II.

1. Ha visszalapozunk, és elolvassuk Szent Ferenc szövegét a 34. pontban, akkor a szó teológiájához más fontos szempontokat is hozzá kell vennünk.

A szó *a célirányos és életet támasztó kommunikáció* eszköze. Aki beszél, önmagát közli, magát fejezi ki: megnyílik, megnyilvánul. Másokat akar szolgálni, nem önmagát, mások épülésére akar lenni, másoknak akar lehetőséget adni, hogy elmélyítsék életüket. Aki visszaél a szóval, s csak azért beszél, hogy maga előbbre jusson, hogy érvényesüljön, az a szó gazdagságát félreismeri. Lealacsonyítja a birtoklás világába, a lopás, az anyagi nyerészkedés szintjére. Ezzel belépünk abba az ördögi körbe, ahol végül is minden élet halálra van ítélve.

2. A szó maga a *keresztény élet* is. Átala fejezzük ki magunkat, magyarázzuk meg saját létezésünket. Éppen igehirdetőként és teológusként kell önmagunkat is beletennünk a szavunkba, ahogy azt Ferenc követeli. Belső részvétel nélkül nem szabad a Názáreti Jézusról beszélni, a hittételeket átadni. A keresztény beszéd tartalma nem csupán olyan anyag, amelyet azért sajátítunk el, hogy objektíven és tárgyilagosan, kellő távolságot tartva átadjuk. A ferences, akire a tanítás vagy az igehirdetés küldetését bízta, nem tekintheti feladatát pusztá agytornának, hiszen a tudás nem szellemi birtoklás, hanem eleven valóság. A Jézussal való élő találkozásból született válasz, következmény, tapasztalat – egy elkötelezett élet tanúságtétele. Tanítani és prédikálni csak az „imádság és az önátadás szellemében” lehet. Már az is a szó félreértése, ha csupán mint információt vagy tradíciót kezeljük. A szónak ösztönző hatása van, ha kifejezi a beszélő megérintettségét és követésre készségét.

3. Végül meg kell gondolnunk, hogy *az ige végeredményben Istené*, a mi szavunk tehát mindig válasz. Az üzenetet, ami az életem (a Krisztus-követésben), és amit a szám hirdet, be kell fogadnom, hálát adva érte. Az emberi szó is Istenhez tartozik. Reá is áll az, amit Ferenc a szegénységről vall: ami létezik, Istentől jön, ezen kívül nincsen semmi. A szóval is úgy kell bánnunk, mint ajándékkal.

4. Ferencnek igen magasztos elképzelései vannak a nyelvről, mert az magában hordozza az örök Igét, Jézust, *az Atya szavát*. Ferenc megremeg, amikor ezt a nevet hallja, és kéri testvéreit, hogy vele együtt hajoljanak meg a földig, mert ez a név a magasságbeli Isten jelenlétére emlékeztet.

114. A szentség mint állandó megtestesülés

A szó megváltoztatja a valóságot, amely a kenyér és a bor színe mögött rejtőzik. Amikor az ige „megszenteli” ezeket, *misztikus* és *szentségi* módon jön létre az, ami a *történelemben* Jézus születésekor megvalósult: Isten emberré lesz. Amint Betlehemben egy gyermek gyengeségében és szegénységében nyilatkoztatta ki magát, ugyanúgy mutatkozik meg most „a kenyér apró alakjában”. Ez a legnagyobb alázat. Szent Ferenc költői zsenije ezt (talán más testvérek segítségével) gyönyörű költeményben énekelte meg.

Rettegjen minden ember,
Reszkessen az egész világ,
És ujjongjon az ég,
Ha az oltáron
A pap kezében
Megjelenik Krisztus,
Az élő Isten Fia.

Ó, csodálatos nagyság,
Ó, bámulatos jóság,
Ó, fölséges alázat,
Ó, alázatos fölség!

A mindenség Ura,
Isten és Isten Fia
Megalázza magát,
Elrejtőzik üdvösségünkért
A kenyér apró alakjában.

Nézzétek Isten alázatát,
Öntsétek ki szíveteket előtte,
Alázzátok meg magatokat,
Hogy felmagasztaljon.

Semmit magatokból
Ne tartsatok vissza,
Hogy egészen befogadjon az,
Aki egészen odaadja magát nektek.

115. A pap = Mária

Jézus születése és az Eucharisztia között újabb hasonlóságot fedezhetünk fel. Amint Jézus Mária méhében jött a világra, most a pap keze által, „aki megkapja Krisztust, és egyedül osztja ki másoknak”.

Így tehát *a pap feladatát Mária szemszögéből* nézi Ferenc. Misztikus szentségi szerepében a pap Mária történelmi szerepét tölti be. Nem Krisztus helyében áll tehát, ahogy azt más teológusok vélik, hanem befogadja és közvetíti Jézust.

Ez bővebb elemzést érdemelne, most azonban csak azt szeretnénk hangsúlyozni, hogy az Eucharisztia az Isten ajándéka az embernek, ebben senki és semmi nem akadályozhatja meg. Isten alázata szolgálóinak elégtelensége ellenére, sőt éppen azáltal lesz jelenvalóvá.

116. Isten jelenléte

Isten alázata a kenyér színeiben van jelen, s ez *megfelelő magatartást* kíván az embertől. Ferenc elsősorban Isten jelenlétének méltóságára hívja fel a figyelmet. Mivel ez az alázat jelenléte, az embert nem töri össze, nem nyomja el, ellenkezőleg: megtiszteli. Ebből az is következik, hogy egy ferencesnek meg kell tanulnia úgy beszélni, hogy az ember belenövekedjék Isten nagyságába. Isten jelenléte nagyobbá teszi, nem pedig kisebbé vagy jelentéktelenebbé. Az embernek alkalmazkodnia kell Isten természetéhez: az alázat alázatot kíván. Mivel ez Isten útja az emberhez, ennek kell lennie az ember útjának is Istenhez.

Isten jelenlétének titka tiszteletet és méltóságteljes magatartást kíván. Semmit sem szabad automatikusan vagy rutinszerűen végezni. Mindennek ki kell fejeznie a belső őszinteséget és a külső tisztaságot, a méltóságot és az ünnepélyességet, arra figyelve, ami a jelet megformálja. Ferenc elsősorban mindannak a tiszteletéről beszél, ami e szentséget érinti: a szent színeket őrző helynek, a korpóráknak, a kelyheknek, az oltárterítőknek és a templomoknak a tisztaságáról. Ezt a gondolatot tovább lehet és kell folytatnunk, néha talán más hangsúllyal, de nem kisebb buzgósággal, mint ahogy Ferenc a titkot körülveszi. Mindenekelőtt a szándék tisztaságát kell hangsúlyoznunk. Sohasem szabad olyan eszközzé alacsonyítani az Eucharisziát, amellyel üzletelünk vagy amelyből anyagi hasznot húzunk (stipendium). Ferenc azt is kéri mindenkitől, hogy tegye magát méltóvá reá – többek között a bűnbánat szentsége által.

117. Napi egy mise

1. Ferenc azt kéri a testvérektől, hogy a rend házaiban *naponta csak egyszer ünnepeljék az Eucharisziát*. Még ha több pap lenne is jelen, elégedjenek meg azzal, hogy a másik miséjén részt vesznek.

2. Ennek az előírásnak lehetnek talán aszketikus indítékai: „Ferenc ezt az emberi méltatlanság tudatában követelte meg, és abból a félelemből, hogy a napi áldozás vagy misézés lassan csökkentheti testvéreiben a legszentebb szentség iránti mély tiszteletet.” (H. Felder) Ez lehetett az indítéka Bonaventurának, aki ilyen okok miatt több napon át távol maradt az Eucharisziától. De Ferenc esetében ezt semmi sem indokolja. O. Schmucki szerint ez a magatartás inkább a ferences szegénység eszméjét akarta megvédeni, és a mise-stipendiumok ellen irányult. Távoli gondolatként belejátszhatott ez is, hiszen Szent Ferenc valóban utal az Eucharisztia által szerzett anyagi haszonra.

3. A közvetlen szövegösszefüggésből azonban más derül ki. Ferenc arról ír, hogy a „szeretet szerelméből” (per amorem caritatis) az egyik pap mondjon le a misézésről a másik pap javára. Ez a kifejezés emlékeztet bennünket Szent Péter első levelének egyik kitételére, melynek Szent Ferencre gyakorolt hatását nemrég bizonyították be. Azt hiszem, ide is érvényes ez. A Vulgata szövegének szó szerinti fordítása, melyet Szent Ferenc olvashatott, a következő: „Szeressétek egymást kölcsönösen, egyszerű szeretettel, megtisztítva lelketeket a szeretet engedelmisségében és a testvériség szeretetében.” (In obedientia caritatis, in fraternitatis amore) (1Pt 1,22) Ha számot vetünk az ősegyház teológiájával, melyet Ferenc például a mariológiában is képvisel, akkor az egyház misztériumainak olyan mély szemléletéhez jutunk el, amely elválaszthatatlanul

összekapcsolja a szeretetet, a testvériséget, az egyházat és az Eucharisziát. A Szeretet az egyház egyik neve. Az egyház pedig a szentségben tapasztalja meg és fejezi ki egységét.

4. Ezért megdöbbenő, hogy Ferenc e rendelkezését a ferences történelem folyamán sohasem vették komolyan. Érdemes szövegét a maga egészében idézni.

„Intem és buzdítom tehát testvéreimet az Úrban, hogy kolostoraikban a római egyház szokásának megfelelően naponként csak egy misét mondjanak. Ha pedig több pap van együtt, az egyik Isten iránti szeretetből elégedjék meg a másik miséjének meghallgatásával. Hiszen az Úr Jézus Krisztus a jelenlevőket és a távollevőket, ha méltók rá, egyformán eltölti kegyelmével. Mert bár látszatra több helyen van, mégis osztatlan marad és nem szenved fogyatkozást. Egyetlen mindenütt, s együtt tevékenykedik mindenütt, ahol jónak látja, Istennel, az Atyával, az Úrral és a Szentlélekkel, Vigasztalónkkal, mindörökké. Ámen.”

Ferenc szerint a túl sok kevesebb is lehet. Az Eucharisztia nem lehet a szétszóródás helye; annak a helynek kell lennie, ahol a testvérek összegyűlnek. Az Úr tökéletes jelenlétére a testvérek kölcsönös, tökéletes figyelmessége legyen a válasz. A számbeli növekedés – az, hogy több misét mutatunk be – a minőség csökkenésével jár. Tehát nem a misék számának szaporítása a fontos, hanem, hogy együtt ünnepeljünk, összejöjjünk. Az alázatos Isten jelenléte nem növekszik több mise által. Isten nem a birtoklásban, hanem a szeretetben tapasztalható meg.

118. Eucharisztikus lelkiesség

Ferencet nemcsak a szentmise ideje alatt, hanem egész életében áthatja az Eucharisztia: *eucharisztikus* lelkiességben él.

Beszéde elárulja, hogy Eucharisziát lát mindenben. Szüntelenül „visszaadásról”, „háláról” beszél. Meg kell köszönni mindazt, amit talál, mindazt, ami benne és általa történik. A misében, a hálaadás aktusában mindent vissza kell adni Istennek.

Ferenc imája az áldás és a dicséret helye, ahol elevenen együtt vannak Isten múlt és jelen jótéteményei. Ezt a gondolatot Regulájában hatalmas prefációvá fejleszti. Egész napja eucharisztikus imává alakul.

Arról beszél, hogy Jézust akarja emlékezetében őrizni – ez is eucharisztikus kifejezés: „emlékezés”. Olyan kifejezéseket használ, mint „szövetség”, „jel”, melyeken magát a ferences életet kell érteni: Krisztus testének valóságát felismerni a testvéri szeretetben, a szegénységben és az egyházhoz való hűségben. Halála előtt az utolsó vacsorát felidézve kenyeret hozat, hogy szétossza testvérei között.

Végrendeletében Ferenc az „Úr asztaláról” beszél, és itt nem az oltárt vagy az áldozatópadozt érti, hanem az emberek mindennapi szeretetét, amelyben Isten gondviselése jelenik meg. Az Eucharisztia nemcsak napi fél órát jelent számára, hanem egész idejét. Krisztus jelenléte nem korlátozódik a templomra, hanem betölti az egész világot. Egészen addig, hogy a szegényeknek joguk van az Úr asztalához folyamodni, vagyis kéregetni. Később olyan ferences teológusok, mint Johannes Peckham és Bonaventura még jobban elmélyítik ezeket a gondolatokat: a szegényben maga Krisztus fogadja el az adományt, s az adakozóban szintén Krisztus az, aki ad, s e kettő mindig egységben van. Eucharisztikus világközösség, kölcsönös egymásrautaltság Krisztus egyetlen Testén belül – micsoda ferences vízió ez!

Ferenc tehát eucharisztikus ember, ezért azokkal a fogalmakkal lehet őt a legjobban jellemezni, amelyek a „charis” szóban benne rejlenek: öröm, jókedv, szeretetreméltóság, kegyelem, hálaadás.

119. Összefoglalás

1. A kulcsszavak megvizsgálása után (Isten, Jézus, ige és szentségek) még egyszer összefoglaljuk Szent Ferenc alapvető élményét, mely egész életében jelen van, és őt azzá teszi,

ami. Istenről és a világról vallott felfogását egyetlen szóban összegezhetjük: Isten *alázata* minden dologban és dolog mögött, de főként Jézus Krisztusban.

2. Az alázatos Istennel találkozáskor jut el ahhoz a csodálatos kifejezéshez, mely egyszerre fejezi ki életének indítékát és célját: „A szeretet iránti szeretetből.”

Ezt a kifejezést egy imában találhatjuk meg, melyet ugyan nem Szent Ferenc írt, de biztosan imádkozott. Azt kéri ebben az imában, hogy Isten szeretetének ereje fossa meg mindattól, ami az ég alatt létezik, „*azért, hogy meghaljak a Te szereteted iránti szeretetből*, mert Te leszálltál a halálig az én szeretetem iránti szeretetből”. Nem lehet tömörebben és hangsúlyosabban kifejezni, milyen kölcsönösnek kell lennie Isten és ember egymás iránti szeretetének. Az első, a kezdeményező szeretet Isten kifürkészhetetlen titkában gyökerezik. Ő, akinek a lényege a szeretet, kezdett szeretni. Ez a szeretet olyan, hogy egészen a halálig elmegy: a történelem egy adott pontján Jézus kereszthaláláig. Erre a szeretetre nem lehet másképpen válaszolni, mint ugyanilyen nagy szeretettel, amelynek végső kifejeződése a halál. Ezért kész Szent Ferenc feláldozni életét, egészen a halálig. A kereszten találja meg azt a bátorságot, melynek köszönhetően senkitől és semmitől nem fél: „Ne felejtsek a testvérek, bárhol is vannak, hogy azt, ami bennük halandó, átadták a mi Urunknak, Jézus Krisztusnak. Az iránta való szeretetből tehát kötelesek kiszolgáltatni magukat a látható és a láthatatlan ellenségeknek.” Ez indítja arra, hogy elmenjen a szaracénok közé és a szultánhoz. Másokat is bátorít erre.

3. A Miatyánk magyarázataiban, ha nem is szó szerint, de visszatér ez a kifejezés. Miután megnevezte a szeretetet, a világosságot, a jóságot – mint az Isten szívébe írt nevetek –, s miután a „szent közösségben” Isten országának eljövételét látja, értelmezi az Ő akaratát. Nem más ez, mint Isten és a felebarát iránti szeretet megvalósítása. Mind a test, *mind pedig a lélek értelmét ebben kell teljes erőnkől keresnünk*: „*a Te szerelmedért való odaadásban és semmi másban*, hogy úgy szeressük felebarátainkat, mint önmagunkat, és minden embert teljes erőnkől a Te szeretetedhez vezessünk”. Itt láthatjuk a motívum és a cél egységét, s azt is, hogy ez az egész életet átfogja. A szeretetnek való odaadás az emberi kapcsolatokban valósul meg, s ez nem pusztán együttélés. Az egyedüli cél, amelyet el kell érni: az embereket elvezetni Isten szeretetéhez.

4. Ezt a kifejezést egy harmadik helyen is megtalálhatjuk, amelyet korábban már idéztünk: ott, ahol azt kéri a testvérektől, hogy *naponta csak egyszer misézzenek*. Ferenc nyelvezte Isten alázatára válaszolva „*táncba kezd*”. Beszéde akadozik, mert a földnek és az embernek is meg kell remegnie. Isten alázata előtt minden új arcot ölt. Az emberi kapcsolatoknak is meg kell újulniuk. A szeretet szövetségében „boldog közösséget” kell alkotnunk, ahol minden testvérnek el kell hagynia egyéni érdekeit, egyéni életének szigetét. Ki kell jönni kuckójukból – oda, ahol Isten alázatos szeretetének epifániáját ünneplik. Isten egyetlen és egyesítő szeretetének ünnepléséből kiindulva kell a mindennapi közös életet új módon megérteni és gyakorolni. A szeretet szövetségének szentsége a közösség életében új valósághoz vezet a lemondásokkal teli együttélésben.

5. Még egy másik helyen is megtalálható ez a kifejezés: Celanói Tamásnál. Elször latinul idézzük: „Eius qui nos multum amavit, multum est amor amandus”. Figyelemreméltó, hányszor fordul elő ebben a mondatban az „m” hang. Az a gyermek jut eszünkbe, aki valami finomat evett, kezét végighúzza a pocakján, és ezt mondja: „Mmmm! Ez finom!” A mondat lehet vers is, olyan szöveg, amelyben ritmusban váltogatják egymást a hosszú és rövid szótagok. Művészi módon megszerkesztett mondat tehát, talán szebben megírt, mint Szent Ferenc szavai. A nyelvi megformálásban igen járatos mesterre vall. Miért nem kérhette meg Ferenc az egyik költői tehetségű testvért, hogy csiszolt formát adjon ennek a mondatnak, s így könnyebben megjegyezhetővé tegye?

Sajnos, a fordítás nem tudja visszaadni az eredeti ritmust és hangzást, s így nem teszi lehetővé, hogy szinte „megkóstoljuk” ezt a mondatot. „*Nagyon kell szeretnünk annak a szeretetét, aki minket nagyon szeretett.*”

6. Ez a mondat zárja azt a fejezetet, amelyet Celanói Tamás Szent Ferenc kedvenc ájtatosságáról írt: Isten szeretetének imadásáról.

Tamás elmondja, milyen összhang állt fenn Ferenc és Isten lénye között. Ahogy egy rezgéstől vibrálni, rezonálni kezd egy üveg, úgy forgatják ki Ferencet egész bensőjéből ezek a szavak: „*per amorem Dei*”. Nem fordíthatjuk egyszerűen így: „Isten szeretetéért”. Isten nem tárgy a mi szeretetünknek, hanem Ő a szeretet alanya. Ő az, aki szereti a világot. Ferenc tehát így érthette: „*a szeretetért, amellyel Isten szeret minket*”.

Ez nem csupán fordítási finomság. Az emberről vallott felfogásunknak komoly következményei vannak. Ferenc és a ferences lélek úgy tekinti önmagát, mint a szeretet alanyát. Abban a szeretetben szeret, amellyel Isten szeret, vagy legalábbis arra törekszik, hogy Isten szeretetén belül maradjon mint szerető személy.

Egy nap, mikor Ferenc még apja üzletében dolgozott, egy szegény jött be alamizsnát kérni „*per amorem Dei*”. Ferenc akkor nem figyelt rá, és csak később gondolja végig, mi is történt. Mit mondott a koldus? „A szeretetért kérek segítséget, mellyel Isten szeret minket, téged és engem.” Segítenie kell tehát. Elindul a koldus keresésére, és miután megtalálja, ad neki alamizsnát. Akkor határozza el, hogy soha többé nem ereszti el a füle mellett az ilyen formában hozzá intézett kérést. Isten szeretete az emberi szeretet tetteiben konkretizálódik. Ezért az alamizsna megtagadása rettenetes bűnnek minősül. Az ember ezzel attól vonakodik, hogy a szeretet alanya legyen, olyan személy, akit a szeretet határoz meg. Nem engedi magát bevonni a szeretetbe, abba a szeretetbe, amellyel Isten szereti a világot.

Ez a történet utal valamire, ami egy másik példában nyilvánvalóbbá lesz. Élete végén, amikor Ferenc már a halálát várja, fegyveres katonákkal van körülvéve. Egyik napon egy faluba jutnak el. A katonák éhesek, és megpróbálnak valami ennivalót venni, de nem járnak sikerrel. Szent Ferenc ezt mondja nekik: „Azért nem találtok semmit, mert inkább bíztok a legeitekben – itt a pénzre céloz –, mint Istenben. Ne a pénzeteket adjátok cserébe, hanem Isten szeretetét.” És lám, a katonák megfogadják Ferenc tanácsát, és gazdagon megajándékozva térnek vissza. Isten, a nagy adakozó, az emberek közvetítésével gyakorolja szeretetét és jóságát.

A tökéletes és igazi örömről szóló beszédében Ferenc ezt kéri: „A szeretetért, amellyel Isten szeret minket, adjatok nekem éjszakára szállást.” Számára ez a kérés legmagasabb formája. Ha valaki ezt a kérést nem hallgatja meg, minden jó szellem elhagyta, és vele együtt az is, aki kívül maradt. Ebben mutatkozik meg az Istenbe vetett bizalom. Ha valaki ebben türelmes, mint Krisztus a kereszten, az Istentől elhagyott Jézussal válik eggyé. Ez a tökéletes és igazi öröm: olyan paradoxon, amelyet csak a hívő képes elfogadni.

Senki sem csukhatja be ajtaját a másik előtt. Ferenc gyakran mutat példát erre. A kérésnek – „azért a szeretetért, amellyel Isten szeret” – konkrét szeretetet kell kiváltania. Amikor valaki „azért a szeretetért, amellyel Isten szeret minket”, felajánlja Ferencnek földjét, ahol az átutazó testvérek megállhatnának pihenni, Ferenc nem utasítja vissza, mert ennek a szeretetnek vonakodás nélkül befogadásra kell találnia. Ő maga is leveszi kabátját, és odaadja annak az asszonynak, aki alamizsnát kér „azért a szeretetért, amellyel Isten szeret minket”. Máskor egy nincstelen szembeteg asszony, „azért a szeretetért, amellyel Isten szeret minket”, ugyanahhoz az orvoshoz fordul, aki Ferencet is kezelte. Az orvos elmondja Ferencnek a dolgot, aki azonnal felajánlja köpönyegét és egy tucat kenyeret, amely az éléskamrában van. Mindent oda kell adnia, amije van, azt is, amire feltétlenül szükségük volna.

Ferenc szent szertartást dolgoz ki arra az esetre, ha nekik kell alamizsnát kérniük. Először ezt kell mondani: „Áldjuk és dicsérjük a Úristent!” Ezután elő kell adni a kérést: „Adjatok nekünk alamizsnát azért a szeretetért, amellyel Isten szeret minket!” A kapott kenyérrel pedig olyan tisztelettel kell bánni, mintha az maga a Szentostya lenne, „mert ez az Isten dicsérete és szeretete által felszentelt és megszentelt kenyér”. Emiatt a szeretet miatt lehet elviselni az elnyomás, a szorongatás és a szolgaság minden helyzetét – mert Isten szeretete irántunk is ezt az utat járta végig.

Meg kell említenünk még a két francia testvér esetét, akik szeretnék megkapni Ferenc habitusát mint ereklyét. Így kéri: „Azért a szeretetért, amellyel Isten szeret minket.” A kérés formája miatt Ferenc habozás nélkül nekik adja habitusát. Látjuk, hogy Ferencnek megszokott magatartásává lesz minden ilyen kérés teljesítése. Ellenkezés nélkül, mintegy belső kényszer hatására eleget tesz minden kívánságnak, amit így fogalmaznak meg.

A testvérek észre is veszik, hogy ezzel a formulával mindent elérhetnek nála. Ferenc meginti őket, hogy gondolkozás nélkül, mindenféle haszontalan dologért ezt mondják: „Azért a szeretetért, amellyel Isten szeret minket” – mert a szeretet, amellyel Isten szeret minket, oly magasztos, hogy arra csak ritkán, igen nagy szükség esetén és nagy tisztelettel lehet hivatkozni.

A szegények, a kicsinyek, a kizsákmányoltak, a megvetettek, a kudarcot vallottak, az elhagyatottak, az elkeseredettek, a kábítószerral élők, a menhelyek lakói, a hajléktalanok, a reménytelenek kérhetnek segítséget ilyen formában. Ők kérhetnek „azért a szeretetért, amellyel Isten szereti az embereket”: „Jöjjetek, segítsetek rajtunk, enyhítsétek ínségünket!”

Zavaros kapcsolataink, konfliktusaink világában, a gyűlölet és az erőszak világában minden okunk megvan arra, hogy kezdeményezzük a békét, „azért a szeretetért, amellyel Isten szereti a világot”. S mindezt az öröm lendületével. Mert egyedül az öröm az, amely elvezeti az embert ahhoz a szeretethez, amellyel Isten szeret minket.

Még az értelmetlen teremtményeknek is meg kell hajolniuk e kérés előtt. Amikor a szembetegségben szenvedő Ferenc aláveti magát az operációnak, amelyet lánggal végeznek, így szól a tűzhöz: „Tűztestvér, nemes és hasznos minden teremtmények között, légy kegyes hozzám ebben az órában. Már azelőtt is szerettelek téged azzal a szeretettel, amellyel Isten téged teremtett. Kérem tehát a Teremtőt, aki téged teremtett, csillapítsa forróságodat, hogy el tudjam azt viselni.”

Ez a magatartás egész életét meghatározza. Ferenc egyszer oda is eljut, hogy szavakba öntse élményét: „Nagyon kell szeretnünk annak a szeretetét, aki minket nagyon szeretett.” Ebben a szakramentális és misztikus tapasztalatban – mely a ferences lelkiség legmélyén húzódik – rejlik a legmélye annak, amit Ferencről el lehet mondani.

Második rész: Willibrord-Christian Van Dijk: A ferences lelkiesség története

Bevezetés

120. A téma megjelölése

1. A ferences teológus, Roger Bacon (†1292) írja: „Aki tudni szeretné, hogy milyen alakú a Föld, annak Nyugatra kell hajóznia, hogy aztán Keletre érkezzék meg.” Ez a tipikusan ferences szólás *ellentmond* minden szokásos elképzelésnek. Az a szemlélet azonban, amely mögötte rejlik, logikusan Amerika felfedezéséhez vezetett.

Ferenc másképp viselkedik, mint korának lovagjai, polgárai, szerzetesei, kanonokai és jogásza. Mégis elindított egy olyan eszmei, gyakorlati és szentségi mozgalmat, amely ma is él a ferences családban.

2. Nem lenne nehéz a ferences lelkiesség történelmét pár oldalon összefoglalni. Csak mindenkit meg kellene szólaltatni ábécé-sorrendben, akik könyvet írtak a lelkiességről, és ott Ferencre hivatkoztak. Megírhatjuk-e azonban egy ország irodalomtörténetét abban a hitben, hogy ezzel bemutatjuk az országot és népét? Nem szabad a lelkiességet bemutatnunk, hogy ne éreztetnénk közben azt a lüktető életet, amelyet férfiak és nők milliói éltek meg, akik Ferencet mesterüknek és példaképüknek tartották. A ferences lelkiességtörténet nem lehet csupán irodalom- és pedagógiatörténet.

3. Ki kellene választanunk ezért néhány ferences *szentet*: Corbiéi Szent Coletát (†1447), Alkantarai Szent Pétert (†1562), Boldog Maximilian Kolbét (†1941) – de akkor is csak részletekhez jutnánk el a ferences életszentség történetében. Annyira különböző személyiségekkel találkozunk, hogy nyitva marad a kérdés: miben áll a ferences életszentség?

4. Körül kellene nézni azokon a területeken is, amelyek első látásra nem egyházi vonatkozásúak: *apostolkodás, költészet, festészet, szobrászat és művészet* általában. Sőt talán azon területeken is, amelyek veszélyesnek látszanak: *politikai elkötelezettség, tudományos kutatás, bér munka*. Mindez a lelki élet mélységeiben gyökerezhet, és valódi szentségre vezethet.

A ferences lelkiesség történetének áttekintése tehát a *ferences történelem mindenre kiterjedő vizsgálatát* kívánja meg.

5. Itt azonban *válogatnunk* kell, és olyanokat kell kiemelnünk, akik jelentőségük és jellemük által kiemelkednek a többiek közül: Bonaventura (†1274), Giuliani Veronika (†1727), Joseph du Tremblay (†1638).

A ferences lelkiesség történetének tartalmaznia kell azonban mindazt a megszámlálhatatlan sok csillagot is, amelyeknek fénye gyenge, és amelyek szabad szemmel alig láthatók, sokszor talán még a kortársak és az asztaltársak számára is. Minden országban, minden klarisszakolostorban, minden ferences közösségben mindig élnek olyan nők és férfiak, akiknek buzgalmát, jámborságát és szeretetét életükben sokra értékelték, anélkül, hogy nevük fennmaradt vagy nagyobb körben ismertté vált volna. Életrajzukat itt-ott talán megírták, vagy lelkes nekrológban emlékeztek meg róluk. Aztán eltelt húsz, harminc év, és már senki sem ismeri őket. Lelki életük értéke azonban nem kevésbé nagy.

6. Még egy utolsó szempontot is ki kell emelnünk. Bizonyos időkben a *ferences család* egy rákkal teli kosárra hasonlított. Mindebből csak nevek sokasága maradt meg: ferencesek,

spirituálisok, konventuálisok, minoriták, obszervánsok, riformátik, kapucinusok stb., és ezeknek megvan a megfelelőjük a női rendekben és a világi közösségekben is. Mégis mit jelentenek ezek a nevek – a ferences hivatás kegyelméhez képest, a szenteknek az Evangéliumért vállalt vértanúságához, számtalan misszionárius, tanító, ápolónő buzgóságához, sokak misztikus tapasztalatához képest? Elődeink sokszor megosztottak voltak, és így örökségük értékét elhomályosították. Hála Istennek, elmúltak ezek az idők. Ferenc ma úgy gyűjti össze gyermekeit, mint a tyúk sokszínű csibéit. Ezért a későbbiekben, amikor nővérekről, testvérekről, provinciákról vagy kolostorokról szólok, nem mindig említem majd meg, hogy melyik ágból valók.

Az örök kérdés

121. Bevezetés

1. Ferenc természete az ellenkezője volt egy üzletemberének. Semmiféle programtábla nem volt kifüggesztve Rivorto falaira. Csak krétával írt nevek találhatók a gerendákon: Ferenc testvér, Leó testvér, Rufino testvér. Nem a forradalmi hang vagy az egyház és a társadalom reformterve, hanem Ferenc evangéliumi meggyőző ereje, Jézus csendes jelenléte a szívében vonzza hozzá a férfiakat és a nőket, az egyháziakat és a világiakat, az öregeket és a fiatalokat. Az Evangélium, *egyedül az Evangélium* a kisebb testvérek, a szegények, a nők és a harmadik rendben élők regulája.

Az a misztikus élmény, amelyet Ferenc az Evangéliummal érintkezve átél, az ebből eredő személyes kisugárzás – férfiakat és nőket szakít ki középszerűségükből, és arra indítja őket, hogy kis csoportokban, San Damianóban, Porciunkulában vagy máshol közösségi életet éljenek. Ez a tapasztalat jellemzi az 1221. és 1223. évi Regulát és nem utolsósorban a szent Végrendeletét is.

2. Szent Ferenc személyes vonzása azonban már nem elég, amikor százak, sőt ezrek fordulnak a közösséghez. Elég korán, még a szent életében, egész sor probléma merül fel, amelyek a testvérek között *véleménykülönbségekhez, meghasonlásokhoz* és harcokhoz vezetnek. Az eszményben, azaz Szent Ferenc lelkiségében ugyan senki sem kételkedik, és senki sem vonja kétségbe azt a módot, ahogy ő a hitet megéli. Megvalósulása során azonban ez a lelkiség új formákat ölt.

122. A spirituálisok

1. Ferenc szívesen húzódik vissza a „pusztába”, a hegyek magányába, Carceribe vagy Greccióba. Harminc, negyven évvel később buzgó emberek felélesztik ezt az eszményt, ezért „*spirituálisoknak*” hívják őket. Mark Ancona sziklaüregébe vonulnak vissza, hogy olyan életformában éljenek, amely következetesen ébren tartja a kontempláció és a bűnbánat hagyományát.

Ferenc a szegénységet minden dolog fölé helyezi. A szent legelső társai és azok, akiket ők neveltek, inkább eltűrik a pápai dorgálásokat, mintsem hogy elváljanak kedves Úrnőjüktől, a szegénységtől.

2. E mozgalomnak, vezetőinek és híveinek tragikus történetét jogi szempontból is áttekinthetnének, s akkor nem látnánk mást benne, mint a 13. és 14. századi előljárók és főpapok: lázadást, zendülést. Ez a hosszú és fájdalmas történet mégis más volt: mindenekelőtt *misztika*.

Mindkét párt jóhiszemű: a rend együttesének közössége, élén az előljárókkal, ugyanúgy, mint a spirituálisok szétszórt csoportjai, akik azt kérték: hagyják meg nekik a szabadságot, hogy követhessék a szegény remetét, Ferencet. Elsősorban Szent Ferenc eszményéről van szó, lelkiségének lényegéről, és arról a hűségről, amellyel a szegény Krisztust követte.

Akik úgy olvassák a spirituálisok, Angelus Clarenus (†1337), Casalei Ubertino (†1329) vagy tanítványaik történetét, hogy nem vetnek számot azzal, hogy ők hűek maradtak a ferences eszméhez – azok előtt rejtve marad e fájdalmas konfliktusok mélyebb jelentősége.

3. A ferences rendet maga a rend vonja kétségbe az alapítást követő első évtizedekben. S mindez csak prólógusa annak, ami a történelemben még gyakran megismétlődik. Minden belső harc, minden megújulási mozgalom, minden szakadás és újraegyesülés fontos kísérlet arra, hogy Szent Ferenc és Szent Klára eredeti eszményéhez hűek maradjunk. Sokszor sikerül újra közel

kerülni a gyökerekhez a mindig fejlődő világban. Sőt, e törekvések lendülete gyakran elér a példakép magasságáig.

4. Nem hiányoznak az eszménytől való *eltérések* sem. Sassoferattói Bertalan (†1357), a kor kiemelkedő jogásza és a ferencesek barátja a „Ferences jog” („Liber minoritarum decisionum”) című könyvében be akarja bizonyítani, hogy a kisebb testvéreknek, egyénileg és testületileg, öröklési joguk van. Római jogi gondolkodásmódjából eredően finom különbséget tesz a ferenci Regula betűje és szelleme között; azt a mentalitást, amely művéhez vezet, az igazi ferences tanítvány soha nem helyeselheti. De akik vele ellentétben az eredeti eszmény mellett szállnak síkra, nem mindnyájan élnek a ferences erényeknek megfelelően. Casalei Ubertino, a „buzgók” egyik követője, a rendalapítóval ellentétben tele van pesszimizmussal, a Krisztus iránti rendkívüli vonzalom és égő szeretet ellenére. Hiányzik belőle a természet csodálata, megveti azokat, akik nem úgy gondolkodnak, mint ő, és merész az engedetlenségben is. Híve és kortársa, Angelus Clarenus (†1337) szenvedélyes vitázó. Nem tagadhatjuk meg egyiküktől sem a tiszteletet, még elbizakodottságuk ellenére sem. Írásaik telve vannak magasröptű gondolatokkal. Ez áll mind Angelus Clarenusnak „A kisebb testvérek regulájához írt magyarázat”-ára („Expositio regulae fratrum minorum”), mind pedig Casalei Ubertínónak „Jézus megfeszített életének fája” („Arbor crucifixae vitae Jesu”) című művére (1305); ez utóbbi készíti elő Pisai Bertalan (†1401) remekművét, „Az alkalmazkodások könyvét” („Liber conformitatum”).

123. Az obszervánsok

1. Más testvérek a spirituálisok lelki örökségét veszik át, amely egyre inkább egyfajta politikai párttá degradálódik. A 14. században alakul meg Közép-Itáliában, Spanyol- és Franciaországban az *obszervánsok* nagy mozgalma.

2. Ez a reformmozgalom mentes mindenféle szektás szellemtől, szentek egész sorát adja a világnak, közöttük *Corbiéi Szent Coletát* (†1447). A nagy nyugati egyházszakadás sötét napjaiban, 1406-ban XIII. Benedek avignoni pápa megbízza őt a klarissza és a ferences közösségek megreformálásával a hozzá tartozó területeken. Hirtelen, meglepetésszerűen lesz szerzetes nővér és apátnő, azaz olyan feladatot kap, amelyre addigi remeteélete nem készítette őt fel. Az avignoni általános helynök írásával ellátva, a béke lelkületével végiglátogatja a kolostorokat és a konventeket. E sok utazásra egy fedett kocsit vándorkolostornak rendez be. Mindenféle kényszer nélkül, nagy lelkierővel, életének vonzerejével lép fel a ferences eszmény lelki megújításáért egész Franciaországban.

3. A „koletánusoknak” Umbriában a „klarénusok”, Észak-Itáliában az „amadeiták” felelnek meg, Spanyolországban pedig Vilacrecesi Péter (†1422) hívei.

A módszer egyszerű és gyakran ugyanaz. A szemlélődő magány és a bűnbánat eszményétől áthatott testvérek egy csoportja megszerzi az engedélyt, hogy egybegyűljenek egy kolostorban, és szigorúbb szabály szerint próbáljanak élni. Más testvérek is csatlakoznak a kezdeményezéshez, gyakran egész kolostorok. Nagy mozgalom alakul így ki. Ezek a *rekollekciós házak* saját vikáriust kapnak, és végül a ferences család új ágává lesznek. Szerencsére nagy teológusok és szent életű férfiak is vannak közöttük, így nem forog fenn a veszélye annak, hogy anarchikus és áttekinthetetlen gondolatok harapódnak el közöttük: a mozgalom első vikárius generálisa, Sziénai Szent Bernardin (†1444), Sartianói Boldog Albert (†1450), Kapisztrán Szent János (†1456) és Marchiai Szent Jakab (†1476).

4. 1517. május 29-én X. Leó pápa aláírja a „Menjete ti is a szőlőmbe” („Ite et vos in vineam meam”) kezdetű bullát, amely jogilag rögzíti a ferences családnak két önálló részre szakadását. A megújulási mozgalom – a visszatérés a Regula szigorúbb értelmezéséhez és a nagyobb hűséghez Szent Ferenc eredeti alapmagatartása iránt – eközben oly nagy lett, hogy a több ezer testvér nagyobb része hozzájuk tartozik. Nemcsak egész Európában terjedt el, hanem a missziókban is, kezdve a még igen fiatal Amerikától egészen az ókori Keletig. A ferences rend

mozgalmas történelme folyamán első ízben alkottak Szent Ferenc testvérei jogilag két, egymástól független csoportot. Mindegyiknek megvolt a maga előjárója egy „miniszter generális” személyében, aki a rendalapító jogutódjának számított. Az egyik oldalon a konventuálisok álltak, akik nyitottak maradtak a belső megújulási mozgalmak számára, a másik oldalon pedig az obszervánsok, azok a kisebb testvérek, akik csatlakoztak a reformhoz, és akik több csoportot alkotnak: koletánusok, klarénusok, amadeiták, guadalupeiek, bernardinusok és mások.

A fájdalmas jogi elkülönülésen túl a közös szellemet kell keresni. Rossz kérdés az, hogy melyik oldal képviseli igazán Szent Ferenc lelkiségét. Minden testvér, minden nővér, mindenki, aki a Poverellót magáénak tudja, különféle formákban akarja a lelki örökséget megőrizni és továbbfejleszteni.

124. A kapucinusok és a szigorú obszervancia

1. X. Leó bullája egyáltalán nem szüntette meg a ferencesek között a függetlenség igényét. Ez nem szükségszerűen engedetlenség, hanem annak a szabadságnak a kifejeződése, amely az utókornak értéket közvetít. 1525-ben fiatal, elégedetlen obszervánsok, Bascio Máté (†1552), Fossombronei Lajos (†1570) és Fossombronei Raffael (†1539) engedély nélkül új életet kezdenek, és remeteségekbe vonulnak vissza elmélkedni. „Remete kisebb testvéreknek” nevezik magukat, de a nép a *kapucinusok* nevet adja nekik; így hívják őket napjainkban is. VII. Kelemen pápa 1527-ben elismeri a rendet mint a ferences család harmadik független ágát. Az obszervánsok között a miniszter generális egyetértésével három reformmozgalom alakul, amelyeket „szigorú obszervanciának” hívnak: az itáliai „*riformatik*”, akik 1532-től kezdve terjednek el Ausztriában, Magyarországon és Lengyelországban, és 1639-ben független provinciákat alkotnak; az 1557-ben Alkantarai Szent Péter (†1562) által alapított „*discalceatik*”, „sarutlanok” vagy „alkantarénusok”, akik Mexikóban és Brazíliában missziós provinciákat hoznak létre, és eljutnak egészen Japánig és a Fülöp-szigetekig; valamint a „*rekollektusok*”, akik Franciaországban és Belgiumban kontemplatív mozgalmat indítanak el, majd eljutnak Hollandiába és Németországba (1612-től ők is függetlenek).

2. Ha meg akarnánk nevezni minden új kezdeményezést elindító férfit és nőt, akik a 15. és a 16. században egy mozgalom kezdeményezői voltak vagy kolostort alapítottak, akkor áldatlan összevisszaság képét kapnánk. E látszólagos összefüggéstelenség és anarchia mögött azonban a Szentlélek rejtőzik. – Vajon nem Szent Ferenc jellemének egy alapvonása mutatkozik meg ebben? Húsz év alatt önmagát, de rendjének elfogadott struktúráját is kétségbe vonja, hogy állhatatosan mindig a jobbik úton maradjon.

3. A belső megújulás útja tovább folytatódik. Az 1664. évi általános káptalan kötelezi az obszervánsokat, hogy minden provinciában legyenek remeteházak. Ez a kezdeményezés Barcelónai Boldog Bonaventura (†1684) nevéhez fűződik. A mozgalomból, mely ebből a kezdeményezésből indul el, olyan férfiak emelkednek ki, mint Cortei Szent Teofil (†1740) és Porto-Mauriziói Szent Lénárd (†1751). Nem sokkal ezután új remeteségek létesülnek Toszkánában, mint például a firenzei Monte delle Croci, a pratói San Francesco al Palco és Rómában a Palatinus hegyi Ritiro. Ezek a testvérek osztoznak az első kapucinusokkal abban a vágyban, hogy a városokon kívül, a természetben éljenek, s így átadhassák magukat az imádságnak, a bűnbánatnak és a magánynak.

125. A tizennyolcadik század

1. A 18. században a vallásos élet súlyos veszélybe kerül. Ez az időszak a rendi közösségek nagy tisztulásának ideje, lelkiségük próbára tétele, nem annyira a teológiai igazság, hanem inkább a konkrét megvalósítás szintjén. A felvilágosodás filozófiai irodalma kétségbe vonja az

aszkézis alapjait és a misztika szellemi egészségét. Maguk a katolikus uralkodók is, Spanyolországban, Franciaországban, Itáliában és Ausztriában következtetéseket vonnak le ebből. A közjó ürügyén súlyos adminisztratív intézkedésekkel terhelik a vallásos közösségeket. Igaz ugyan, hogy sok kolostor üresen áll, hogy kevés az utánpótlás és a hivatástudat is gyenge. Ez azonban nem tartozik II. József, Pombal vagy XV. Lajos hatáskörébe. Ezek a törvényhozók olyan történelmet nyitnak meg, amelynek még napjainkban sincs vége: a vallási életet elválasztják a politikai hatalomtól. Korábban a katolicizmus a királyi, a császári vagy a polgári kormányzattal párosult. A rendek védelmet élveztek, kiváltságos életük volt. Ellenszolgáltatásként sok társadalmi funkciót kellett betölteniük, amelyet az állam rájuk ruházott: iskolai tanítás, szociális gondozás, betegellátás, nagyon gyakran diplomáciai szolgálat is. A kereszténységben a reformáció okozta szakadás, a politikai hatalom megerősödése, a szellem növekvő szekularizációja, az egyházi és a világi hatalom hirtelen vagy fokozatos szétválása – mindez eltávolítja a vallásos embert ettől a világtól. Haszontalan polgárnak, parazitának tekintik őt. Napóleon az 1801. évi konkordátumban tudomást sem vesz a szerzetesletről, és így felteszi a koronát a francia forradalom romboló művére.

2. A ferences családot is érinti ez a folyamat, amelyet már nem lehet visszafordítani. A francia forradalom semmisnek nyilvánítja a vallásos fogadalmakat, ráteszi kezét a kolostorokra, elzavarja azok lakóit. A szerzetesek lelki elkötelezettségét minden lehetséges módon kétségbe vonják: van, akinek saját életét kell mentenie vagy a mindennapi megélhetésért kell harcolnia. A változó körülmények is nagy szerepet játszanak: a háború, a törvények különféle értelmezése, a végrehajtó hatalom kényelmessége.

Sok dokumentum mutatja, hogy Szent Ferenc fiai hányféle módon reagálnak erre a helyzetre: a vértanúságtól az aposztáziáig és a teljes hitehagyásig minden előfordul. A kettő között a középszerűség hatalmas mocsara terül el, a korábbi ötven év elhibázott vallásos nevelésének eredménye. A 18. századnak megvoltak a maga nagy szentjei, de a tömeg, sőt a klérus is közömbös és lagymatag. A francia forradalom rázza fel őket, és mindenkitől nagy árat követel. A francia forradalom és a napóleoni háborúk hosszú próbája alatt sok régi rendi közösség tűnik el örökre – a ferences rend házainak és tagjainak hetven százaléka! –, először Európában, majd fokozatosan a világ többi részén is.

3. Ha az anyagi javakban gyakran kár is esik, Szent Ferenc és Szent Klára szellemi öröksége azért megmarad. Igaza van Gemellinek: „Az igazi ferences életben ösztönösen felébred az öröm érzése, amikor a körülmények megfosztják mindattól, amit a munka és az idő a szegénységére rárakott.” Elvesztek kolostorok, könyvtárak, az életformák keretei és emberek is. Megmaradt azonban annak a lehetősége, hogy újra felfedezzék a lelkiséget, és újrakezddjék a megújult és dinamikus ferences életet.

4. Persze nem történik minden olyan ideálisan, mint ahogyan az Evangéliumban és Szent Ferenc életében. Túl hamar felélednek az eltűnt szokások. Nagyon sok idő telik el, míg olyan új vezető személyiségek lépnek fel, akiket az Evangélium és Ferenc szelleme vezérel. A politika részéről is egymást érik a bajok, melyek járványként vonulnak végig a 19. századon: 1820-tól 1832-ig Spanyolországban, Oroszországban, Lengyelországban; 1866-ban Itáliában, Németországban, Mexikóban; 1880-ban Franciaországban és a francia gyarmatokon. Hatásuk nem marad el: csak félve mernek a ferencesek új vállalkozásokkal a nyilvánosság elé lépni. Szellemük gyakran nem eléggé nyitott a szükséges megújuláshoz.

126. A tizenkilencedik század

1. A 19. századot kicsinyesnek és korlátoltnak nevezték. Mégis fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy ez az évszázad indított el egy dinamikus missziós mozgalmat, és hozott létre számtalan ferences közösséget.

A kapucinusok visszanyerik életkedvüket Torinói Venantius (†1864) miniszter generális hatására, akit az első ismét lehetségessé vált nagykáptalanon választanak meg (1847). Az obszervánsoknak Portuguarói Bernardin (†1895) – akit 1869-ben választanak miniszter generálissá – adja vissza lelki életerejüket. Felújítja a személyes látogatások hagyományát, elmegy a testvérekhez és a klarisszákhöz, Itálián kívül is. Később megalapítja „A kisebb testvérek rendjének aktáit”, az „Acta Ordinis Fratrum Minorum”-ot, amely a konventuálisoknál és a kapucinusoknál hamarosan követőre talál. Ez a kiadvány nemcsak az adminisztratív döntések kihirdetését szolgálja, hanem a rend belső életét és szellemiségét is kifejezésre juttatja. Mindenütt megpróbálják az üldöztetés és tiltások okozta sebeket gyógyítani. Ismét könyvtárakat alapítanak a fiatal szerzetesek képzése érdekében, akiket modern „szeráfikus iskolákban” készítenek fel a rendi életre. Új hivatások ébrednek minden társadalmi rétegben, mindenekelőtt a népmisziós prédikációk hatására.

2. Kihhasználják, legalábbis néhány országban, azt a „ferencesbarát” áramlatot (hogy Ferencet széles rétegek kedvelik), melyet a romantika hívott életre. És végül XIII. Leó pápa különös jelentőséget tulajdonít a harmadik rendnek: nagy eredményeket vár tőlük a szociális apostolkodás terén és minden keresztény lelki élete számára. XIII. Leó megismétli egyik elődjének, X. Leónak gesztusait. Attól fél, hogy a ferences erők még inkább szétforgácsolódnak, ha vezetőik nem lépnek egységre. 1897-ben egyesíti a ferences reform négy családját (az obszervánsokat, a reformáltakat, a rekollektusokat és a sarutlanokat) a „Felicitate quadam” konstitúciójával, „Ordo Fratrum Minorum” néven. Ekkor már közös miniszter generális vezetése alatt álltak, és Szent Ferenc ugyanazon szelleme szerint éltek.

3. Így lépte át a nagy ferences rend a *huszadik század* küszöbét, nem egyfajta uniformitással, amely minden életet elfojt, hanem erősödő lelki egységben, amelyet kevés jogszabály köt össze. Ugyanez a lelkület áll azok mögött is, akiket nem érintett XIII. Leó reformja: a konventuálisok, a minoriták, a kapucinusok mögött, a klarisszák különféle szövetségeiben, a ferences apácák számtalan kongregációjában, Szent Ferenc világi rendjének legkülönbözőbb csoportjaiban. Ez a lelkület nemcsak az állandó próbálkozásokban mutatkozik meg, hogy a ferences hivatást korunkban érvényre juttassák, hanem az együttműködésben is, a ferences család különféle ágainak hivatalos képviselői között éppúgy, mint a legegyszerűbb testvéreknél és nővéreknél.

4. 1968-ban együtt miséznek a miniszter generálisok az assisi San Francesco Bazilika főoltáránál. A kapucinusok nagykáptalanja ad erre alkalmat. Ekkor élük át a ferences lelkiség nagy történelmi pillanatát: Ferenc egyesíti sírjánál mindazokat, akik atyjuknak ismerik el őt.

A szentek

127. Hagiográfia

1. Szent Ferenc igazi tanítványai a szentek. Időközben sokukat, 120 szentet és 233 boldogot az egyház a keresztény élet példaképeként állít elének.

2. Sok könyv leírja történetüket, tanaikat és csodáikat. Ezek többsége ugyan inkább csak különösség, s nem igazán vonzó. Annál inkább megragadó az, ahogy ezek az emberek az Evangéliumot élik, és Szent Ferenc meg Szent Klára lelkiségét megelevenítik. A *legendák* által mi is átélhetjük ezeket. Az első szentek lelki arculata Celanói Tamás, a Három társ, a Perugia-legendája ismeretlen szerzője, a Tökéletesség tükre és a Fioretti szerzőjének tollából tárul elének. Némely szerző szerénysége, óvatossága és tartózkodása ellenére sem tudjuk kivonni magunkat ezeknek az írásoknak a vonzása alól. Az első ferencesek, akik közül sokan évtizedekkel túléltek Ferencet, csaknem a 14. század kezdetéig saját életpéldájukkal tárják elének, milyen volt az eredeti ferences lelkiség. A történelmi tényeket gyakran személyes lelki élményekkel egészítik ki.

3. A korai legendákat, amelyek Ferencet és Klárát állítják középpontba, csakhamar követik a *krónikák*, amelyekben néhány szent portréja is megtalálható. Még olyan szerző is, mint Fra Salimbene († kb. 1288), aki nem kedveli a misztikus élményeket, nem feledkezik el annak az életszentségnek a köszöntéséről, amellyel a kolostorokban és az utcán találkozik. A „Huszonnégy miniszter generális krónikája” éppen a ferences rend eredeti életszentségének dokumentuma. A 15. században a nagy reformer, Sziénai Szent Bernardin (†1444) és Marchiai Szent Jakab (†1476) egyik tanítványa, a perugiai Oddi Jakab testvér (†1488) írja meg a „Ferences tükör” című könyvét, azzal a céllal, hogy „olyan különböző típusokat mutasson be, akik a ferences erényt testesítik meg”.

4. Így jön létre a *hagiográfikus irodalom*, amely a ferences lelkiség iskolájának tekinti magát.

Nem szabad lebecsülnünk ezt a műfajt. Általa nemcsak a ferencesek lelkiségi teológiáját ismerhetjük meg, hanem azt a módot is, ahogyan ezt újra meg újra megélik. Fontos megemlítenünk „A ferences martirológiumot”, amelyet a normandiai Roueni Artúr állított össze (1638-ban jelent meg Lyonban). Nem annyira elméleti, mint inkább népies a „Kapucinusok legendái” („Leggendario cappucino”, 1767-1789), a „Szeráfikus dicsfény” („L'Auréole séraphique”, 1882), a „Del solar francescano: sanctoral de los ordenes” (1957) és más „Szeráfi paradicsomkertek”.

A kritika hiánya és e könyvek művészi tökéletlenségei nemigen segítik elő, hogy élvezettel olvassuk e műveket. Ezen felülemelkedve azonban inkább a szentek örökségét kellene bennük észrevennünk. A szerző leírása ugyan gyakran ügyetlen, de a leírt személyiség élete hatásos. A szentek a fontosak számunkra, nem pedig életrajzíróik.

128. A vértanúk

1. A következőkben a ferences életszentség „típusai” közül a *vértanúkat* említjük meg, ahogyan ez az egész keresztény hagyományban történik.

2. Még Szent Ferenc életében, Marokkóban haltak mártírhálált hitükért Berárd testvér (†1221) és társai. Róluk mondta Ferenc lelkesedve: „Most már van öt igazi kisebb testvérem”. Azóta az idők gyökeresen megváltoztak. Nem lelkesedünk annyira az erőszakos halálért, még akkor sem, ha Krisztusért szenvedjük el. Más világban élünk, érzünk és gondolkodunk. Visszatekintve sok minden zavar minket: az, hogy belekötnek a mohamedánokba és nem

tisztelik eléggé vallásukat. Így halnak meg 1221-ben *Berárd és társai* Marrakesben, 1227-ben *Dániel és társai* Ceutában, 1231-ben *Perugiai János és Sassoferattói Péter* a spanyolországi Valenciában. Az is zavar ma bennünket, hogy *István és Rajmund* testvér, akiket 1242-ben Avignonban gyilkoltak meg, az egyházi inkvizíció szolgálatában álltak.

Sokak vértanúsága kétséssé vált számunkra. *Boldog Raymundus Lullus* (†1315) alakja viszont annál inkább csodálatraméltó. Elsőként tanúsított megértést és tiszteletet az iszlám vallás iránt. Sok nyelven beszélt, és rendelkezett mindazzal a tudással, amely nélkülözhetetlen a missziós tevékenységhez.

3. A nagy missziós törekvések során, melyek kezdettől fogva jellemzik a ferences mozgalmat, újra és újra tanúságot tesznek hitükről: *Matelicaí Gentilis* (†1340) Perzsiában, *Tavileisi Miklós* (†1368) Illyriában, *Firenzei Tamás* (†1447) Etiópiában...

4. A 16. századi reformáció új fejleményekhez vezet: a ferencesek nemcsak szavakkal, hanem egész életükkel szállnak szembe a reformátorok új teológiájával: Angliában *John Forest* (†1558), Hollandiában *Niklaus Pick és társai* (1572-ben), Svájcban *Sigmaringeni Szent Fidél*, mégpedig 1622-ben, a Hitterjesztés római kongregációjának alapítási évében, 1625-ben Calaisben pedig tizenhárom kapucinus testvér.

5. A világ másik felén, Japánban, Nagaszakiban gyilkolják meg *Keresztelő Szent Pétert és társait* (†1597). A japán császári birodalom sok szerzetes és harmadik rendbéli halálával sokszorozza meg a ferences vértanúk számát az 1617-1632-es években. Az Etiópiába vezető úton missziós tevékenységéért életével fizet a Közel-Keleten *Agathangelus és Kasszián*.

6. A francia forradalomban (1789) összeütköznek a régi és az új eszmék, nemcsak a politikában, hanem a hitelvek terén is. Ez vezet Franciaországban a ferences család száznolcvan tagjának vértanúságához. Ebben nincsen benne számos hitvalló, aki megmenekült a halál elől. Sokukat boldoggá avattak, köztük *Jean-François Burte-öt* (†1792), *Jean-Baptiste Triquerie-t* (†1794), a svájci kapucinus *Apollinaris Morelt* (†1792) és a klarissza *Josephine Le Roux-t* (†1794).

7. 1816-ban gyilkolták meg *Johannes Triorát* Kínában (Csangban). A bokszerfelkelés alatt több mint kétezer hívőt öltek meg, közöttük két ferences püspököt, négy európai misszionáriust, hét bennszülött harmadrendi papot, hét nővért és háromszáz bennszülött harmadrendit.

8. Végül egy kortársunkat is meg kell említenünk, *Maximilian Kolbét*, aki az auschwitzi koncentrációs táborban a szeretet apostolának bizonyult. Önként megy egyik társa, egy férj és apa helyett a gázkamrába.

9. Ha az egyház olyan emberről mond ítéletet, aki az Evangéliumért halt meg, akkor nem elégszik meg egyszerűen azzal, hogy megvizsgálja az erőszakos halál és a hit megvallása közötti kapcsolatot. Arra is rákérdez, hogy a vizsgált személy egész életében valóban teljesen Krisztus törvényei szerint élt-e. Minden esetben igenlő választ kapunk. Még életében kivétel nélkül minden vértanú erőteljes, meggyőző keresztény személyiség volt. Maximilian Kolbe szeretete nem az auschwitzi bunkerben születik meg, Sigmaringeni Fidél éveken át kontemplatív ember volt. A szeretet és a kontempláció a ferences lelkiség lényeges vonásai. Más testvéreknél és nővéreknél is megfigyelhetők, akiknek életét példaképpül állítja elének az egyház.

129. A szemlélődők

1. A ferences szentek gyakran *kontemplatív emberek*. Közöttük az első *Assisi Szent Klára*, aki megtestesíti Szent Ferenc egész lelkiségét. Róla mondja Gemelli: „Klára a San Damianó-i kolostorban, olajfák és ciprusok között elrejtve Szent Ferenc tanítványa és egyben tanácsadója is. A Naphimnusz csendes ihletője, IX. Gergely pápa bizalmasa, azoknak az első hűséges társaknak a barátja és vezetője, akik túléltek a mestert; Assisi megszabadítója a császári seregektől és szaracén hordáktól, az apácák új típusa, aki tekintetében a várúrnők arcvonásait örzi, aki menekülésre és ellenállásra is képes, és aki magasabb szinten Dante Beatricéjének

hírnöke.” E leírás minden szava igaz, a legfontosabb mégis hiányzik: Klára kontemplatív szerzetes, hallgatásban és magányban él. Minden más, amit róla elmondhatunk, ebből származik. A szemlélődő lelkület, amely eltölti, a magány gyötrelmes keresése, hogy egyedül Istennel éljen: kezdettől végigkísér minden ferences reformmozgalmat. Ez a vágyakozás magától Ferenctől származik, aki a pusztába vágyódik. Nem érzi magát idegennek Assisi utcáin vagy az érsek palotájában, mégis Alverna sziklái között érzi magát leginkább otthon.

2. Sok ferences szent kapja meg a kontempláció karizmáját. Nemritkán misztikus magasságokig érnek el: *Folignói Szent Angéla* (1309), harmadrendi bűnbánó özvegy, ránk hagyja „memoárjait”: „A hit igazi megtapasztalása” című könyvét, a misztikus irodalom remekművét, amelylyel „a teológusok tanítója” címet szerzi meg. Megnyitja azon írók hosszú sorát, akik nem annyira saját személyük titkát lepezik le, hanem inkább a kegyelem művét akarják dicsérni. Az olyan teológusok, mint *Szent Bonaventura*, tudják, miről beszélnek, amikor erről a kegyelemről írnak. Mások megkapják ugyan ezt a kegyelmet, de nem írnak róla, mint például *Nicolaus Factor* (†1538) vagy *Copertinói József* (†1663), aki testének látható lebegése miatt került be a történelembe. Ezek a szentek mindig csodálatba ejtenek minket, nem annyira az életüket kísérő rendkívüli jelenségekkel, hanem inkább benső nyugalmukkal, amely Isten titkához kapcsolja őket. *Sezzei Károly* (†1670) és *Giuliani Veronika* (†1727) könyvei már nem keltik fel annyira a kortársak figyelmét, mint korábban. Huszonkilenc klarissza és mások csodálatos sora, akiket szentként és boldogként tisztelünk, a keresztény misztika legtisztább történelmét gazdagítják, amely Assisi Szent Ferenc stigmatizációjából és Klára vidám szegénységéből indul.

130. A tettek emberei

1. A kontempláció soha nem vonja el a ferences szellemet attól, ami az ember szolgálatára lehet. Legalább oly mértékben foglalja le őket a tevékenység is, mint amennyire elmélyülnek az imádságban. Manapság jobban felfigyelünk a *tettek embereire* – az apostolkodásban, a szociális tevékenységben, a szeretetért és az igazságosságért folyó harcban –, mint a misztikusokra.

2. A ferencesek első egyházi szolgálata *Isten igéjének hirdetése*, az Evangélium örömhírének terjesztése, a prédikáció. Még a rendalapító életében feltűnik a ferencesek között egy nagy szónok, *Páduai Szent Antal* (1195–1231). Élete igen rövid volt, mégis teljes. Ma már csak csodálhatjuk tudásának, utazásainak és népszerűségének jelentőségét. Elvászthatatlanul összefonódik vele szellemének és életének örököse, titkára, *Belludi Boldog Lukács*, aki az utolsó hónapokban megosztja Antallal a munkát (†1287).

3. *Viterbói Róza*, e bátor harmadrendi, feladatul tűzi maga elé, hogy a kiközösített II. Frigyes császár ellenében az utcákon új közösségi tudatot alakítson ki, mindenféle szigor és erőszak nélkül, a pápának való teljes alárendeltségben. *Pordenonei Boldog Odorich* (†1331) misszionáriusként lakatlan területekre merészkedik (Indonéziába, Tibetbe). Megfigyelései és élményei még ma is érdekes olvasmányok.

4. Talán még *Svédországi Szent Brigittát* (†1373) is a ferences családhoz számíthatjuk, aki a harmadrend tagja, mielőtt Jézus kínszenvedésének tiszteletére megalapítja férfiakkól és nőkből álló rendjét. Neki is, mint Sziénai Szent Katalinnak, nagy érdeme van abban, hogy a pápák visszatérnek az avignoni fogságból Rómába.

Mint érsek, tetterejével és pasztorális gondoskodásával tűnik ki a lengyel lembergi *Boldog Jakób Strepa* (†1409). Ebben az időben él *Sziénai Szent Bernardin* (†1444), aki igehirdetőként hatalmas dolgokat művel, éppúgy, mint a spanyol *Petrus Regalatus* (†1456), a lengyel *Duklai János* (†1484), továbbá *Marchiai Jakab* (†1476) és *Sartianói Albert* (†1450).

5. Különösen vonzó személyiség *Filadelfiai Szent Benedek* (†1589), Palermo város védőszentje. Mint felszabadult rabszolga került Etiópiából Itáliába a ferencesekhez, először egy

remeteközösségbe, majd később az obszervánsokhoz. Itt laikus testvérként gvárdián és novíciusmester lesz. Bőrének színe miatt a nép egyszerűen csak „Néger Benedeknek” hívja.

6. Dél-Amerikában a spanyol *Solanói Ferenc* (†1610) mindenekelőtt az indiánok jogait védelmezi. Törökországban *Leonissai József* (†1612) a bebörtönzött keresztényeket gondozza; aztán őt magát is foglyul ejtik, majd jobb kezénél és jobb lábánál fogva három napig függ az akasztófán. Három nap múlva váratlanul kiszabadul, visszatér Itáliába, ahol haláláig hivatásának élő misszionárius marad.

Brindisi Lőrinc (†1619) Európában tevékenykedik: zsidók és protestánsok prédikátora, a kapucinusok reformjának terjesztője és a rend vikárius generálisa, a svájci kapucinus provincia tartományfőnöke, teológus, egyházdoktor és diplomata.

Urbinoi Benedek (†1626) folytatja a népmissziós hagyományt, éppúgy, mint *Porto-Mauriziói Lénárd* (†1751), aki Itáliában gyümölcsöző tevékenységet fejt ki. Más, nem ferences szentek is követik példáját, mint például Keresztes Pál és Liguori Alfonz.

7. A 19. század elején hal meg Spanyolországban *Cadizi Didák* (1801), akit sokáig „néma számárnak” neveztek, míg egy napon fel nem tört belőle a szó. Ekkor „a 18. század aranszajú szónoka” lett, fejedelmek, hercegek és katonák apostola.

Tovább folytathatnánk azok felsorolását, akik a szó hatalma által működtek közre a világ alakításában és megváltoztatásában.

131. A szeretet szentjei

1. A *szeretet* első parancsa az embertársainkkal való különös törődés. Sok szentet erről lehet felismerni.

Először a magyar származású *Thüringiai Szent Erzsébetet* (†1231) kell megemlítenünk, aki a szegények iránti teljes odaadásban élt, valamint unokahúgát, *Portugáliai Szent Erzsébetet* (†1336), aki egész életét azzal töltötte, hogy békeséget szerzett a megosztott emberek között, és aki emiatt mondott le a kolostori életről. Ugyanezt a nevet viseli a felső-svábországi misztikus, *Reutei Erzsébet* (†1420) is. A harmadrendi fésűkészítő, *Sziénai Boldog Péter* (†1289) ugyan kevésbé ismert, de szakmai becsületessége lenyűgöző: csak hibátlan árut ad el. Ezért minden olyan árut a szemébe dob, amelyen akár a legkisebb hiba található. Jóval ismertebb *Montpellier-i Rókus* (†1327), aki szintén a harmadrendhez tartozik. Szegény vándorra lett, gondozta a kórházak legelhagyatottabb betegeit, gyakran a kereszt jelével gyógyította őket, míg végül maga is a pestis áldozata lett. A szeretet egy másik apostola, a szegények ügyvédje, *Bretagne-i Ivó* (†1303), a harmadrendhez tartozó pap. A szeretet hajtja *Feltrei Boldog Bernardint* (†1494), hogy megalapítsa az „irgalom hegyeit” („monti di pietà”), a szegények szolgálatában álló bankokat. Firenzében élt és tevékenykedett *Galantini Boldog Hyppolit* (†1619), a harmadrendi katekéta és kézműves. Mivel megromlott egészségi állapota miatt nem lehet kapucinus, megalapítja a katekéta közösséget. *Nicosiai Félix* (†1787) a legalacsonyabb sorból származik, és kapucinusként a legszigorúbb szegénységben él. Szeretete mindenekelőtt a betegek gondozásában és az elítéltek felkarolásában mutatkozik meg. Még egyszer megemlíthetjük *Szent Maximilian Kolbét* (†1941), aki nagy szeretetet tanúsított egy családapa iránt.

132. Megtérés és sajátos hivatás

1. Vannak, akik *sajátos helyzetbe* kerülnek, vagy a külső körülmények megváltoztatják életüket. *Franciaországi Boldog Izabella*, Szent Lajos király nővére megalapítja a longchampi klarissza kolostort, és ott haláláig (1270) visszavonult életet él, nem apácaként ugyan, mégis magányban és szemlélődésben. Személyiségének varázsa *Folignói Angélára* (†1309) és a nagy bűnbánó *Cortonai Margitra* (†1297) emlékeztet. Ellentétben áll *Jacopone da Todi* (†1306), az

egykori karrierista ügyvéd brutális keménységével és szigorával, akinek költeményei annyira misztikusak, hogy azt hitték, Szent Ferenc írta őket. Hasonlóan ezekhez a szentekhez, léha ifjúság után tér meg *Faenzai Boldog Novellone* (†1280) is. Felesége halála után, harmadrendiként szigorú bűnbánatban él mint zarándok és remete. Egy szerencsétlen kimenetelű vadászat után *Piacenzai Konrád* (†1351) eladja minden vagyonát, és feleségével együtt magányba vonul. *Hyacinta Mariscotti* (†1640) egy laza fegyelmű kolostorban langyos szerzetesi életet él mindaddig, amíg egy – a Krisztus szenvedéseiről szóló – prédikáció alatt a kegyelem meg nem érinti, és életvitelét teljesen meg nem változtatja. A változás hat a kolostor többi nővérére is, s közösségükben jelentős és igazi reformot hajtanak végre. A harmadrendhez tartozó házaspár, *Sabrani Elzear* (†1323) és *Delphine de Puymichel* (†1360) önként adják a szegényeknek jövedelmüket. Igazságosan kormányozzák grófságukat, szeretettel nevelik gyermekeiket és árván maradt kisöccsüket, Károly calabriai herceget. *Mailléi Johanna Mária* (†1414) férjével együtt, majd annak halála után is áldozatkészen gondozza a pestisben szenvedő betegeket. A férj halála után elüldözik a családból, s ettől kezdve remeteként él.

2. *Szent Bonaventura* (†1274), a párizsi egyetem tanára, harmincnégy évesen miniszter generális, a rend második alapítója, a Lyoni zsinat vezető személyisége, bíboros – tulajdonképpen általános főnökké választása révén lesz ferencessé. Visszavonul arra a hegyre, ahol Ferenc a sebhelyeket kapta, és újra a ferences életforma mellett dönt. Teológiája egyre inkább ferences szellemű, és egyre inkább a kereszt felé fordul. Mint generálisban az igazi vezéregyéniség ereje a zseni bölcsességével és ferences gyöngédséggel párosul. Mégsem tudja elkerülni, hogy ne okozzon fájdalmat néhány testvérének, mindenekelőtt elődjének, *Pármai Boldog Jánosnak* (†1289), aki szintén szent életű ember volt, és aki támogatta a spirituálisok mozgalmát.

3. *Cantalicei Szent Félix* (†1587) negyven éven keresztül koldusként járja Róma utcáit, és ott Borromei Szent Károly és Néri Szent Fülöp barátságát élvezi. *Corleonei Bernát* (†1667), aki korábban léha és erőszakos katona volt, egy párbaj után szolgálatkész és szeretetteljes kapucinussá válik. *Viterbói Crispin* (†1750), a vidám szent, elbűvöli Guidit, a festőt és XI. Kelemen pápát. Albano kolostorában Tasso verseit éneklő főzés közben. Zöldségtisztításkor mindig ezt mondogatja magának: „Ha üdvözülni akarsz, három dolgot kell megtened: mindenkit szeretni, mindenkivel jót tenni és mindenkiről jót mondani.” Hozzá hasonlít *Camporossói Ferenc-Mária* (†1866), akit a genovai matrózok és szegények „szentatyának” neveznek, és *Parzhami Konrád* (†1894) is, aki negyvenhárom éven át az altöttingi kolostor portása. Korunkhoz közelebb áll *Castelnuovói Boldog Lipót*, aki Páduában halt meg 1942-ben. Különleges karizmája az volt, hogy egész életében minden nap reggeltől estig gyóntatott.

133. A ferences szentek tipológiája

1. Beszélhetünk-e ferences életszentségről, olyan *tipológiáról*, amellyel megragadhatjuk a ferences lelkiség lényegét? A klauzúrában élő klarisszák és a 17. századi amerikai misszionáriusok között nagy a különbség. Az egyházban éppúgy, mint a rendben nagyon sokat változtak a különböző nézetek, Assisi Szent Klárától Maximilian Kolbéig. Mások az elkötelezettségei egy püspökké lett kisebb testvérnek meg egy harmadrendi feleségnek és családjának. Krisztus közös kegyelmén felül a ferences szenteknek mégis van közös vonásuk példaképükkel és mintájukkal, Szent Ferencel. Ezért hiszi azt Pisai Bertalan, a „Conformitates” szerzője, hogy a ferences életszentség: bűnbánó élet Krisztus hűséges szeretetében és a vele való örömteli kapcsolatban Jézus szavaira hivatkozik: „Aki követni akar, tagadja meg magát, vegye keresztjét és kövessen.” (Mt 16,24)

2. Szent Ferenc karizmája újat hoz az egyházban: olyan rendi életet, amely nyitott a világra; abszolút szegénységet, a női kolostorokban is; a világiaknak a szerzeteséletben való részvételét; a rendtagok részvételét az egyetemi oktatásban és a lelkipásztorkodásban. Minden lehetséges

élethelyzetben találunk ferences szenteket. A ferences lelkiség annyira *nyitott*, hogy gyakran túlzásokba esünk, és olyan szenteket is a ferences rend tagjai közé sorolunk, akik sohasem tartoztak oda, és akik másra törekedtek. Így beszélnek Szalézi Szent Ferenc, Don Bosco vagy Lisieux-i Szent Teréz ferences lelkületéről.

3. A ferences életszentséget az egyetemesség mellett az *egyszerűség* is jellemzi. Persze akadnak excentrikus aszkéták is a rendben. Alkantarai Szent Péternek – aki hatással volt Avilai Szent Terézre, a nagy karmelita reformátorra – szigorúsága túlzott, ez a vonása nem tekinthető tehát a ferences életszentségre jellemzőnek. A vezeklő élet, a test sanyargatása azonban alapvetően hozzátartozik a ferences életformához, amely mindig egyszerűséggel és a néphez való közelséggel párosul. Valóságközeli és szeretetre méltó ez az életforma, ahogy azt Cantalicei Félix (†1587) és Viterbói Crispin (†1750) élete tanúsítja.

4. A ferences életszentség harmadik jellegzetessége a *merészség*, a vállalkozókedv. Ferenc a leprásokhoz megy, hogy gondozza őket, a rablókhoz, hogy megszeli és megtérítse őket. Hasonlóképpen tűzi ki célul Cori Tamás (†1729) a bűnözők evangelizálását. Sok ferences az egyházat reformálja, mások kereszttel a kezükben mennek az Újvilág népeihez, Amerikába és a Távol-Kelet ősi pogány népeihez. Egyesek népbankokat vagy az elhagyatottak szolgálatában álló kongregációkat alapítanak, mások a munkáspapi mozgalomhoz tartoznak. Egyesek minden erejükkel a más vallásúakkal szemben lépnek fel, mások a forradalom hatalmasaival szállnak szembe. Ismét mások a koldus-lét kedvéért lemondanak a polgári élet biztonságáról. Végül akadnak olyanok, akik eljutnak a szemlélődés csúcsaira, miután a test és a lélek minden megpróbáltatását átérték. Mindegyikük bátorsággal, kezdeményezőkésséggel, kitartással és erővel van eltelve Isten és felebarátai iránti szeretetében.

5. Ezek a vonások nem ferences monopóliumok. Mégis bizvást elmondhatjuk róluk, hogy a ferences életszentség közös jellemzői és a ferences lelkiség lényeges elemei. Természetesen nem teóriák, melyeket elemeztek, leírtak és könyvekbe foglaltak, hanem annak az életnek jellemzői, amelyet éltek és ma is élnek. Mindenütt megtalálható az ember iránti alapvető és mindenütt jelenvaló nyíltság, az egyszerűség az életmódban és Krisztus követésében, a merész vállalkozókedv.

Lelki könyvek és lelkigyakorlatok

134. Bevezetés

1. Könyvek is leírják a lelki életet. *Ferenc* maga szerez vagy diktál rövid szövegeket, amelyeket ma egyre inkább elismernek, és amelyekről a világ minden részén tanulmányokat és doktori disszertációkat írnak.

2. Hamarosan megjelennek az első *életrajzok*: Celanói Tamástól (1228 és 1246), A három társ legendájától és más ismeretlen szerzőktől kezdve egészen a Fiorettiig. Mind a lélek épülését akarják szolgálni. Annak a világnak a csodáit írják le, amely Ferenc körül születik, és abba akarnak minket bevezetni. Megfoghatóvá válik az evangéliumi lelkiség, amelyre ő, Klára és az első társak vállalkozni mernek. Ehhez jön a csaknem áttekinthetetlen irodalom: misztikus tanulmányok, kisebb imakönyvek, meditációs szövegek.

3. Nem minden egyházi író lett szentté, mint Bonaventura vagy Folignói Angéla. A legtöbben tiszteletreméltó módon törekvő laikusok vagy szerzetesek, akik gyakran azt foglalják írásba, amit már máshol olvastak. Így keletkeznek jobb és gyengébb gyűjtemények, személyes élményekből fakadó gondolatok, tudós tanulmányok vagy egyszerűen csak anekdoták az aszkézisről és a misztikáról, amelyekbe egyéni lelki tapasztalatukat is beleszövik: a megtérésről, a lelki élet fejlődéséről, az elmélkedésről, néha a legnagyobb misztikus kegyelemről is.

135. Irodalomtörténeti áttekintés

1. *Assisi Egyed* (†1262) az „Aranymondások” értékes gyűjteményét hagyja ránk, amely kettős értelemben is lelki: lelki gazdagsága a lélekből fakad, s azokhoz a művekhez tartozik, amelyekben az élet mély komolysága egy szeretetreméltó mosolyba öltöztetve jelenik meg. Amikor Szent Ferenc első társai a rendbeli tudós testvérekkel szemben mogorvának mutatkoznak, mert veszélyben érzik a ferences egyszerűséget, akkor *Szent Bonaventura* (†1274), sok filozófiai, teológiai, polemikus és misztikus írás szerzője, így válaszol: „Nézd, Egyed testvér, ez a szegény öregasszony, aki ott megy az úton, éppúgy szeretheti Istent, mint Párizs nagy tanítója!” E szavak hallatán Egyed úgy megőrül, hogy hangosan kikiabálja ezt úgy, hogy az asszony meg is hallja. Joggal nevezik Bonaventurát a „misztika fejedelmének”, ugyanis mély lelki élményekhez jut el, amint azt számos kisebb testvér bizonyítja, és ezeket gazdag munkásságában kifejezésre is juttatja! Szellemének ereje behatol a szemlélődő élet pszichológiájába. Gyakorolja magát a vallásos költészet kifejezőmódjában is, amelyben megfoghatóvá válik szívének nagysága.

A késő középkor legtisztább misztikusai közé tartozik Bolognai Szent Katalin klarissza nővér (†1463), „*A lelki fegyverek könyve*” („Trattato delle arme spirituali”) című mű szerzője, és a harmadrendi Folignói Angéla (†1309), aki gyóntatóatyjának diktálja le élményeit.

2. Szinte ismeretlen marad a 16. század nagyjai mellett Urbinói Kornél (†1603), „*Az isteni szeretet nyilai*” („Dardi del divino amore”) című művével (Velence 1593 és Milánó 1648). Csak egy-két tudós olvassa Pisai Bertalan (†1401) „*Conformitates*” című művét, amelyet 1510-ben nyomtattak ki először. Ez a mű mégis azok közé tartozik, amelyek a ferences lelkiséget mint Krisztus utánzását a legjobban írják le. Ez a könyv Bonaventura szellemét tükrözi, később pedig hatással van az Assisi szentjéről szóló elmélkedésekre.

3. A lelkiség íróinak e kölcsönhatásai egyébként gyakoriak, és ennek sajátos eredménye is van. Általuk belső összefüggésrendszer keletkezik, és egyidejűleg fokozatosan gyarapodik a ferences lelkiség. E lelkiség tartalma és vallásos pszichológiája olyan körökbe is eljut, amelyek nem tartoznak a ferences mozgalomhoz. Avilai Szent Teréz olyan ferences könyveket olvas,

mint Madridi Alfonz (†1570) „*Isten szolgálatának művészete*” („*Arte para servir a Dios*”) című műve, Osunai Ferenc (†1540-41) „*Lelki ábécé*”-je („*Abecedario espiritual*”), Laredói Bernát „*Feljutni Sion hegyére*” („*Subida del Monte Sion*”) című műve, valamint Alkantarai Szent Péter (†1562), Astellai Jakab (†1575) és Juan de Bonilla írásai. Loyolai Ignác is ilyen műveket olvasott lelki épülésére, például az 1300 körül írt „*Krisztus életéről szóló elmékedések*” („*Meditationes vitae Christi*”) című könyvből. Ez a népies vallási könyv évszázadokon keresztül széles körben elterjedt.

4. A 17. század egész Európában, különösen Spanyolországban, Franciaországban és Itáliában sok nagy lelki író ismer. „A vallásos érzékenység története Franciaországban” című híres művében Henri Bremond (†1904) „*turba magná*”-ról, áttekinthetetlen tömegekről beszél (vö. Jel 7,9) XIII. Lajos és XIV. Lajos király uralkodása idején: Mathias a Salórol (†1611), többek között „*Az elmékedő imádság gyakorlata*” („*Pratica dell'orazione mentale*”) című mű szerzőjéről, Honoré de Paris-ról (†1624), az „*Evangéliumi Akadémia*” („*Akadémie évangélique*”) című mű szerzőjéről, Joseph du Tremblay-ról (†1638), akinek több műve jelent meg az imádságról, az imádság módszereiről és a lelki életről, Agredai Máriáról (†1665), aki a hevesen vitatott „*Isten lelki városa*” című könyv szerzője. A Párizsban lévő minorita és kapucinus kolostorok olyan központok, ahová mindenholnan érkeznek emberek, hogy a lelki életről beszéljenek. Itt él a kapucinus Benoît de Canfield (†1610), Madame Acarie lelki vezetője, aki letelepítette Franciaországban a karmelitákat. Benoît de Canfieldnek „*A tökéletesség regulája*” („*Regula perfectionis*”) című műve az egész askézis egyetlen gyakorlati pontjára koncentrálnak: hogyan teljesíthetjük Isten akaratát anélkül, hogy a szemlélődést elhanyagolnánk. Sezei Károly (†1670) – gyóntatója ösztönzésére – háromkötetes művet ír „*Az ima útjáról és a szemlélődés fázisairól*”. Herpi Henrik (†1477), a szentéletű Mecheln Gvárdián, Jan van Ruysbroeck (†1381) hatása alatt írja meg „*A szemlélődő ember paradicsoma*” című művét és aztán egy „*Misztikus teológia*” című művet, tele merész és új megfogalmazásokkal. Ezért teszi az egyház a tiltott könyvek listájára, míg száz évvel később, amikor már nem találunk benne semmiféle eretnek dolgot, újra megtanulják értékelni azt. Brüsseli Bonaventura (†1633), aki részt vesz a Rajna-Weszfália-i kapucinus provincia alapításában, ír egy-egy könyvet Krisztus szenvedéséről és a türelemről. Johannes Evangelist von Hortogenbosch (†1635) művei, mint például az „*Isten országa a lelkekben*”, „*Az örök élet*” és „*A lélek és a szellem megkülönböztetése*” sok nyelven sok kiadást érnek meg. Egy misszionárius a Közel-Keleten arabul ír egy tanulmányt Isten jelenlétéről (1935-ben Birtoutai Ludwig Gonzaga újra kiadja). Másvalaki lefordítja görög nyelvre a „*Krisztus követése*” című művet.

5. A 18. század eleinte tele van buzgósággal, amely aztán folyamatosan csökken, és átcsap szkepszisbe, racoinalizmusba és üldözésbe. Csökken az egyházi (lelki) hivatások száma. Már csak kevesen vonzódnak Ferenc és Klára eszméihez. Mégsem hiányzik teljesen a lelkiségi irodalom. A Dionysius Pseudo-Areopagita de La Ciotatról (†1706), Claudius Frassen (†1711) nagy lelki teológiájáról szóló tanulmányokkal növekszik az irodalom tanító jellege, amint azt az itáliai Porto-Mauriziói Lénárd (†1751), Bergamói Kajetán (†1753), az eksztatikus Guiliani Veronika (†1727) és Mária-Magdolna Martinengo (†1737) nagy ferences írók művei tanúsítják. Lombenzi Ambrus (†1778) „*Belső béke*” („*Paix intérieure*”) című műve még napjainkban is megjelenik.

6. Fokozatosan átalakul a lelkiségi irodalom. Néphez közeli, építő jellegű folyóiratok jönnek létre. Ezek közül az első az „*Annales Franciscaines*”, amelyet 1861-ben Laurent d'Aosta alapított meg. Ezt utánozza majd az „*Annali francescani*”, amely Milánóban jelenik meg, és különböző országok számos hasonló folyóiratára gyakorol hatást. Az utolsó évszázad utolsó évtizedei nemcsak hogy nem maradnak meg ezen hagyományok mellett, hanem tovább is fejlesztik azokat, vagy ezen folyóiratok által vagy pedig a ferences irodalomról és a misztikus teológiáról szóló tanulmányok által, mindenekelőtt az „*Archivum Franciscanum*”-ban, a

„Collectanea Franciscaná”-ban, a „Tudomány és bölcsesség”-ben, a „Ferences tanulmányok”-ban és más folyóiratokban.

136. Német írók

1. Német nyelvterületen is számos kiemelkedő lelki író található. Így írja meg Heinrich testvér (†1272) a még ma is olvasható „*Az isteni jótettek könyvecskéje*” című művét, és így ír Augsburgi Dávid (†1272) sok művet a lelkiségről és a rendi életről. Regensburgi Lamprecht (†1250) művészetéről tanúskodik négyezer versszakot számláló misztikus költeménye, a „*Sion lánya*”. Költőnek bizonyul Szászországi Konrád (†1279) is „*Ave Maria*” című művével. Passau Ottó (†1386 körül) a szerzője a laikusok számára írt lelki kalauznak. Nürnbergi Fridolin (†1498) írja „*A lelki május*”, „*A lelki ősz*”, „*A kincstár*” című könyveket. Azonban az egyik legkiemelkedőbb író Dietrich Coelde (†1515), a legrégebb német katekizmus szerzője („*Keresztények tükre*”), amely annyira népszerűvé válik, hogy több mint harminc kiadást élt meg. Jelentőségéről már az is tanúskodik, hogy egy kiadó fölvette ezt a nevet.

2. Különösen nagy hagyományuk van az úgynevezett „*lelki gyakorlatoknak*”. Sigmaringeni Fidél (†1622) még novícius korában saját kezdeményezésre ír egy ilyen könyvet. Hivatalból teszi ezt a tiroli novíciusmester, Deggendorfi Maximilian Münchsmair (†1670) a „*Rózsavirágok és mezei liliumok*” könyvében, mint ahogy a svájci provinciális, Franz Sebastian von Beroldingen (†1698) is, aki „*Lelki gyakorlataihoz*” még sok népies jámbor elmélkedést is ír az életről, a tanításról és Krisztus szenvedéséről. Jelentős író Viktor Gelen von Trier (†1669), aki hosszú éveken át novíciusmester és háromszor a Rajna-Westfália-i provincia tartományfőnöke. „*A misztikus teológia gyakorlati összefoglalása*” című műve több kiadást ér meg. Igazán ismertté azonban a svájci novíciusmester, Johannes Chrysostomus Schenk (†1634) válik „*Lelki gyakorlatok*” című könyvével, amelyet egészen a múlt század végéig többször kiadtak latinul és németül.

3. A ferences hagyományhoz tartoznak a nép számára írt misemagyarázatok. Már a 16. század második felében Wilhelm von Gouda (†1489 körül) legalább tizenhatszor nyomtatja ki a misemagyarázatokat. Martin von Cochem (†1712) misemagyarázatait egészen a 20. századig olvassák, többi hetven írásával együtt, köztük harminc imakönyvvel.

137. A ferences lelki írók

1. E lelki könyvek kapcsán meg kell fontolnunk néhány dolgot. Ferenc sok mindentől elhatárolja magát, ami a társadalomban és az egyházban magától értetődő és természetes. Tudja, mi a lelki szabadság. Mégis *utasításokat, irányelveket* ad, nem azért, mert örömet leli a törvénykezésben, hanem inkább azért, hogy védje erőinket és értékeinket. A Regulát, a Végrendeletet és más írásokat ezért lelki olvasmányként kell olvasnunk. Túlnyomórészt éppilyen lelki jellegűek az első életrajzok is. Ezek a szerzők nem pontos történeti tudósításokra törekszenek, hanem a lélek eseményeiről tanúskodnak. Klára és nővérei, az első testvérek, mindenki, aki Ferencet körülveszi, mint például Settesolei Jakóba (†1239) és Ugolino bíboros (†1228 mint IX. Gergely pápa) tanúságot tesznek Ferenc életszentségéről és követik lelki életét. Oly közel érzik magukhoz, hogy szinte lelki rokonság keletkezik köztük. Misztikus élménye nem választja el őt a világtól, hanem mindig újra a világ valóságába vezet. Lelki élete lassanként átjárja az egész emberi életet. Nem él olyan különlegesen, hogy avval bármit is kizárna. Ferenc aszkéta, misztikus, lelki vezető, művész. De különös aszkéta: nem kerüli a természetet, habár Jézus pusztai böjtjét utánozva mértéktelenül böjtöl. Gyönyörködik a természetben, mert így egy lehet a Teremtővel. Misztikus a maga módján, nem annyira intellektuális, hanem inkább érzelmi úton. Mert nem eszmék ragadják meg, hanem egy személy: az élő Krisztus a kereszten és az Eucharishtiában. Hogy jobban hallja Isten szavát, visszavonul a magányba, Subasio és Alverna

csendes és megközelíthetetlen barlangjaiba. De nem úgy, hogy elidegenedik a világtól. Ferenc lelkipásztor, de ismét a maga módján. Nem elméletekről, programokról és rendszerekről prédikál, hanem az üdvözítő Jó Hír lényegéről. Megmutatja hallgatóinak a megismerésnek, a szemlélődésnek, valamint a Megváltó Jézus követésének útját. Ferenc személyiségében egyesít minden ellentétet: ezt találjuk meg tanítványainak sokrétűségében, sőt ellentmondásaiban. Minden ferences szent, minden ferences író, a ferences rend minden tagja magában hordoz valamit Assisi kis szegényének sokrétűségéből.

2. Ezen lelkiség tanításának összegzésére olyan vonalat húzhatunk, amely párhuzamosan fut az egyház többi részének lelkiségével, igen kevés eltéréssel. Ferenc a „*sequela Christi*”-nek, Krisztus követésének nagyobb jelentőséget tulajdonít (megtestesülés, szenvedés, halál, feltámadás, dicsőség, második eljövétel), s utánozza példáját. Krisztus a ferences lelkiség középpontja. Különös tisztelet illeti emberi oldalát is: szenvedése jobban vonz dicsőségénél, Eucharisztiaja az elvont szemlélődésnél, jelenléte az egyházban és az emberekben a dogmatikus rendszereknél.

3. Vannak *eltévélések* is, amelyek zsákutcába jutnak. A 13. századtól alakul ki a spirituálisoknak a szegénységről alkotott rigorózus felfogása. A középkor vége felé Krisztus követése egyre aszketikusabb formákat ölt, ahelyett hogy a szemlélődő élet édessége és gyengédsége jellemezné. Alkantarai Péter (†1562) elfeledteti Szent Klára életörömét. A szigorúság azonban csak magunkra érvényes. Másokat megértéssel és megbocsátással kell szemlélnünk.

A ferencesek, sajnos, sokszor ítélték el saját testvéreiket, mégpedig a légvárák, a szisztematizáció nevében, amely ortodox és logikus ugyan, azonban nagyon messze áll Ferenc szellemétől. Két olyan mozzanat van, amelynek következtében a Krisztus-központú lelkiség olyan lelkiséggé fejlődik, amelyben a pszichológia győzedelmeskedik a lélek felett. Az első mozzanat – az iskola és az oktatás iránti igény. Mennyivel egyszerűbb a spontán szeretet, amely Krisztusra támaszkodik, amely teljesen nyitott. A különbségtétellel minden zártabb lesz, szubjektívebb és magába húzódebb. A második elem: mihelyt a ferences gondolkodni és tanítani kezd, könnyen *voluntaristává* válik, azaz az akaratnak elsőrendű szerepet juttat. A kegyelem bizonyára működik, de az akarat a kegyelem irányítására tör. Ha meg akarnánk érteni a ferences aszkézis gyakran elidegenítő hatását, külön tanulmányt kellene írunk arról a rangos helyről, amelyet az akarat a ferences szerzőknél elfoglal. Ez az aszkézis elárasztja a lelkiséget, mindenekelőtt az ellenreformáció idején. Módszereket állít előtérbe: miként imádkozhatunk, miként tarthatunk bűnbánatot, hogyan javulhatunk meg. A figyelem így elfordul Krisztustól.

138. Imádság

1. Nem írhatunk úgy a ferences lelkiségről, hogy ne tudnánk, hogyan alakul a ferencesek imádságos élete a történelem folyamán. Az *ima* ugyanis a lelki élet meghatározó sajátossága. Itt is párhuzamot kellene vonnunk az egyház imádságával. A 13. és 14. században majdnem minden szerzetes-közösségben – a tulajdonképpeni liturgikus ünnepléstől eltekintve – az inkább egyéni és kialakulatlan imáról áttérnek a közösségi imára. Ferenc, Leó, Rufin, Klára és Ágnes órákat tölt magányban, az Istennel való beszélgetés vagy az Istenben való ujjongás csendjében. Ha megnézzük, milyen volt egy 15. századi kolostor élete, akkor azt teljesen másnak találjuk: a szerzetesek a nap és az éjszaka bizonyos óráiban egybegyűlnek imádkozni. Egy vagy két órat maradnak együtt, de személyes elmélkedésben, szemlélődésben, egyéni imádságban. A 17. századtól ezeket az egyéni gyakorlatokat közös olvasás előzi meg, hogy gondolatainknak a liturgikus idő (advent, nagyböjt, húsvét stb.) szerint szabjanak irányt. Maga az imádság tisztán belső imádság. A kapucinusok 1536-os konstitúciója írja (Num. 42): „A testvérek tartsák mindig szem előtt, hogy az imádság nem más, mint a szív párbeszéde Istennel. Aki csak szavakat mond, az nem imádkozik. Ápolja ezért mindenki szívének imáját, és Krisztusnak, a nagy mesternek

tanítása szerint imádja az örök Atyát lélekben és igazságban. Nagyobb gondot fordítson arra, hogy lelke megvilágosodjon és érzelmei lángra lobbanjanak, mint hogy szavakat fogalmazzon.” Következésként különbséget tesznek a következők között: az imádság, azaz *orare*, a szív imája, azaz *meditare* és a misztikus szemlélődés, azaz *contemplare*.

2. A közös imáknak és az imákat megelőző felolvasásoknak a tárgya mindig a hit titkaihoz tartozik. Egy vonzódás biztosan Ferentől és Klárától ered: a Krisztus szenvedéséről mint megváltásról való elmélkedés.

3. Az az elmélkedési mód, amely a lelkiiségről szóló irodalomban, például Johannes Chrysostomus Schenk (†1634) „Lelki gyakorlataiban” fejlődik ki, nem jelentéktelen a mai kor emberének sem. Már az előkészületi stádium is fontos, amely nemcsak Istenre mint személyes társra akar ráhangolni, hanem az elmélkedés fő témájára is. Ha Isten önközlésében önmagáról beszél, akkor elmélkedésünknek nem szabad tárgynélkülinek lennie. A tulajdonképpeni elmélkedési módszer így a három lelki erő begyakorlásából áll. Először abból, amit az „emlékezet” szó fejez ki: minden fantáziánkkal, egész érzelmi világunkkal kell egy bibliai jelenetet megjelenítenünk, magunkba vésnünk. Két szóval lehet leírni ezt a folyamatot: a magyar „képzelet” szóval: (bibliai) képekben kell élnünk; és a latin „compositio loci” szóval: bibliai történetekkel kell egygyé válnunk, mint érintett és résztvevő. A második erő, amelyet az elmélkedésben be kell gyakorolni, az értelem. Nem szabad a fellegekben szállnunk, hanem kritikusan kell közelítenünk a dolgokhoz. Elemezni azt, ami történik vagy amit mondanak; aki beszél vagy cselekszik, akire gondolnak stb. Miután idáig eljutottunk, harmadikként az akarati mozzanathoz, a döntéshez és a felelősséghez, az elhatározáshoz és a szándékhoz kell következnünk. A „képzeletből”, az elemzésből és az elhatározásból kell egyre inkább az új embernek és az igaz kereszténynek kinőnie.

4. Nem szabad azt hinnünk, hogy a ferencesek imája fájdalommal és szomorúsággal volt tele, és az oratóriumok rejtettségébe maradt bezárva. „A ferences eszmény, belemerülve az örömbé és a fénybe, nem akarja a szívnek a Teremtővel való beszélgetését a kolostorok titkában vagy a belső várban elásni.” (D. Tardi) Porto-Mauriziói Lénárd (†1751) számára az élet küzdés, egyedül a kegyelem örömeivel megerősítve. Hála Istennek, nem minden szentnek kell a vidámság és nevetés hiányától szenvednie. Hála Istennek, vannak közöttük olyanok – kezdve magával Ferencel, Isten bolondjával –, akik nem olyan sötétek és harciasak, mint például Jacopone da Todi (†1306), aki azonban ugyanarra a gyengédségre képes, mint Ferenc. A ferences lelkiiség mindenütt imádkozik, mindenkor, minden lehetséges módon. Bevonul a remetelakok tücsökciripelésébe, de a gyárak gépeinek fűlsiketítő zajába is, a bazilika ünnepélyességébe és a családi asztal gyermeksírásába egyaránt.

Mindennek ellenére Szent Ferenc követése során a magány, a pusztaság, a remeteség a ferences lélek örök kísértése marad. Igen, a ferences történelemre ilyen szemszögből is tekinthetünk. A reform legtöbbször a remetelakokba való visszatérést jelenti.

139. Lelkigyakorlatok

A lelkiiség gyakorlatai között, amelyek végül egyfajta katonai manőverhez vezetnek, meg kell említeni a *lelkigyakorlatokat*, azaz az összeszedettség és az elmélyülés rendes évi alkalmait. Ezeknek nincs antik vagy középkori hagyományuk, viszonylag új keletűek. Először a ferences dokumentumok említik őket: az 1583-as toledói akták. A lelkigyakorlatok akkor még fakultatívak voltak. 1650-ben válnak a kapucinusoknál kötelezővé, mégpedig évente, vagy ha az előjáró külön elrendeli. Tíz napig tartanak, ezért hívják őket „tíz nap lelkigyakorlatai”-nak.

Mindenki egymaga végzi gyakorlatait a saját kolostorában, egy saját maga által kiválasztott lelki vezető segítségével. 1773-ban válnak ezek a lelkigyakorlatok közösségivé. Először olyan könyveket használnak, mint Joseph du Tremblay (†1638) 1635-ben írt „Tíznapos lelkigyakorlat” című könyve, Joseph de Dreux 1671-ben írt „Szeráfikus magány” című műve vagy a már

korábban említett könyvek. A régi ferences könyvtárak megszámlálhatatlanul sok ilyen kézikönyvet tartalmaznak, különféle nyelveken. 1847-ben teszik kötelezővé a kapucinusoknál a lelki gyakorlat-vezetőt.

A lelki gyakorlatoknak ez a rendszere, amelyre minden biztonnyal hatott Loyolai Ignác, kielégíti az embernek azt az igényét, hogy rátaláljon önmagára, tevékenységét visszahelyezze a kontemplatív dimenziókba, felülvizsgálja személyes álláspontját, és a hétköznapi életben ismét intenzívebb lelki életet tudjon élni.

Művészet és népi jámborság

140. Költészet és népi áhítat

1. Assisi Szent Ferenc költő volt, nemcsak a Naphimnusz megírásakor, hanem sok más megnyilvánulásában és zseniális magatartásában. „Isten bolondjai vagyunk” mottóval nyitja meg Itáliában a „giulleria sacra”-t, a jámbor bohóságot. Pacifik testvért, aki rendbe lépése előtt ünnepezt költő volt, egészen tudatosan vonják be a ferences küldetésbe.

A költészethez és a művészethez való vonzódás hozzátartozik a ferences lelkiséghez. Jegtalanul részesítik előnyben a misztikus teológia spekulatív műveit a vallásos poézissel szemben. Éppen, mert ez gyakran oly egyszerű és a néphez közel álló, ferencesebb, mint az.

2. Sajátos műfaj az itáliai irodalomban a „*lauda*”, a latin sequencia egy változata. A ferenceseknek nagy szerepük volt abban, hogy kifejlődött ez a néphez közel álló dalforma. Ebben a dalformában a lélek megnyílik Isten előtt: a szemlélődő szív gyengédségével tekint a bölcsőben fekvő gyermekekre, gyötrődik a keresztre feszített Krisztus halála miatt, örömmel ujjong a húsvét titkán. Ezért nemcsak költemény, hanem érzelmekkel teli ima is.

3. Sok, még ma is ismert és kedvelt *templomi ének* származik a ferences környezetből: a Jacopone da Todinak (†1306) tulajdonított, valószínűleg azonban Johannes Peckhamtól (†1292) származó „Stabat mater”, melyet Palestrina, Pergolesi, Haydn, Rossini, Dvorak és Verdi zenésítettek meg; Celanói Tamás (†1260) nagyszerű „Dies irae”-je, melyet Cherubini, Mozart, Berlioz és Verdi zenésítettek meg; valamint Berthold von Regensburg (†1272) „Kérjük hát a Szentlelket” kezdetű dala. Az első kettő a *rímes versek* sorába tartozik, amelyek az egyéni elmélkedést akarják szolgálni. Celanói Tamás, Julian von Speyer (†1250) és Johannes Peckham (†1292) sok hasonló liturgikus költeményt ír Ferencről, Pádúai Antalról, az Eucharisziáról, a Szentháromságról. Regensburgi Lamprecht (†1250) versbe szedve fordítja németre Szent Ferenc életrajzát, és himnuszt ír „Sion lányá”-ról.

4. Bonaventura (†1274) zsenialitása is kifejezést keres rímekben és ritmusban. Sok verse nem más, mint teológiai meditáció himnusz és ének formájában. Miután Dante (†1321) elszenvedte a száműzetést, hatásos elmélkedésben talál megnyugvást, amelyet Szent Bonaventura teológiája inspirált; az isteni szeretet mellett dönt, amely „mozgat Napot és minden csillagot”.

5. Jacopone da Todi (†1306) egyik misztikus versét a másik után írja Istennek, tele vágyakozással, szenvedéllyel és mérhetetlen szeretettel.

6. Mint igehirdető és költő tűnik fel Franciaországban Johannes Tisserand (†1494). Jó néhány ferences igehirdetőt és író is felvehetnénk az istenes versek antológiájába. Köztük lenne Sziénai Szent Bernardin (†1444), Alkantarai Péter (†1572), a kapucinusok miniszter generálisa, Cesenai Pál (†1638). Martial de Brives (†1650) szinte kizárólag a „Parnasse séraphique” című könyve által válik ismertté, amely Franciaországban XIII. Lajos uralkodása idején nagy sikert arat. Sok kiadást érnek meg kortársának, Mechelmi Lukácsnak (†1652) a versei.

7. Thomas Murner (†1537) „Bolondok esküje” és „Csibész banda” című szatíráinak irodalomtörténeti jelentőségük van. Prokop von Templin (†1537) megírja német nyelven műveit, a „Máriát dicsőítő ének”-et, „A szív öröme és lelki vigasz” című művet, Johannes Chrysostomus Schenk (†1634) pedig a gyermek Jézusról szóló himnuszt. Moritz von Metzinger (†1713) a „Mária csalóánya” című költeményben Máriát a misztikusok módján éneklie meg. Őrá egy rendtársa, Laurentius Schnüffis (†1702) van nagy hatással, aki mielőtt belépett volna a rendbe, Bécsben és Innsbruckban színész volt, majd világi pap lett. Művei a barokk költészet legjelentősebb darabjai közé tartoznak. Ferdinand della Scala (†1906) mint drámaíró a tiroli hősokról ír színdarabot.

8. Assisiben tett zarándokútján a középkori ferences költészet lelkesége magával ragadja Frédéric Ozanam francia professzort. Ezt az „Itália ferences költői a 13. században” című híres könyvében írja meg (Münster, 1853). Ezzel csatlakozik azokhoz, akik felkeltik a Ferenc és művei iránti érdeklődést, bizonyára a romantika indíttatására, de olyan hatékonyan és erősen, hogy hatása még napjainkban is tart.

9. Különböző harmadrendi papok, a flandriai Guido Gezelle (†1899), az olasz Giacomo Zanella (†1888), a francia Louis Le Cardonnel és a svájci Heinrich Federer (†1928) tovább folytatják a ferences költészetet, és a legmagasztosabb művészi kifejezőerőt igazi lelki étellel kapcsolják össze.

141. Festészet, szobrászat

1. Más művészeti ágak is a lelki élet kifejezőeszközei voltak.

Az assisi San Francesco Bazilika *freskói* olyan hatással vannak az utókor művészetére, hogy azt anélkül egyszerűen el sem tudnánk képzelni. Mivel már nem engedhetnek meg maguknak oly drága aranyhátteres mozaikokat, mint Ravennában, ezért más kifejezőeszközök után kutatnak. A szegénység, a művészet dekadenciája, de a többi építészeti stílus is a freskók festéséhez vezet. Ugyanezen okból fogja később a della Robbia család a márvánnyal szemben az alázatos földet előnyben részesíteni. Cimabue, Giotto, Lorenzetti, Simone Martini és tanítványai Ferenc hatására freskókat festenek a San Francesco Bazilikában. Giotto vált a legismertebb számunkra a Szent Ferenc életéről festett teljes képciklusa által. Azt mondják, hogy polgári származása miatt nagyon keveset értett meg Szent Ferenc eszméiből. Hogyan beszélhetünk tehát lelkiségről vele kapcsolatban? Leone Bracaloni figyelemreméltó választ ad erre. Nemcsak Giottóra érvényesek szavai, hanem sok olyan művészre is, akik szimpatizálnak ugyan Ferencel, de keveset fognak fel misztikájából: „Ha bizonyos művészek, akik sem nem aszkéták, sem nem misztikusok, szép és vallásos műveket alkotnak, akkor ez azért van, mert olyan légkörben dolgoznak, amelyet a hit átitatott, jobban mondva azért, mert szerencsés körülmények következtében hatékonyan megihlette őket.” Egy művésznak nem kell tehát misztikusnak lennie ahhoz, hogy műve igazi lelki tanúságtétel legyen. Giotto festői realizmusa a dolgokra vetett egyszerű ferences életszemléletet tükrözi. A hit fényével telt tekintetről tanúskodik, olyan tekintetről, amellyel Ferenc a körülötte álló emberekre néz. Giotto és a hozzá hasonló Ferencet és az evangéliumi lelkiséget a mindennapok világában mutatják be.

2. Ferenc, „a második Krisztus”, új látásmódra nyitja rá a legendáját festők szemét. Látjuk a keresztről lejutó Krisztust Szent Ferenc sebeinél. Krisztust tehát nem lehet többé úgy festeni, mint eddig – dicsőségben, szenvedésére nem figyelve, amint az a bizánci hagyományban is megtalálható. A valóságnak megfelelően kell ábrázolnunk, mint embert az emberek között, halandót a halandók között.

Greccio pedig arra kényszeríti a festőket, hogy a betlehemi jászolt másként fessék meg. Ferenc gyengéd tisztelete Mária iránt az őt ábrázoló képek világába vezet, amely a megtestesülés iránti szenvedéllyel telik el.

A 15. században Sziénai Szent Bernardin (†1444) életműve alapjaiban újíttotta meg a Szent Ferencről alkotott képet. Szent Bernardin élettörténete éppúgy inspirálja a művészeket, mint korábban Ferencé. Ezért a Ferencet ábrázoló képek gyakran Bernardin arcvonásait tartalmazzák. Példaképpen a Luca della Robbia (†1482) által festett Ferenc-képet említhetjük az assisi Santa Maria degli Angeliben.

3. Ha a ferencesek között nincs is egy Fra Angelico (†1295), mint a domonkos rendben, de van Fra Giacomo Torriti (†1295), a mozaikművészet mestere. Ő IV. Miklós pápa megbízására feldíszíti a lateráni bazilikát és a Santa Maria Maggiore templomot. Nagy festő Heinrich von Duderstadt is, aki 1424-ben, Göttingenben megragadó oltárképet fest.

4. Igen széles körű a hatása a nem ferences festőknek. Így keletkezik Benozzo Gozzoli (†1498) „portrészorozata” a montefalcói Szent Ferenc-templom apszisában. Itt találhatjuk meg Leonardo da Rossi (†1378) miniszter generálist, a tudós Duns Scotust (†1308), Franz von Mayronist (†1327), Petrus Joannes Olivit (†1298), Ricardus de Media Villát (†1300 körül), Mattheus Acquaspartát (†1302), a spirituális Pármai Jánost (†1289) és ellenfelét, aki számúzi, Szent Bonaventurát (†1274), a francia Nicolaus de Lyrát (†1340), Bertrand de La Tourt (†1332/33) és azt a krétai minoritát, aki mint a kétes hírű V. Sándor pápa (†1410) vonul be a történelembe.

5. Az ellenreformáció idején aztán ismét sok testvér nyúl az ecsethez: Castelfranco grófja (†1620, Velence) Itáliában, Ausztriában, Németországban és Csehországban fest; német nyelvterületen alkot a kapucinus Bernardo Strozzi (†1644), aki festészetével tartja el szegény édesanyját; a szobrász Giovanni Ravezzano (†1655) a „Keresztlevétel” alkotója; Lukács testvér, a francia rekolektus, a tengerentúlra viszi el a klasszikus nagy francia festészetet, de kolostorában, a champagne-i Sezanne-ban is fest.

6. Számptalan nem ferences festő folytatja azt, amit a 13. században elkezdtek. A Tridenti zsinat utáni időszak aszketikusabb lelkisége szigorúbb ikonográfiát hoz létre. Ferenc már nem szabad és spontán ember, aki embereknek és madaraknak prédikál, miközben tanítványai körülveszik őt, hanem meggyötört, fájdalommal teli stigmatizált, aki egy sötét barlangban egy halálfejet simogat. A barokk mesterek olyan Ferenc-képet tárnak elénk, amelyben nem az életöröm, hanem a bűnbánat tükröződik. El Greco, Zurbaran, Michalengelo, Caravaggio, Georges de la Tour és maga Rembrandt is így festi meg Ferencet. Hasonlóképpen Rubens, aki az antwerpeni, genti és kölni rekolektusoknak, de sok kapucinus templomnak is dolgozik, valamint Murillo, aki a sevillai kapucinusokkal él és nekik dolgozik.

7. A klasszika kedveli a dicsőség, a vitézség, a béke, a hit, a remény és a szeretet *allegorikus* és *szimbolikus* ábrázolásmódját. A lelki irodalom számos művét díszítik ilyen képek. A címlapon vagy a lap szélén olyan személyiségek, jelenetek, állatok, virágok láthatók, amelyek a könyv tartalmából akarnak szemléletessé tenni valamit. Charles d'Arenberg (†1669) folytatja a portréfestészetet, mindenekelőtt úgy, amint az a ferences család ágaiban szokásos, de olyan szimbólumokkal kapcsolja össze őket, amelyek kortársai számára ugyan érhetőek, számunkra azonban érthetetlenek maradnak.

8. A művészeti hagyomány a kolostorokban él tovább: Palermói Boldog Ince szobrász, Fidelis de Scandiano (†1799) műasztalos, Félix de Sambuca (†1805), a Római Akadémia tagja, mind a mai napig követőkre találnak. Az alkotást hosszas elmélkedés előzi meg, amint azt Angelus Vöhringen (†1940) példázza. Ezért vonulnak vissza a nazarénus festészet alapítói a római San Isidoro ferences kolostorba, hogy a konvertita Overbeck (†1869) vezetése alatt Fra Angelico eszméjéhez térjenek vissza.

142. Zene

1. Ferencet *muzsikusk*nak és *zenész*nek is kell tekinteni. Amikor prédikál, inkább dal formájában teszi ezt, s ilyenkor gyakran tánclépéseket is tesz. Rendelkezése szerint a testvéreknek prédikáció előtt és után énekelniük kell. Betegségében is zenével akarja magát vigasztalni.

2. Németországban legendás híre lesz egy leprás minoritának, mert nem veszi el vidámságát, hanem a legjobb dalokat és verseket szerzi, amelyeket mindenütt dalolnak és füttyülnek.

3. A ferencesek nagy zeneteoretikusokat mondhatnak a magukénak: Lodovico di Viadanát (†1627), aki a mantuai, modenai és fanói dómok karvezetője volt; Marco Antonio Cestit (†1669), az itáliai opera kiemelkedő képviselőjét és a híres mű, a „Pomo d'oro” komponistáját; Gianbattista Martinit (†1784), Johann Christian Bach és W. A. Mozart tanítóját; Bohuslav

Czernohorskyt (†1742), aki a cseh iskolához tartozott és híres zenészek (Tartini, Zach, Gluck, Seeger) tanítója volt; később José Antonio de Saint-Sebastian, aki a baszk népzene kutatása, oratóriumokat, bábjátékokhoz zenét, egy vonósnégyest és különböző zongoraműveket komponált és ezzel elnyerte Maurice Ravel tetszését. Liszt Ferenc ugyan nem ferences, de nagy hatással van rá Szent Ferenc. Petrus Singerről (†1882), a tiroli ferences orgonistáról ezt mondja: „Ha én vagyok a zongora Paganinije, akkor Pierre atya az orgona Lisztje.”

4. Hogy miként kapcsolható össze a komponisták tehetsége a ferencesek népies egyszerűségével, azt Claudian Ostern (†1772) mutatja be nekünk, akit a ferences rendbe való belépése óta Edmund Paschának hívnak. Ha halljuk szlovák karácsonyi miséjének glóriáját, Greccio jut eszünkbe: a latin szöveget mindig megszakítja a pásztorok anyanyelvű hangja. Zenés betlehemi játék jön így létre: az angyalok híradása a mezőn a pásztoroknak, rémületük, majd fokozatos felocsúdásuk, útnak indulásuk, megérkezésük, végül a gyermek előtti hódolatuk. Ugyanennek a misének a „Benediktusa” úgy hangzik, mint a bárány bégetése. Ehhez jön még az, hogy a szlovákok minden dallamban saját népdalaikra, hagyományos zeneszerszámaikra (pásztorsíp, duda, vadászkürt stb.) és saját kedélyvilágukra ismerhetnek.

5. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy Szent Ferenc korában a vallásos zenének sokkal egyszerűbb korálformája van. Julian von Speyer testvér (†1250), Szent Ferenc és Szent Antal officiumainak szerzője és komponistája még kitart az ókori egyházi hagyomány mellett, amely szemében a szakrális művészet: imádság és szemlélődés. Mert Ferenc és Klára számára a liturgia nem teljesítmény, hanem testvéries osztozás a kérő és dicsérő imában, az elmélkedésben.

143. Népi áhítat

1. Sok országban a ferencesek azok, akik a népet anyanyelvükön tanítják imádkozni: gyakran olyan rövid imákat tanítanak nekik, amelyek dogmatikus ihletésűek. Így vezetik be 1250-ben azt a szokást, hogy az „*Úr angyalát*” elimádkozzák, és az *Ave Mariához* hozzáfűzik: „Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk...” Magától Ferentől származnak e mindmáig elterjedt köszöntési formák: „Pax et Bonum” vagy „Dicsértessék a Jézus Krisztus”. A népi áhítat és a lelkiség összekapcsolódik egymással.

2. A ferencesek nem vetik meg a népi áhítat formáit, azonban mindig ügyelnek a lényegre. Jézus, Mária és a többi szent által kell az embereknek magával Istennel kapcsolatot teremteniük. Ezért népszerűsíti Sziénai Szent Bernardin (†1444) a *Jézus neve-tiszteletet*: a J. H. S. rövidítés könnyen megjegyezhető tartalommal telik meg: Jesus Hominum Salvator (Jézus, az emberiség megváltója). Magának az áhítatnak régebbi hagyománya van. Bonaventurán (†1274) és Clairvaux-i Bernáton (†1153) keresztül egészen Pál apostolig nyúlik vissza; Sziénai Szent Bernardin (†1444) révén gyorsan elterjed. Egy ferences ösztönzésére Jeanne d'Arc (†1431), akinek édesanyja ferences harmadrendi, zászlójjára írja Jézus nevét és csatakiáltásként használja. A roueni máglyán is Jézus neve hagyja el utoljára ajkát.

3. A Krisztus-áhítathoz csatlakoznak az *önostorozók* Itáliában és Spanyolországban. Egyik alapítójuk, Paulus Chioggia (†1531) később kapucinus lesz.

4. A ferences családban azonban mindenekelőtt a *Jézus szíve-tisztelet* fejlődik ki. Már Páduai Antal (†1231) javasolja, aztán Bonaventura karolja fel és gondolja tovább. Sziénai Szent Bernardin (†1444) új gondolatokkal gazdagítja, Osimói Bernát (†1591) pedig a „Krisztus kínszenvedéséről való tanulmányának” központi témájává teszi. Bergamói Tamás, a bajor herceg tanácsadója (†1631, Innsbruck), Joseph de Paris (†1638), Jean de Sestola (†1646), Léandre de Dijon, Augustin de Zamora (†1678), Dionysus von Luxemburg (†1705) már azelőtt Jézus szíve-apostolok Németországban, Franciaországban és Spanyolországban, mielőtt a tisztelet végső liturgikus formát kap, Eudes Szent Jánosnak (†1680) és Alacoque Szent Margitnak köszönhetően.

5. A *keresztút-járás*, a *via crucis* is a ferences rendben alakul ki, mindenekelőtt azok hatására, akik Jeruzsálem szent helyein élnek és működnek. Már a keresztes háborúk óta gondját viselik azoknak a zarándokoknak, akik a világ minden tájáról Jeruzsálembe jönnek. A történelmi helyen, az Olajfák hegyétől a Kálváriáig állomásokat állítanak fel, ez adja az ötletet Bernardino Caiminak, hogy a ferences kolostorokban „mini Jeruzsálemet” állítson fel. Németországban az áhítatnak e formája nem utolsósorban Nikolaus Wankel „Lelki utak” című könyve (1521) által terjed el. Itáliában a 18. században a janzenistákkal való összeütközésre kerül sor a keresztúti ájtatosságok miatt, amikor a ferences Flaminio Annibalde de Latera (†1813) és Ireneo Affo (†1797) mint a ferences örökség lényeges elemét védelmezi. 1750. december 27-én Porto-Mauriziói Szent Lénárd keresztutat állít a római Colosseumban A keresztút ma a vatikáni nagypénteki liturgia részét alkotja.

6. Az Úr tiszteletének más ferences formái fejeződnek ki a Párizsi Jácint (†1650) alapította *Keresztfelmagasztalás testvériségeiben*, s olyan jámbor könyvekben, mint például a klarissza Bonna de Marseille (†1650) „A kereszt ábécéje” vagy Boldog Angela d'Acri (†1739) „A szenvedés órája” című műve.

7. Egész könyvet lehetne írni a ferences lelkiség e formáiról. Ez a népies lelkiség különös szeretettel veszi körül Krisztust: születését, szenvedésének különböző állomásait, halálát, az Eucharisziát.

144. Mária

1. Különös tisztelet övezi a ferences hagyományban *Máriát*. A teológiai tartalmat a népi áhítat gyengéd fantáziával veszi körül.

Már Ferenc is ilyen hangot üt meg a porciunkulai és grecciói Mária-szentélyben. Máriát a Háromszemélyű Istennel való kapcsolatában és az üdvösség művében kapott küldetésében szemlélik. Ferenc csodálja és bizalommal fordul hozzá. Ettől fogva az egész ferences történelem folyamán soha nem lankad ez a szeretet.

2. Már a korai ferences teológusok nagy Mária-tisztelői: Alexander Hales (†1245), Bonaventura (†1274) és Duns Scotus (†1308). Az utóbbi azáltal válik ismertté, hogy hosszú és szenvedélyes teológiai vitát kezdeményez, amely aztán 1854-ben a szeplőtelen fogantatás dogmájához vezet. A ferences rend nem vár azonban addig, hogy Mária e titkát gyengéd csodálattal övezze. A IV. Sixtus néven pápává lett ferences (†1484) 1482. és 1484. évi bullájában megtiltja, hogy kétségbe vonják a szeplőtelen fogantatásról szóló dogmát. A Tridenti zsinat is egy ferences bíboros, Louis de Carvajal (†1548 után) hatására mondja ki, hogy nem szabad a Szeplőtelen Szűzre vonatkoztatni az áteredő bűnről szóló dogmatikus dekrétumok tanításait. A liturgiában meghonosodik a szeplőtelen fogantatás ünnepe. A pápák és a 17. századi ferences szerzők is, például Brindisi Lőrinc (†1619) a szeplőtelen fogantatás egyéni és nyilvános tiszteletére buzdítanak. Az obszervánsok segoviai káptalanja még a „vérfogadalmat” is javasolja, amely által elkötelezné magát az ember, hogy ha szükséges, életét áldozza Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának védelmében. Kevésbé harcias az a sokféle testvérület, amelyeket ferencesek alapítanak, egy jól átgondolt és lángoló Mária-áhítat terjesztésére.

3. A ferences kertben mindig új *rózsafüzérek és Mária-litániák* virágoznak ki. Ilyenek: „Szűz Mária hét örömeinek olvasója”, amelyet főleg Kapisztrán Szent János terjeszt el; Witticheni Szent Luitgard (†1448) „égi udvar” nevű imája, amely 34x1000 „Miatyánk”-ból, „Ave Maria”-ból és „Dicsőség”-ből áll, és minden szentet és mennyei erőt segítségül hív; a 12x3-as dicséret, amely Marius de Mercato Saracenótól (†1581) és Hieronymus Pistojától (†1570) származik. A szeplőtelen fogantatás olvasóját 1770-ben a flamand Athanas van Megen kezdte, 1888-ban az itáliai Ferrarai Bonaventura karolta fel és terjesztette el. Giovanni de Monza a Varese domb lejtőjén tizenöt oratóriumot állít fel, hogy oda felmenvén a rózsafüzért lehessen imádkozni. A zarándoklatok e formája, amely a ferences Mária-áhítatra nyúlik vissza, oly széles

körü, hogy lehetetlen lenne mindet felsorolni. Csaknem minden itáliai városban, Spanyolország minden vidékén, sok lengyel városban és faluban, Franciaországban, Bajorországban, egész Európában, ahol ferences kolostor áll, mind a mai napig vannak működő Mária-kegyhelyek. Marie-Antoine de Lavour (†1907) hatására kezdődik el 1863-ban a napi égő gyertyás körmenet Lourdes-ban.

4. A Mária-áhitat egy másik formája kezdődik Spanyolországban: a Jó Pásztor anyjának, a Divina pastorának, az isteni pásztornőnek a tisztelete. Sevillai Izidor (†1750) kezdeményezi, Sevillai Salvator Joachim (†1830) pedig elterjeszti az egész spanyol nyelvterületen.

5. Carnagói Ignác (†1650), a graubündeni kanton misszionáriusa fogadalmat tesz, hogy Mária szolgálatába áll. Ausztriában Laurentius Schnüffis (†1705) megkezdi a májusnak Mária-hónapként ünneplését, amelyet a varsói Benjamin Szymansky (†1668) terjeszt el Lengyelországban.

6. A Mária-áhitat egyetlen formája, a mariánus lelkiség egyetlen tézise sem volt idegen a ferences rend számára, s ez persze erősen hatott a népi áhitatra is. Amikor X. Piusz 1910. november 8-án engedélyezte „a kisebb testvérek királynője” liturgikus ünnepet, akkor hosszú és termékeny lelki hagyományt koronázott meg. Boldog Maximilian Kolbe (†1941) mariánus életművét is itt kell megemlítenünk.

Igehirdetés és misszió

145. Igehirdetés

1. Az *igehirdetés* kezdettől fogva a ferences rend lényegéhez tartozik. Sok prédikáció ránk is maradt. Miután anyanyelven megtartották őket, gyakran latinul írták le. Az umbriai, provánszál, holland vagy alnémet népnyelven ismert prédikációk közelebb állnak a ferences szellemhez, az egyszerűséghez és a szegénységhez. A kisebb testvér minden emberhez kíván szólni. Származása nem köti őt egyetlen társadalmi réteghez sem. Ezért olyan nyelven beszél, amelyet megértenek az emberek: a parasztokhoz parasztosan beszél, a városban lakókhöz városiasan. Páduai Antal (†1231) számára, akit néha – mint írják – harmincezren is hallgattak, a kultúra olyan ruha, amelyet Isten Igéje ölt magára a városi ember számára. Ebben a szellemben prédikál Franciaország és Itália városaiban. Ezt teszi Pisai Agnello (†1236) az oxfordi egyetemen, Németországban Augsburgi Dávid (†1272), Regensburgi Berthold (†1272), akinek a német nyelv felbecsülhetetlenül sokat köszönhet. A legendák és krónikák tudósítanak arról, hogy a kedvelt, híres és elismert igehirdetők hogyan foglalják el ismét helyüket az egyszerű testvérek között, vagy beszédük végeztével hogyan tűnnek el a tömegben, amelyhez éppen beszéltek. A prédikáció: öntörvényű művészet, különleges tudomány – Szent Ferenc társai számára azonban elsősorban lelki esemény, amely kevésbé fontos, mint az alázatos, szegény élet és az abban kifejeződő evangéliumi tanúságtétel. Az élet sokkal közelebb áll az emberhez, mint a magasröptű gondolatok, amelyeket csak néhány értelmiségi tud követni.

2. A 15. században a nyilvános szó politikai, társadalmi és vallásos tekintetben is egyre nagyobb szerepet játszik. Még nem létezik a könyvnyomtatás, amely majd átveszi ezt a funkciót. A kisebb testvérek rendjének igehirdetői a legjelentősebbek, a leghallgatottabbak, a leginkább utánzóttak közé tartoznak. A világi papoknak és a többi szerzetes prédikátornak témákat, történeteket, sőt egész prédikációkat bocsátanak rendelkezésükre. Így tesz Jean de La Rochelle (†1285) és a Nápolyi Landulphus Carracciolo (†1351) is. A leghíresebb közöttük Johannes von Werden (†1437) „Nyugodtan alhatsz” című prédikációgyűjteménye, amely egyetlen évszázad alatt nyolcvankilenc kiadást ért meg.

A 15. század végén minden országban ismerik a bűnbánatot hirdető hitszónokokat. Kemény időköt élünk: éhhalál, háborúk és pestis pusztítja Európát. Ezért fordulnak az emberek a megfeszített Krisztushoz és a fájdalmas Szűzanyához, s e találkozás révén új életre találnak a bűnbánatban. Azok a ferencesek, akik ezt a témát választják, magasan képzett és szent emberek: Bolognai Márk (†1479) és Angelus de Chivasso (†1495) Itáliában, Jan Brugmann (†1473) Hollandiában, Dietrich Coelde (†1515), akinek hírneve egész Németországot és Hollandiát bejárja, Maillard Oliviard (†1502) Franciaországban és még sokan mások. Sartianói Boldog Albertet (†1450), aki diplomáciai szolgálatot is teljesít, részt vesz az 1439. évi zsinaton, és többször jár követségben a keleti pátriárkánál, „az igehirdetők királya”-ként emlegetik. Marchiai Szent Jakab (†1476) Svédországtól Nápolyig mindenütt prédikál, a pápa megbízásából fellép az eretnekségek ellen, amelyek egész Közép-Európában a protestantizmus előfutáraként tűnnek fel.

3. A ferences igehirdetők címzettjei a zárt kolostorok is, azok a szerzetesközösségek, amelyeknek ez időben mindig újra erkölcsi támaszra és belső reformra van szükségük. Ennek a feladatnak szenteli magát többek között Stephan Fridolin (†1498) Nürnbergben. A lelkipásztorkodás e formája még a 17. században is középpontban áll a franciaországi kapucinusoknál. Közöttük van Pacifique de Souzy (†1625), Madame Acarie-nak, a franciaországi karmeliták alapítójának első lelki vezetője, Archange de Pembroke (†1632), aki a port-royali reform egyik elindítója, Joseph du Tremblay (†1638) Párizsban, aki a bencés Kálvária-nővéreket reformálja meg.

4. Másfajta, azonban nem kevésbé fontos az a prédikáció, amely a laikusokhoz szól, különösen a politikusokhoz és a katonákhoz. Alkantarai Szent Péter (†1562) megmagyarázza Oropessa grófnak, hogy miben áll ez a feladat: „Öexcellenciája ne legyen szomorú! Van egy alapjában véve nagyon egyszerű gyógyszer. Kezdjünk el, Ön és én, olyanok lenni, amilyenek lennünk kell. Akkor a bajt gyökerénél fogva ragadjuk meg, legalábbis, ami minket illet. Cselekedjék mindenki hasonlóképp. Így hatásosan megújulnak az erkölcsök. A baj éppen az, hogy mindenki arról beszél, hogy a másiknak meg kellene újulnia, s nem gondol arra, hogy saját maga szorul rá a megújulásra.” Ezekben a szavakban a ferences igehirdetők szellemisége fejeződik ki.

5. Az első kapucinusok először inkább egy aszketikus-misztikus eszméhez kötődnek. Az 1536. évi alapszabályzatukban azonban ismét visszanyerik az egészséges egyensúlyt. Asti Bernardin (†1557) hatására kezdik el ismét teljes erővel az igehirdetést – új célkitűzésekkel a protestánsok ellen lépnek fel. Mégis, nem pusztán teológiai vitáról és érvelésről van szó, hanem a megélt példáról. Ennek bizonyítéka a ferences Johannes Wild (†1554), aki tizenöt éven keresztül a mainzi katedrális igehirdetője, és a korabeli Németországban a legjelentősebb egyházi szónokként tartják számon. Tudás, lelkenedzés és nemes finomság jellemzi beszédeit; szabadon szembefordul azokkal a választófejedelmekkel is, akik védelmet és fizetést ígérnek neki. Amikor a luteránus fejedelem, Brandenburgi Albert 1532-ben elfoglalja a várost, Johannes fellép a jog védelmében. Mint az egyedül megmaradt mainzi katolikus pap, eléri – kizárólag meggyőző élete által –, hogy ne gyűjtsák fel és ne fosszák ki a katedrális.

Nem minden ferences ilyen bölcs és bátor. Általánosságban mégis elmondhatjuk, hogy többnyire hasonlóan viselkednek: ellenállnak, talán nevetségessé tesznek másokat, azonban sohasem folyamodnak a sértés és a megvetés eszközéhez. Jó példa erre a felnémet provincia vikáriusa, Kaspar Schatzgayer (†1527), aki ezt mondja magáról: „Sokáig bántott, hogy az ördög a luteránus szekta által oly sok lelket a pokolba taszít. Most azonban olyan jelet látok benne, ami örömmel tölt el. Kénytelen vagyok Szent Ágoston szavait igaznak elfogadni: Isten oly jóságos és oly hatalmas, hogy semmi nem történhetik, amit ne tudna jóra fordítani.” Ugyanebben a szellemben ír egy prágai tartományfőnök a 17. században: „A testvérek barátságos szavakkal próbálják magukhoz vonzani a nem katolikusokat, mind a nyilvános igehirdetéseken, mind pedig a magánbeszélgetések során. Az agresszív beszéd nem vezet semmi jóra. A kisebb testvérek kedvesen és barátságosan beszélve adják elő a józan tanítást.” Luca Baglione, aki 1562-ben „Az igehirdetés művészete” („Arte del predicare”) című munkát megjelenteti, hasonlóan, mint korábban Nicolaus Herborn (†1535) „Az igehirdetés módszerei” („Methodus praedicandi”) című művét, mégis csak fájdalmas tapasztalat után fogadja meg ezt az alapelvet. Először vitatkozik, míg be nem telik a pohár, és egy protestáns bosszúból puskalövessel meg nem sebesíti. Ettől kezdve megelőgszik az egészséges tanok egyszerű közreadásával. Ha egy tévedést kell visszautasítani, már nem mondja ki azok nevét, akik a tévtant képviselik vagy vallják. Idővel egyre inkább jönnek hozzá az emberek, ha kétségük támad vagy problémájuk akad.

6. A katolikusnak megmaradt területeken az igehirdetés új formája alakul ki. Nemcsak a hitet akarják megtartani, hanem Isten imáadására, áhítatra és imádságra buzdítanak. Giuseppe Ferno (†1556) 1536-ban, Milánóban tartja az első „negyvenórás imát”, az Eucharisztiairól való elmélkedést, amely a prédikációsorozatokat kíséri. Majdnem egész Európában elterjed, és egyes területeken mind a mai napig szokásban van.

7. A 17. és a 18. században ugrásszerűen megnövekszik a városokban és vidéken a *plébániai missziók* száma. Természetesen nem egyedül a ferencesek tartják ezeket. A régebbi rendek: domonkosok, ágostonosok, de az új papi közösségek is: jezsuiták, oratoriánusok, missziós és más szerzetek papjai is egymással versengve végzik. A ferences rend három ágának igehirdetői szóban és írásban terjesztik az elmélkedés művészetét a nép között. Iskolázzák a vallásos érzelmet, továbbfejlesztik a közösségi áhítat formáit, harmadik rendet és testvérületeket

alapítanak, amelyek az imádságnak és a karitatív tevékenységnek szentelik magukat. Bonaventura d'Oldanzaal (†1653) Hollandiában a béke és a kiengesztelődés apostolának számít. A francia Nicolas de Dijon (†1694) és Honoré de Cannes (†1694) nemcsak az erkölcsről akarnak prédikálni, hanem igazi lelki életet szándékoznak közvetíteni. Ezt a célt követi az igehirdetők képzését szolgáló írásaiban Félix de Paris (†1727) is, ezért írja meg a „Az evangéliumi szellemű prédikáció helyes módja” („La Véritable Manière de prêcher selon l'esprit de L'Evangile”) című könyvét (1691). Nagyobb figyelmet fordítanak a hallgatóság problémáira és belső igényeire, mint az ékesszólásra és a retorikai iskolák alapítására a svájci Rudolf Gasser (†1709), Ildefons Bressanvido (†1777) és Martin von Cochem (†1712). Nem maradnak meg az absztrakt dogmánál, hanem mindig a konkrét lelki életről beszélnek.

Ha a ferencesek Krisztus szenvedéséről prédikálnak, gyakran megríkatják a hallgatóságot. Ferenchez hasonlóan a szívükhöz szólnak. Amikor visszatérnek missziójukból kolostorukba, néhány áhítatos könyvet és többnyire új testvérületeket hagynak hátra, de kétségkívül sok új harmadrendit, akik a misszióban gyúlt buzgóságot a papsággal együtt megtartják és tovább ápolják.

8. A ferencesek katonák számára is tartanak lelki gyakorlatokat. Spanyolországban Boldog Cadizi Didák úgy veri az újoncok fejébe a szolgálati szabályzatot, mintha szerzetesregula volna.

9. Az igehirdetésnél fontosabb azonban a tetsvérek tanúságtétele. Porto-Mauriziói Szent Lénárd (†1751) a nemeseket arra oktatja, hogy parasztjaikkal és szolgálóikkal igazságosan bánjanak. Rendkívüli pedagógiai érzéket árul el. Anélkül, hogy megalázná őket, rámutat kötelességeikre, jó példával jár előttük, a gyengébbek pártjára áll. Három alapvető igazságot tart szem előtt: küzdeni a rossz ellen, elősegíteni a belátást és a megértést, megvigasztalni a szíveket.

10. Cortei Szent Teofil (†1740), Boldog Cori Tamás (†1729) és Leopoldo di Gaiche (†1815), bár nem tudják megakadályozni az új eszmék terjedését, amelyek egész Itáliában a „filozófia” nevet igénylik maguknak, mégis prédikációiknak köszönhető az, hogy a francia forradalom rettenete megkíméli a félszigetet. Hozzájuk csatlakoznak mindenekelőtt az imádság emberei, mint Szent Angelus d'Acri (†1739), a bűnbánat emberei, mint Keresztes Szent János (†1734), a békeszerzők, mint Potenzai Boldog Bonaventura (†1711) vagy Pacifique de San Severino (†1721).

11. A 19. században felgyógyul az egyház a jakobinus forradalmak és a Napóleon uralma okozta sebekből. A ferences rend is újjászerveződik. Lelkisége eleven marad, és nem engedi, hogy kiszorítsák a világból evilági törvényszerűségekkel. A prédikációnak és az igehirdetésnek új formái jönnek létre. Nincsenek ugyan nagy nevek, sok országban van azonban a népnek igénye arra – városokban és vidéken egyaránt –, hogy hitét újjáélessze. A ferencesek is igyekeznek megfelelni a várakozásnak. Mihelyt az állami törvények ismét megengedik, összegyűlnek, kapcsolatot keresnek az új papi közösségekkel (Franciaországban ilyen a „Pères de la Foi” és a „Mission de France”), hogy megszervezzék a népmissziókat, és átvegyék a pap nélkül maradt plébániákat. Így csakhamar ismét népszerűvé válnak Szent Ferenc fiai: Agostino da Montefeltro (†1891) Itáliában, Marie Antoine de Lavour (†1907), „Toulouse Szentje” Franciaországban. Onnantól kezdve minden minoritára, obszervánsra vagy kapucinusra elsősorban mint igehirdetőre tekintenek, mint a „nép Démoszthenészére”. Hatásukra a népi áhítat elmélyül. A 19. század második feléből nyomtatott és kézzel írott prédikációk egész serege maradt ránk tőlük.

12. A népi áhítatra gyakorolt hatásukat az apostolság új formái is elősegítik: mindenekelőtt a lelki vezetés, szóban és levélben, telefonon és napjainkban a rádió- és televízió segítségével. A második világháború után Olaszországban Mariano de Turin (†1972), német nyelvterületen pedig Heinrich Suso Braun (†1977) évtizedekig ejtette ámulatba hallgatóit.

Így lett az Evangélium hirdetése, legyen az akár a szószékről, akár a tömegtájékoztatói eszközökön keresztül elhangzó szentbeszéd, a ferences lelkiség állandó része és lényeges eleme, amelyre a ferences család – közösségeiben vagy tagjaiban – mint eszményre törekszik.

A hagyományosan keresztény országokban az igehirdetés kötelesség a ferencesek számára.

146. Misszió

1. Az igehirdetés azonban nemcsak azokra korlátozódik, akik a közelben vannak, Róma környékén, Assisiben, Londonban, Párizsban, Barcelonában vagy Münchenben. Éppígy él a ferencesekben az az igény, hogy elvigyék a Jó Hírt azoknak az embereknek is, akik a kereszténység hagyományán és hatókörén kívül élnek. Ferenc benső indítást érez arra, hogy eljuttassa az Evangéliumot a távoli országokba. Ő az első rendalapító, aki külön fejezetet szentel Regulájában a missziós tevékenységnek.

2. Így érthető, hogy a ferences rendet már a 13. században eltölti a missziós szellem. Elviszik az Evangéliumot vagy legalábbis az evangéliumi életről való tanúságtételt az iszlám népekhez. Dolgoznak a latin és a görög egyházak újraegyesítésén is. Segítségére vannak a lovagrendeknek, hogy versengés és széthúzás helyett egységben és békében dolgozzanak. Ott vannak a fejedelmek és a katonai vezetők mellett, hogy egységes irányítással a keresztes háborúk eredeti szellemét megőrizzék, és elkerüljék a kicsinyes portyázásokat.

A ferences *misszióstevékenység* kezdetei szorosan összekapcsolódnak a keresztes háborúkkal. Hamarosan követni fogják azonban a kisebb testvérek Szent Ferenc példáját, és elfordulnak a keresztes háború szellemétől. Látva, hogyan torzul el a keresztes hadjáratok eredeti célkitűzése, és csalódva az állandó sikertelenség miatt, feladják a keresztes háború eszméjét, és a tiszta lelki hódítás felé fordulnak. Meg akarják téríteni az embereket. Ahelyett, hogy muzulmánok ezreit a pokolba küldenék, a kereszteseket pedig meghagynák bűnös életmódjukban, mindegyikükből jó keresztényt akarnak nevelni. Oly egyszerű és oly naiv ez a gondolkodás, hogy az ember azt gondolná, magától Ferenctől származik. A Szentföld visszanyerésének teoretikusai átveszik ezt a gondolatot és továbbfejlesztik.

3. A legjelentősebb személyiség Boldog Raymundus Lullus (†1315), a filozófus, teológus, nyelvész, misztikus, aki Miramarban olyan intézetet alapít, ahol misszionáriusokat képeznek. 1319-ben Bougiban (Tunézia) megkövezik, de két genovai megmenti őt, és hazájába, Palma di Mallorcába viszi, ahol aztán meghal. Utolsó szavai prófétaiak: „A tenger túloldalán, mely Anglia és Spanyolország között terül el, van egy ország, amelyet nem látunk, és amely nem ismeri Jézus Krisztust.” Majdnem két évszázaddal Kolumbusz Kristóf (†1506) előtt gondolt Raymundus Lullus az Evangéliumnak Amerikában való terjesztésére.

4. Ferenc Regulájában olyan testvérekről beszél, „akik a szaracénokhoz vagy más hitetlenekhez” akarnak eljutni. Missziós szelleme átöleli tehát az egész földet. Kína első misszionáriusai ferencesek. A Lyoni zsinaton (1245) támad IV. Ince pápának és IX. Lajos királynak az az ötlete, hogy szövetkezzenek a kínai császárral, hogy a tatárok és az iszlám további invázióját megfékezzék. Ezért küldik el a ferences Johannes de Planocarpinót (†1250) diplomáciai misszióba. Már a hatvanharmadik évében van; korábban a keleti fejedelmekkel és főpapokkal folytatott tárgyalásaival, valamint a rendnek Németországban, Lengyelországban és Skandináviában való letelepítésével tűnt ki. Egyéves utazás után jut el Kuyuk kán trónjához, s átadja neki a keresztény népek tiltakozását a Kelet-Európába betörő tatárok erőszakoskodása ellen. Ez azonban nem marad pusztán diplomáciai tett. Johannes de Planocarpino testvér kisebb testvér, és el van telve az Evangélium szellemével és olyan lelkeséggel, amely Isten békéjét és igéjének hirdetését akarja megvalósítani. Az általa visszahozott levelek nem biztatóak; viszont rengeteg földrajzi, nyelvészeti, etnográfiai és vallásos ismeretet hordoznak, s ezzel lehetővé teszik, hogy később új missziós utakat szervezzenek. Így kerül oda a domonkos André de Longjumeau (†1270) vagy a ferences Wilhelm von Rubruck (†1270 körül) és Cremonai Bertalan 1252-ben. A 13. század végén (1291-ben) aztán a ferences Montecorvinói János (†1328) a pekingi udvarban kínaiul mond misét. A gyermekeknek a liturgiát magyarázza, harminckét himnuszt ír kínai nyelven, képek segítségével tart bibliamagyarázatokat, haranggal

ellátott templomokat épít. Megindul a keresztény élet. Más ferencesek is jönnek, és maradnak több-kevesebb ideig: például a tudós és sok nyelven beszélő firenzei Giovanni Miragnoli (†1358) mint XII. Benedek pápa követe Shun-Ti császár udvarában (1339). Visszaútján, tizenegy év alatt Indiát, Mezopotámiát és Palesztinát látogatja meg. Azok az intézmények, amelyeket ő és a többiek, domonkosok is, Kínában hátrahagynak, tartósnak tűnnek. 1371-ben VI. Urbán pápa Wilhelm von Pratót társaival együtt Kínába küldi. Abban reménykednek, hogy ily módon a kínai egyházat végérvényesen stabilizálni, sőt tovább bővíteni tudják. Időközben azonban megváltozott a politikai helyzet. Sem Rómában, sem másutt nem kapnak többé hírt a misszionáriusok csapatáról. A forradalom mindent elsöpör.

Igy szűnik meg a 15. század kezdetén a kínai kereszténység sokat ígérő reménye. Az a munka azonban, amelyet ferencesek és domonkosok végeznek Indiában, Tibetben és Mongóliában, nem marad eredménytelen. Két és fél évszázaddal később a jezsuiták olyan hagyományokra bukkanak, amelyek ezekre a középkori keresztény hitre való térítésre vezethetők vissza.

5. Más missziós távlatok nyílnak a genovaiak, spanyolok és portugálok új földrajzi felfedezéseivel. Minden szigeten és minden parton, amelyet felfedeznek, két-három ferences ott marad, az új telepesek lelki gondozására, de a bennszülöttek védelmezésére és a jövőbeli hittérítésre is. Maderában, az Azori Szigeteken, Cap Verdén, Guinea partjainál találhatunk ferenceseket mint az Evangélium hirdetőit. Nem sokkal ezután Kolumbusz Kristóf (†1506) hajóival is érkeznek néhányan. Önzetlenségük, a bennszülött lakosság iránti szeretetük és szegénységük, a gyarmatosítók elnyomása elleni erőteljes fellépésük a ferences szellemből ered. Jean de Zumarraga (†1548), Mexikó első püspöke az „indiánok atyja” címet nyeri el. Ugyanabban az országban működik Pierre de Gent laikus testvér (†1562). Érti a módját, „miként fűzze magához negyvenéves mexikói tevékenysége alatt a népet, mint ahogy az ország második érseke mondani szokta: nem én vagyok az érsek, hanem Pierre de Gent laikus testvér. A pápa, a császár és a rendi előljáró kérése ellenére állhatatosan visszautasította a pappá szentelést, és beérte avval, hogy a gyermekeket olvasásra és írásra, zenére és kézművességre tanította, templomok és iskolák százait építette, s a bennszülötteket előkészítette a szentségekhez járulásra. Ha egyetlen pap sem volt kéznél, maga prédikált az általa gyámolítottak nagy örömeire, akik odaadását megható szeretettel viszonyozták. Halála után emléke sokáig élt tovább, és majdnem minden faluban volt egy kép a kedves testvérről, akinek oly meleg volt a szíve a szerencsétlenek és az elnyomottak iránt.” (H. Holzapfel) Sahaguni Bernardin (†1590) lefordítja az Újszövetséget azték nyelvre, Torquemadai János (†1624) megírja „Az indián monarchia történetét”-t, Toribius Motolina (†1565) pedig az indiánok történetét. Az első hírek az amerikai indiánokról, történelmükről, nyelvükről, kultúrájukról, hitükről, ezektől a ferences misszionáriusoktól származnak. Valószínűleg az ő kutatásaik tették lehetővé, hogy az indiánok szívét is megérintse az Evangélium. Szolánói Szent Ferencnek (†1610), a Rio de la Plata és Peru misszionáriusának egyetlen célja van életében: szemlélődés és munka, önkéntes bűnbánattal kiegészítve. A zenében lel vigaszra, és a legszebb dallamokat játssza gitáron a Madonna előtt.

Szent Ferenc hatása egész Amerikára kiterjed. Egyik legnagyobb városa az ő nevét viseli: San Francisco, amelyet a ferences Juniperus Serra (†1784) 1776. szeptember 17-én, a szent stigmatizációjának évfordulóján alapított meg. Az „utolsó konkvisztádor”, ahogyan nevezték, 1749-ben Kaliforniába ment, keresztény falvakat és plébániákat alapított, amelyek hatalmas városokká nőttek: Santa Cruz, Los Angeles, San Matthew, Santa Clara. Mindegyik város terve elmélkedésben született, Mallorcán, ahová Juniperus visszavonult, és ahol megrajzolta Kalifornia térképét, olyan városokkal, amelyeket csak később alapított meg. Lassacskán ferences apácák is jönnek, hogy a testvérek munkáját segítsék. Különös kongregációkat alapítanak, mint 1864-ben a bertinorói ferences nővérek Gran Chacóban. Az áttekinthetetlenül nagy területeken, amelyeket a spanyolok, a portugálok és más európai népek meghódítanak, sok bennszülött törzs elkerüli a rettenetes népiirtást, amelynek más törzsek a misszionáriusok tiltakozása ellenére is

áldozatul esnek. A megmaradt törzsek magukba zárkóznak, és érthető módon kialakul bennük a gyűlölet a fehér ember iránt, aki mindent megkísérel, hogy elfoglalja területeiket. Türelmesen és gyakran hősiesen végzik a ferences misszionáriusok – másokkal, közöttük néhány bennszülöttel együtt – a 19. században a még megmaradt szigetek lakóinak térítését. Így ma nincs egyetlen latin-amerikai ország sem, ahol ne lennének ferencesek az egyházi élet és a társadalmi igazságosságért folyó küzdelem segítségével. Többnyire azok között találjuk őket, akiket mindenki elhagyott, a leprásoknál. Daniel de Samarate (†1924) és Inigo d'Ispra (†1935) Brazíliában halnak meg, miután életük nagy részét ezek mellett a kitaszított betegek mellett élték le.

6. A 15. és a 16. században bővebb ismereteket szereznek a *Távol-Keletről*. Kína azonban zárt marad. Mégis adódnak új lehetőségek. Európai kereskedők egyre messzebbre jutnak el. Misszionáriusok szegődnek nyomukba, hogy új népeket ismerjenek meg, és hogy elvigyék hozzájuk az Evangéliumot: az indonéz szigetekre, Japánba, Indiába mennek, ahol már viszonylag ismerősen és otthonosan mozognak. A jezsuita Xavéri Ferenc útját már sok ferences misszionárius előzte meg. Az első közöttük Keresztelő Szent Péter és tanítványai voltak, akik 1597-ben vértanúhalált haltak Japánban. 1614 és 1635 között misszionáriusok és keresztény bennszülöttek ezrei szenvednek vértanúságot. Boldog Születő Lajost (†1624) mint hitvallót ölték meg, miután már megkezdte a japán papok képzését.

7. Kínában megengedték a 17. században a misszionáriusok visszatérését. Ezúttal főképp jezsuiták jöttek, majd követték őket olyanok, akik a középső birodalomban nagy dolgokat vittek végbe. Az újabb üldöztetések nem csorbítják bátorságukat, hogy a fennálló keresztény közösségeket összetartsák és számukat növeljék. XVI. Gergely pápa (1831-1846) erőteljesen buzdítja őket. A nagy próbatétel, a boxerfelkelés (1900) sem fojtotta el a missziós szellemet, amely a kommunizmus előestéjéig eleven maradt.

8. Indiában minden másképpen történt: a 18. és a 19. században sikerült ott Szent Ferenc lányainak és fiainak meggyökereztetni az egyházat. Közép- és Észak-India összefüggő terület maradt, amelyet különböző országokból származó kapucinusokra bízta: angolokra, belgákra, olaszokra, franciákra és másokra. A kapucinus missziók mind Pakisztánban, mind az Indiai Köztársaságban virágzó és szilárd egyházmegyék létrejöttéhez vezettek, amelyek ma teljesen az indiai papság vezetése alatt állnak. Az 1890-es évek nagy éhínsége alatt Rajputanában (ma Rajasztanban) mindenüket odaadták a ferences testvérek és nővérek, hogy árva gyermekek ezreit mentsék meg. Sok kis keresztény közösség keletkezett ekkor.

Két személyiséget külön meg kell említenünk, akik Indiában tevékenykedtek. Az egyik egy püspök, a svájci Anastasius Hartmann (†1866), a modern értelemben vett missziók nagy úttörője. Lelkiségi író, egyházjogász és történész. Kurjeeben hal meg, szentség hírében. Boldoggá avatási pere Rómában folyamatban van. A másik Mary of the Passion anyja (†1904), akit a rendbe való belépése előtt Helene de Cappelot de Neuville-nek hívtak. IX. Piusz bízta meg avval, hogy az Evangélium hirdetésére szerzetesközösséget alapítson. A belső életet részesíti előnyben. Akarata szerint minden jövőbeli misszionárius nővérnek kiképzésben kell részt vennie. Közösségének központi és kemény vezetést ad, hogy nagyobb hatást érjen el. Pártfogójának és példaképének Assisi Szent Ferencet választja, ezért fogadja el 1882. október 4-én Rómában Portogruarói Bernardin miniszter generális kezéből a harmadik rend ruháját, mielőtt végleg Indiába, Gottacamundba megy.

9. Lehetetlen lenne itt teljes afrikai missziós történelmet írni. Marcellin Civezza (†1906) 1895-ben, harmincnégy évi munka után fejezi be tizenegy kötetes munkáját ebben a témában. Az azóta eltelt majdnem egy évszázad alatt sok minden történt. Figyelembe kellene vennünk még a ferences renden belüli különböző ágak missziós tevékenységét is.

Afrika az a földrész, amelyen elsőként hullott a ferences vértanú vére. Maga Ferenc is járt itt. Etiópia – ahol Boldog Agathangelus és Boldog Cassian (†1638) egész életét az egyház

egységére tette fel – klasszikus missziós ország. Gondoljunk csak Antonio de Leccóra, Massaja bíborosra (†1888) és André Jarosseau püspökre.

1645-ben olaszok és portugálok mennek Kongóba – a Hitterjesztési Kongregáció megbízásából. 1652 után a flamand George van Gheel, a bantu szótár szerkesztője hosszú haláltusa után itt hal bele abba a sérülésébe, melyet egy fanatikus bennszülött okozott neki.

A ferencesek sok más területen felhasználják négyszáz éves missziós tapasztalatukat.

10. A missziós lelkület mindenekelőtt abban a hatásban nyilvánul meg, amelynek nyomán Narni Jeromos (†1632), XV. Gergely pápa prédikátora eléri Rómában, hogy megalapítsák a Hitterjesztési Kongregációt. A Trienti zsinat késő, de logikus következményeként Boldog Raymundus Lullus irányításával indul ki a legtöbb missziós tevékenység. Joseph de Paris-nak (†1638), Richelieu bíboros titkárának kezdeményezése is innen ered. 1628-ban, a szentföldi kuszódia folytatásaként és kiegészítéseként, amelyet maga Ferenc alapított meg – létrehozzák a közel-keleti országokba irányuló missziót. Céljuk: a hitetleneket megtéríteni, a katolikusokat támogatni, a keleti és a nyugati egyház közötti egységet helyreállítani. A testvérek nemcsak szent életük és (főként a zarándokokhoz intézett) igehirdetésük által tanúi Krisztusnak, hanem vértanúságuk által is. A ferences rend egész története a Közel-Keleten az üldöztetés történetének bizonyul, gyakran véráldozatokkal, mint Tolentinói Tamásé (†1321), Gentile da Fabrianóé (†1340), majd 1860-ban a damaszkuszi kolostor nyolc ferenceséé. E vértanúk lelkisége egy 1658-as vallomásban válik kézzelfoghatóvá, Thomas de Paris-nak (†1671), a konstantinápolyi misszió vezetőjének naplójában. Egy testvérének, akit jogtalanul gyanúsítanak eretnekséggel, néhány helyreigazító nyilatkozat után ezt írja: „Változtasd át beszédedet lelkiségbe, türelembe, alázatosságba, alávetettségbe, beleegyezésbe, és mondd azt, hogy vallásos tiszteletünk ebben áll.”

11. A mai testvérek szolidaritásukban függetlenebbek a hatalom birtokosaitól. Részt vesznek olyan mozgalmakban, amelyek a népek igazságáért és felszabadításáért harcolnak. A korábbi misszionáriusok viszont a fejedelmek politikájának érezték magukat elkötelezve, akik munkát és védelmet nyújtanak nekik. Mégis mindig sikerült eltávolodniuk a helytartóktól és a gátlástalan kereskedőktől. A lakosság iránti szeretetük kultúrájuk megbecsülésében és jogaik hősiek védelmezésében nyilvánul meg. Portugruarói Bernardin (†1895) ezt írja: „Az egész világot szeretném a szívemben bírni, ha tudnám. Szeretem az egész világot!” Lodovico Cassoria (†1885) ezt követeli: „Afrikát Afrikának kell megtérítenie!” Ezzel olyasmire utal, amit a mai missziós tudomány állít.

Tudomány

147. Bevezetés

1. Ferenc nem bízik a tudományban, ha az vak és öncélú, s nem Isten és a többi ember szeretetére irányul. De fontosnak tartja, hogy testvérei jól ismerjék Isten szavát, s tudják hirdetni hívőknek és hitetleneknek egyaránt. Írásaival, beszédeivel és személyes magatartásával tanúsítja, mennyire ismeri a Bibliát és az emberi szívet – ez pedig többet ér sok tudós okosságánál. Ferenc Krisztusnak és a Szentléleknek, a kontemplációnak és az egyházi tanítóhivatalnak iskolájába jár.

2. Szent Ferenc fiai, akik a történelem során a tudománynak szentelték magukat, szintén csak erre törekszenek. Iskoláikban és könyveikben azt a magot akarják ápolni, amelyet Ferenc elvetett. A ferences lélek azt igyekszik fölfedezni, amit Isten teremtő és megváltó gondviselése beléültetett a teremtésbe. A tudás vágya párhuzamos a szegénység és az önzetlenség keresésével. Hiszen Isten és az ember titkainak igazi megismeréséhez olyan szívre van szükség, amely megszabadult minden kapzsiságtól és minden olyan vágytól, amely nem Istenre irányul. Szent Bonaventura (†1274), Lukás Wadding (†1657) s a többi ferences teológus számára a teológia istentisztelet. Minden tudásuk Istent kutatja, ezért mindig imádása, szemlélése annak, aki a szíve minden tudománynak és a középpontja minden teremtménynek: Jézus Krisztusnak. A tudomány, a kontempláció és a szeretet egybeolvad egymással. A ferencesek tudományos munkálkodását ezért, akárcsak apostoli vagy karitatív-szociális munkájukat, elválaszthatatlanul átjárja lelkiségük. A ferences történelem számtalan bizonyítékot szolgáltat erre. Olyanok, mint Bonaventura, Sziéniai Szent Bernardin (†1444), Brindisi Szent Lőrinc (†1613) és Maximilian Kolbe (†1941) egyszerre a tudomány, a cselekvés és a szemlélődés emberei. Ezért jövőnk zavarba, ha el akarjuk dönteni, hogy írásaik retorikai, teológiai vagy lelki életi művek-e. Jó néhány tudományos mű imádságban fogant és apostoli céllal íródott.

148. Teológia és történelem

1. Ferenc korától kezdve napjainkig ez a lelkiség természetesen vezet a tanulmányokhoz és az intellektuális munkához is. Az első, aki e téren kitűnt, Szent Antal (†1231), aki Lisszabonban látta meg a napvilágot, s Páduában halt meg, ott is temették el. Mivel egykor ágostonos kanonok volt, a gondolatvilágát átjárja Szent Ágoston eszmevilága. De otthon érzi magát a ferences lelkiségben is: természetszeretete együtt jár az absztrakt gondolkodással, amely megkülönbözteti Isten szavát és az emberi megismerést. Szentbeszédei ezért a hitből fakadó bölcsességnek és a lelkiségnek is iskolái számunkra.

2. Amikor az első egyetemi szintű iskolák megnyílnak, a testvérek átveszik az új teológiai módszert, az úgynevezett skolasztikát. Már Szent Ferenc idejében tanulnak Bologna, Oxford, Cambridge, Párizs, Magdeburg egyetemén. Ugyanolyan föltételek között, ahogyan Assisiben törekszenek a ferences életre: ugyanolyan szegénységben, Isten, az egyház és az emberek iránti elkötelezettségben. Az egyetemeken elterjed a ferences kontempláció – ebből születik az „Elmélkedések Jézus Krisztus életéről” című könyv, amely nagy hatással van a vallásos művészetre; aztán egy különös könyv, „Szent Ferenc eljegyzése Szegénység Úrnővel”; vagy akár a „Megegyezések könyve”. A ferences kontemplációból keletkezett művek az elmélyült teológiai gondolkodást a hívő szemlélet naivitásával ötvözik. A Krisztus misztériumára tartósan irányuló kontempláció ugyanis mélyebb teológiai reflexiót, s ennek megfelelően árnyaltabb kifejezést igényel.

3. Boldog Duns Scotus (†1308) eljut oda, hogy kutatni kezdi Isten emberré válásának indítékait. A misztikus intuíció és a racionális okfejtés kapcsolódik itt össze, hogy kifejezze:

Isten azt akarta, hogy legyen olyan emberi lény, aki képes őt végtelenül viszonzszeretni, úgy, ahogyan az isteni személyek szeretik egymást a Szentháromságban. Ennek következtében az egyik isteni személynek emberi természetet kellett magára vennie, s emberré kellett válnia. Isten Fia, aki Szűz Mária testén keresztül emberré lett, a teremtés mesterműve tehát, az Atya legcsodálatosabb dicsérete, az egyetlen pap és az egyetlen áldozat, aki létrehozhatja a kiengesztelődést Istennel. Ez megfelel Szent Ferenc felfogásának: egyedül Jézus Krisztus lehet elégséges Istennek. Duns Scotus Oxfordban tanul és Párizsban tanít. Mivel azonban megtagadja, hogy aláírjon egy dokumentumot a pápa ellen, száműzik Franciaországból. 35 évesen Kölnben hal meg. Mellette megemlíthetjük a ferences rend más tudósait is: Adam Marsh (†1259), Thomas York (†1260), Richard Rufus Cornwall (†1260), Roger Marston (†1303), Johannes Wales (†1285), Mattheus Acquasparta (†1302). Mindnyájan meg vannak győződve arról, hogy a bűnösök megváltása nem elegendő indíték arra, hogy Isten emberré legyen. Ez nem felel meg Isten méltóságának és nagyságának. E pontban eltér a ferences teológia a domonkostól. Amikor XI. Piusz pápa 1925-ben kimondja Krisztus királyságát Szent Pál leveleinek szellemében, akkor mintha megkoronázná e teológiát, amely Krisztus abszolút primátusával és a megtestesülés indítékaival kezdődik.

4. Más témák is fölkeltek a ferences tudományosság érdeklődését. A megismerés problémája a megvilágosodás tanához vezet; eszerint minden megismerés Istentől kapott megvilágosodásból születik. Az erkölcslélektan problémáit a voluntarizmussal oldják meg: az akarat az ember legnagyobb ereje. A teremtés benső értelmét a kinyilatkoztatás erkölcsi szükségszerűségével magyarázzák. Végül a krisztocentrizmusban, Krisztus személyének középpontba állításában találnak választ arra a kérdésre, hogy mi az értelme a világ rendjének. Egyik-másik választ manapság talán felül kell vizsgálni. Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy min alapulnak e teológiai reflexiók: Jézus személyének és misztériumának kontemplatív szemléletén. Akár Alexander Halest (†1245), Szent Bonaventurát vagy Raymundus Lullust (†1316) tanulmányozzuk, mindenütt ugyanavval az alapgondolattal találkozunk, a különböző árnyalatok vagy akár ellentétes fogalmazások ellenére is. Az ember minden kérdése Jézus Krisztusra, az egyetlen igazságra irányul. Kedvelt népszónokok, mint Regensburgi Berthold (†1272), egész műveltségüket és teológiai tudásukat arra használják fel, hogy a népben mindennapi gondjaik közepette is fölkeltsék a Krisztus iránti tudatos szeretetet, amely ugyanebből a vágyból fakad. Gyakran mindez nem megy heves harcok nélkül. Amikor a renden belül a ferences életforma lényegéről vitatkoznak, akkor az egymással csatázó felek, a spirituálisok és a konventuálisok nem vagy csak rosszul olvassák ellenfeleik írásait. A ferences tanúságtétel egysége és üzenete így elveszti hitelét és ellentmondásossá torzul. Másfelől viszont azt is észre kell vennünk, hogy „A megfeszített élet fája” (1305) című művében Hubertinus Casale (†1329) felhasználja ellenfelének, Szent Bonaventurának az írását. Más szavakkal: bár Hubertinus műve polemikus teológia, mégis telve van lelkiséggel, amelyben egynek érzi magát a nagy misztikussal, Bonaventurával.

5. A ferences rend a szellemi munkának más formáit is ismeri. Roger Bacon (†1292) univerzális tehetség: sok nyelven beszél, görög nyelvtant ír, fizikusként és kémikusként fölfedezi a robbanóanyagot, filozófusként és teológusként viszont Isten szava érdekli legjobban. Ockham Vilmos (†1345 vagy 1347), aki politikai elméleteivel sok ellenfelet szerez magának, mindenben matematikai pontosságra törekszik. Az értelmet a kísérletezés korlátai közé szorítja, s meghirdeti az emberi kutatás teljes szabadságát. A kutatás függetlenségéből csak a teológiát veszi ki, amely a kinyilatkoztatásnak, a hitnek, az egyetemesnek és az öröknek a világával foglalkozik. Nicolaus de Lyra (†1349) a kinyilatkoztatást a Bibliában tanulmányozza, s olyan kommentárokat ír, amelyek sokáig meghatározó tekintélyt jelentenek. Johannes Wales (†1285) a reneszánsz előfutára, még olvassa a költő Ovidiust, akiben az erkölcsi értékek egyik közvetítőjét látja. Sziénai Bernardin azt ajánlja, hogy Szent Jeromossal együtt olvassák Cicerót is. Mások a

katekézis területén dolgoznak, mint Lindai Markward (†1392) vagy Passai Ottó (†1390) Németországban.

6. A 13. és a 14. század nemcsak a skolasztika virágkora, hanem – legalábbis a ferences rendben – a lelkeségi teológia kidolgozásának az ideje is. Szent Bonaventura óta az elmélkedés művészete lélektani adottságokra támaszkodik, többek között a képzelet gyakorlására. Loyolai Szent Ignác erre majd a „hely elképzelése” kifejezést használja, amit talán így fordíthatnánk: „egzisztenciális azonosulás a bibliai történések helyével”. Herpi Henrik (†1477) ezt az egész hagyományt „Misztikus teológia” (*Theologia mystica*) című művében foglalja össze – erre épül majd a 17. század lelkesége. A lelkeség mint tudomány, a tudomány mint lelkeség – a tudomány és a lelkeség elválaszthatatlan egységet alkotnak a legtöbb ferences szerzőnél. Az első nagy jezsuiták számára e ferences teológusok adják a modellt és a hivatkozási alapot.

7. A kegyelem teológiája, a voluntarizmus mint a benső élet és a kontempláció emberi ereje, Mária szeplőtelen fogantatásának tanulmányozása és sok más fontos téma foglalkoztatja például Asti Bernardint (†1552) vagy a jeles tudóst, Franciscus Titelman Hasselt (†1537).

8. Meg kell említeni a történetírást is. Firenzei Mariano (†1537) egész munkásságával, főleg „A kisebb testvérek krónikája” (*Fasciculus chronicarum seraphici Ordinis Minorum*) című könyvével új formákat keres. Addig már sok krónika és értekezés született, amely Szent Ferenc és Szent Klára nyomába szegődött. A legújabb ezek közül a „Fioretti”, egy latin eredetiből készült fordítás, amely költői kifejezése miatt mindmáig sokakat vonzó olvasmány. Mariano műve először foglalja össze az első három század történetét. Hangvétele helyenként triumfalista. A humanizmus – Itália már a reneszánsz közepén jár – túl hangosan zengi a ferences család dicshimnuszát. Sok apológiát találunk benne – védelmeznek bizonyos tényeket, döntéseket, a szabályzat pápai értelmezéseit. Ez a triumfalista szemlélet azonban sok lelkeségi mozzanatot tartalmaz. Ha ez a könyv nem létezne, nem ismernénk sok, valóban tanulságos és épületes eseményt. S nem tudnánk behatolni az akkori ferencesek közös lelki világába. Sokféle tévedése ellenére ez a világ mégiscsak mélységes lelkeséget tükröz. Amit Mariano elkezdett, azt sokan mások folytatják, kiegészítik és tökéletesítik. Marius de Mercato Saraceno (†1581) és Bernardin Copetrazzo (†1594) a legapróbb részletekig elbeszélnek a kapucinus ág létrejöttét. Marcus Lissabon (†1557), Francesco Gonzaga (†1587), Pietro de Tossignano (†1586) és sokan mások készítik elő az utat a nagy történészeknek, Lucas Waddingnak (†1657).

149. Bonaventura nemzedéke

1. A klasszicizmus visszatér Bonaventurához és Duns Scotushoz. Lucas Wadding készíti el Duns Scotus műveinek kritikai kiadását. 1639-ig megjelenik az első tizenkét főlíókötet. A kiadás két éven belül elfogy. Ez bizonyítja, mekkora az érdeklődés a középkori ferences gondolatvilág iránt. Ugyancsak Wadding adja ki először Szent Ferenc műveit 1623-ban. Olyan műveket is idesorol, amelyeket Ferenc valószínűleg nem is olvashatott. Kritikai apparátust is mellékel hozzá, valamint történelmi és irodalmi értékelést, amely bizony nem minden részletben felel meg a valóságnak. De tudása hatalmas, és munkacsoportja szorgalmasan dolgozik a vezetésével: az „*Annales Minorum*”-ot (1625) tartalmazó történetírás, a ferences szerzők bibliográfiája (amelyet 1806-ban Sbaraglia folytatott), a teológiai, filozófiai és egyéb könyvek, amelyeket a Szent Izidor Kollégium kiad – az intellektuális alkotás mestertermévei. Francesco Gonzaga, Heinrich Sedulius (†1613), Kasimir Biernacki (†1638), Joannes Haag (†1661) és sokan mások a harmadrendből is ugyanebben az irányban tevékenykednek. Bonaventura Langres (†1655 után) megkísérli, hogy Szent Bonaventurát szintézisbe hozza Aquinói Szent Tamással. Bartholomeus Mastri (†1673) magyarázza és kiegészíti Duns Scotus műveit. Hasonlóra törekszik Wilhelm Heerinck (†1678) is. Amiens-i Georgius (†1661), Amszterdami Octavianus (†1671) és Bernardin de Picquigny (†1709) a Szentírás lelki, dogmatikus és irodalmi értelmét kapcsolják össze.

Párizsi Ivo (†1679) széles körű munkásságával, szerteágazó érdeklődésével, termékeny tudásával és gondolatainak mélységével különleges helyet érdemel.

2. A janzenizmus és a kvietizmus új eszméi elleni polémiába sok ferences teológus bekapcsolódik. Érthető, hiszen e két teológiai irányzat a lelki élet lényegét érinti. Archangelus Ripault-tól (†1635) Adeodato Turchiig (†1803) húsz anti-janzenista kapucinus tartanak számon. Műveikben a ferences lelkiség, elmélkedés, egyháziasság, evangéliumi szellemiség fejeződik ki. Akarva-akaratlanul Bonaventura vére lüktet bennük, még a barokk érzékies formáiban vagy a klasszicizmus nyelvében is. Néhány évtizeddel a francia forradalom előtt, amely alapjaiban változtatja meg a nyugati kereszténységet, 1744-ben Párizsban megalapítják a kapucinusok Académie Clementine-jét. Célja, hogy az új elvek és kritériumok alapján kutassa a Szentírást. Az Akadémia 28 kötetet ad ki. Aztán a nagy megpróbáltatással beáll a csend, de bizonyára ekkor sem hiányzik teljesen a kegyelem és a hit titkos működése.

3. A 19. század szellemi szegénységéről már sokat beszéltek. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy milyen körülmények között kell harcolnia a papságnak és különösen a szerzetességnek, hogy visszaszerezze társadalmi szerepét. Portogruarói Bernardin (†1895), egy zseniálisan tehetséges és szent életű férfi, mihelyt IX. Piusz pápa általános főnökké nevezi ki, azonnal munkához lát. Ezt írja szerzetestestvéreinek: „A tanulmányok végzése nektek, papoknak, szigorú kötelességek. Mert a tudomány annyira fontos a papnak, hogy ha azt elveti, magát Istent veti el. Az Úr elveti a tudatlan papok szolgálatát.” Hamarosan világosan érezhetővé lesz az a törekvés, hogy a lelki élet és az apostoli szolgálat nevében újra elterjessék a tudományos képzést. Aostai Lőrinc (†1880) „Ferences könyvtár” (1856) címmel már korábban megkezdte a ferences szerzők elfogyott műveinek újra kiadását, s Lodovico Cassoria (†1885) Nápolyban megnyitja a Vallás és Tudomány Akadémiáját (1864), amely mindenkinek, a hitetleneknek is nyitva áll. Innen kerül ki majd a nagy kultúrfilozófus és történész, Benedetto Croce (†1952). 1869-ben aztán megindul a szeráfi kollégiumok alapítása. Ezek olyan kieszemináriumok, amelyek a jövő rendtagoknak nemcsak emberi és értelmi képzést adnak, hanem bevezetik őket Szent Ferenc igazi szellemébe is. Az I. Vatikáni zsinat idején, Szent Bonaventura halálának 600. évfordulója alkalmából (1874) újra megnő az érdeklődés a szeráfi egyháztanító iránt. Portogruarói Bernardin és Fidelis Fanna (†1881) 1870-től megkezdik műveinek kritikai kiadását. Ők alapítják meg a Quaracchi-i Kollégiumot is (1877), azzal a feladattal, hogy a ferences rend jelentősebb műveit szigorú tudományos elvek szerint adják ki. A neotomizmus mellé, amelyet XIII. Leó „Aeterni Patris” enciklikája (1879) megerősít, felzárkóznak a ferences rend nagy tanítói is. Ez a törekvés azonban kevés megértésre és bátorításra talál.

150. A ferences kutatás

1. A romantika korában a Szent Ferenc iránti érdeklődés (Görres, Montalambert, Ozanam, Hase, Manzoni) sokakban felébreszti a csodálatot és a kíváncsiságot, s új lendületet ad a kutatásnak. Születésének jubileuma (1882) kellő alkalomnak látszik arra, hogy e lelkesedést újra felszítsa. Tudósok, művészek, írók – ferencesek és kívülállók, keresztények és szabadgondolkodók –, mind le akarják róni hódolatukat a „Szent Ferenc-jelenség” előtt.

A ferences családon belül is szerető lelkesedéssel ássák ki a régi forrásokat. Felfedezik azt a mély lelkületet, amelyből mindenki élni próbál azokban az időkben, amikor a külső támadások közé került egyház öntudatlanul is visszahúzódik a falak mögé. Olyan apologetikát alkotnak, amely a fennállót védelmezi, és nem nyit újabb horizontokat. A Poverellóra való emlékezés visszaadja gyermekeinek az önbizalmat. Új tudományos munkák jelennek meg: 1885-től 1941-ig kiadják az „Analecta Franciscana”-t, új, nyílt dokumentációját a ferences rend kezdeteinek. 1886-ban jelenteti meg tanulmányait a jezsuita Franz Ehrle (†1934), őt követi a domonkos H. Denifle (†1905). Tudós laikusok – mint Burckhardt, Voigt, Gebhardt, Symonds, Geiger,

Muentz, Thode – újra jelentőssé teszik a ferences mozgalmat az egyházban és a társadalomban. Paul Sabatier (†1928) 1884 óta a modern emberhez hozza közel Ferencet: „Études et documents” című művében egyesül a tudomány, a költészet és a lelkiesség. Az ő műve nélkül nem lehet ma Szent Ferencet tanulmányozni.

2. Nemcsak a történetírás lendül föl, hanem a teológiai és lelkiéleti irodalom is. A tudományos viták a ferences skolasztika apológiájához vezetnek. Nem állnak meg tehát Bonaventura műveinek kritikai kiadásánál, hanem az egész katolikus teológia megújítására törekcsenek. Duns Scotus tanulmányozása persze még sokáig várat magára, míg Deodat de Basly (†1937) és Etienne Gilson közzé nem teszik munkáikat, s nem valósul meg műveinek kritikai kiadása (1965).

3. A Denifle és mások által kiadott művek mutatják, milyen jelentősek a régi ferences mesterek. Más oldalról viszont a történeti kutatások gyakran polémiával telítettek, mivel régi, már meghaladott vitakérdéseket hoznak elő; ilyenek például Luigi Palomes (†1877), Heribert Holzapfel (†1936) vagy René Nantes (†1921) művei. Ezek s hasonló, mindmáig újra meg újra kiadott művek mutatják, mennyire fontos az, hogy mindig a ferences élet eredetéhez nyúljunk vissza, s hogy mindmáig milyen eleven ez a forrás. A történetírás, az eszmetörténet, a dogmatörténet, a szellemtörténet új formái sok tekintetben közel kerülnek a teológiához. Szent Ferenc írásainak újrafelfedezése óta Böhmer (†1905) nyomán új utakat nyitott Ephrem Longpré (†1965), Giuseppe Abate (†1969), Gratien Paris (†1943), Hilarius Felder (†1951). Olyan nagy tudományos művek, mint a „Miscellanea franciscana” (az 1884-ben alapított Faloci-Pulignani kiadásában), a párizsi kapucinusok által kiadott (1899) „Études Franciscaines”, az „Archivum Franciscanum Historicum” (Quaracchi, 1908) hatására sok hasonló folyóirat született különböző országokban. Ezekben nemcsak ferencesek publikálnak, hanem neves katolikus tudósok is, akiket a „negyedik rend” tagjainak szoktak nevezni: Johannes Jörgensen (†1956), Alexander Masseron, Arnaldo Fortini és sokan mások. Összefoglalva megállapíthatjuk: a kutatások folyamán kirajzolódik előttünk a ferences lelkiesség tanrendszere, az a teológiai eszmevilág, amely Szent Ferenc eredeti lelki tapasztalatából származik; történeti ismereteket szerezhethetünk az eredetben fontos szerepet játszó személyekről, eseményekről és művekről, s ez lehetővé teszi, hogy e gondolatokat jobban megértsük, s léletté és szeretetté formáljuk. Ez a célja a ferences lelkiesség intézetének is, amelyet 1970-ben hoztak létre Rómában. Ha a ferences lelkiesség „megőrzi a hívő humanizmus optimizmusát, s azt a szegénység szigorú szellemében megújítja” (A. Gemelli), akkor nem kell tartania semmitől. Az intellektuális fáradozás gazdagítani fogja a szívet.

Karitás, társadalmi elkötelezettség és békepolitika

151. Bevezetés

1. A ferences lelkiség mindenki másnál jobban kerüli a szócsatákat. Elsősorban a cselekedetekben mutatkozik meg. Ferenc az elhagyott leprások szolgálatába állt. Regulájában azt írta, hogy a testvérek kötelesek gondozni a betegeket, föl kell tárniuk egymás szükségleteit, és segíteniük kell egymást. Az első testvérek még a rablókat is befogadták közösségükbe.

2. A történelem során a testvérek mindig elég rugalmasak voltak ahhoz, hogy az emberek segítségére siessenek váltakozó ínségeikben. Így jutottak el az igazságosságért folytatott küzdelemhez, és oda, hogy gondoskodjanak a hátrányos helyzetűekről és az elnyomottakról, valamint mindazokról, akikért egyedül ők vállalhattak felelősséget.

A középkorban, amikor még minden területet, a társadalmi intézményeket éppúgy, mint az egyéni kezdeményezéseket a kereszténység határozott meg, az irgalmasság cselekedeteit az Evangélium fényében az élet minden területén meg akarták valósítani. Bár Jézus Krisztus egyházának elsődleges feladata az igazságosságért és a szeretetért való elkötelezettség lenne, ezt sok minden akadályozta: a kolostorok törvényhozása, a papság szokásai és előjogai, a nők hátrányos helyzete. A ferences család viszont könnyebben tudott szembenézni az ezerarcú emberi fájdalommal. A ferenceseknek ugyanis nem volt szigorú klauzúrájuk, a harmadrend tagjai pedig a nép között éltek. Önként vállalták a szegénységet, az alázatot és a szolgálatkészséget, ezért tudták fölvenni a harcot az embereket sújtó nyomorral, az Istentől eltávolító fájdalommal.

152. Karitás és társadalmi elkötelezettség

1. „Ha az édesanya szereti test szerinti fiát, mennyivel inkább kell akkor a testvéreknek szeretniük lélek szerinti testvéreiket és gondoskodniuk róluk.” (Rb VI.8.) Az igazságosságra és a szeretetre törekvésnek éppoly erősnek és hatékonynak kell lennie, mint a vérségi kötelékeknek.

2. Assisi Szent Klára ezért igazi édesanyja lett beteg, nyugtalan és kísértésben szenvedő testvéreinek, éppen úgy, mint Ferenc, aki az éjszaka közepén leül, hogy együtt egyék avval a testvérével, aki az értelmetlen böjtölés következtében halálveszedelembe jut és segítségért kiált.

3. Magyarországi Szent Erzsébet (†1231) az első, aki segélyszolgálatot szervez abban a harmadrendi kolostorban, amelynek tagja lett. Bár ő maga is elszegényedik, és megözyvegyülve magára marad gyermekeivel, mégis természetellenesnek érezné, hogy hajdani nagylelkűségével felhagyjon. Azokkal a barátnőivel, akik hűségesek maradtak hozzá, és részt akartak venni Isten és a szegények iránti szeretetében, táplálja, gondozza és vigasztalja mindazokat, akik hozzájuk fordulnak. Különösebb tervezettség nélkül létrehozza a ferences család kórházi és karitás-hagyományát. Az egyházjog évszázadokon keresztül tiltja a klauzúra elhagyását azoknak a nőknek, akik közös életet vállalva szentelték magukat Istennek; a ferences szabályzatot viszont lehet a világban élve is követni. Kisebb közösségek alakulnak, amelyekben nem tesznek nyilvános fogadalmat: egy-egy ferences lelki irányítása alatt a szegények szolgálatára szentelik életüket.

Más harmadrendiek pedig férfiakból és nőkből álló közösségekhez csatlakoznak, s kórházakat vezetnek; ilyen például a Szent János Kórház Gentben a 14. században.

A 16. században a „szürke nővérek” sok európai városban folytatják ezt a hagyományt. Maria-Laurentia Longo (†1542) Nápolyban először kórházat alapít, majd klarissza kolostort. Porto-Mauriziói Ferenc (†1867) kórház-testvérületet hoz létre. Namurben Luxemburgi Bonaventura (†1756) Madame de Burtonbourt-ral együtt létrehozza a „Filles de la Charité”

társulatot. Jelentős mozgalmat indítanak el, amely zavarba ejt nyilvánvaló rendezetlenségével, mégis meglep valódi elevenségével és szeretetével.

4. Az iparosodás a 19. században egyrészt a tőkekoncentrációhoz vezet, másrészt létrehozza a proletariátust. Ehhez járul még a forradalom és a napóleoni háborúk nyomán keletkezett nyomor és szenvedés. Ebben a helyzetben a Szentlélek olyan hivatásokat ébreszt, amelyeknek legfőbb jellemzője a nagylelkűség. A ferences lelkeség ebben bátorító és rendező elvként jelentkezik. Sokfelé, ahol a társadalmi nyomor igen nagy méreteket ölt, közvetlenül és hatékonyan beavatkozik valaki. Amint aztán ez a kezdeményezés másutt is ismertté válik, s másféle ínséggel is találkozik, pénzforrásokat, anyagi fedezetet és segítőtársakat keresnek, s máris létrejön egy kongregáció. Több száz szerzetesközösség születik így az európai országokban. Némelyikük megmarad egy egyházmegyén belül, mások viszont a kedvező körülmények hatására elterjednek az egész világon. Harcolnak a szociális nyomor ellen, és igazi missziós lelkesedéssel tesznek tanúságot az Evangéliumról s a keresztény élet erejéről.

A szociális gondok enyhítésére való törekvés tehát nem modern találmány. A nyomor, amellyel a ferencesek és mások találkozhatnak, minden korban és helyen megtalálható. 1618-ban Athanas Molé (†1631) egy csoport laikussal létrehozza a Madelainette-et, olyan társulatot, amely a prostituáltakat próbálja visszavezetni az emberhez méltó életre. A ferences Joannes Tisserand (†1497), az „O filii et filiae” kezdetű húsvéti himnusz szerzője, már korábban is kezdeményez hasonló vállalkozást. XIII. Lajos idején a harmadrendi Jacqueline Rachalier (†1635) iskolát alapít szegény leányok számára.

A nevelés egyébként mindig a középpontban áll. A leghíresebb nevelő, aki a ferences családból kikerül, Gregorius Girard (†1850) Svájcban. Fribourg városa már tíz évvel a halála után emlékművet állít tiszteletére ezzel a felirattal: „A nép atyjának, az ifjúság oltalmazójának, a keresztény filozófusnak, a hazáját szerető testvérnek.” Új nevelési rendszere egész Európában csodálatot vált ki és követőkre talál.

Ugyanekkor fedezi fel a szűkölködőket Florentini Theodosius (†1865) is. Jelmondata szerint – „Az idők szava Isten akarata” – betegápoló és tanító társulatokat hoz létre nők számára (Ingebohl, Menzingen), „keresztény gyárakat” Svájcban, Vorarlbergben és Csehországban, és sok más vállalkozást, többek között egy középiskolát (Schwyz). Cyprian Fröhlich Egolsheimből (†1931) 1889-ben kezdi meg a szeráfi szeretetművet Ehrenbreitsteinben. Gyermekmek megsegítésére alakult mű ez, amely főleg Amerikában terjedt el. Solothurnban például mint a szociális segítőnővérek önálló társulata működik, amely Svájcban, Tanzániában és a Fülöp-szigeteken is meghonosodott. Agostino da Montefeltro (†1891) harminc éven át árvák között él. Összegyűjti és egy általa alapított apácaközösség gondjaira bízta őket. A csodával határos az, amit a lengyel Honoratus Kozminski (†1916) végbevisz. Attól fogva, hogy az orosz hatóságok letartóztatják, nem hagyhatja el a Nowe Miasto-i kolostort. Szüntelen gyóntatásai révén mégis több mint húsz szerzetesközösséget hoz létre; ezek tagjai szerzetesi ruha nélkül élnek a világban, és szentelik magukat a nyomorgók szolgálatára. Az Egyesült Államokban Kilian Leeuwarden (†1946) megalapítja a „Catholic Boy's Brigade”-ot, és sok ifjúsági, pedagógiai meg lelki könyvet ír.

5. Körülbelül Assisi Szent Ferenc korában alakul ki a pénz hatalma, amely a középkor végére eluralkodik az emberiségen. A városok új jelentősége és a megerősödött kereskedelem szükségszerűen ebbe az irányba tereli a fejlődést. Akinek pénzt kell kölcsönkérnie, az kiszolgáltatja magát a kölcsönző önkényének. Ehhez járul az is, hogy a „keresztény erkölcs” elveti a kamat intézményét, és akiknek pénzre van szükségük, azokat a nem-keresztényekhez, főleg a zsidókhoz küldik, akik természetesnek tartják, hogy a keresztények fizessenek meg a kemény üldözésekért. Ekkor merül föl a ferencesek között az a gondolat, hogy a szegényeket mentsék ki az uzsorások karmaiból, anélkül, hogy megszegnék a fennálló erkölcsöket. Létrehozzák a „montes pietatis”-t, egyfajta népbankot, amely zálogért pénzt kölcsönöz. Az első 1460 és 1462 között Perugiában jön létre Barnabas Terni révén. Feltrei Bernardin (†1494) – aki

30 hasonló intézményt és sok egyesületet hoz létre a szükségben szenvedők megsegítésére – és Markus Montegallo (†1477) ezt a rendszert elterjesztik egész Itáliában. A 17. században nincs olyan városa Itáliának, amelyben legalább egy ilyen bank ne működne. Ludovicus Besse (†1910), a munkásosztály egyik nagy apostola, ezt a ferences hagyományt keresztényszociális szellemben fejleszti tovább, és honosítja meg Franciaországban. Népbankokat alapít, amelyek széles körben, gyorsan elterjednek, idővel azonban, sajnos, olyan pénzintézetekké fejlődnek, amelyek semmiben sem különböznek a többitől.

6. A járványok és a sorscsapások idején a ferencesek mindig elsőként csatlakoznak az önkéntes segítőkhez. A középkor és az újkor nagy pestisjárványai, elsősorban az 1348-as, megtizedelik az európai népességet. Ezekben a rettenetes időkben a ferencesek kitartanak a pestises betegek mellett. (Johannes Dienst lübecki püspökként szerzetesközösséget is hoz létre a kitzaitott nők számára.) Dietrich Coelde (†1515) Brüsszel főterén egy sátrat üt föl, hogy ne fertőzze meg testvéreit, s hogy a pestises betegeknek gyülekezőhelyet alakítson ki. Azokat a betegeket, akik már nem tudnak járni, a lakásukon keresi föl. Elgondolhatjuk, mekkora félelem élt az emberekben a pestistől. Aki teheti, az elmenekül, hogy így biztonságot találjon – nem utolsósorban a plébánosok és a püspökök is. Az általánosan elterjedt magatartásformákkal szemben a ferences rend különböző ágaiban akadnak olyanok, akik a helyükön maradnak, és kitartanak a pestises betegek ápolásában, sőt maguk is belepusztulnak a betegségbe. Néhány számadat bizonyítja ezt: Marseille-ben mind a 150 minorita meghal egyetlen pestisjárvány idején. Marquellone-ban 160-ból csupán heten, Montpellier-ben 140-ből szintén mindössze heten maradnak életben; Firenzében 150-ből 72-en, Sziénában, Pisában és Luccában 100 testvérből mintegy negyvenen. Marseille-ben a már említett minoritákon kívül még 49 kapucinus, 32 obszerváns és 19 rekolektáns esik áldozatul a járványnak. A 17. század első negyedében Svájcban 13 kapucinus hal meg, Augsburgban 6, Würzburgban 3, Salzburgban 4 a pestises betegek ápolása közben. Hogy a ferencesek nem hívták magukra a világ gyűlöletét úgy, mint a jezsuiták, az a mai történelmi szemlélet szerint elsősorban a pestisjárványok idején tanúsított magatartásuknak köszönhető. Sok városi hatóság már csak ezért is sürgeti például egy kapucinus kolostor alapítását a maga területén, mert azt várják tőlük, hogy valóban szolidaritást vállalnak a pestisesekkel.

Manzoni így ír az 1630-as milánói pestisjárványról: „Ha ezek a kapucinusok nem lettek volna, akkor a város teljesen megsemmisült volna. A csodával határos, hogy ilyen rövid idő alatt ennyiféle szolgálatot tudtak tenni a lakosságnak, főleg ha meggondoljuk, hogy a város részéről kevés segítséget kaptak, és csak bölcsességüknek és megértésüknek köszönhető, hogy ispotályukban oly sok ezer betegségtől sújtott embert tudtak ápolni.”

153. Békepolitika és diplomácia

1. A ferences szellem sok egyéb területen is tevékenykedik. Különös módon még a politika és a diplomácia területén is. A Szent Ferenc életéből vett történelmi példa nem egyértelmű. Talán mégis lehetséges utalni az Assisi püspöke és polgármestere közti közvetítésre, esetleg az egyiptomi szultán és a keresztések közti állásfoglalására is. De bizonyosan sokat tett a közép-itáliai városok közti béke megteremtéséért.

2. Ennek szellemében vesz részt Kapisztrán Szent János (†1456), a szigorú obszervancia képviselője, különböző békemissziókban, de Hunyadi János oldalán a törökök elleni háború katonai felelősségvállalásában is. A katonák között elterjeszti Jézus nevének tiszteletét – ennek szokták tulajdonítani a belgrádi győzelmet (1456).

Brindisi Szent Lőrinc (†1619) keresztrel a kezében vezeti a csapatokat a törökök ellen a székesfehérvári csatában (1601). De a szó legnemesebb értelmében közvetít is Csehország és Bajorország (1606), Bajorország és Spanyolország (1609), Savoya és Mantua (1617), Nápoly és III. Fülöp (1618) között. Ilyen közvetítő szerepet játszik Casalei Hyacinthus (†1617) is:

Bécsben, Spanyolországban, a regensburgi birodalmi gyűlésen – mindenütt, ahogyan írja, „békét akar hozni a kereszténységnek”. Nyíltan fölveszi a harcot az európai hatalmak abszolutisztikus igényeivel, zsarnoki és önkényes döntéseivel szemben. Gyakran szembeszáll rendtársával, Joseph du Tremblay-vel (†1638) is, aki „szürke eminenciásként” vonult be a történelembe. Bár a szemlélődés embere volt, lelki író, a Kalvaria bencés nővérek alapítója, rendjének provinciálisa – XIII. Lajos uralkodása idején mégis titkára lesz Richelieu-nek, a bíboros miniszternek. Új keresztes hadjáratról álmódzik a törökök ellen, és nem szégyenli azt sem, hogy ennek érdekében a protestáns fejedelmekkel kössön szövetséget. Diplomáciai tevékenységével utolérhetetlenül ügyesen képviseli hazája érdekeit az európai háborús időkben. Sajnos azonban Franciaország dicsőségét elébe helyezi Istenének, és diplomáciai intrikákba bonyolódik. Végül mégis fölismeri, hogy ilyen irányú tevékenysége összeegyeztethetetlen a valódi lelki élettel.

Casalei Hyacinthus mellett Valeriano Magno (†1661) is nyíltan szembeszáll Joseph du Tremblay-vel, de eredménytelenül. Jelentősége mégis igen nagy az egész német nyelvterületen. Teológusként, filozófusként, prédikátorként és politikusként Brindisi Szent Lőrinc nyomába lép. Prédikál a protestánsok között, s eléri, hogy a lichtensteini herceg és a hesseni örgróf a katolikus hitre tér. Ezután Oroszországban találjuk misszionáriusként, majd Bécsben, a birodalom és az egyház közti közvetítőként, majd a regensburgi birodalmi gyűlésen mint a pápai nuncius tanácsadóját. Francia rendtársával szemben azonban alulmarad, amint erre már utaltunk. Vereségének oka talán éppen függetlensége is, míg Joseph du Tremblay testestül-lelkestül a francia érdekek védelmezője, s ennek érdekében minden elképzelhető diplomáciai sakkhúzást felhasznál.

Vele ellentétben Marcino Caltagirone (†1655) a béke valódi követe, nemcsak rendjének miniszter generálisaként, hanem a spanyol és a francia király között és Németországban is. Hogy a westfáliai béke elfogadható feltételeket teremtett Németországnak, az nagyrészt az ő érdeme. – Innocentius igen vonzó prédikátor is volt.

E politikusok sorát hosszan folytathatnánk: Marco d'Aviano (†1699), „Bécs fölszabadítója” és „a Habsburgok őrzőangyala”. Messzetekintő gondolkodásával felismeri, mekkora veszély fenyegeti Európát Kara Musztafa serege révén. Diplomáciai tevékenységével szövetséget hoz létre a fejedelmek között, prédikációival 80 000 katonát készít fel a háborúra, majd kereszttel a kezében vezeti a seregeket a csatában.

Ezeknek a férfiaknak a példája azt is mutatja, hogy a kapucinusok gyakran ellentétes érdekeket képviseltek a diplomáciai szolgálatban. Az nem volt kétséges, hogy a közvetítő küldetésnek és a békére való törekvésnek van némi köze a lelkiséghez. De hogyan nyugodhat bele a lelkiismeret az emberi célokért és érdekekért folyó sakkhúzásokba? Szent Ferenc fiaiként más szellemben és lelkülettel tárgyalnak ugyan, mint a világi diplomaták, és más eszközöket vesznek igénybe, ez azonban, mint láttuk, nem mindig bizonyul sikeresnek. A békének általuk vállalt diplomáciai szolgálata, még ha gyakran átszínezték is a nemzeti érdekek, nem kevésbé szokatlan, mint a mai ferencesek vállalkozása a politikai és szakszervezeti életben.

A ferences hagyomány arra kötelez, hogy a világot minden bajban és sorscsapásban szolgáljuk. Ez készíti Porto-Mauriziói Szent Lénárdot (†1751) arra, hogy 1744-ben békemisszióra induljon Korzikába, amely fellázadt Genova ellen. Cadizi Boldog Diego Joseph (†1801) Spanyolországban tárgyal. A későbbi Massaia bíboros (†1889) és követője, Taurinus Cahagne (†1899) meg André Jarosseau (†1941) az egyiptomi négus tanácsadói lesznek.

A 19. század végén Lodovico Cassoria (†1884) alakjában a ferences világszemlélet ölt testet. Ő Carduccinak (†1907), a nép körében annyira népszerű olasz költőnek a szellemi ihletője. Nápolyban éppen olyan hatékonyan működik, mint Giuseppe Benedetto Cottolengo Turinban, nemcsak a szegények szószólójaként, hanem a hatalmasok és a gazdagok tanácsadójaként és apostolaként is. Sikerül az egymással legélesebb ellentétben álló pártokat kibékítenie egymással. Jól tudja ugyanis, hogy Szent Ferenc szelleme nem az osztályharcé, nem a hatalomé és az elnyomásé, hanem a kölcsönös tiszteleté és szereteté: békét és igazságosságot keres és teremt.

Ez a szellem persze összekapcsolódik a szolidaritással, a szociális és politikai életben megnyilvánuló elszánt akarattal is. Arthur O’Leary (†1802) így lép fel szóban és írásban ír hazájának függetlenségéért. Michael Esplugues (†1934) lelki író és filozófus, lánglelkű harcosa Katalánia szabadságának. Más területen fejt ki tevékenységét Theobald Matthews (†1856). Az alkohol elleni küzdelemben a mértékletesség apostolává lesz Írországbán. Belgium flamand részén Célestin De Werwik (†1896) az idegenek és kitzasztottak érdekében dolgozik.

3. Az eddigi nevek mellett megemlíthetjük Manfred Hörhammerét, aki a második világháború után a német-francia kiengesztelődésért dolgozik, és társalapítója a Pax Christi mozgalomnak. Julius Döpfner bíboros (†1976) ezt írta róla: „Az egyházi békemozgalom mindmáig nem csupán termékeny ötleteket kapott tőle, hanem azt a lelki mélységet is, amely nélkül talajtalanná válna. Sokféle területen többet tett a német-francia kiengesztelődésért, mint az a köztudatban ismert. Mindig a »fronton« érezte magát. Amikor a francia munkáspapok kísérlete az ötvenes években abbamaradt, fölkereste őket, és tárgyalt az illetékes püspökökkel. Kiállt a katonai szolgálatot megtagadókért is, akkor, amikor még a zsinat rendelkezései nem nyújtottak nekik védelmet. Elsőként figyelt föl a külföldön tanuló diákok gondjaira, az éhező népek megsegítésének szükségességére. Azokkal is kapcsolatban maradt, akik elszakadtak az egyháztól, s akik benne az egyház emberét látták.” (Fries-Valeske)

4. F. R. Chateaubriand (†1848) a ferences mozgalom szociális jelentőségét és hatását a modern korra elsősorban abban látta, hogy politikai tevékenységükkel elkötelezték magukat a világban az igazságosság megteremtésére. Ezt jóval korábban írta, mint hogy a ferences testvérek és nővérek ennyire elkötelezték volna magukat az iparban, a szakszervezetekben, a demokratikus mozgalmakban, a modern társadalomban, elsősorban Dél-Amerikában.

Klarisszák és terciáriusok

154. Bevezetés

1. Fejtegetéseim során az a benyomás támadhat, hogy túl nagy jelentőséget tulajdonítok a kisebb testvéreknek, és Szent Ferenc szellemét csupán a férfirendben látom megvalósulni. De a ferences lelkiület a meghatározó ereje két másik közösségnek is, amelyek Ferentől származnak: a klarissza nővéreknek, akik szemlélődő életet folytatnak, és Szent Klára nevét viselik, valamint annak a közösségnek, amely minden osztályból, társadalmi rétegből származó keresztényeket egyesít, olyanokat, akik továbbra is a világban akarnak élni, s ezért ferences világi rendnek hívják őket. Németországban „Ferences Társulat”, Svájcban „Ferences Laikustársulat” a nevük (korábban „harmadrendieknek” nevezték őket). Ezért kellett már az előző fejezetekben is időnként utalni a klarisszákra és a harmadrendiekre. Most azonban rájuk fordítjuk figyelmünket.

155. A klarisszák

1. Egy kérdést ma már aligha lehet eldönteni. Azt tudniillik, hogy vajon Ferenc és Klára akartak-e olyan női szerzetet alapítani, amely ugyan fogadalommal kötelezi el magát Istennek, de a kisebb testvérekhez hasonlóan mégis monasztikus klauzúra nélkül él. Sok minden arra mutat, hogy ez volt Ferenc és Klára eredeti víziója. De seholsem találtak olyasmire, ami e merész gondolat megvalósítására bátorította volna őket: sem a kor szokásaiban, sem az egyházi vagy társadalmi törvényhozásban, nem is beszélve az akkori gondolkodásmódról. Ha meggondoljuk, mekkora fáradságába kerül Klárának, hogy fölmentsék egy törvényt, a „szegénységi privilégium” alól, akkor belátja az ember, hogy az úgynevezett nem-klauzúras életforma a kor asszonyai számára elképzelhetetlen volt. A klauzúrán belül kellett tehát megélniük a ferences lelkiséget, vagyis a ferences szellemben értelmezett Evangéliumot, tehát a tökéletes szegénységet, amely nem tart meg semmilyen vagyont, jövedelmet.

2. A „szegény nővérek” rendje gyorsan terjed, eszményüket hamarosan elismerik az egyházi, sőt a hűbéres és a polgári hatóságok is. Szent Klára halálakor (1253) ez az életforma már csaknem egész Európában elterjedt, amit a boldogok és a szentek neve is fémjeléz: Philippa Mareri Olaszországban (†1236), Prágai Ágnes Bohémiában (†1280), Kunigunda (†1292) és Jolánta (†1298) Lengyelországban, Isabella Franciaországban (†1270) és mások. Most azonban be kell érünk néhány sorral a klarisszákrol.

3. Rögtön szemünkbe ötlük, milyen sokan jelentkeznek a klarisszákhoz a nemesi és a főúri családokból. Ez avval is összefügg, hogy sok leány még felnőttkora előtt belép a kolostorba. Minden egyes esetet külön kellene tehát megvizsgálni. De bármilyen eredményre jusson is az ilyen elemzés, még mindig megválaszolatlan marad a kérdés: miért éppen klarissza lett az illető? Egy hercegi vagy nemesi leánynak elsősorban a bencések vagy a ciszterciek kolostorában vagy más apácázárdában volna a helye. Hiszen számos önálló apácarend működik már ekkor. Mégis, mihelyt az új rend megalakul, számos előkelő családból jelentkeznek leányok a klarisszákhoz, pedig itt az apátnőt származásra való tekintet nélkül választják, s csak meghatározott időre, a nyugdíj reménye nélkül. Ez önmagában elég ahhoz, hogy belássuk: valóban a ferences lelkiség vonzotta őket, nem pedig valami fényesebb jövő reménye. A Szent Klára nyomába szegődő nők kiválnak a megromlott erkölcsű világból.

4. Battista Varano (†1524), Camerino grófjának leánya már fiatalkorában misztikus élményekben részesül. Ugyanakkor viszont elmerül az antik kultúrában. Visszautasítja a főúri házasságot, klarissza apáca lesz, teológiai és misztikus traktátusokat ír Jézus Krisztus lelki

szenvadásáról – s ebben hatékonyan segíti őt humanista műveltsége. Hasonló lelkületre bukkanunk Boldog Savoyai Louise (†1503) hercegnőben, Lotaringiai Boldog Margitban, Alençon bárónőben (†1521), Szent Beatrix Mercedes Silvában (†1490), a klarissza-konpcionisták alapítójában.

A kolostorfalak mögött egész sereg vonzó szent rejtőzik. Mindig újra akadnak megtérések is. Sok szent életű nő vonhatja magára figyelmünket, s érdemelne elmélyült tanulmányozást. A freiburgi klarissza kolostorban hozza létre a nagy misztikus, Magdalena Beutler (†1640) az „arany litániát”, ezt a rövid fohászból álló elmélkedést a szenvedésről. A többségükben kiadatlan krónikák és kéziratok tanúsíthatják Szent Hyacinta Mariscotti (†1640) lelkierejét, bűnbánatát és misztikus élményeit. Charitas Pirckheimer (†1532), az igen tehetséges és szent életű nürnbergi apátnő, levelezésben áll korának legjelentékenyebb személyiségeivel: többek között Tucher, Cochlaeus, Dürer, Erasmus, Spalatin sorolható ide. Bátran és elszántan, bár eredménytelenül száll szembe a városi tanáccsal, amikor fel akarják oszlatni kolostorát. E nővér jelentőségét ma egyre jobban felismerik. Sziénában Pasithea Crogi (†1615) Jézus szenvedésében merül el, a marseille-i klarissza kolostorban pedig a német bárónő, Martha von Oraison (†1627) jut el misztikus magaslatokra. Lotaringiai Lujza (†1640) Klara-Franciska nővér néven él a douai-i kolostorban – kortársai „napjaink Juditja”-ként emlegették. Galileo Galilei leánya, Maria-Celesta (†1642) is buzgó klarissza apácaként él. Maria Agreda (†1665), a nagy látnok, 22 éven át lelki vezetője a gyöngékező IV. Fülöp királynak Spanyolországban.

Boldog Josephine Le Roux-t klarissza apácaként végzik ki guillotine által 1794. október 23-án. Így fizet bátorságáért, hogy az állami tilalom ellenére megpróbálja újraalapítani a közösséget. A kontempláció, a sokféle szellemi és testi munka nem tartja vissza a klarisszákat az új alapításoktól. Afrika és a Távols-Kelet országaiban új kolostorokat létesítenek, s hamarosan otthonosabban élnek az idegen kultúrában, mint ferences fivérek.

156. A világi harmadrendek

1. Kezdetől fogva közelebb állnak a világhoz a laikusok, akik – házasságban vagy egyedüllétben – a világban maradnak. Szent Ferenc harmadrendjének tagjaiként a hétköznapiakban lesznek tanúivá és hirdetőivé lelkiségének.

2. Ha meg akarjuk látni a harmadrendek jelentőségét a középkorban, akkor bele kell helyezkednünk a kor viszonyaiba és életkörülményeibe. Az első harmadrendiek a világ hétköznapi valóságában élnek, mint kereskedők, kézművesek, értelmiségiek, lovagok, jogászok. Sajátos kettősség jellemzi őket. Nem kötelezték el magukat fogadalmakkal, tulajdonképpen tehát nem szerzetesek, de nem is sorolhatók be olyan egyszerűen a társadalmi kategóriákba, mint a többi világiak. Nem tartoznak a klerikusokhoz, akiknek kötelességük az imádság és az istentisztelet (oratores), bár életük sok vonásban emlékeztet az övékre és a szerzetesekére. Nem akarnak fegyvert fogni (bellatores), akkor sem, ha lovagok. Bár beletartoznak a feudális és a polgári társadalomba, nem tesznek esküt, csak bizonyos feltételek esetén. Munkásként, földművesként és kézművesként (laboratores) tartózkodnak a nyereszkeskedéstől, vonakodnak attól, hogy pénzért kereskedjenek, ellenállnak a konkurrenciának és a reklámnak, s menekülnek a bankoktól. Ez a lelki eszmény egyre nehezebben élhető meg abban a fejlődő világban, amelyben a városok megerősödnek, a polgárság hatalma nő, s a pénzforgalom egyre általánosabbá válik. E kettősség szükségszerűen újabb fejlődést indít el: „normalizálni” próbálják az életüket. Először a szerzetesélet hagyományosabb formáihoz, aztán pedig a testvérületekhez igyekeznek közelíteni életformájukat. Egyik sem felel meg azonban az eredeti szándékoknak. E társulások mindmáig nem találtak vissza ahhoz az eredeti „helynéküliséghez”, amely föltehetően a lényegükhöz tartozik.

3. Sok esetben nehéz felmérni, mivel járult hozzá a társadalom életéhez a harmadrendben megélt ferences lelkiség. Sok nevet kell megemlíteni – az első harmadrendiektől kezdve: a

földműveléssel foglalkozó Boldog Luchsius Poggibonzi (†1260) s felesége, Buonadonna, valamint a fésűkészítő Sziénai Boldog Péter (†1289). De többnyire nem a kisemberek válnak ismertté, hanem a híres személyiségek. Ha tehát a főúri osztály fiai és leányai a bűnbánó testvérek közé lépnek, s aztán szentként tisztelik őket, akkor még többen akadnak a városokban és a falvakban, akik a ferences életet választják. A zűrzavaros időkben vonzza őket az evangéliumi élet, az Eucharisztia és Isten szava. A társadalmi körülmények változatlanok maradnak, a hierarchikus struktúrákat fenntartják, de a harmadrend közösségeiben valódi találkozás jöhet létre, kölcsönös megértés, közös, bensőségesebb katolikus élet.

Szent Lajos király idősebbik unokaöccse, Toulouse-i Lajos (†1295), testvére, Anjou Róbert (†1343) Szicília királya is harmadrendi. Az Anjou-Aragon-Szicíliai családban egész sor erőszakos és gátlástalan ember mellett él az a szokás is, hogy egyesek harmadrendiek, kisebb testvérek vagy klarisszák lesznek. Kasztília királya, Szent Ferdinánd (†1252) és Portugáliaiai Erzsébet (†1336) ugyanezt a ferences szellemet követve válnak békességszerzőkké. Sabrani Elzear (†1323) és felesége, Delphine de Puymichel (†1360) rövid házasságuk ideje alatt tökéletes szeretetben és tisztaságban élnek. Malatesta a harmadrend életformáját választja, és feleségével tisztán és szelíden él Rimini züllött udvarában. Montpellier-i Rókus (†1337) mindenütt úgy lesz ismertté, mint a pestises betegek szent életű gondozója. Boldog Henrik, a 15. század dán fejedelme, egy szép napon felölti a harmadrendiek ruháját, elhagyja az udvart, koldusként él az erdőkben, s végül zarándokként hal meg Perugiában.

Láthatjuk, hogy a harmadrend révén a ferences lelkeség átjárhat minden társadalmi réteget. Szent Lajos király (†1270), aki mindmáig a harmadrend védőszentje, Kolumbusz Kristóf (†1506) és Jeanne d'Arc (†1431) – mai történelmi tudásunk szerint – jogi értelemben bizonyosan nem tartoztak a harmadrendhez. III. Fülöp (†1621) úgy végrendelkezett, hogy a harmadrend ruhájában temessék el, ahogyan ez egyes fejedelmi házakban hagyomány volt, s ahogyan ausztriai Mária Terézia (†1683) francia királyné is kívánta. – Főleg a 19. században igen sokan akadnak, akik tevékenységük legfontosabb hajtóerejének a ferences életformát tartják, s a harmadrend szabályzatát követik. Ezt Európa-szerte megfigyelhetjük, főleg a materializmussal és az agnoszticizmussal szemben. Franciaországban Frédéric Ozanam (†1853), a Páli Szent Vince konferenciák alapítója, Montalambert (†1870), a katolikusok politikai jogainak elszánt védelmezője; Németországban Ketteler püspök (†1877), az egyház szabadságának és szociális elkötelezettségének szószólója, Kolping (†1865), az inasok és a segédek nagy pártfogója, a politikus Windhorst (†1891), a kereszténydemokrácia megalapítója és Bismarck nagy ellenfele; Angliában a költő Coventry Patmore (†1896), Manning (†1892) és Gibbons (†1921) kardinálisok; Itáliában Toniolo (†1918), aki szociológusként és szociálpolitikusként közreműködik a „Rerum novarum” enciklika létrejöttében, s megalapítja a szociális heteket Francia- és Olaszországban; és sokan mások, akik a keresztény és nemzeti érzület ébresztői. A harmadrend szoros kapcsolatban állt a laikus apostolsággal és az Actio Catholicával is. Leon Harmel (†1915) és baráti köre ezért közlik XIII. Leó pápával meggyőződésüket, hogy a harmadrendet még jobban közelíteni kell az élethez, Szent Ferenc eredeti célkitűzései szerint. Urbinoi Boldog Benedek (†1709) a harmadrendről írt könyvének ezt a címet adta: „Lelki élet a világban” (1691). Ugyanezt az elképzelést osztja Claudius Frassen (†1711). Ezért aztán sokáig azt gondolták, hogy a harmadrend egyszerűen a szerzetesélet folytatása a világban. Egy lépést tesz előre XIII. Leó „Misericors Dei Filius” című, 1884. május 30-án kiadott konstitúciója. Azt tudatosítja ugyanis, hogy a ferences világi társulatok a lelkeség iskolái, amelyek mindenki számára hozzáférhetőek, nemcsak az egyéni megszentelődés szempontjából, hanem a társadalomban, a családban és az egyházközségben folytatott apostolkodás szempontjából is. – A 20. században egyre jobban megéri az a meggyőződés, hogy nem az Első Rend meghosszabbított karjának kell lenniük, hanem önálló társulatnak. Minden országban önállóan szerveződnek meg: saját vezetéssel, folyóiratokkal és képzési központokkal. A II. Vatikáni zsinat után különböző kezdeményezések születnek: harmadrendiek és kisebb testvérek többéves

fáradozásával létrejön az új, a mai világhoz alkalmazkodó regula, amelyet VI. Pál pápa jóváhagy. Assisiben több kongresszuson a legkiválóbb történészek kutatják és tárják fel a harmadrend történetét. Végezetül a venezuelai Manuela Mattioli dinamikus irányításával világszinten egységes szervezet és vezetés jön létre.

A Világi Rend készen áll arra, hogy felelősséget vállaljon a világban és az egyházban. Elsősorban a harmadik világ országában fejlődik igen dinamikusan.

157. A szabályozott harmadrend kontemplatív formái

1. A ferences Világi Rend eddig leírt formája mellett kialakult egy másik is: a „szabályozott harmadik rend”. Másképpen: olyan férfi- és női kongregációk, amelyek a harmadrend szabályai szerint élnek, de tesznek szerzetesi fogadalmat. Ők is lelkes örökösei és közvetítői a ferences lelkiségnek.

2. Ezek a kongregációk évszázadokon keresztül a kontemplációnak éltek. Hozzájuk kell számítanunk már boldog Franciscus Pesarót (†1350), Wilhelmus Siclit (†1404), akik harmadrendiként a magányosságot keresték, s nem akartak másról tudni, csak az imádságról és az elmélkedésről. Önálló, zárt kolostor alapításához vezet Angelina Corbara (†1435) kezdeményezése. Gyönge egészsége nem teszi lehetővé számára, hogy megélje a klarisszák szegénységét és szigorú vezeklését. Ezért új életformát keres, amely összekapcsolja a kolostori életet és a ferences lelkületet. Más városokban is találunk hasonló példákat, különösen akkor, ha nők közös életre vállalkoznak, és klauzúrában kívánnak élni. Az Alpoktól északra a 13. és 14. században igen erősen terjednek a vallásos női mozgalmak. A begina kolostorokat nem mindig könnyű megkülönböztetni a harmadrendiekétől. Gyakran előfordul az is, hogy tudatosan átalakítják az egyikből a másikba. Így például az utrechti Szent Ágnes-kolostor 1422-ig „A Közös Élet Nővéreié”. Ettől kezdve viszont Szent Ferenc szabályzata szerint élnek. Ezt elsősorban abból a könyvből tudjuk, amely 85 latin és 106 holland vallásos éneket tartalmaz, s e nyelvterület legrégebb zenei emlékeként tartják számon. E korból erednek a ma is jelentős kongregációk: a ferences apácák Dillingben (1241), Maria Stern Augsburgban (1258) és Gnadenthalban (1276). Ezek az elmúlt évszázadban elszakadtak a kizárólag kontemplatív életformától, s a 19. század szociális nyomorának enyhítését tűzték ki célul. Sok kapucinus és ferences nővért kellene még itt megemlíteni, aki ma még szigorú klauzúrában él, számtalan kolostort, amely még ma is nyitva tartja az embereknek a szabad szemlélődés lehetőségét.

3. Mivel e létforma értelme ma nem annyira egyértelmű, legalább egyről mégis szólunk kell, amely a legújabb időkben hatékonyan tett tanúságot a hitről: az 1856-ban alapított kapucinus kolostorról Mainzban, amelyből több más alapítás keletkezett: Pfaffendorf/Koblenz (1902), Melville/Natal (1930) és Swellendam/Dél-Afrika (1952). De nem gyors terjeszkedésük érdemel említést, bár ez is bizonyíthatja belső dinamizmusukat, hanem a közösség benső élete, amelyet a különleges körülmények ellenére is megőrzött. A továbbiakban szó szerint arra a beszámolóra támaszkodok, amelyet M. Consolata Theresia nővér a szóbeli és írásos beszámolókra hivatkozva összeállított.

A kultúrharc idején a kolostor léte veszélybe kerül. A korabeli krónika följegyezi: „Bár kihalásra vagyunk ítélve, de szilárd elhatározásunk, hogy együtt maradunk, és utolsó lehetünkig folytatjuk az örökimádás angyali tevékenységét.”

A második világháború felforgatja a kolostor életét. A nemzetiszocialista rendszer nehéz munkára kötelezi a közösséget. A kolostori krónika megállapítja: „A munkaügyi hivatal határozata a következő: az egész kolostor munkára van kötelezve. Minden munkaköteles nővérnél otthon napi nyolc órát kell dolgoznia a Werner und Merz gyárnak. A gyár jelenleg a hadseregnek termel. November 15-ig naponta 45 000 kanóctartót kell készítenünk a Hindenburg-lámpákhoz. Bár ez a munka mindnyájunknak óriási megterhelést jelent, hálát adunk a Jóistennek, hogy mindent ilyen irgalmasan rendezett el. Milyen rettenetes volna, ha a fiatalabb

nővéreknek el kellene hagyniuk a klauzúrát, és egy gyárban vagy üzemben kellene dolgozniuk.” A konvent ipari üzemmé alakul. A szerzeteséletet csak remek munkamegosztással tudják fenntartani.

Ezután érkezik el az 1945-ös esztendő, a nagy háború utolsó napjai. Az egyre nagyobb légiveszély miatt kilenc nővért elküldenek a kolostorból. Február 27-én, amikor csaknem egész Mainz romhalmazzá lesz, 41 nővér vesztí életét. E nap előérzetének megragadó tanújelét találták meg később a nővérek légiriadós zsákjában: „Megadatott az örökkévalóság napja. Én szeretett, jó nővéreim! Imádjuk örömmel és hálával a királyt, akinek mindnyájan élünk. Hiszen olyan jószágos, örökkévaló az ő irgalma. Ezért nem sírok, hiszen nem haltam meg, nem, csak aludni mentem, hogy az örök hűsvét hajnalán, amikor az angyal harsonája mindenkit életre kelt, újra feltámadjak. – Hiszen a halál az élet kapuja!... Most, amikor megszabadultam az élet börtönéből, már sokkal közelebb vagyok hozzád, mint eddig valaha lehettem... Élj boldogan, a boldog viszontlátásig az örök dicsőség fényességében. Nővéred, Maria Klara.”

Amikor az első bombák lehullanak, az apátnő kiveszi az Oltáriszentséget a tabernákulumból, és a kápolna alatti pince elülső részébe menekül a nővérekkel. Egyik telitalálat a másik után éri a kolostort. Porfelhő tölti be a pincét. Az épület falai nagy robajjal összeomlanak, de a pince boltozata szilárdan ellenáll. A bombák robbanása elhallgat, néhány nővér felszalad. A kolostor lángokban áll. Az egyik nővér sürgetni kezdi a többieket, hogy gyorsan hagyják el a pincét, hiszen az egyik kijárat még szabad. Hosszan vár, de senki sem bújik elő. Néhány nővér, aki már eljutott a kertig, visszamegy a pincébe. A többiekre hiába várakozó nővér megmenekül, s a történeteket később így mondja el: „Tanácstalanul és elhagyottan álltam ott, s néztem az égő kolostort. A szemem égett a portól és a hamutól, torkomat fojtogatta a füst. A házban égő textíliák parázsló darabjai hullottak rám. A kolostor irányából emberek rohantak el mellettem, akik szintén égő házukból menekültek, hogy életüket megmentésük.”

Egy mentőosztag utat tör magának a pincébe, köztük van a jezsuita Manuwald atya. Megrendítő és megható látvány fogadja őket: a főnöknő és a nővérek halottak, többségük térdelő tartásban, imára kitárt karokkal, egymásra borulva. Egy gyertya még ég a sarokban.

Nem tudjuk pontosan, mi történhetett. A két szent edény érintetlenül maradt, de mindkettő üres. A főnöknő bizonyára megáldoztatta a nővéreket haláluk órájában, s így ürítette ki az áldozató kelyhet. A nővérek engesztelésül és áldozatul adták életüket a békéért.

A háború után újra felépítik a kolostort. A három túlélőhöz új nővérek csatlakoznak. 1968 óta a kolostor már nem a szabályozott harmadrendhez tartozik, hanem a klarisszákhöz. Tovább folytatják szemlélődő életmódjukat. „Elsődleges feladatunkat abban látjuk, hogy tanúságot teszünk Krisztus eucharisztikus jelenlétéről. A reggeli szentmise ezért életünk kiinduló- és csúcspontja. Imádással és hálás viszonszeretettel igyekszünk viszonzni – embertestvéreink nevében is – azt, hogy az eucharisztikus kenyérben nekünk adta magát. Életünk mindennapjai úgy folynak, hogy felváltva végzünk szentségimádást az Oltáriszentség előtt, és közösen mondjuk a zsolozsmát. De nemcsak a szentségimádásunkkal teljesítjük ezt a szándékunkat, hanem minden tevékenységünk és pihenésünk, minden munkánk és imádságunk az eucharisztikus Krisztus megdicsőítését szolgálja. Közvetlenül hasznos feladatot teljesítünk akkor, amikor egyházmegyénk számára ostyát sütünk. Így akarjuk teljesíteni az egyház kifejezett kívánságát, hogy magunk gondoskodjunk a megélhetésünkről.”

158. A szabályozott harmadrend aktív formái

1. A szabályozott harmadrend kontemplatív életformájához társulnak azok a közösségek, amelyek kapcsolatba lépnek a világgal, és szembenéznek annak konkrét szükségleteivel. Érdekes módon elsősorban szerzetesnői közösségek ezek. Németországban csak öt ilyen férfikongregáció működik a harmadrend szabályai szerint: az 1857-ben alapított Szent Ferenc szegény testvérei Aachenben, a Szent Pál testvérei Queichheim/Landauban (1913), a Szent

Kereszt Ferences Terciáriusai Hausen/Waldbreitbachban (1862), a Szent Ferenc Missziós Testvérei (1895) és végül a Bajor Remete Testvérület, amelyet 1843-ban újraalapítottak.

Iskolákban, beteggondozásban, árvaházakban, öregek, mozgássérültek és fogyatékosok otthonaiban dolgoznak ezek a testvérületek, de a gyárakban és a közigazgatásban, sőt ma egyre inkább a lekipásztorkodásban is.

2. A 19. század robbanásszerűen hoz létre nagyszámú női kongregációt. Beszédés bizonyítéka ez annak, hogy milyen sokféle ínség az, amelyre választ kellett adniuk. Igen gyakran túlságosan gyorsan választották a ferences regulát és kérték Szent Ferenc pártfogását. De nem elég a ferences kordát a derekukra csavarni ahhoz, hogy ferences nővérré legyenek. Időközben ezt mindenütt felismerték. Ma újra átgondolják a ferences életformát, federációkat alkotnak, közös tanulmányi és lelkigyakorlatos heteket rendeznek, összevonnak novíciátusokat, közös kiadványokat készítenek. A német nyelvterületen e heti kurzusok eredménye a „Változás hűségben” című kiadványsorozat és a Karlsruheban működő közös titkárság.

Újabb időkben arra törekszenek, hogy mindenki számára egységes szabályzatot alkossanak, Szent Ferenc és Szent Klára szellemében. Így nagyobb egység jöhet létre, anélkül, hogy a történelem során kialakult egyéni, sajátos vonásokat föl kellene adni.

A fordulópont száz évvel ezelőtt

159. 1882 és annak következményei

1. A ferences család nem egységes a teológiában és a filozófiában, az apostolkodás formáiban, az életszentség útjaiban meg a lelkiismereti áramlatokban. Maga Ferenc sem monoton és színtelen. Költő, de különösen szigorú aszkéta is. Sok megértést mutat az emberi gyöngeség iránt, ugyanakkor kivételes misztikus. Alázatos és mindenkinek alávetett, tisztában van azonban avval, hogy küldetést tölt be az egyházban és a világban, s mindent megtesz azért, hogy e küldetését teljesítse. Ezért megvan annak is a jelentősége, hogy a ferences családon belül különbözőségek adódnak. Ez tette lehetővé azt, hogy Ferenc szelleme mindenütt jelenvaló, küldetése mindenütt megvalósítható legyen.

2. A pápák jóindulatúan nézik mozgalmát. Nemcsak azok, akik Szent Ferenc életében állnak az egyház élén: III. Ince (†1216), III. Honorius (†1227), IX. Gergely (†1291); nem is csak azok, akik maguk is ferencesek: IV. Miklós (†1292), V. Sándor (†1410), IV. Sixtus (†1484), V. Sixtus (†1590), XIV. Kelemen (†1774); hanem mindenekelőtt az elmúlt évszázad pápái. Anélkül, hogy az egyház pápáit egyetlen rendnek akarnánk kisajátítani, vagy aláértékelnénk e pápák többi kezdeményezését és elképzelését, XIII. Leó és XXIII. János pápában mégis fölfedezhetjük Szent Ferenc szellemét.

1743-ban XIV. Benedek (†1758) elrendeli, hogy a pápa és a kúria hivatalos szónokának mindig kapucinusnak kell lennie. Ez a rendelkezés ma is érvényben van. A ferences szellem így része lesz az egyház egyetemes felelősségvállalásának. Pápává választása előtt XIV. Benedek a gyóntatóatyja volt Porto-Mauriziói Szent Lénárdnak (†1751), és sokat tesz a keresztút elterjesztéséért. Ő maga azonban nem ferences, mint utódja, XIV. Kelemen (†1774), aki pápáként is Fra Lorenzo marad, ahogyan azelőtt a kolostorban nevezték. Ferences szelidsége időnként már gyöngeséggé is válik. Oly mértékben hatnak e pápára a világ hatalmasai, hogy meggondolatlan rendelkezéseket is hoz, bár ezek végül mégis az egyház javára szolgálnak. Egy évszázaddal később ismét ferences lelkületű pápa kerül az egyház élére. Jámorsága, szelidsége, de átlagon felüli tettereje is megérinti az embereket: XIII. Leó (†1903) az első pápa, aki a demokrácia modern eszméi felé fordul. „Rerum novarum” című, a munkáskérdésről írt enciklikájával felhívja a katolikus világ figyelmét szociális kötelességeire. Nyomában a pápák továbbfejlesztik az „egyház szociális tanítását”. Ferences harmadrendiként XIII. Leó személyesen is kötődik a rendhez. A Poverello szeretete a kicsinyek és a szegények iránt, kiállása a békéért és a kiengesztelődésért bizonyára hat XII. Piusz (†1958) és XXIII. János (†1963) pápára is.

XIII. Leó nevéhez fűződik az újabb kornak ferences szempontból legnagyobb történelmi eseménye: Szent Ferenc születésének 700. évfordulója (1882). Ennek az évnek korszakos lett a jelentősége.

3. Néhány évet vissza kell nyúlnunk ahhoz, hogy megértsük e jubileum jelentőségét. Hiszen csak a 19. század elején élénkül meg az érdeklődés Szent Ferenc iránt. Ehhez bizonyára hozzájárult Celanói Tamás második életrajzának első megjelentetése (1802). A történetkritikai módszert még nem fedezték fel, de már új módszerrel közelítenek a történelmi dokumentumokhoz. Ekkor váratlan dolog történik. 1818. december 12-én az assisi bazilika alatt, többhetes rendszeres és titkos kutatómunka után, megtalálják Szent Ferenc csontjait. Kriptát emelnek a sír fölé. Azonnal megnövekszik a zarándokok érdeklődése. Testének megtalálása aztán szellemének fölfedezését segíti elő.

Ezt a fölfedezést segíti a középkor iránt mindenütt megnövekvő érdeklődés is. 1822-ben Cesari megtalálja a régóta elfeledett „Fioretti”-t. Strassburgban Joseph Görres (†1848) kiadja

könyvét „Assisi Szent Ferenc, a trubadúr” címmel (1826). Ez mintegy előjátéka a ferences költők antológiájának, amelyet a francia Frédéric Ozanam (†1853) ad ki. A korábbi életrajzok épületes és jámbor Poverello-képét fölváltja a romantikus. Ferenc romantikus lovagfigura lesz, aki az idilli középkorban él – az Alverna és Krisztus nélkül. A középkor rehabilitációja – amint Charles de Montalambert (†1870) „Magyarországi Szent Erzsébet története” című könyvének (1836) előszavában említi – ezt a historizáló romantikát komoly vallásossággal ötvözi. 1845-ben kezdi Franciscus Frediani és a harmadrendi nyomdász, Cesare Quasti Pratóban kiadni a „Ferences klasszikusok könyvtára”-t, hogy a feledésbe merült ferences szerzők emlékét felidézze. A politikai viszonyok aztán megakadályozzák e vállalkozás folytatását. S bár jelentős vallási föllendülés tapasztalható, nem jelentéktelenebbek a vallásellenes és antiklerikális erők sem, Voltaire (†1778) hatására. Így írhatta Gioberti (†1852) a „Liberta Cattolica”-ban: „Szent Ferenc élete a Krisztus életén alapuló mítosz, amely a középkor költészetét éppúgy tükrözi, mint tudatlanságát, durvaságát és babonaságát. A protestánsok kimutatták, milyen gyermekes világ ez. De nem ismerték föl költészeti szépségét. Népi mítosz: a kereszténység nyers és demokratikus megújulása; a ferencesek a kereszténység demokráciáját teremtették meg.” Sokat kell tehát tenni ahhoz, hogy ne csak Szent Ferenc lelkiségét fedezzék fel újra, hanem alapos történeti kutatásokat is végezzenek. Nem elégedhetünk meg avval a gyermekded atmoszférával, amelyet Manzoni (†1873) „A jegyesek”-ben Szent Ferenc tanítványairól rajzol.

Jelentősebbek a szövegkiadások – bár nem felelnek meg a modern szövegkritika követelményeinek. 1857-ben kiadják Fra Salimbene Parma (†1288) krónikájának egy részét; ez visszaad valamit abból a milióból, amelyben a ferences rend keletkezett. 1858-ban aztán megjelenik Thomas Eccleston (†1258) krónikája, amely hírt ad arról, hogy az első testvérek hogyan lépték át Itália határát, és jutottak el Franciaországba és Angliába. Tizenkét évvel később Voigt kiadja Jordanus Giano (†1263) krónikáját, amely a ferencesek németországi letelepedését mondja el. Regensburgi Berthold (†1272) prédikációi, amelyek 1882-ben jelentek meg először, kitűnően egészítették ki ezt a leírást. E kiadványok érzékeltetik azt a légkört, amelyben a ferencesek élhettek Itáliában, Németországban, Franciaországban és Angliában. Szent Ferenc lelkiségét így történelmi keretek közé állíthatjuk és jobban megérthetjük.

A figyelem hamarosan magának a szentnek a személyére irányul. Nem mindig a leghelyesebb módon, amint ez könnyen megállapítható. Jules Michelet (†1874) például azt a gondolatot kelti az evangélikus teológusban, Karl August Haséban (†1869), hogy Ferenc a protestantizmus előfutára. Ernest Renan (†1892) átveszi ezt a tételt, és továbbadja Paul Sabatiernek (†1928). Csak 1882 után keletkeznek komolyabb tanulmányok katolikus részről, amelyek szembeszállnak a különböző racionalista értelmezési kísérletekkel. 1880-ban adták ki a Három társ legendát.

4. 1882. szeptember 17-én XIII. Leó „Auspicato concessum” című enciklikájával meghirdeti a Szent Ferenc-évet. Az évfordulónak felszínre kell hoznia Ferenc szentségét, de valóságos hatását is a társadalom életére. Az 1882-es jubileumi esztendő így meghozza a ferences lelkiség korabeli megújulásának kezdetét. Olyanok, mint Lodovico Cassoria (†1885) Itáliában – szociális és karitatív vállalkozásaival – megmutatják a szent igazi arculatát. Erre mondja az antiklerikális Imbriani: „Katolikus vagyok, de úgy, mint Lodovico atya!”

Louis Antoine de Porrentruy (†1912) ferences múzeumot alapít Marseille-ben, amelyet később Assisibe visznek át, jelenleg pedig Rómában található. 1885-ben Párizs egyik legjelentősebb kiadójánál pompás Szent Ferenc-könyvet jelentet meg: szövegeket és illusztrációkat kiváló íróktól és művészekről.

A mozgalom tehát megindult. Életrajzi és lelki művek keletkeznek, máig véget nem érő sorozatban. Ernest Renan Ferencben látja meg a kereszténység igazi arcát, aki mindenben Krisztushoz akar hasonlónak válni. Ulysse Chevalier (†1923) bőséges helyet szentel Ferencnek a középkor forrásairól szóló nagyigényű művében. Renan tanácsára Sabatier figyelmét szinte egyedül Assisi szentjének szenteli. Eljut kezdeti álláspontjának megváltoztatásához, s – főleg

egyéni forráskutatásai nyomán – arra a meggyőződésre jut, hogy Ferenc a legisztaabb Evangéliumot testesíti meg. „Szent Ferenc életrajza” című művét 1892 óta mindig újra kiadják. Bernhard Andermatt (†1909) is megírja a maga Ferenc-életrajzát (Innsbruck, 1892), amelyet aztán franciára, olaszra és spanyolra is lefordítanak. A dán konvertita, Johannes Jörgensen (†1956) anyanyelvén adja ki könyvét „Assisi Szent Ferenc” címmel – ezt a művet is több nyelvre lefordítják. Cuthbert Brighton (†1939) 1912-ben kiadott „Szent Ferenc élete” a következő a sorban. A szerző A. G. Little (†1945) tanítványa, aki Paul Sabatier-vel dolgozott együtt, de nem jutott mindig azonos következtetésekre. Ezt a művet is több nyelvre lefordítják. Assisi polgármestere, Arnaldo Fortini is nagyigényű művet ad ki a szentről.

Az életrajzi művekkel párhuzamosan, amelyeket ezernyi más életrajz követ az összes világnyelveken, egyre nagyobb érdeklődéssel veszik kézbe magának a szentnek az írásait és könyveit is. Egy bonni professzor, H. Böhmer (†1927) 1904-ben Lipcsében és Tübingenben kritikai szövegkiadást jelentet meg: „Analekták Szent Ferenc történetéhez”. Ez a gyűjtemény visszaadja a szent személyes írásainak az őket megillető jelentőséget. Aki a szent lelkületét és tanítását meg akarja ismerni, annak ezt kell elolvasnia. Mégis elég hosszú ideig eltart, amíg Böhmer meglátásai elfogadásra találnak. Ubald d'Alençon (†1937) például 1905-ben egy másik gyűjteményt ad ki, Böhmerrel szemben, Lukás Wadding nyomán. Kajetan Esser (†1977) egész életét Szent Ferenc írásainak tanulmányozására szenteli. Vele és iskolájával a kutatás továbbhaladt, majd – legalábbis egy időre – abbamaradt.

A Poverello tanítványai – akár szerzetesek, akár a világban élnek – örülhetnek tehát, hogy nem a romantikus Ferencsel találják szemben magukat – a lovaggal és a trubadúrral –, sem Renan használhatatlan mitikus figurájával. A 800 éves ferences hagyomány során keletkeztek ugyan kitérők, vissza is éltek az eszménnyel. De a ferences megújulás napjainkban is tart, s a múlt arra hív bennünket, hogy a jövőbe nézzünk, pontosabban: nyissuk fel rá a szemünket.

Harmadik rész: Thaddée Matura OFM: Szent Ferenc és mai öröksége

160. Bevezetés

1. A teológus a történelmi források, Szent Ferenc írásai és az első életrajzok alapján vázolta fel az evangéliumi-ferenci életfelfogás lelki gazdagságát. A második részben a történész nagyívű panorámáját adta e nyolcszáz éves történet sokféle kalandjának, csúcspontjának és mélypontjának, amelyet Ferenc indított útjára. Előttünk áll tehát egy életprogram és sokféle törekvés arra, hogy ezt konkrétan átültessék az életbe.

2. Ez a kettős múlt, a Szent Ferenc-i ideál s annak történelmi megvalósulása nemcsak történelmi szempontból érdekes. Ma több százezer keresztényt szólít meg, vonz és erősít a ferences lelkeség. Számukra a Szent Ferenc módjára megélt evangéliumi élet ma is aktuális és jelentős. A ferences családban sok ezer ember követi Ferencet, mert meg van győződve arról, hogy a mi korunk számára is van mondanivalója.

3. Ezért fölmerül a kérdés: Milyen módon él ma Szent Ferenc? Hogyan értsük őt a 20. század végén? Milyen üzenetet várunk tőle? Milyenek a mai követői, akik őreá hivatkoznak? Milyen joggal hivatkoznak rá egyáltalán? Hogyan élnek, mi mozgatja őket, melyek a gondjaik? A könyv harmadik része e kérdésekre próbál választ adni.

Szent Ferenc ma

A mindenütt jelenvaló név

161. A nyelvhasználat

1. Ha a keresztény lelkiség történetéről beszélnek, Szent Ferenc nevét szinte mindig elsőként említik. Elsősorban a modern korban, a múlt század közepe óta meglepő nagy helyet foglal el az irodalomban, a történetírásban és a lelkiségben. A róla rajzolt képek s a róla formált vélemények ellentmondásosak. Helyes megkülönböztetést kell tehát tennünk köztük.

2. Hadd utaljak először a nyelvhasználatra. Ami az újságok és folyóiratok felületes olvasása nyomán is rögtön szembeötlő, az a „ferences” jelzőnek, illetve „Ferenc” nevének a gyakori használata. Mindenféle összefüggésben és színezetben előkerülnek. Nem-keresztény, sőt nem-hívó költőket, de olyan zeneszerzőket is, mint Liszt Ferenc vagy akár egy kép atmoszféráját is „ferences”-nek neveznek. Az umbriai fényekre, a madarakhoz szóló prédikációra, a Naphimnuszra, a természethez való testvéries kapcsolódásra utalnak. Ferencesnek mondják Rossellini Krisztus-filmjét „egyszerűségéért és naiv kedvességéért”. De alkalmazzák a jelzőt olyan írókra, mint J.P. Sartre, akit halála után „az irodalom ferencesének” neveztek, ugyanakkor E. Michele-re is, De Gaulle miniszterére Franciaországban, akit egy újság „ferences államférfinak” nevezett. A Le Monde egy olasz politikust „ravennai franciskánus”-nak titulált, mivel „egyszerű, szabad és derűs”, s mert annyira szereti a vidámságot, hogy nemigen van kedve magasabb posztokra kerülni. Maga Ho Chi Minh is megkapta a „ferences” jelzőt, nem beszélve az egyházban olyan emberekről, mint XXIII. János és I. János Pál pápa, Roger testvér, Taizé priorja és sokan mások.

Hogy milyen reményeket fűznek Ferenchez és a „ferences” jelzőhöz, mutatja egy részlet K. Walf „Feltételezések az egyház elhagyásához” című művéből: „Vallásilag igényes emberek is elhagyják az egyházat, mégpedig növekvő számban. Olyan jelenség ez, amely kétségtelenül nemegyszer előfordult már az egyháztörténelemben. Mégis erősen intézményes, bürokratikus, nem utolsósorban pénzügyi hatalmával a vallást ma kisajátító egyházban ez új jelenség, amelyre elbizonytalanodva reagál. Az elvándorlók által hiányolt igen sok eszmény nyilvánvaló ellentétben áll az egyház mai értékeivel. Hadd említsünk meg néhányat: egyszerű, természetes, „ferences” vallásosságra vágyódnak sokan – bárhogyan nevezzük is eszményüket. Számukra a pénzügyileg erős, ráadásul nemritkán még pénzt is kolduló egyház idegennek, sőt gyanúsnak tűnik. Gyakran szocialista eszményekhez (a közös birtokláshoz) kötik hozzá, amivel az egyház némelyik területén, például egyik-másik szerzetben, lehet találkozni...” S hogy ez nemcsak elméleti fejtegetés, hanem mélyen benne rejlik az emberek vágyakozásában, jól mutatják J. Schwarz sorai:

Egy darab
ferences egyházzal
álmodom,
amelyben vigaszt találok
és útravaló kenyeret,
amelyben testvérek
ülnek mellettem
akkor is, ha másféle vagyok,
máshogy beszélek,

máshogy gondolkodom,
 más szokásaim vannak,
 más az illatom,
 s egyáltalán
 más ember vagyok.

Ha erről a darabka
 ferences egyházzól álmodom,
 amelynek szívesen tagja lennék,
 bár nem tudom,
 beleillenek-e,
 akkor nemet mondok
 a nehézkességre,
 a kizsákmányolásra,
 az álnokságra,
 a mértéktelenségre,
 a hajszoltságra,
 amely mind alkotórésze
 a mai egyháznak.
 Ez az álom elkísér
 mindennapjaimon.
 Egy darabka
 ferences egyházzól álmodom,
 amelyben megbocsátást
 találok és megbocsáthatok,
 és amelyben tudom,
 hogy mindez megbocsáthatatlan.

Hadd említsünk még egy példát a német nyelvterületről: F. J. Haass, a Moszkvában élt önzetlen német orvos 200. születési évfordulójára a Die Zeit című újság közzétette Gorkij róla készített irodalmi portréjának egy részét. Az orosz író az orvost odasorolja „azokhoz az emberekhez, akiket derűs igazaknak mondanék”, akiknek ura „bizonyára nem Krisztus, aki az evangéliumok tanúsága szerint egy kicsit pedáns volt, hanem bizonyára Assisi Ferenc, az életszeretet nagy művésze, aki nem azért szeretett, hogy a szeretetre tanítson, hanem mert a féktelen szeretet páratlan művészetét és kincsét birtokolta, s nem törődött mással, csak avval, hogy ezt az örömet megossza az emberekkel. Kifejezetten a szeretet örömről beszéltek (nem pedig a részvét hatalmáról), amely olyan jellemeket hozott elő, mint a híres-neves dr. Haasst, a tettek humanistáját I. Miklós cár uralkodásának nehéz idejében.”

3. A „ferences” és „Ferenc” tehát sokfélét jelent: a szépség költői árnyalatait, naivitást, egyszerűséget, örömet, fantáziát ... és olyan emberi értékeket, mint az igazlelkűség, a jóindulat, az igénytelenség, a tisztánlátás, a nyitottság, a szabadság, az önzetlenség...

A francia nyelvterületen még egy sajátossággal találkozunk. A „franciscain” szó minden szótár szerint „Szent Ferenc rendjének tagját” jelenti, valójában tehát főnév. A mai szóhasználatban viszont egyre jobban a másik jelentés kerül előtérbe, s jelzőként használják, egész sor tulajdonságot értve rajta.

162. A művészet

1. Ferenc a 19. századi romantika óta visszatérő alakja az irodalomnak és a költészetnek. F. Chateaubriand, J. Görres, F. Ozanam, E. Renan sokatmondó oldalakat írtak róla. De a mi

századunk is tovább zengi a Poverello dicséretét: R. M. Rilke, H. Federer, P. Celan, H. Hesse, L. Rinsler, G. K. Chesterton, P. Claudel, F. Timmermans, N. Kazantzakis, J. Delteil, F. Fassbind és sokan mások.

Sokat lehet vitatkozni persze e költemények és regények tartalmán, de nem hagyhatjuk figyelmen kívül irodalmi szépségüket és mély meglátásaikat. Ferenc sokféle színben jelenik meg bennük. Körülveszik a Fioretti atmoszférájával, amely a 14. század óta sok kiadásban és fordításban vált ismertté, s jelentősen visszahatott a szent történeti portréjára. Ferencnek viszont fölül kell emelkednie e költői szemléleten.

2. Ugyanez érvényes a szobrászatra és a festészetre is. Számtalan művészeti könyv ismerteti Ferencet umbriai képekkel, a híres ferences helységekkel s a nagy művészek alkotásaival, elsősorban Cimabue és Giotto műveivel, és persze ferences szövegekkel. Csupán W. Nigg és T. Schneiders több nyelvre lefordított művét említjük: „Egy férfi Assisiből” vagy H. Schrade és G. Ruf könyveit.

3. A filmművészet sem feledkezett meg Szent Ferenc lenyűgöző alakjáról. Nem beszélek itt a „ferences vonásokról”, amelyeket Fellini filmjeinek tulajdonítottak, sem jelentéktelenebb alkotásokról. Csupán az olasz filmművészet három nagy alkotóját említem meg: Rossellinit, Cavanit és Zeffirellit, akiknek színes és pompázatos alkotásait sok országban megcsodálták. Egy másik olasz rendező, Antonioni tévésorozatot forgat Ferencről.

163. Ferenc a történelemben

1. Kevesen akadnak olyanok, akik annyira benne élnek a történelmi tudatban, mint Ferenc: az orosz ortodox gondolkodó, Bergyajev szerint ő „az egész keresztény történelem legfontosabb jelensége”. A történészek többsége szívesen csatlakozik ehhez a megállapításhoz. Az állítás bizonyítására számtalan történelmi munka és tanulmány áll rendelkezésre.

2. A múlt század vége óta napjainkig összegyűjtötték, rendszerezték és kiadták a ferences történelem forrásait. Ferenc írásaiból három kritikai kiadást készítettek. A legutolsó, K. Esseré (1976) a tudományosság mesterműve. Az első életrajzokat s a 13. század más dokumentumait, amelyek Ferencsel kapcsolatosak, gondosan összegyűjtötték, és különböző nyelveken – franciául, angolul, olaszul és spanyolul – egy kötetben, kitűnő előszóval adták ki. A német nyelvterületen a „Ferences források” című kiadványsorozatban jelentek meg a 13. században keletkezett legjelentősebb művek Ferencről és róla (eddig kilenc kötetben).

3. A különböző országokban szakfolyóiratok foglalkoznak avval, hogy a történettudományos eredményeket közzétegyék. Assisiben rendszeresen összejönnek a szakemberek, hogy tovább kutassák a ferences eredetet. Ennek eredményeképpen minden évben sok tanulmány jelenik meg arról a vallási, társadalmi, kulturális és politikai környezetről, amelyben a ferences jelenség végbement.

Rendkívül megnövekedtek ismereteink Ferencről. Alig van olyan pontja életének, jellemének, betegségeinek, lelki magatartásának, amelyet a kutatások figyelmen kívül hagytak volna.

4. A történeti kutatások mellett – és sajnos ezeket többnyire figyelmen kívül hagyva – számtalan életrajz és esszé jelent meg Ferencről. Állítólag Jézus után róla írták a legtöbb könyvet. Bármint legyen is, minden évben sok könyv jelenik meg róla szerte a világon. Őszintén szólva többségük csupán ismétlgeti azt, amit egykor P. Sabatier, J. Jörgensen, O. Engelbert és A. Fortini megírtak. E több évtizede készült életrajzok óta senkinek sem sikerült olyan új szemléletet hoznia, amely integrálta volna az újabb kutatások fontos eredményeit. Az eddig kialakult Szent Ferenc-képet ugyanis sok ponton módosítani kellene. Még a történészek is gyakran a megszokott kliséket veszik át.

De mindnyájan egyetértenek abban, mekkora a jelentősége Ferencnek az egyház és az emberiség számára. Nem szólhatunk úgy a középkorról, hogy az ő nevét meg ne említenénk.

Nemcsak Nyugaton ismert, hanem sok nem-keresztény kultúrában is, elsősorban Japánban. Az elmondottnál sokkal fontosabb az elmondhatatlan, az, hogy Ferenc valóban „a keresztény történelem legfontosabb jelensége”.

164. Lelki élet

1. Senki sem vonja kétségbe, hogy Ferenc jelentősége elsősorban a lelki életben nyilvánul meg. Az Evangélium embere, olyan ember, aki testestül-lelkestül Jézus ígéreteire bízta magát, aki radikálisan, azaz a kegyelmi gyökerekből – él. Mindez még a szentek között is kiemelkedő szerepet juttat neki.

2. Vonzereje különböző formákban nyilvánul meg. A lelki életben Ferenc alakja növeli az emberek vallásos buzgóságát. Az életrajzok és lelki könyvek különleges jelenségeket mondanak el a szent életéből: sebhelyeit, szenvedésmisztikáját, a betlehemi jászolt, a szegénység és a természet szeretetét, állandó belső derűjét. Mindezek a szempontok valódiak és igazak, mégis inkább külsődlegesek. Nem mondanak semmit a legmélyebbről, az igazán lényegesről: életének alaptapasztalatáról, közelségéről az Evangéliumhoz.

3. Ehhez jönnek a tudós tanulmányok és a teológiai értelmezések. Egy részük (így V. Breton, E. Longpré, E. Bettoni) azt a rendszerező irányzatot követi, amely sokat köszönhet a 13. század ferences teológusainak (Bonaventurának, Duns Scotusnak). Mások a szent lelki arculatát közvetlenül a Ferentől származó szövegekhez csatlakozva rajzolják meg; például H. Felder, az újabb időkben pedig K. Esser, S. Clasen, L. Hardick, E. Grau, O. Schmucki, D. Flood, A. Ghinato, M. Conti, L. Iriarte, S. Lopez és E. Leclerc. Tanulmányaik megmutatják azt a gazdagságot, amely Ferencben élt, személyiségének sokféle vonását és életének mélyeségszerűségét. Elemzéseik nyomán növekszik Ferenc lelki tekintélye és evangéliumi hitele. De sok szempont van még – amint látni fogjuk –, amely fölfedezésre vár.

4. E tanulmányok szűk olvasórétegén kívül azonban a széles nyilvánosság előtt Ferenc képe elmosódott és töredékes. Az előadásokban és prédikációkban mindig újra ugyanazok a témák kerülnek elő: ragaszkodása az Evangéliumhoz, amelyet gyakran egyedül a szegénységre szűkítenek le; képessége arra, hogy együtt szenvedjen a Megfeszítettel; hűsége az egyházhoz; testvéries kapcsolata a természettel, aminek révén a környezetvédők védőszentjévé lett. Ezek persze mind lényeges elemei a ferences karizmának, de nem elegendők ahhoz, hogy velük megrajzolhassuk a szent valódi arcképét.

5. Ferenc Istenben él, ő a „történelem tanítómestere”. Ezért nem zárható be könyvekbe, bármilyen kiválóak és tökéletesek is azok. Mindazon túl, amit mondtak és írtak róla, láthatatlanul köztünk van jelenléte. Eleven alakja itt él köztünk. Ferenc a titka által vonzza az embereket. Az említett vizsgálódások mind csak közelítési kísérletek. A művészet, a történelem és a lelkeségi irodalom utakat nyitnak hozzá. Ő azonban mindig ugyanazt a kérdést teszi föl: „És hogyan éled te Jézus Evangéliumát?” Imádkozik értünk: ha imaközösségre lépünk vele, meghalljuk szólítását, és megadatik számunkra is a lehetőség, hogy előrehaladjunk az Evangélium útján.

6. A történelem során a leghitelesebben utódai közvetítik Ferencet: azok a férfiak és nők, akiket megérintett az a mód, ahogyan ő élte az életet, s akik ugyanarra a kalandra vállalkoztak, mint ő.

Ellentmondásos jelen

165. A 13. század életrajzírói

1. Az előző oldalakból kitűnhetett, milyen sokoldalú egyéniség Ferenc. Ezért is ellentmondásos a róla alkotott kép, amelynek egyes vonásait néha túlhangsúlyozzák.

2. Az utóbbi évtizedekben viszonylag sok tudományos elemzés foglalkozott Szent Ferenc írásaival. A kutatók nem bukkantak új tényekre élettörténetében, viszont meglepte őket az a mód, ahogyan Ferenc Istent, az embereket, az Evangéliumot szemlélte. Eredeti, sajátos, erős, világosan körülhatárolható gondolkodás és érzésvilág vált láthatóvá, amely gyakran ellentétben állt az életrajzírók adataival. A Ferenc írásaiból kirajzolódó Isten- és Krisztus-kép egészen más, mint amilyen Celanói Tamás műveiben megjelenik. A kortársak (krónikások, írók) mind sajátos szempontok alapján indultak el. Figyelmük inkább a Ferenc által elindított mozgalomra irányult, mint az ő személyére, amely így többnyire háttérben maradt.

3. A 13. század nagy Ferenc-életrajzai különös problémát jelentenek. Két különböző csoportba oszthatók: az egyik oldalon vannak azok, amelyeknek szerzőit (Celanói Tamás, Bonaventura) és keletkezésük évét is ismerjük (1228 és 1246 az előbbié, 1263 az utóbbié); a másik oldalon pedig az anonim szerzők művei: ezeknek keletkezési ideje is bizonytalan vagy vitatott (a Perugiai Névtelen, a Perugiai Legenda, a Három társ legenda, a Tökéletesség Tükre). A két csoport képe Ferencről lényegesen eltérő. Az első csoportban világosabb, vidámabb, mértéktartóbb és tartózkodóbb (főleg Bonaventuránál, aki időben is távolabb áll tőle), a másodikban sokkal botladozóbb, drámaibb, elsősorban a Perugiai Legendában és a Tökéletesség Tükrében. Ferenc életrajzának tehát már legelső forrásai alig összebékíthető ellentmondásokkal vannak tele. A modern olvasót csábítja, hogy elsimítsa az ellentéteket („konkordizmus”), vagy pedig azt válogassa ki, ami neki tetszik. A kutatónak azonban meg kell kísérelnie, hogy az objektív igazságot megtalálja az írásos források mögött a történet-kritikai módszer segítségével. Gyakran be kell érnünk feltételezésekkel. Evvel persze nem akarunk kételkedést kelteni a források iránt. De tudatában kell lennünk, milyen bonyolult problémakörrel állunk szemben, s ez óvatosságra int.

166. A romantikus Ferenc-kép uralma

1. S. de Campagnola tanulmányai bebizonyították, hogy Ferenc minden modern életrajza jórészt abból a képből indul ki, amelyet a romantika kora (1830 körül) Németországban (J. Görres, K. Hase) és Franciaországban (F. Ozanam, J. Michelet és E. Renan) felvázolt, részletezett és földíszített, majd P. Sabatier, a történész végleg rögzített.

2. Ez a kép elsősorban a természethez és a szépséghez fűződő különös kapcsolatát emeli ki: Ferenc trubadúr, költő; a Naphimnusz a ferences szellem legjobb és legszebb kifejezése.

3. Aláhúzzák a szent forradalmi karakterét, vele jelenik meg az új emberi öntudat: a természet barátja, a vallási élményt is személyesen fogja fel, ellenáll a formaságoknak és a dogmatizmusnak, szabadságot követel az egyház és a társadalom beszűkítő struktúrái alól. Ferenc így kétszáz évvel korábban a reformáció és a reneszánsz előfutára lesz.

4. Ferenc hűsége az egyházhöz azonban minden kételkedést kizár. Fölmerül tehát a kérdés, hogy ez a szabad, karizmatikus ember hogyan hajol meg az egyház intézménye előtt, s hogyan képes kitartani benne. Ebben a feszültségben rejlik Szent Ferenc drámája a romantikus felfogás szerint. A rend belső fejlődése, az előjárók és a Római Kúria nyomása – az evangéliumi szabadság és az abszolút radikalizmus eszményét olyan elképzelésekre vezették vissza, amelyet mindenki elfogadhatott. Más szavakkal: a szent eredeti eszménye lényegében kudarcot vallott.

Amit a rend és az egyház megtartott belőle, az fontos ugyan, s nem tér le az Evangélium talajáról, valójában azonban elárulja Szent Ferenc eredeti szándékait.

5. A szent lényeges alaptapasztalata „pietista” köntösben jelenik meg. Ferenc csupa spontaneitás, frissesség, fantázia. Jézust elsősorban a jászolban látja és a kereszten. Jámborságának feltűnő és érzékletes vonásaira mutatnak rá: énekére, könnyeire, mozdulataira, játékára.

6. Romantikusnak mondjuk ezt a képet az érzelmek túlhangsúlyozása, a természethez való kötődés, a poézis és a drámaiság miatt. Ideológiai háttérként ott húzódik a 19. század liberális teológiája is, amely legyőzhetetlen ellentétet lát karizma és intézmény között az egyházban: Ferenc az intézmény áldozatává lett.

7. A 19. század íróinak sokat köszönhetünk: közel hozták az emberekhez Ferencet, és szimpatikus képet rajzoltak róla. De látnunk kell e megközelítések korlátait és hamis ideológiai előfeltételeit is. Kritikával kell fogadnunk ezt a romantikus képet, anélkül, hogy a saját szemléletünket abszolutizálnánk és tévedhetetlennek tartanánk.

167. Írástudatlanság

1. Ferenc alig tudott írni és olvasni. Ennek ellenére kortársához, Szent Domonkoshoz viszonyítva, különböző írásoknak jelentős gyűjteményét hagyta ránk: regulák, testamentum, intések, imádságok s énekek, és tíz levél, amelyek időnként egész értekezéssé válnak. Feltűnő, hogy ezeknek az írásoknak nemcsak gazdag tartalma, hanem a pusztá léte is csaknem ismeretlen, persze a szakembereket s szerencsére egyre inkább a ferences rend tagjait leszámítva. Sok tudós teológus és történész meglepődik, ha ezekről az írásokról hall. Legföljebb a Naphimnuszt ismerik és a regulákat, ezeket azonban véleményük szerint az egyház és a rendi vezetőség meghamisította, és a Végrendeletet, amelyben a szent a meghamisítás ellen tiltakozott (bár ezt ma már nem állíthatjuk így).

2. Írásait a 13. század óta mindig újra leírták. E szövegek igazi tanulmányozása a történetkritikai módszer segítségével azonban alig harminc éve kezdődött el. Máig csupán az első Regula (A. Quaglia, L. Cassutt, D. E. Flood, K. Esser), a Végrendelet (K. Esser) és a Szenvedés-officium (L. Gallant) részletes elemzése készült el. E nagy tanulmányok szigorúan tudományosak, s a nagyközönség számára alig hozzáférhetőek. Ma számos tudós foglalkozik részletproblémákkal: K. Esser, S. Clasen, E. Grau, L. Hardick sokféle témával foglalkozott; S. Verhey Ferenc antropológiáját vizsgálta, R. Koper a viláértelmezését, W. Egger és O. van Asseldonk a Biblia-értelmezését, Nguyen-van-Khanh és F. Azzimonti Ferenc Isten- és Krisztus-képét, O. Schmucki különböző lelki alapmagatartásait. A szerzők és kutatások listáját még folytathatnánk. E kutatások ma is folynak – ez is bizonyítja, mennyire fontosak és szükségesek. De ezek alapján még mindig nem készült el az egész életművet bemutató könyv. Ennek csupán az előfeltételei teremtődtek meg.

3. Az általánosan elterjedt Ferenc-képet ezek a kutatások nem érintették. Ma is az a portré a mértékadó, amelyet P. Sabatier olyan mesterien megrajzolt, bár több ponton teljesen át kellene már írni. Még mindig nem készült el másik ábrázolás. Ferenc még várja azt a modern életrajzíró, aki nem éri be a szokásos sémákkal és klisékkel, hanem a sokféle tanulmány felhasználásával meg tud rajzolni egy új és erőteljes arcképet. R. Manselli legújabb könyvét tekinthetjük talán az első kísérletnek ebben az irányban.

Szükséges megkülönböztetések

168. Az alapító és az életstílus

1. Ha Ferenchez fordulunk, s tőle várjuk a választ, hogy merre vezet ma az Evangélium útja, akkor néhány megkülönböztetést kell tennünk.

2. Ferencet nagy és kegyelemmel megáldott embernek ismerjük. Megcsodáljuk egyedülálló és példászerű lelki kalandját, elámulunk azon, hogyan élt és mit tapasztalt meg Istenből és az emberi létből. Elsősorban az lephet meg, hogyan koncentrálódhatnak egyvalakiben ennyire a kitűnő emberi tulajdonságok, amelyek által Ferenc a történelem különös ajándéka lesz. Az általa elindított mozgalom sok érzelmi szállal kötődik hozzá. Aligha van még egy rendalapító, aki annyira elevenen él utódainak szívében.

3. Annál fontosabb, hogy különbséget tegyünk az alapító és életstílusa között. Ferenc előír számunkra egy életformát, Isten szavából kiindulva, a tanítványaival megosztott tapasztalata alapján. Ezt az írásai tartalmazzák: a regulák, a Végrendelet és néhány levél, amelyet legközelebbi testvéreinek írt, továbbá a híveknek írt levél arról, hogy a laikusok a világban hogyan követhetik őt. Ez az Evangélium által meghatározott életforma azonban nem vonatkoztatható Ferencre. Nem tekinti magát modellnek, végképp nem középpontnak.

4. Lényeges különbség van Ferenc és Jézus között, s ezt nem mindig vették figyelembe. Jézus és az Evangélium között nincs valódi különbség: Jézus a tárgya és a középpontja az Evangéliumnak. Jézus életprogramját csak az teheti magáévá és válthatja életté, aki a hitben elfogadja őt. Nem így áll a dolog a szentekkel, akik bennünket az Evangéliumhoz, Krisztushoz, az egyetlen tanítómesterhez akarnak elvezetni. Magukat mindig csak vezetőnek tartják, akiknek vissza kell lépniük, hogy Jézusnak helyet adjanak. A Ferenc által élénk állított életstílusnak sem lehet tehát más középpontja, mint Jézus és az Evangélium. Ferenc megbotránkozva utasítaná vissza mindazokat, akik személyi kultuszt formálnának körülötte, s túl nagy jelentőséget tulajdonítának az ő alakjának.

5. Ez azonban nem jelenti azt, hogy Ferenc képét és példáját törölnünk kell az életprogramból. Csak a megfelelő – azaz a második – helyre kell tennünk. Más szavakkal: amit mindenekelőtt érvényre kell juttatnunk, az maga az életprogram. Az élet célja, tengelye, követelményei, végső értelme. Ferenc tisztelete ezt legfőbb megvilágíthatja, ennek megvalósítására ösztönözhet. Maga Ferenc nem válhat normává – ezt nem lehet elégszer ismételnünk. Csak ő lehet Assisi Ferenc, nekünk önmagunknak kell lennünk, s az Evangéliumot kell követnünk, amelyhez Ferenc elvezet. Nem Ferencet kell tehát utánoznunk. Nincs szükségünk nosztalgiára, és nem furdalhat ezért a lelkiismeret, még csak irigyelnünk sem kell őt. Ferenc csupán arra hív meg, hogy pillantsunk Jézusra, aki neki és mindenkinek „az Út, az Igazság és az Élet”.

169. Ferenc kritikus szemmel

1. Ferenc szándékához nem fér kétség – legalábbis az egyházban: ő az Evangéliumhoz mint végső és legfőbb normához akart igazodni. Ez reá is vonatkozik, éppúgy, mint arra az életprogramra, amelyet élénk tár. Osztom azoknak a véleményét, akik szerint tökéletesen helyes, átfogó és hiteles az a mód, ahogyan Ferenc az Evangéliumot megértette és megélte. Az Evangélium és Ferenc olyan közel állnak egymáshoz, hogy csaknem össze lehet téveszteni őket.

2. Mégis teljes alázattal, de tisztán és érthetően el kell választanunk Ferencet és életprogramját Krisztustól és az Evangéliumtól. Sőt: a kettőt össze kell hasonlítanunk egymással, és Ferencet az Evangélium szemszögéből kritikusán szemlélnünk, ahogyan azt ma az exegetikai kutatás és az egyház elmélkedő hite értelmezi. Meggyőződésem szerint az

életprogram általában megfelel az Evangéliumnak, s Ferenc nem szolgálalkúen utánozta annak betűjét, ahogyan többnyire gondolják.

Ferenc élettörténete közte, Isten és a kora között játszódt. Ha áttetszik rajta az Evangélium, akkor annak csak örülhetünk. De nem az élettörténetét kell utánoznunk, ami lehetetlen is volna.

3. Beszéltem már a személyi kultuszról. A múltban a ferences család nem járt a helyes úton ebben a vonatkozásban, s talán ma sem jár azon. Az esik a személyi kultusz áldozatává, aki félreérti azt az egyedülálló helyet, amely Istent megilleti. Ráadásul azt is elfelejti, hogy Ferenc olyan vezető, aki nem magára figyel, hanem Istenhez és az Evangéliumhoz vezet el. Végül elfeledkezik az ember korlátairól, gyöngeségeiről, bűneiről – pedig ezek minden emberben megtalálhatóak, még a legnagyobb szentben is. Különben ő lenne az „Egyedül Szent”, Jézus.

4. A régi és az újabb szent-életrajzok persze szívesen túloznak. Ha rájuk hallgatunk, akkor Ferencben minden tökéletes, kiegyensúlyozott, ő tévedhetetlenül halad előre a lelki élet útján. Nyilvánvalóan kialakult Ferenc mítosza, amelyet egyszer elemezni kellene, amint például ez Kis Szent Teréz esetében megtörtént. Amint fölismertük egy ember korlátait és gyöngeségeit (nem mondja-e magáról Ferenc, hogy ő a legnagyobb bűnös, ami bizonyára nem üres szó az ő szájából), azonnal felragyog az alakja. Hiszen éppen embersége által van annyira közel hozzánk. Így ismerhetjük fel azt, hogy Isten ereje az emberi gyöngeségben lesz teljessé.

5. Félelemmel és remegve mondom mindezt, mivel nem akarok összetörni semmilyen eszményképet. Az igazság mégis ezt mondatja velem. Ha Ferencet túlságosan idealizáljuk, akkor megközelíthetlenné tesszük: a csodálat tárgyává, akinek nincs számunkra mondanivalója. De ha ellentmondásos emberi helyzetében szemléljük őt, erényeivel és hibáival, akkor jobban megértjük, amikor azt mondja, hogy egyedül Isten irgalma mentheti meg az embert. Ferenc Isten mérhetetlen és feltétlen irgalmasságába veti magát, mégpedig úgy, ahogyan van: kicsiny, gyöngé és bűnös lényként. Ez az oka annak, hogy Bernardone fia a legnagyobb emberek közé tartozik. Különleges példája arra hív mindnyájunkat, hogy a saját utunkat járjuk, és a keresztyén szabadságot az Evangélium szerint éljük meg. Ferenc nem tartja magát sem atyánknak, sem tanítónknak, hiszen ezt az Evangélium kifejezetten tiltja, s az ilyen címek használatát határozottan megtiltja a testvéreknek is. Testvérnek tudja magát, aki buzdít és segít mindenkit, hogy saját azonosságát találja meg Krisztusban. Krisztus élő ikonja ő, de nem úgy, mint egy filmkocka, amely foglyul ejt és magára vonja egész figyelmünket, hanem úgy, mint egy szimbólum, amely egy pillanatra magára vonja a tekintetet, hogy aztán továbbtaljon önmagán.

6. A Szent Ferenc haláláról szóló leírásban találunk egy szót, amelyet az első életrajzíró, Celanói Tamás a szent szájába ad: „Feladatokat teljesítettem. Krisztus tanítson meg benneteket arra, hogy a feladatokat ti is teljesítsétek.” (2 Cel 214) Ez a mondat különbözteti meg a szent személyes karizmáját az általa képviselt életeszmenytől. Ugyanannak az Evangéliumnak az útján különböző válaszokat kell adnunk, attól függően, hogy kik vagyunk mi és milyen időben élünk. Ferenc a teremtő szabadság terét nyitja meg előttünk, amelynek csak Krisztus Evangéliuma szab korlátokat. Ő az az ujj, amely egyértelműen és mégis gyöngéden arra mutat rá, aki az Egetlen és a Minden Ferencnek és nekünk: Jézusra.

170. Rólunk van szó

1. Hozzá tartozik az illemhez, hogy Ferenc rendkívüli emberi és evangéliumi kiválóságát magasztaljuk; hangoztassuk, hogy a legnagyobb emberek közé tartozik, s ugyanakkor azt is elmondjuk, hogy alapjában kudarcot vallott. Sem az egyház, amelynek az üzenetét eredetileg szánta, sem a rend, amelyet létrehozott, nem is szólva a világról – nem ültették át a gyakorlatba Ferenc elképzeléseit az életről és az Evangéliumról. Ő a nagy Megnemértett és Elárult. S hogy eltussolják a zavaró provokációt, amelyet ezáltal okoz, körülvették a szentség nimbuszával. Szétrobbanó meteornak mondják, aki egyetlen alkalommal feltűnt a keresztyén

középszerűség éjszakájában, hogy állandó honvágyat s ezáltal rossz lelkiismeretet keltsen bennünk.

Julien Green azt írja erről: „Nem tudok olyat olvasni erről a szentről, ami föl ne izgatna, hiszen valószínűleg ő a legnagyobb szent, aki Nyugaton született. Mégsem feledhetjük el, hogy sajnós kudarcot vallott.”

2. Mit jelent a kudarc Ferenc esetében? Hogy a kereszténység vagy azok, akik a követésére kötelezték el magukat, nem pontosan utánozzák az ő útját? Lehetséges vagy egyáltalán kívánatos volna-e ez? Nem inkább retorika és pátoz rejlik e kívánság mögött, mint a történelmi igazság? Valóban ugyanolyan maradt az egyház és a világ, amióta Ferenc benne élt?

Nem alibi, menekülés-e ez az állítás? Elítéljük a múltban élt s a jelenben élő embereket, hogy kikerüljük azt a követelményt, amely ma is érvényes. Az idézett Julien Green ezt nyilvánvalóan megérezte. Így folytatja: „Ahol Ferenc kudarcot vall, ott maga Krisztus vall kudarcot. Például a te lelkedben. Nem kell messzire menned a keresésben. Te is hiába kaptad meg az Evangéliumot.”

Ezért nem kell szomorkodnunk Ferenc „kudarcán” az egyházban és a rendben. Különben könnyen elhallgattatjuk azt a kérdést, amely tőlünk várja ma a választ.

Szent Ferenc öröksége a 20. század utolsó negyedében

171. Bevezetés

1. Vannak emberek, akik megfogadják, hogy Szent Ferenc életprogramját követik, s ezt a mai társadalmi körülmények között kívánják megélni. Ez az embercsoport nincs egységesen megszervezve, hanem különböző közösségekben él. Ami összetartja őket, az a szent életprogramja. Ferenc már pusztán ennek következtében is élő forrás marad, akiből mindig új élet fakad. Máig is igazi vezéregyénisége egy hatalmas mozgalomnak: ő maga, a közös szabály, a közös történelem, a közös gondok és – különösen ma – az az elszánt törekvés, hogy összetartsanak és közösen tevékenykedjenek – mindez erősebb, mint a már régóta fennálló szakadások és különbségek.

A lelki család

172. A közösségek

1. A katolikus egyházban, de az anglikán és az evangélikus egyházban is vannak olyan férfi- és női szerzetek, rendek és kongregációk, amelyek kifejezetten Ferencre hivatkoznak, és az ő életprogramjának szellemében akarnak élni.

2. Egy részük Ferencnek azt a reguláját választja közös életének alapjául, amelyet III. Honorius pápa 1223-ban jóváhagyott. E regulának megfelelően „kisebb testvéreknek” hívják őket. Ez a csoport, amelyről majd számadatokat is közlünk, a 16. század óta három különböző és autonóm közösségre oszlik: a konventuálisok (minoriták, fekete ferencesek), a ferencesek (obszervánsok, barna ferencesek) és a kapucinusok. A három csoport együtt alkotja Szent Ferenc első rendjét.

Több mint húsz más, nem túl nagy férfiközösség kötődik a „szabályozott harmadrend” szabályzata szerint Ferenchez. Ez a történelem során különböző formákat öltött, s a II. Vatikáni zsinat után ismét átdolgozásra került. Ezt a csoportot „Szent Ferenc szabályozott harmadrendjének” nevezik.

3. Külön csoportot alkotnak a kontemplatív női közösségek. Legnagyobb részük – a klarisszák – Assisi Szent Klárára és az ő szabályzatára hivatkozik; e szabályzat többnyire szó szerint Ferentől származik, s a pápa 1253-ban hagyta jóvá. Ide kell sorolnunk a koncepcionistákat is, ezt a 15. századi spanyol alapítást, és az annunciátákat, akiket ugyanebben a században Valois Szent Johanna alapított, továbbá néhány harmadrendi kolostort, amelyek tagjai szigorú klauzúrában élnek. – Körülbelül 450 női kongregáció – amely aktívan bekapcsolódik az egyház apostoli küldetésébe – követi a szabályozott harmadrend szabályzatát. Mindnyájukat „ferences nővéreknek” hívják, különböző jelzőket téve hozzá e névhez. Alig becsülhető túl annak jelentősége, hogy ilyen nagy a száma a ferences nővéreknek.

4. A férfiakból, nőkből, házasokból és egyedül élőkből álló ferences (laikus) társulatok száma is áttekinthetetlenül nagy. Nemrég átdolgozott szabályzatuk kifejezetten olyan szövegekre támaszkodik, amelyek Ferentől származnak, elsősorban a hívekhez írt levelére. Anélkül, hogy eredeti társadalmi kötelezettségeiket s az általuk adott életkereteket elhagynák, ezek az emberek Szent Ferenc lelkiségét próbálják követni, egyedül vagy közösségekben élve.

5. Az eddig említett ferences közösségekhez sorolhatjuk ma azt a néhány világi intézményt, amely ferences ihletésre született. Messziretekintő férfiak és nők már a 19. században fölfedezték a szerzetesélet új formáját. Például a híres lengyel kapucinus, H. Kozminski, aki

megérezte az idők szükségleteit, s azokra akart felelni, bár maga sohasem hagyta el a kolostort. Több mint húsz közösség származik tőle, némelyikük még ma is fennáll. Hogy bepillantást kapjunk gondolatvilágába, leveleit kell elolvasnunk: „Ezekben a kongregációkban elsősorban a világ elől elrejtett életre kell ügyelni. Ezt a fajta szerzeteséletet nemcsak az okosság vagy a szükség diktálja, hanem az az elhivatottság is, hogy Mária rejtett életét kövessük... Jézus Szentséges Szíve legyen a kolostorunk, az összeszedettség és a benső hallgatás a cellánk, az áldozatos lelkület és az önmegtagadás az a rács, amely elválaszt a világtól, az erények legyenek rendi ruhánk, s Isten legyen egyedüli gazdagságunk... Abszolút biztosan és minden kétely nélkül állítom, hogy nincs tökéletesebb ennél az életformánál s a benne adott lehetőségnél, hogy az idő és a hely adottságaihoz alkalmazkodjunk... Isten, a Mindenható, nagy jövőt készít számunkra. Nem túl sokára a szerzetesi élet az egyházon belül is hasonlóképpen alakul, mert a hit összeomlása után ez marad az egyetlen eszköz arra, hogy a keresztény életet megújítsuk... A szerzetesélet nem a ruhától függ s nem is a kolostorépülettől, nem a világtól elszakadástól, még csak nem is a különböző lelki- és engesztelő gyakorlatoktól, hanem a tökéletességre való állhatatos törekvéstől, a szív tisztaságától s az evangéliumi tanácsokhoz és a fogadalmakhoz való hűségtől. Nyilván azért is ösztönzők mindenkit erre az életformára, mert nem ismerek szebbet ezen a világon. Meg vagyok győződve arról, hogy ilyen módon az ember éppen úgy megszentelődhet, mint az elrejtett élet által, mivel jóval nagyobb áldozatot kíván, mint a kolostori élet.” (Tonello) Sajnos, az akkori egyházi felsőbbtség nem értette meg elég világosan az ilyen intézmények célját és fontosságát. Ennek az ideje csak a 20. században jött el. Úttörőnek számít a ferences A. Gemelli kezdeményezése a Krisztus Király Misszionáriusaival, akik sok országban elterjedtek.

6. Meglepő az a tény, hogy a múlt század vége óta Szent Ferenc sok nem-katolikus egyházban is elevenen jelen van. Több egyházban létrejöttek ferences szerzetesközösségek. Az anglikán egyházban jelentős a Society of Saint Francis, de a klarisszák és a harmadrendiek is. A svéd és a német evangélikus egyházban is működnek ferences testvérületek és harmadrendi közösségek. Köztük és katolikus testvéreik között rendszeres kapcsolat áll fenn; Németországban például évente közösen tartanak lelkigyakorlatokat és rekollekciókat.

173. A „ferences holdudvar”

1. A ferences család e világosan körülhatárolt csoportosulásai körül – holdudvarként – megszámlálhatatlanul sok ember él, akik „Szent Ferenc barátainak” nevezik vagy legalábbis érzik magukat. Ilyenek például „Szent Ferenc Útitársai”, akik sok országban ismertek.

2. Ide tartoznak „Ferenc hódolói”, ha szabad ezt a szót használnunk azokra, katolikusokra és nem-katolikusokra, akik történelmi tanulmányokban foglalkoznak Ferencsel, életkörülményeivel és első tanítványaival. A közös érdeklődés és a Ferenc iránti rajongás köti össze őket. A különféle kongresszusokon gyakran lehet találkozni velük, magában Assisiben is.

Említésre méltó többek közt: R. Manselli Olaszországból, J. Paul Franciaországból, az anglikán püspök, J. R. G. Moormann, aztán R. Brocke és D. Lambert Angliából, R. Brown az Egyesült Államokból, K. Ruth, D. Berg és G. Wendelborn Németországból. Végtelen hosszú lista keletkezne, ha mindazok nevét felsorolnánk, akik Ferencről írnak lelkiességi, történelmi vagy irodalmi műveket. A német nyelvterületről még meg kell említeni L. Rinser, A. Holl és M.v. Galli nevét. De ilyen „Ferenc-hódolókat” más civilizációkban és vallásokban is találunk, például Japánban.

3. E holdudvarban külön csoportot alkotnak a természet barátai és a környezetvédők, akik Ferencben látják eszményképüket a környezet hatékonyabb megóvásában. De a békemozgalmak tagjai is gyakran hivatkoznak Ferencre. A tévesen Ferencnek tulajdonított imádság – „Uram, tégy engem a Te békéd eszközévé” – sokak számára fontossá vált társadalmi-politikai tevékenységükben, és széles körben terjeszti a ferences szellemet.

4. A ferences családon kívül s ahhoz talán nem is kapcsolódva sok barátja akad tehát Ferencnek, akik mégis ferences légkörben élnek, hiszen szeretik Ferencet, és ezért érdeklődnek élettörténete és művei iránt. Jelentőségük igen nagy, bár nem lehet őket pontosan rendszerezni vagy szervezetekbe sorolni.

174. Földrajzi elterjedtség

1. A „Szent Ferenc eljegyzése Szegénység Úrnővel” című írás, amely a ferences történelem kezdeti szakaszából származik (1230?), arra sürgeti a ferenceseket, hogy mutassanak kolostorokat és klauzúrákat. Erre rámutatnak a világ tágas horizontjára, és így válaszolnak: „Ez a mi kolostorunk!” Az egész tágas világ az otthona a ferences családnak.

2. Kevés ország akad, amelyben Ferenc lelki családjának egyik vagy másik képviselője révén ne lenne jelen. Élnek a (volt) szocialista országokban is: például Lengyelországban, ahol számuk igen jelentős (M. Kolbe ebből az országból származik), Magyarországon, Csehszlovákiában, de Litvániában, Romániában és Kínában is. Egy 1978-as statisztika szerint csak a ferencesek 89 országban vannak jelen. A legtöbb ázsiai és afrikai országban él valamelyik férfi- vagy női közösségük. Némelyik helyen igen jelentősek is: Vietnamban, Indiában, Japánban, a Fülöp-szigeteken, Zairében, Indonéziában, Közép-Afrikában. A legtöbb ferences Európában él (tagjaik 65%-a; csupán Olaszországban 21%-uk), továbbá Észak- (15%) és Dél-Amerikában (14%). Afrika, Ázsia és Óceánia ferencesei együttesen sem lépik át az 5%-os küszöböt. Európa számbeli fölénye azonban fokozatosan csökken. Sok közösségnek főleg Amerikában van utánpótlása, másoknak, mint a ferences missziós nővéreknek, elsősorban Ázsiában. A klarisszákknak láthatóan könnyebben sikerül beilleszkedniük másféle kultúrákba, mint a kisebb testvéreknek. Tíznel több a klarissza konventek száma az ázsiai és az afrikai országokban. De Japánban, Vietnamban, Indiában, Zairében is a tagok többsége már bennszülött.

3. A ferences közösségeknek a harmadik világban való meggyökerezése különös problémákat vet föl. Nemcsak azért, mert itt a keresztények kisebbségben élnek, hanem az érintett közösségek sajátos életkörülményei miatt is. A klarisszák meghatározott életstílust hoztak magukkal, az aktív testvérek viszont meghatározott tevékenységeket végeznek és szolgálatokat látnak el. Vietnam, Zaire, Közép-Afrika és Madagaszkár kivételével nem törekedtek arra, hogy közös új életstílust alakítsanak ki. De már fölfedezték ennek hiányát, és igyekeznek pótolni.

175. Statisztikai adatok

1. Csupán néhány számadatot említünk (1980-ból), amelyek képet adhatnak a ferences család nagyságáról: 21 066 ferences, 12 206 kapucinus, 4013 konventuális, 868 szabályozott harmadrendi: összesen 38 153 testvér.

Ha a szabályozott harmadrendiekhez hozzáadjuk az anglikánok és a többi keresztények kisebb, helyi közösségeit, akkor összesen 39 000 fogadalmas férfi él a ferences életformában. Ha tekintetbe vesszük, hogy a katolikus egyház férfiszerzeteiben összesen 238 255-en élnek, több mint száz rendben (1980), akkor ez igen tekintélyes szám: minden 100 férfi szerzetesből 16 ferences (16%).

2. A kontemplatív női közösségek részaránya még nagyobb. A mintegy 58 000 kontemplatív apácából 22 680 ferences (klarissza vagy egyéb) nővér, tehát 39%-uk: minden tíz nővérből négy.

Több mint 450 aktív ferences nővérközösségben körülbelül 200 000 nővér él. Ez több mint 20%-a az összes aktív apácarendeknek (986 786 nővér, több ezer kongregációban). Más szavakkal: minden tíz nővérből kettő ferences.

A ferences világi intézmények létszáma körülbelül 5000. (A Krisztus Király Misszionárius Nővérei önmagukban 4000-en vannak!)

5. A katolikus szerzeteknek összesen mintegy 1 300 000 tagja van. Ebből 261 680 (20%-uk) ferences testvér vagy nővér. Ha meggondoljuk, milyen sokféle szerzetesrend létezik, akkor ez igen nagy szám. Szent Benedek családjának például a különböző ágakban együttvéve is csak 38 000 tagja van, részesedésük mindössze 3%.

4. A harmadrendieknek, illetőleg a ferences világi rendnek a létszámát nehéz megállapítani. Bizonyára lehetnek egymilliónyian.

5. Ez a felsorolás néhány számadatot tartalmazott csupán, annak érzékeltetésére, hogy méreteiben is mekkora a ferences család, de mindez nem mond semmit valódi jelentőségéről. Ha csak a számokat nézzük, a ferences család kétségtelenül a legjelentősebb szerzetesmozgalma az egyháznak.

176. Tevékenységük

1. Mi a valódi jelentősége Szent Ferenc hagyatékának? Mekkora a súlya az egyházban, milyen a hatása, mi a jelentősége a mostani korban?

Az ilyen kérdésekre csak nehezen vagy egyáltalán nem lehet válaszolni. Főleg akkor, ha mindezt a jelenlétük, az életük síkján próbáljuk meghatározni. A fizikai jelenlét, amint láttuk, biztosított a világnak csaknem minden pontján. De hogyan állunk a lelki kisugárzóerővel, avval a kihívással, amely az Evangéliumból ered, az alternatív életformára való felszólítással? Általánosságban azt mondják, hogy a ferencesek valóban élik a testvériesség, a barátságosság, a humor és a vendégszeretet erényeit. Ez sok; de az ennél még fontosabb erényeket: az imádságot és a kontemplációt, a szegénységet és más értéket nemigen kötik hozzá. A klarisszákat és néhány kivételt leszámítva (mint például a svájci kapucinus kolostor Arthban) házaikat és kolostoraikat nem lehet az imádság és a lelki megújulás igazi helyeinek nevezni.

Erre még visszatérek.

2. Könnyebb leírni tevékenységüket. Hiszen a cselekvés mindig láthatóbb és foghatóbb.

Különbséget kell tennünk a nyugati országok – amelyek hosszú hagyományra tekinthetnek vissza: Európa, Észak- és Dél-Amerika – és az úgynevezett missziós országok között. De az előbbi csoportban is lényeges különbségeket találunk. Olasz- és Lengyelországban, részben Spanyol- és Németországban meg Svájcban is általában megőrizték a régi kolostorokat, s ezek a testvérek életközpontjai. Ezekben a történelmi szempontból gyakran érdekes és művészileg értékes épületekben élve végzik a testvérek a szolgálatukat. A hozzájuk csatlakozó templomok sűrűn látogatottak, gyakran búcsújáró helyek. Más országokban a forradalom vagy a II. Vatikáni zsinatot követő szellemtörténelmi fejlődés (például Hollandia) következtében másként alakult a helyzet. Az alapításoknak nincs akkora történelmi súlyuk. Csupán olyan helyek, ahol a testvérek együtt lehetnek. A ferencesek az utóbbi időkben igen sok plébániát vettek át. Az Egyesült Államokban gyakran előfordul, hogy csak 3-4 testvér él együtt. Ha a testvérek tevékenységéről beszélünk, akkor sohasem szabad elfeledkeznünk arról, ahogyan a közösségek belegyökereznek egy konkrét hely életébe: házaknak, kolostoroknak vagy fraternitásoknak nevezik ezeket, ahol a testvérek együtt élnek, más emberektől távol.

3. A tevékenységek főleg a papi szolgálathoz kötődnek (tíz testvér közül nyolc fölszentelt pap): prédikáció, katekézis, szentségkiszolgáltatás, plébániai lelkipásztori munka, különleges lelkipásztori tevékenységek formájában. Sok országban vezetnek iskolákat, szemináriumokat a testvérek, másutt állami iskolákban tanítanak. Az utóbbi időben megnövekedett az érzékenység és az elkötelezettség a szociális területen. Észak-Amerikában egész provinciák elhatárolták, hogy minden figyelmüket ennek szentelik. Dél-Amerikában a testvérek e tekintetben az élvonalba tartoznak, mint Lorscheider és Arns bíboros vagy Leonardo Boff. Franciaországban és az Egyesült Államokban egészen addig elmentek, hogy egész ferences csoportok politikai

célkitűzéseket követnek („ferencesek a szocializmusért”). Ide sorolhatjuk azt a sok testvért is, akik a munkások között élnek, ahol nem is elsősorban a lelki vagy a közösségi élet erősítését tekintik céljuknak, hanem egyszerű munkásként dolgoznak (főleg a francia nyelvterületeken).

A missziós országokban, mint láttuk, igen nagyszámú testvér él (a ferencesek 17, a kapucinusok 12%-a). Itt inkább a hagyományosabb lelkipásztori munkának szentelik magukat, vagy pedig neveléssel, karitással és szociális tevékenységgel foglalkoznak.

4. Nincs olyan közös szervezet, amely e nagyszámú testvért összetartaná. De az általános főnökök (miniszter generálisok) rendszeresen összejönnek, hogy a közös kezdeményezéseket összehangolják vagy közös körleveleket írnak. A nővérközösségek autonómok, de federációkra oszlanak, s ezek szerint képviseltetik magukat az általános főnökök ülésein. A szabályozott harmadik rend hozzáállott, hogy közös szabályzatot dolgozzon ki, s a világi rend is központi vezetés alá került. Ezenkívül meg kell említeni olyan intézményeket, amelyekben az egész rend vagy annak egy része részt vesz. Rómában közös ferences kutatóközpont működik, tervezik egy közös ferences egyetem felállítását. A kapucinusok és a ferencesek eddig független kutatóintézetei Rómában egyre szorosabban működnek együtt, s az általuk kiadott folyóiratok munkatársai között minden ág tagjai megtalálhatók.

Német nyelvterületen is törekszenek az együttműködésre: Münsterben közös főiskolája van a ferenceseknek és a kapucinusoknak. Tervezik egy ferences lelkiségi szeminárium felállítását. Folyóirataik („Wissenschaft und Weisheit”, „Bruder Franz”, „Tau”...) mindenki számára hozzáférhetőek.

5. A ferences apácák száma a kisebb testvérekének ötszöröse. Elsősorban a nevelésben, a betegápolásban, a szociális munkában s újabban egyre inkább a katekézisben és a lelki gondozásban tevékenykednek. Az odaadásnak és a szolgálatnak kimeríthetetlen kincséből ez. A nővérek sokféle módon jelennek meg, hatalmas kórházakban és iskolákban, vagy pedig 3-4-es csoportokban élve láthatatlanná lesznek az afrikai őserdőkben. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy e közösségek nagy része a 19. században jött létre, egy-egy konkrét inség enyhítésére.

6. A kontemplatív nővérközösségekkel kapcsolatban nem beszélhetünk „tevékenység”-ről. Csak annyi ismert róluk, hogy az imának szentelik az életüket – de ebbe is csak kevesen pillanthatnak be –, hogy falakkal és kolostorkapukkal elzárták magukat a világtól, továbbá, hogy egyszerű életet élnek, amely gyakran az emberek nagylelkűségétől függ, s hogy önként vállalt lemondásukkal szolidaritást vállalnak a körülöttük élő emberekkel.

177. Közepes lelki hatóerő

1. Ezt az elmélkedést olyan gondolattal szeretném zárni, amely némelyekben talán visszatetszést kelt. Igaz, hogy a ferences mozgalom az egyház szerzeteséletének legnagyobb részét teszi ki. De vajon számszerű súlyának megfelel-e a hiteles lelki élet s az ennek megfelelő cselekvés?

Ha nem esünk áldozatául a naiv triumfalizmusnak, akkor el kell ismernünk, hogy a túlnyomó többség a közepes átlaghoz tartozik, minden jellegzetesebb profil nélkül, s hasznos, mindennapi munkával tölti az életét. Nem okoznak nagy botrányokat, de nem is mutatnak föl látványos eredményeket. Ha a kezdetekkel hasonlítjuk össze vagy történelmük egyes szakaszaival, akkor láthatjuk, mennyire középszerűek. A ferences lelkiség, amelyet gyakran emlegetnek, s amelyre mindmáig vágyódnak, Ferencé, nem pedig a ferenceseké. Ők nem képviselnek nagyobb lelki vonzerőt. Nemigen kerülnek szóba, ha a jelentősebb, dinamikusabb mai vallási mozgalmakat felsorolják.

Tudom, hogy néhány barátom és rendtársam most tiltakozni fog, defetizmussal vádol, vagy lelki vaknak tart. Azt is tudom, hogy olyanok vagyunk, mint egy (hétszáz éves) öreg fa, amelyből már természetesen kihalt a fiatalság ereje. Azt is tudom, hogy az igazi kisugárzás

belülvaló, nem lehet számokkal bizonyítani, vagy pedig kérdőívekkel és a sajtó híreivel megragadni. A kérdés mégis nyitott marad.

2. Hasonló kérdés foglalkoztatta az orosz emigránst, C. de Hueck-Dohertyt, aki egy nagy hatású imaközpontot hozott létre Amerikában. Egy levélben így sűrgeti a ferenceseket: „Régóta akartam már levelet írni nektek. De különböző okokból eddig nem jutottam hozzá. Aki tőletek érkezik hozzánk, az mélységesen sebzett – vagy legalábbis annak látszik –, és feltétlenül gyógyításra szorul. Nyilván nem mindnyájukra, de többségükre igaz ez a diagnózis. Nem vagyok csodatévő. Csupán egy vagyok azok közül, akik szeretnek. Volt egyszer egy álmom. S amióta beléhatoltam Isten álmaiba, amelyeket a sajátjaimnak érzek – az is lehet, hogy együtt is tudunk álmodni, nem tudom –, szenvedélyes vágyat érzek arra, hogy Szent Ferenc harmadrendjét megújítsam. Az ember nem tagadhatja ugyanis, hogy Ferenc: korunk szentje. Nem olyan régen arra kértek, hogy egy folyóiratba írjak cikket Ferencről. Ezt a címet adtam írásomnak: »Ferenc és a bomba«. Nagyon könnyen és egyértelműen meg tudtam mutatni, hogy békében alhatnánk, ha a bombát Szent Ferenc kezébe tennénk. Nem okozna nekünk akkora gondot a rettenetes neutronbomba, amelynek hatása minden képzeletet felülmúl. De nem a bombáról akarok beszélni, hanem Ferencről. Az első rend kedves kisebb testvérei, miért nem álltok hivatásotok magaslatán, mint Ferenc? Miért nem adjátok meg legalább a lehetőségét annak, hogy általatok megismerhessük őt, akihez tartoztok és akinek a fiai vagytok?

A »Madonna-házban« évente 4-5 ezer fiatalember fordul meg. Mondhatom nektek: a fiatalságban megvan az éhség. Annyira éheznek Istent és az Ő adományait, hogy éjszakánként fölver a nyugtalanság. Remegek attól, hogy elszalasztom a kellő alkalmat, és nem hirdetem Isten Országát. Akkora az éhség reá, hogy mindent fölemészt, amit maga körül talál, mindnyájunkat; a »Madonna-ház« minden tagját, mindenütt: Portlandban, Oregonban, Arizonában, Yukonban, Edmontonban, Reginában, Gravelsbourgban, Clevelandben, Ottawában, Raleighben, Monotiban és a nyugat-indiai szigeteken: Barbadosban és Carriacou-ban. Ezek az emberek mind Szent Ferenc módjára akarnak élni. De nem tudják, mit tegyenek. S nem vagyunk elegen hozzájuk. Nem tudjuk elmondani nekik Ferenc minden üzenetét. Ti, Ferenc fiai vagytok az egyetlenek, akik ezt megtehetitek.

Igen, rendetek arra küld benneteket, kedves Testvéreim, hogy segítségünkre legyetek. Segítsetek nekünk abban, hogy megújítsuk azt, ami elveszettnek látszott. Ferenc nem veszett el – mi szakadtunk el tőle. Ő mindig az Úr útján jár, mi tévedtünk le róla. Állhatatosan kérlek benneteket. Tűzként égeti a lelkemet a vágy utánatok. Hívlak benneteket: Halljátok meg! Arra kaptatok meghívást, hogy az Evangéliumot hirdessétek, amint Ferenc tette. Hogy álltok evvel? Mit csináltok? Hol vagytok? Mi történt veletek? Mondjátok el nekünk! Gyertek hozzánk! Szükségünk van rátok!

A »Madonna-házat« a ferences lelkeség hozta létre, mivel Ferenc lelkülete egyetemes. Azt hallottam, hogy Francis Rich néhány évvel ezelőtt Svédországnak egy szobrot alkotott, amely Ferencet a madarakkal ábrázolja. Még a kommunisták is hisznek Ferencben, mert élte azt, amit prédikált. Nem tudnánk-e visszaszerezni ezt az egyetemes küldetést? Nem jöttök-e hozzánk segíteni? Eljöttök-e, hogy megtanítsatok, hogyan kell élni az Evangéliumot? Vagy pedig féltek? Lehetséges, hogy féltek? Nem tudom elképzelni, de alázatosan kérlek benneteket, a földre borulva, mint az enyéim vagy mint Krisztus első követői, miközben Őt imádták. Nem imádlak benneteket, csak tisztelettel és alázattal kérem, hogy mozduljatok meg, hogy elhozzátok nekünk Szent Ferenc lelkét. Köszönöm.”

Irányzatok és áramlatok

178. „Demográfiai” válság

1. A ferences család napjainkban mély válságba került. A számbeli csökkenéssel, a hivatások megfogyatkozásával, az előregedéssel szemben azonban meglepően erőteljes lelki megújulás áll szemben. A válság vezethet az élethez, de a halálhoz is.

2. A ferences család a századok során látványos fejlődésen ment át. Már Szent Ferenc idejében: a 12 testvér közössége (1209-ben) Ferenc haláláig (1226-ig) 5000 testvér hatalmas tömegévé növekedett. A pestis évét leszámítva, amely megtizedelte a rendet, folyamatosan nő a számuk. A sokféle reformmozgalom (obszervánsok, kapucinusok, riformatik, alkantariaiak és rekollektusok) még tovább emeli a számukat. A 18. század végén a kisebb testvérek rendjének különböző ágaiban mintegy 130 000 tagot találunk. Aztán a francia forradalom és a politikai-vallási zavargások Európában 1850-ig 25 000-re zsugorítják ezt a számot. De ismét gyorsan megindul a fejlődés: száz évvel később (1963) kétszeresére, 49 000-re nőtt a számuk. A klarisszáknál hasonlóan alakulnak a mutatók. Az aktív női rendek szinte mind a 19. század első felében jöttek létre. Néhány évvel ezelőttig folyamatosan növekedtek, és elérték a 200 000-es küszöböt.

3. 1963 megint csúcspontot jelentett. Azóta folyamatosan csökken a testvérek száma. Ma (1980) csupán 38 000-en vannak, ez 17 év alatt 22,5%-os csökkenést jelent. Nem ismerem a klarisszák és a ferences nővérek mai adatait. De okkal feltételezhetjük, hogy hasonló tendenciákat találni náluk is. Ugyanez érvényes a harmadrendiekre, ők is előregedtek, s kevés az új hivatás. 1934-ben még körülbelül 4 millió tagjuk volt, 1970-ben csak 1 243 000. Számuk tehát 3 millióval csökkent 40 év alatt.

4. A történelem során először fordul elő, hogy e visszaesés nem vezethető vissza pusztán külsődleges okokra, mint járványok, felosztatások, üldözések. A természetes elhalálozásokon kívül sokan el is hagyták a rendet. Az obszervánsoknál a halálesetek és a kilépések száma körülbelül azonos (1967 és 1972 között összesen 1886). Ehhez járul a belépések rohamos visszaesése. 1960-ban az obszervánsoknak még 1022 novíciusuk volt, 1970 óta alig akadt olyan év, amelyben 500 lett volna.

Mindennek természetes következménye az előregedés (Lengyelország, Jugoszlávia, Mexikó és Dél-Amerika kivételével), s ennek következtében a lelkesedés hiánya, a rezignáció, az elmerevedés. Sok országban kiürülnek a kolostorok: sokan megkérdezik maguktól, hogy ott maradjanak-e múzeum-öröknek, vagy pedig adják fel őket.

5. Ez a „demográfiai” válság hasonlóképpen jelentkezik az összes hagyományos szerzetesközösségben. S ehhez hasonlóan alakul a születések számának csökkenése a nyugati országokban. Ez részben magyarázatot ad arra a tényre, hogy a belépők életkora ma magasabb, mint régen. 1960-ban 18-20 éves korban léptek be, a mai novíciusok átlagéletkora 25 év. Ehhez járul még a laikusok felértékelése a teológia és az egyházi tanítóhivatal által: felelősségük, az újonnan felismert lehetőség, hogy laikusként is el lehet jutni a keresztény élet teljességére. Azt is tekintetbe kell vennünk, hogy azelőtt a kolostorba lépés sokaknak szociális fölemelkedést is jelentett. Mindezt figyelembe kell vennünk akkor, amikor a mai helyzetet értékeljük. De bárhogy legyen is: a számszerű csökkenés nyugtalanító jel.

6. A „demográfiai” válság fölveti az alapkérdést: elveszítette-e vonzerejét az Evangélium útja, amelyet Ferenc kijelölt számunkra? Vagy pedig a nyárspolgáriság és a középszerűség útját választottuk helyette?

179. Páratlan benső átalakulás

1. A ferences család soha nem látott változásokon megy át. Eddig minden reformmozgalom az üdvösséget a szabályzat betű szerinti követésében kereste, elsősorban a szegénység terén (tulajdonnélküliség, lemondás a pénzről, előírások a ruházkodásra...). Nagyjából figyeltek az imádság hosszára és az életmód szigorára. Egyébként azonban a mindennapi, egyforma rítus szerint éltek: mindent a legapróbb részletekig előírások szabályoztak. A rend azt fogadta meg, hogy a szabályzatot „tisztán és egyszerűen” éli, s ezt többé-kevésbé meg is tartotta. Az így szervezett élet sokféle apostoli tevékenységet tett lehetővé: a prédikálást, a liturgiát, a missziókat, a tanulmányokat, az iskolát. Minden a kolostor keretein belül maradt: a testvérek (elsősorban a kontemplatívok) a többi embertől elválasztva éltek. Másképpen éltek, öltözködtek, dolgoztak. Harminc évvel ezelőttig a rendbe lépéssel az ember egy idegen, sőt középkori világba került.

2. A II. Vatikáni zsinat révén (1960 óta) alapvető változás következett be, ami már a külsőségekben is megnyilvánul, s ami eleinte rendszerint megbotránkoztatóan hat: a civil ruha sokak – talán a többség – számára magától értetődővé lett. Életformájuk nem különbözik többé mindenestül a többi emberétől, sőt nagyban és egészben bele is illeszkedik a fogyasztói társadalomba. Bár a lényeges pontok változatlanok maradtak – a szüzesség, a javak közössége, az engedelmesség –, ezeket is újragondolták. Az előljáró tekintélye – a ferences életformának egészen megfelelően – háttérbe szorult, minden rendtag közös felelősségvállalását sürgetik. A nagy közösségek egyre inkább eltűnnek, sok testvér él kis csoportokban vagy egészen egyedül.

A kontemplatívokat kevésbé érintette mindez. De ha konkrét életüket figyeljük, itt is történtek változások az öltözködésben, a klauzúrában, a vezetési módszerekben, az imaéletben. Feltűnőek a változások a harmadrendben. Húsz év alatt a fraternitások formáját és szabályzatát egészen megváltoztatták – vessük össze XIII. Leó szabályzatát VI. Páléval.

3. Ezek a megjegyzések nem a múlt iránti nosztalgiából fakadnak. Csupán arra a fordulatra akarják felhívni a figyelmet, ami ma a ferences családban végbemegy. A múlt sok tekintetben halott. A jövő lassan alakul, kontúrjait még nehezen lehet megrajzolni. A jelen ezért kétértelmű, és öregeket, fiatalokat egyaránt nyugtalanító. Ez a válság mégis, reméljük, Isten akaratából jött létre, s egy új ferences tavasz esélyét hordozza.

180. Új érdeklődés a források iránt

1. A „demográfiai” válságot és a nagy belső változásokat általában negatív és nyugtalanító jelenségnek tartják. Mégsem hiányzik belőlük a remény jele. Érdekes módon éppen a számbeli csökkenés idején növekszik meg jelentősen a reflexió és az elmélyülés igénye. Valami megindult, ami a zsinat előtti és utáni egyházban lejátszódó folyamatokhoz hasonlítható.

2. Ma nagy és élénk érdeklődés nyilvánul meg Szent Ferenc írásai iránt. Szent Ferenc és Szent Klára fiai és leányai e speciális kutatások révén arra kapnak bátorítást, hogy forduljanak a források felé. Bár Ferencnek nem sok írása maradt ránk, de ezek igen mélyek és intenzívek, sokakat megihletnek és megindítanak. Nem sokkal a zsinat után a bennük fölfedezett lelkeséget be lehetett építeni a hivatalos konstitúciókba. Elegendő vezető, szakember és tanácsadó akadt, aki ebben a munkában részt vett. Nyugodtan elmondhatjuk, hogy ezeket a hivatalos szövegeket Ferenc lelkülete és szavai járják át, jobban, mint bármikor a ferences történelem folyamán. A ferences regula inkább jogi fogalmazását így felválthatta egy lelkibb értelmezés, amely Szent Ferenc alapvető tapasztalataira támaszkodik, ahogyan azok az írásaiban kifejeződnek.

Ez a megállapítás érvényes az első rend mindhárom ágára, de a klarisszákra és a ferences világi rendre is. A számos női kongregáció is ebben a szellemben dolgozta át a maga szabályzatát. S ma azt tűzték ki célul, hogy olyan szabályzatot állítsanak össze, amely közös alapja lehet mindegyik közösségnek, s a ferences életforma lényegét foglalja össze.

3. Ha a ferences életforma lényegét akarjuk meghatározni, akkor e könyv első részére kell utalnunk, amely azt részletesen kifejti. Bármilyen szempontból próbáljuk is összefoglalni a ferences életstílust, mindig ugyanahhoz a néhány lényeges ponthoz jutunk el: az Evangélium mint irányadó központ; olyan hit, amely Isten keresésére adja magát; közös és egyéni imádság; egyedüllét, illetve remeteség; hűséges kötődés Jézus Krisztus egyházához; a testvérközösségben való élet s az elszántság ezt a testvéries lelkületet mindenkivel, a legkisebbekkel is szolgálatkészen megosztani, főleg pedig azokkal, akik a békére és a kiengesztelődésre törekszenek; anyagi és szívbéli szegénység; az emberek, hívők és hitetlenek között való élet munkában, a szolgálat és a baráti kapcsolatok alapján; az Evangélium szava.

Többé-kevésbé nyilvánvalóan ezt a tengelyt találjuk meg a legtöbb összefoglalásban, amely az utóbbi években keletkezett. Ez már bizonyára okot ad a reményre, ha hiszünk a szó hatalmában és az újonnan megnyílt lehetőségekben. Hiszen nagyszabású program bontakozik ki Szent Ferenc mai követői előtt. Ezt azonban át kell ültetni az életbe. Különben pusztá ideológia marad, amely szép utakat jelez ugyan, de senkit sem kötelez semmire.

4. A visszatérés a forrásokhoz elsősorban Ferenc írásainak fölfedezését hozta magával. Amint említettem, ezek tartalmát még egyáltalán nem merítették ki. Az életrajzok és más források is segíthetnek feltárásukban, bár az ezekkel való összehasonlítás nem hozott igazi megújulást. A ferences történelem többi nagy alakjának – Bonaventura, Scotus, Ockham és más mesterek – kutatása ma nemigen folytatódik. Azelőtt a filozófusok és teológusok, mint B.M. Heidegger, E. Gilson és R. Guardini, foglalkoztak e nagy személyiségekkel. Ma is akadnak, akik tanulmányozzák őket, amint J. Ratzinger, A. Gerken, B. Strack, W. Hülsbusch, M. Wiegels, K. Hemmerle, H. Stoevesandt, H. Schalück és mások tanulmányai bizonyítják. A ferences családon belül azonban még mindig az érdektelenség uralkodik, s tovább csökken a szellemi aktivitás. Ez elszomoríthat vagy nyugtalaníthat. De talán tekinthetjük úgy is, hogy a lényegesre koncentrálnak. Minél erősebbek a szélviharok, annál mélyebb gyökereket eresztenek a fák. Aztán majd újra olvashatják nagy tanítóinkat, vagy akár – miért is ne? – folytathatják a hagyományukat, és ismét ferences szellemben értelmezhetik a teológiát és a filozófiát.

A nyilvánvaló gyöngeség is kegyelemmé válhat, amelyben összegyűjtjük erőnket, s a mai tudományos (történet-kritikai, irodalmi, strukturális, teológiai, szimbolikus) módszerekkel Szent Ferenc írásait tanulmányozzuk.

181. Általános megújulás

1. A jó elméleti alapok keveset használnak, ha nem folytatódnak tettekben. Ezért most azokról a jelenségekről kell szólnunk, amelyek a ferences lelkiség megújulását mutatják. Itt is megmutatkozik az a paradoxon, hogy a számbeli csökkenés, az elöregedés, az életforma általános kétségbe vonása idején is az új élet jelei mutatkoznak. A hagyományos gyökérből új hajtások sarjadnak.

Először az általános megújulásnak azokat a jeleit soroljuk fel, amelyek minden ferences csoportban megtalálhatóak.

2. Elsőként kell említeni az imaélet megújulását és a kontemplatív élet utáni vágyat. Bizonyára a zsinatnak köszönhető, hogy a közös imádság új lendületet kapott, s a legtöbb közösségben rendszeresen végzik, gyakran liturgikusan megformáltan (énekekkel, mozdulatokkal, a tér elrendezésével). De hozzájárulhatott az is, hogy a ferencesek tudatára ébredtek, hogy az imádságnak különleges értéke van a ferences életformában. Nem újult viszont még meg az a sajátos forma, amelyet a kontemplatív imádság kialakított a ferences családban: a „remeteség”, hogy a hagyományos elnevezést használjuk. Csak elszórt kísérletek akadnak, mint például német nyelvterületen a Siegen melletti remeteség, a kapucinus elmélkedő-kolostor Arthban vagy a kapucinus apácáké a svájci Schüfheimben.

Sok testvér és rendi előjáró meg van győződve arról, hogy a kontemplatív imádság megújulása az egyetlen út a közös és általános megújulás felé. Hiszen a történelem tanúsága szerint maga a ferences életforma, de az összes reformok is a századok során a remeteségek magányából nőttek ki.

3. Az általános megújulásnak jele az is, hogy a közösségek és az előjárók között testvériesebbé váltak a kapcsolatok. Ma mindenki meghívást kap arra, hogy közösen vállalja a felelősséget, közösen hozzanak döntéseket, közösen osszák el a javakat és a feladatokat. Az előjárók és a felelősök előtt Jézus lábmosásának példája áll, amelyre Ferenc oly nyomatékosan felhívta testvérei figyelmét.

4. A megújulás harmadik jele a világhoz való új viszonyban válik láthatóvá. A testvérek közelebb kerültek az emberekhez, családiasabb kapcsolatba kerültek velük. A gyakran mesterséges választófalakat lebontották. Jobban azonosulnak az emberekkel, gondoljaikkal és reményeikkel. A testvérek többsége ma meg van győződve arról, hogy küldetésük az egyházban és a világban abban áll, hogy az Evangélium szerint éljenek, és így – elsősorban éppen ennek az életnek révén, de alkalmilag esetleg szavukkal is – hirdessék Isten új világának eljövételét.

Joggal nem emlegetik ma annyit a szegénységet. Ez a kifejezés nehezen illeszthető be a mai életkörülmények közé, s nem találtak még alkalmasabb fogalmat. Ezért inkább a dolgok mértékletes használatáról beszélnek, a szegényekkel való osztozásról, a köztük való életről, amire egyébként sok testvér igen következetesen vállalkozik.

5. Ez persze nem annyira áll a klarisszákra. Az ő gondoljaik sajátosak. – A ferences világi rend inkább belső megújuláson megy át, s nem annyira a szervezeti formák változnak, amelyek egyébként sose voltak számukra túlságosan fontosak. – A reménység fontos jelei a ferences fiatalok, akikből több helyütt csoportok alakulnak. Bár számuk nem nagy, elkötelezettségük gyakran igen erős.

A megújulást szolgálta a sok káptalan, tanácskozás, találkozó és kurzus – az utóbbi időkben ezek szinte már fölöslegesen is megszaporodtak, s így fölléphetett a telítődés és a körben forgás veszélye.

182. „Kis testvériségek” és restauratív tendenciák

1. A rend általános megújulása különleges formákat is létrehozott, a „kis testvériségeket”. Ez a mozgalom – a hatvanas évek végétől – elsősorban az első rendben erősödött meg, de némelyik női kongregációban is. Az gyökerekhez akarnak visszatérni, s ugyanakkor választ keresnek az idők jeleire is. A közös élet hagyományos struktúráit (kolostor, ruházat, nagyszámú szerzetes) feladták az eredetiért: megélhetésük érdekében munkát vállalnak, s az emberek között élnek. Némelyik csoportban igen erős a szociális és politikai elköteleződés. Rendi testvéreik gyakran nem értik őket, sőt támadják is, nem utolsósorban a sok kudarc és kilépés miatt, de az elvilágiasodás veszélye miatt is. Mégis igen nagy a hatásuk a rend egészére, és sokaknak a remény és a jövő jelévé váltak. Igaz ugyan, hogy ezek a testvériségek sok gonddal küzdenek (az imádság, a testvériesség, a munka és a szociális elkötelezettség egyensúlya), és több közülük kudarcra végződött (körülbelül egyharmaduk már megszűnt), ez mégsem jogosíthat fel arra, hogy a mozgalmat mindenestül elítéljük. A tapasztalatokból mindnyájan okulhatunk. Újabban például erősebben a kontempláció felé fordulnak. Némelyik testvériség egyenesen „az imádság házává” alakul.

1978-ban csupán az első rendben több mint száz ilyen testvériség működött. Ehhez persze hozzá kell tennünk azt is, hogy több mint a fele francia nyelvterületen jött létre, a többi Európa és Amerika öt országában.

A kísérlet még tart, bár néhány éve stagnál (csak kevés új alapítás született), s kétségtelenül valami eddig ismeretlen, újat hozott létre, ami telve van lehetőségekkel. A belőlük gyűjtött

tapasztalatok – talán más formákban – fontos szerepet fognak játszani a ferences mozgalom jövőjében.

2. A teljesség kedvéért még egy mozgalmat meg kell említenünk, bár létszámban nem olyan jelentős és némileg ellentéte a testvériségeknek: a „Fрати Minori rinnovati”: szicíliai ferencesek egy csoportja, akik a szabályzat teljes, szó szerinti megtartásához akarnak visszatérni. Heroikus restaurációs kísérlet ez, amely a Regulához való ősi hűséget akarja feléleszteni – például a pénz elutasításában és hasonlóknban nyilvánul meg. Hasonló törekvéseket nővéreközösségekben is találhatunk, amelyek – a zsinat következményeitől megzavarodva – a régi szigorúsághoz és fegyelemhez próbálnak visszatérni.

3. A ferences család – akárcsak az egyház – rákényszerül arra, hogy az elavult struktúrákat feladja, s ennek következtében kitegye magát minden lehetséges áramlatnak és feszültségnek. Nem szabad egyoldalúságokba esnünk. Ha az evangéliumi hivatást derűsen és mindenestül akarjuk élni, akkor éppen olyan mélyen kell belegyökereznünk a múltba, mint amennyire nyitottnak kell lennünk a jelenre és a jövőre. Mégis úgy érzem, hogy a ferences mozgalom nem veszítette el lendületét. Sokan romhalmaznak látják ugyan, de a romokon új épület emelkedik, amelyik talán szebb lesz, mint a régi. Igen, nehéz időkben is jó ferencesnek lenni!

Alapértékeink

183. Az ember középpontja

1. Fordítsuk figyelmünket néhány olyan szempontra, amely a ferences karizmát megvilágíthatja.

A könyv első része a maga egészében és szépségében mutatja be a ferences életprogramot, mélybe nyúló gyökereivel együtt. Nem akarom az ott leírtakat megismételni, sem további magyarázatokat hozzáfűzni. Inkább a mai világ néhány jelenségére szeretnék utalni, amely találkozhat a ferences életprogrammal. Ebből láthatóvá lesz, milyen elkötelezetten és odaadóan s milyen formákban kell azt ma megélnünk.

2. Napjainkban sok ember, hívő és hitetetlen, fölteszi a kérdést: Mi az értelme az életünknek és a cselekvésünknek? Úgy látszik, ez nincs egyszerűen belevésve az ember lényegébe. Nem nyilvánvaló az, hogy milyen úton juthat el az ember önmaga megvalósításához. Sokféle mester, tan és ideológia jelentkezik. Némelyeknek látszólag tiszta célkitűzéseik vannak, valójában azonban sok bennük az önellentmondás. Mások azt állítják, hogy nem is létezik mindenki számára érvényes értelme az életnek, s ezért mindenkinek magának kell azt megalkotnia. Másrészt viszont mindnyájan tudjuk, hogy az ember nem képes eljutni az érettségre, önmagát megvalósítani és hatékonyan cselekedni, ha nem találja meg azt a középpontot, amely minden tevékenységét összefogja, és mindnek irányt ad. Ezt a középpontot az ember nem tudja létrehozni. Éppen fordítva: ez a középpont hozza létre az embert, s ez – kegyelemként – adott a számunkra.

3. A keresztény ember számára ez az egységesítő központ nem valami tan, absztrakt eszme, hanem a Názáreti Jézus isteni és emberi arca. Amikor Jézusra pillantunk, fölfedezzük az utat és annak célját: az ember valódi emberségét. A ferences mozgalomhoz tartozó keresztényeknek tudniuk kell, hogy ez a középpont nem lehet más, mint Jézus, akit egészen különös, ferences módon szemlélnek. Itt újra szembekerülünk a kérdéssel: Mi a középpontja a „ferences világnézetnek”?

4. Ha Ferencről és az ő életútjáról beszélnek, többnyire azt hangsúlyozzák, hogy az különböztette meg a többiektől, hogy milyen komolyan vette az Evangélium szavát. Szó szerint értette, és azonnal átültette életének gyakorlatába. Ferenc „evangéliumi radikalizmusa” ez. Ez az evangéliumi jelleg valóban az egyik alapvonása Szent Ferencnek és mozgalmának. De tudnunk kell azt is, hogy ez mit jelent.

Ha közelebbről megvizsgáljuk ezt a kulcsszót, általában három különböző magyarázatot találunk. Némelyeknek a ferences szellem a szegénységben áll; mivel szó szerint veszi az evangéliumi előírásokat, Ferenc mindenki másnál jobban az Evangélium embere. Mások szerint viszont azt az életformát hajítja végre következetesen, amelyet a küldési parancs (Lk 10,1-12) megfogalmaz; a küldöttek teljes nincstelensége, a ráhagyatkozás a vendégszeretetre, a prédikáció és a békeszerzés – ezek a ferences evangéliumi szellem lényeges vonásai. A harmadik értelmezés szerint Ferenc azonosulása a megfeszített Krisztussal – ami a stigmáit is okozza – teszi őt „Krisztus másává”. A ferences út e szerint: szenvedő azonosulás és egyesülés Krisztussal.

A szegénység, az evangéliumi küldetés és az együtt-szenvedés a ferences evangéliumi szellem alapvonásai; egyesek szerint egymást kiegészítő, mások szerint egymást kizáró fókuszok. Ez a felfogás azonban véleményem szerint leegyszerűsítés. Túlzottan az Evangélium egy-egy pontjára koncentrálnak, s ezáltal annak más, legalább annyira fontos vagy még lényegesebb pontjait egészen figyelmen kívül hagyják. Az evangéliumi lelkületnek az Evangélium egészére kell vonatkoznia, hogy érvényes és kiegyensúlyozott lehessen. A mi

esetünkben ebből az következik, hogy nem ragadhatjuk ki az Evangéliumnak csupán néhány részét. Az evangéliumi lelkület abban áll, hogy az egész Evangéliumra nyitottak és érzékenyek vagyunk. Jézust hitben elfogadni és igenelni, mégpedig isteni titkában és radikális követelményeiben egyaránt – valójában ez az egységesítő középpontja a keresztény alapdöntésnek és ezért a ferences életformának is. A ferences lelkiséget tehát nem magyarázhatjuk az Evangéliumnak csupán egyik vagy másik szempontjával, bármilyen fontos és döntő volt is az a Poverello életében. A középpont éppen Jézus föltétlen követése, a radikális készség arra, hogy Neki és az Ő akaratának mindenben engedelmeskedjenek. Amikor Ferenc az élet középpontját kereste, ezt mondta: „a szent Evangéliumra figyelni”, „Jézus tanítását és nyomdokait követni”, „Jézus szavait, életét, tanítását és Evangéliumát” megszívlelni.

5. El kell ismerni, hogy az Evangélium némelyik szava különleges visszhangot keltett Ferencben. De meghamisítanánk életprogramját, ha ezeket tennénk a középpont helyébe. A ma reá hivatkozó családnak ez azt jelenti, hogy óvakodniuk kell a mesterséges és felszínes besorolásoktól.

Sokkal inkább arra a személyre kell figyelniük, akiben ez a középpont megtestesül. Hiszen ez a középpont a Názáreti Jézus, akit mi Krisztusnak és Úrnak vallunk. Életével és szavaival mutatja meg számunkra, kicsoda Isten és kicsoda az ember, merre tart a világ és a történelem. Ebben gyökerezik a könyv első részében leírt ferences életprogram: abban a módban, ahogyan Ferenc Istent látja, aki mindenekfölött való s mégis egészen közel van; ahogyan az embereket testvéreknek tartja; természet- és világlátásában.

Mindezt számításba kell vennünk, ha nem egyszerűen romantikusan, érzelmesen vagy jámborkodva, hanem lényegre törően és valóban evangéliumi módon akarjuk élni a ferences lelkiséget. A Jézusra és az Ő misztériumára összpontosítás megnyitja az utat Isten titkához és az ember titkához. Ez a középpont.

184. Lenni vagy tenni?

1. A lét és a birtoklás közti különbség ma mindig újra fölmerül, s viszonylag egyszerűen áttekinthető. A lét és a tett között viszont nehezebb különbséget tenni. Mert ha az ember él, akkor léte mindig bizonyos tevékenységekben nyilvánul meg. Hiszen az ember léte mindig aktív: kapcsolatokat teremt, helyzeteket változtat vagy módosít, újakat hoz létre. A keresztény lét – új teremtés, istenfiúság, a Szentlélek bennünk lakása – mindig tevékenységben nyilvánul meg: a parancsok megtartásában, az Atya akaratának teljesítésében. Mégis különbséget kell tennünk létünk és tevékenységünk között. Hiszen csak a lét keretei között és feltételei szerint tudunk cselekedni. Tevékenység nélkül a lét steril és hamis marad. A másik oldalon viszont a tevékenység lehetetlen a lét nélkül.

2. Ha egy csoportot, egy mozgalmat le akarunk írni, könnyebb a tevékenységükről, funkcióikról, működésükről beszélni. Ez a kísértés azokat is fenyegeti, akik a ferences mozgalmat próbálják ismertetni. Vajon egy meghatározott keresztény embertípusról van-e szó vagy pedig akciócsoportról?

A kérdés egyáltalán nem csupán elméleti. Éppen úgy áll az egyes testvérekre, mint az egész ferences családra. Ha figyelmesen olvassuk a szabályokat, amelyeket Ferenc a testvéreknek írt, s a híveknek szánt levelet, kiderül, hogy eredeti életprogramja elsősorban a létről szól, az Evangélium szerinti életről – a laikusok vagy a rend helyzetében. A munka vagy a koldulás a szegénység következménye. A prédikációt nem is említi különösebben, Végrendeletében is csupán egyszer. Csak 1230 körül, amikor a testvérek többsége már fölszentelt pap volt, válik a tevékenység, elsősorban a pasztoráció (a prédikáció, a szentségek kiszolgáltatása és a misszió egyéb formái) olyan fontossá, hogy a rendet hovatovább a misszió felől határozzák meg. A domonkosok (a prédikátorok rendje) ikertestvéreinek tekintik, szegény prédikátorok közösségének. A francia apácászerzetek többsége a 19. század társadalmi szükségleteire

válaszul jön létre, elsősorban tehát aktív közösségek. A 19. század vége felé, főként Franciaországban, a harmadrend is a szociális tevékenységre összpontosít (Léon Harmel). Csak a klarisszák és más kontemplatív közösségek kerültek ki sikeresen a tevékenységre redukálódás veszélyét.

3. Ma újra fölmerül a kérdés. Elsősorban mozgalom vagyunk-e, amelynek lényeges feladata az, hogy evangéliumi embereket neveljen, sajátos életmódot alakítson ki? Vagy pedig tevékeny, aktív emberként kell magunkat meghatározni, akiknek meghatározott feladatokat kell elvégezniük? – Azt hiszem, a könyv első fele, a ferences életprogram bemutatása, egyértelműen megadta a választ: a léte, nem pedig a tevékenysége határozza meg a ferences mozgalmat. Ezzel nem akarjuk azt mondani, hogy távol kell maradnia a tevékenységtől és a feladatoktól. Ferenc és az általa elindított történelem is az ellenkezőjét bizonyítja.

Csupán azt akartuk megmutatni, hogy a ferences mozgalmat nem bizonyos célok és feladatok magyarázzák, s nem azért van, hogy szervezetekben és akciókban elmerüljön. A ferences karizma arra tanít, hogyan kell az Evangéliumot megvalósítani, és hogyan kell viselkedni Jézus tanítványaként. Ez aztán elköteleződéshez és tevékenységhez vezet, de nem pusztán egyik vagy másik meghatározott területen.

Szeretném, ha helyesen értenék a fent leírtakat. A misszió, a küldetés a világba – hogy tanúságot tegyünk az ember üdvösségének örömhíréről (az Evangéliumról) – az evangéliumi ember lényegéhez tartozik, lényeges tartozéka tehát a ferences mozgalomnak is. De a ferences ezt a küldetést hitvallóként, az emberek közti életmódjával éli meg. Szó és tett: következmények, a lét kibontakozása, a megéltek kifejezése. Nem a funkció, nem egy meghatározott feladat vagy egy különleges szolgálat, nem a tevékenység felől lehet hitelesen leírni a ferences utat: csak abból a módból, ahogy az Evangéliumot megéli.

185. Tetre hívottan

1. A mai egyház és világ életébe tartozunk bele mindnyájan. Ez nem szükségszerűen rossz, hanem az emberlétünkkel adott környezet. Szolidárisan – bár talán akaratunk ellenére – beleágyazódunk az emberi és egyházi adottságokba. Elköteleződéseink, amelyeket el kell vállalnunk, különbözők lehetnek és változhatnak. Nem nézhetjük semlegesén a minket körülvevő valóságot.

2. Ferenc és testvérei nem hagyták el sem az egyházat, sem a világot. Élő sejtként benne maradtak mindkettőben. Cselekvésre kapunk felhívást akkor is, ha a lét felől akarjuk meghatározni magunkat. Küzdenünk kell az igazságosság, a szeretet, az igazság növekedéséért. De hogyan? Először a rosszat leplezzük le s az ellen harcoljunk, lépünk föl az igazságtalanság, az egyenlőtlenség, a visszaélések ellen? Vagy pedig magunkban és körülöttünk próbálunk újat, igazat, valódit alkotni az egyházban és a világban? Ha a kérdés fölvetődött, válaszolnunk kell rá. A két szempont nem összeegyeztethetetlen egymással; két különböző lehetőségre irányítják a figyelmünket abból a szempontból, ahogyan részt vehetünk egy megújult egyház és társadalom kialakításában.

3. Ferenc idejében a világ politikai és vallási harcok szaggatták szét. Égbekiáltó igazságtalanságok történtek. Az egyházat is beárnyékolta a gazdagság, a benső szakadások, az erkölcsök hanyatlása. Az emberek pártokba kényszerültek, s egyik vagy másik oldalra kellett állniuk. Ferenc is nyilvánosan odaállhatott volna a jó oldalára. Természetes lett volna, hogy szóval és tettel kampányt indít az eretnekmozgalmak ellen, az egyházban tapasztalható visszaélések ellen vagy akár a keresztes hadjárat ellen (pedig eleinte vonzotta, hogy csatlakozzék hozzá, vagy akár maga is indítson hasonlót). Ferenc azonban a frontok között inkább a Hegyi beszéd szellemét élesztette fel. Érdekes megfigyelni, milyen bibliai szövegek ihlették akkor, amikor a viták, ellenségeskedések és harcok közepette a testvérei által követendő magatartást írta le. A testvéreknek szelídeknek kell lenniük, békességszerzőknek; így jönnek sorban a Hegyi

beszéd ajánlásai: senkit se ítéljenek meg, haragítsanak meg, bíráljanak, ne figyeljenek mások bűneire, ne viszonozzák a rosszat, üresítsék ki magukat, semmit se követeljenek vissza abból, amit elvettek tőlük. A ferences lelkület egy másik forrását háromszor idézi: a 2. Timóteuslevelet (2,14) és a Tituszhoz írt levelet (3,1-2). Eszerint a testvéreknek kerülniük kell az „üres szócátákat”, és mindenkinek alá kell vetniük magukat. „Senkit se szidalmazzanak és ne veszekedjenek, hanem legyenek elnézők, s tanúsítsanak mindenki iránt nagy szelídséget.” Ez a magatartás különbözött a kortársak többségének viselkedésétől. Az említett szövegek alkotják a gerincét annak a fejezetnek, amely a testvérek életét írja le a világban (I. Reg. 11,14,16; II. Reg. 3).

E háttérrel válik érthetővé az I. Regula 11. fejezetének a bevezetése: „Minden testvérnek tartózkodnia kell attól, hogy másokat becsmérlejen vagy szócátákba elegyedjék (vö. 2 Tim 2,14); sokkal inkább arra törekedjenek, hogy a hallgatást megőrizzék, amikor Isten megadja nekik a kegyelmet. Ne veszekedjenek se egymással, se másokkal, hanem arra törekedjenek, hogy alázatosan válaszoljanak s azt mondják: haszontalan szolgálva vagyok.” Jézusnak és Evangéliumának követésében Ferenc a nehezebb utat választja, amely végül a leginkább célravezetőnek bizonyul, amikor az egyház és a társadalom struktúráinak valóban meg kell változniuk.

4. Ferenc útmutatásai semmit sem mondanak konkrét helyzetekről, még az elköteleződésről sem. Az a fontos, hogy a testvérek olyan emberek legyenek, akik másoknak igent tudnak mondani, szeretik és tisztelik őket, nem támasztanak velük szemben igényeket, mert nem törekszenek birtoklásra, és nem akarják érvényesíteni tulajdonosi jogaikat sem. Ma kétségtelenül figyelniük kell a világban jelentkező egyenlőtlenségekre és igazságtalanságokra. Lehetőségeinkhez és körülményeinkhez képest mindent meg kell tennünk azért, hogy ez a helyzet megváltozzék. Erről Ferenc semmit sem szól (különben Jézus sem). Amit mégis mond, az az ember mélyrétegeit érinti. Kioltja a gyűlöletet, és fölkelte az akaratot arra, hogy békét teremtsen.

Ez a követelmény, amely érvényes minden helyzetre, egy másik ferences módot kínál arra, hogy ne valami ellen, hanem valamiért kötelezzük el magunkat: teremtsünk újat. Olyan evangéliumi közösséget kell alapítani, amelyben mindnyájan egyenlőek, közösen vállalnak felelősséget, azonos jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, egymásnak kölcsönösen megbocsátanak s egymást kölcsönösen elviselik; ahol mindenkinek megvan a maga szabad tere a közösségen belül. Sokak számára így a reménységnek fogható tanújele születik. Az egyház- és társadalomkritika, az igazságosságért és a békéért folytatott harc mellett valójában ez adja meg a ferences alapmagatartást. Nem maradhatunk közönyösek, sőt világosan kell látnunk, és késznek kell lennünk arra, hogy egyes helyzetekben akár ellenvéleményt is nyilvánítsunk vagy küzdjünk valamiért – de mindennek békességes szívvel kell történnie, az emberek iránti valódi szeretetben, s tartózkodva attól, hogy ideológiai alapon osztályozzunk másokat.

5. A jóindulatnak és a tiszteletnek ehhez az alapmagatartásához csatolhatjuk a környezetvédelem kérdését is. Ismerjük Ferenc kapcsolatát a természettel, a Naphimnusz, amelyben ez oly nagyszerűen kifejeződik, a sok, ezzel kapcsolatos anekdotát az életéből. Ez a magatartás mostanában oda vezetett, hogy a környezetvédők patrónusává választották. Barátságos tisztelete a lét és a létező dolgok iránt, amelyeket testvéreinek nevez, mélységes meggyőződésből származik: mindennek, ami létezik, megvan a maga igazsága és a helye a mindenség egészében, ahol láthatóvá lesz, ahol megcsodálják és – ha kell – használják. Különben megrontanánk a rendet, a Kozmosz harmóniáját, s megtagadnánk azt a kötelet, amely minden létezőt összeköt. Barátokból és szolgálókból kizsákmányolókká és tulajdonosokká válnánk.

186. A szegénység

1. A szegénység központi helyet foglal el Szent Ferenc életprogramjában és a történelem folyamán. Néhány szempontot mégis tisztáznunk kell.

2. Történelmi szempontól a ferences életforma valódi forradalmat hozott: elvetették a közös tulajdont, az anyagi biztonságot, a pénz használatát, a dolgokból csak a legszükségesebbeket használták fel, fizikai munkából és koldulásból éltek – mindez tökéletesen új szervezeti struktúrákat hozott a szerzeteséletben. Egyértelmű az is, bár ezt nem mindig ismerik el és emelik ki, hogy a ferences szegénység a spirituális dimenziókra támaszkodik. Szegénységével Ferenc azt vallja meg, hogy a teremtés magában üres és egészen Istentől függ; képtelen arra, hogy magától jót tegyen; hogy mindig adósa Istennek és az embereknek, nem tudja megfizetni nekik tartozását. Érdekes, hogy Ferenc igen fontosnak tartja testvéreinek és Szent Klára nővéreinek szegénységét, de a híveknek írt levelében, amelyben a maga életformáját hozzáigazítja a laikusok életkörülményeihez, nem is beszél róla.

3. Mindmáig a ferences történelem legfontosabb elemének tartják az anyagi szegénységet. Minden testvér – a rigoristáktól (spirituálisok) kezdve a mérsékeltéken keresztül a legenyhébb irányzatig – az anyagi szegénységben látta a ferences család sajátos ismertetőjegyét. Sőt még tovább mentek, amikor az Evangéliummal szemben ebben látták az Evangélium lényegét. A legújabb időkig jogi szőrszálhasogatással próbáltak konkrét problémákat megoldani: a javaik a Szentszékhez tartoznak; a pénzt közvetítők, jóindulatú laikusok vették át és kezelték; az emberek nagylelkűségének vannak kiszolgáltatva (koldulás). Így éltek szegénységben, ha nem is valóságosan, de a maguk módján.

4. A ferences szegénységnek ez az „eredetisége” mára már csupán az emlékekben él. A testvérek pénzt használnak, mint mindenki más a világon; nem túl jelentős javaik kevés kivétellel egyesületekhez vagy alapítványokhoz tartoznak, amelyeket maguk a testvérek hoztak létre; a testvéreknek általában nincsen tőkájük, s részben még barátaik jóindulatából élnek. A „kis testvériségek” maguk tartják el magukat, bérlakásokban vagy bérházakban laknak, s így osztoznak az átlagos munkások életkörülményeiben. Az ember nem mondhatja, hogy a ferencesek különböznek másoktól rendkívüli szegénységük révén. Föl kell tehát tenni a kérdést, nem következetlenség, benső ellentmondás vagy akár retorikai szóvirág-e folyton a szegénységet hangoztatni. A ferencesek nem szegények, ha összehasonlítjuk őket akár a nyugati világ szegényeivel (a peremre szorultakkal, a társadalomból kirekesztettekkel), akár a harmadik világ nincstelenjeivel. Nem mintha a ferences mozgalom a gazdagokhoz vagy a hatalmasokhoz tartoznék. Erről nincsen szó, de azt sem állíthatjuk, hogy különleges módon teszünk tanúságot a szegénységről az egyházban vagy a társadalomban. A ferenceseknek ezt el kellene ismerniük, s csak bizonyos szégyenkezéssel volna szabad a szegénységről beszélniük.

5. Lépünk tovább egy lépéssel. Az anyagi szegénység ugyan nem minden, s nem is a legfontosabb szempontja a ferences életnek, de oly annyira hozzátartozik, hogy nem szabad elhanyagolni. A ferenceseknek szerepük volna az anyagi szegénység vállalásában. Alaposan és elemzően át kellene ezt gondolniuk, s kidolgozniuk a szegénység új gyakorlatát.

A ferenceseknek meg kellene tanulniuk a megkülönböztetést, s felfogniuk, hogy a Szentírás, főleg az Újszövetség mit mond a szegénységről. Mi a tartalma és az értelme az evangéliumi szegénységnek? Milyen legyen az ember magatartása az anyagi javakkal kapcsolatban? Talán emlékeztethetünk arra, hogy időközben ezt a kérdést alaposan megvizsgálták, mégpedig Konstantin Kosernek, a kisebb testvérek egykori általános főnökének kezdeményezésére (vö. „La pauvreté évangélique”, Lire la Bible 27, Paris, 1971). A bibliai perspektívát össze kell hasonlítanunk Szent Ferenc víziójával, hogy ezt ellenőrizhessük, árnyalhassuk, esetleg módosíthassuk is, ha szükséges lenne.

Azt is meg kell kérdeznünk, hogyan élhető meg az evangéliumi szegénység ma, a mi társadalmi-gazdasági körülményeink között. Nyilván vannak múltó elemei Ferenc felfogásának a

szegénységről. Már magának a „szegény” szónak a szó szerinti jelentése is más ma, mint a 13. vagy a 19. században, s nem azonos a nyugati országokban és a harmadik világban. Már ez a tény is fölkeltheti kreativitásunkat, fantáziánkat, hogy minden megkésett romantika nélkül hogyan alakíthatunk ki alternatív életformát a bőségi és konzum-társadalmakban. Talán ma könnyebb elérni, mint korábban azt, hogy ne a tulajdonunktól, hanem a munkánkból éljünk, s ne halmozzunk fel tőkét. Viszont talán nehezebbé s talán szükségesebbé vált másokkal megosztani azt, amink van: a nagylelkű ajándékozás az Evangélium szellemében. S hogy az osztozás és ajándékozás ne a gazdagok módjára történjék, együtt is kell élni a szegényekkel, osztozni életükben és munkájukban, akkor is, ha egészen sohasem lehet azonosulni az ő életkörülményeikkel.

6. A ferences szegénység ma nem valósul meg igazán. De feladat marad az egész ferences családnak, nemcsak a testvéreknek, akik ma törekednek újra fölfedezni, hanem mindazoknak, akik valamilyen módon Ferencre hivatkoznak.

A szegénység szóbeli hangoztatása helyett tehát valóságérzetre, szerénységre, alázatra van szükség. Ezáltal talán közelebb juthatunk ahhoz a szegénységhez, amelyet az Evangélium megkíván.

187. A kontemplatív nővérek

1. A ferences család leírásakor azt mondtuk, hogy a kontemplatív nővérközösségek nagyjából jól állnak: tagjaik száma viszonylag magas (kb. 22.000), az összes kontemplatív női szerzetesek egyharmada. De itt is bekövetkezett a számbeli csökkenés, a megtorpanás és az elöregedés, mint minden hagyományos szerzetesközösségben. S itt is föl kell vetni a rendi élet megújításának kérdését. Mennyire igaz a nővérek kapcsolata egymással, mennyire hiteles az imaéletük, mennyire rugalmasak – ami a klauzúra megváltoztatását is kívánja –, hogy az emberekkel kapcsolatba kerüljenek. Ez a megújulás már megkezdődött.

2. Mégis sokan fölvetik, nem kellene-e határozottabban előrelépniük. Nem arról van szó, hogy a kontemplatív apácák új, aktív közösségeket alkossanak, és például munkásnők vagy hitoktatónők legyenek. Hiszen Szent Klára az imádság, a szegénység, a magány, a mindenkivel való barátság evangéliumi útját akarta járni, mélységes kapcsolatban az első renddel. Ha a „kontemplatív élet” azt jelenti, hogy az Evangéliumot Isten és emberek előtt teljes ingyenességben éljük, szabadon az egyházi és társadalmi kötelezettségektől, akkor a klarisszáknak kontemplatív nővéreknek kell maradniuk. Ez az ő hivatásuk. De nem volna-e szükséges, hogy a ma érvényes szabályok és struktúrák, amelyek úgyis változóban vannak, nagyobb mozgásteret hagyjanak nekik? Nem kellene-e átgondolni a klauzúra egész koncepcióját? A klarisszáknál is akadnak kísérletek „kis testvériségek” létrehozására. Sajnos, nemigen biztatják őket ezekre a próbálkozásokra. Nem kellene-e nagyobb megértéssel és bizalommal fogadni ezeket, több eszközt és személyt rendelkezésre bocsátani, nem kellene-e rugalmasabban alkalmazni az egyházi előírásokat? Csak így vezethetnek az új utak új formákhoz. Jobban bízom e nővérközösségek benső dinamikájában és a testvérekhez fűződő kapcsolataikban, semhogy el tudnám képzelni, hogy a fennálló körülmények között kell megrekedniük. A kisebb testvéreknek is feladata az, hogy Klára eredeti szándékát elmélyítsék, és keressék, hogyan lehet azt lefordítani a mai, egészen más világ nyelvére.

3. Az aktív női szerzeteknek kevesebb a szabályuk – ez védelmet, de terhet is jelent. Ezért nagyobb lehetőségük van a megújulásra. Érdekes egyébként, hogy sok aktív társaságban erősen növekszik az érdeklődés a kontemplációra. Keresik a csöndet, az elmélyültebb imádságot, a kötetlenebb formákat. Nincs-e itt olyan hasonlóság, amely a ferences élet sajátos női megformálásához vezethet? Ezek a közösségek is elsősorban egy sajátos létmódra kaptak meghívást, mint az első rend, nem pedig konkrét tevékenységre.

188. Az első rend egysége

1. Az első rend, tehát azok a testvérek, akik a ferences szabályzatot akarják követni, a 16. század óta három különböző és autonóm csoportra oszlik: a ferencesekre, a konventuálisokra és a kapucinusokra. A mostani helyzet már négyszáz éve tart, és nemcsak történelmileg, hanem lelkileg is megalapozott.

Az obszerváns mozgalom a rend spirituális veszteségeire válaszul született a 14. században. A szabályzat eredeti megtartásához akart visszatérni. Ez vezetett 1517-ben a rend első kettészakadásához: így keletkeztek a konventuálisok és az obszervánsok. Az obszervánsok tulajdonképpen sohasem alkottak egységet.

A 16. században különböző reformmozgalmak kezdődtek: az olasz riformatik, a spanyol sarutlanok vagy alkantarénusok, a francia, belga és német rekollektánsok. Bár ezek a csoportok mind bizonyos autonómiát élveztek, és saját szabályzatuk volt, mégis az egyetlen általános főnök vezetése alatt állottak. A kapucinusok viszont, akik szintén a 16. században jöttek létre, más úton haladtak. Kezdetől fogva teljes autonómiát élveztek, és így a ferences rend harmadik ágát alkották. A szakadás és az evvel együtt járó negatív jelenségek ellenére a történelem ítélete pozitív: ezek a reformok jelzik a rend életerejét, képességét az újrakezdesre és az alkalmazkodásra. Mindhárom csoport a lelki életnek számos gyümölcsét termelte és bámulatos műveket alkotott.

2. De hogyan áll ma a helyzet? Mindegyik ág autonómiát élvez, és saját általános főnöke vezetése alatt áll, aki „törvényes utódja Szent Ferencnek”. Az egyes ágakhoz tartozó provinciák sok helyen egymás mellett működnek. Minden ágnek megvan a saját családi lelkülete, történelmileg kialakult hagyományai, amelyek a múltban igen gyakran szemben állottak egymással. Az eltérő ruházattól eltekintve – amelyet egyre kevésbé hordanak – különbözőek az emberi érzékenységek, aszerint, hogy valaki konventuális, kapucinus vagy pedig ferences.

Ami a legtöbbeknek feltűnik, az a tény, hogy ha a nevektől és a struktúráktól eltekintünk, a három rend annyira hasonlított egymáshoz, hogy manapság csaknem az azonosságukról beszélhetünk. Mindnyájan ugyanarra a szabályzatra hivatkoznak, ugyanaz a megújulás ösztönzi őket, azonos a lelki alapmagatartásuk, ugyanolyan problémákkal és nehézségekkel kell szembenézniük. Azokban a pontokban, amelyekben valaha az egyes csoportok elkülönültek, majd elszakadtak egymástól – a szegénységben, a remetesség utáni vágyban –, ma már nehéz, majdnem lehetetlen különbségeket észrevenni. Ezt lehet sajnálni, de a tény fennáll s alig vonható kétségbe. Ehhez járul még, hogy a testvérek és az előjárók között minden szinten növekszik az együttműködés. Különbségtétel nélkül kikérik mindegyik ág szakértőinek tanácsát. Némelyik országban még a novíciátus is közös. A provinciálisok és a generálisok rendszeresen találkoznak, és közös leveleket és utasításokat adnak ki. A közeledés és az egység szelleme mindenütt érezhető.

Meg kell-e maradnunk a testvéries szavaknál, öleléseknél, együttműködésnél? Nem érthetetlen-e a kívülálló számára, ha jogilag különállóak maradunk? Hogyan lehet megértetni a fiatalokkal, hogyan lehet igazolni a szakadást, ha nem úgy, hogy ez a múlthoz tartozik, s ma már nem időszerű, hogy csak formálisak a különbségek? Egy körkérdés szerint a testvérek többsége azt kívánja, vagy legalábbis elkerülhetetlennek tartja, hogy a három ág unióra lépjen.

Nem arra gondolok, hogy vonjuk össze az adminisztrációkat. Ez több problémát okozna, mint megoldana. Nem volna szerencsés több mint 35.000 embert egyetlen tömegbe összeolvasztani. Elhanyagolnák a különböző lelkületeket, elnyomnák a kisebbségeket, mindent uniformizálnának. Ezért inkább föderációban kellene gondolkodni, legalábbis első lépésként. Az obszervánsok ehhez hozzáadhatják 400 éven át bevált hagyományukat. Legyen egyetlen általános főnök (akit például mindig másik ágból választhatnának), egyetlen egységes név (az, amelyet a szabályzat ad), egyetlen káptalan, amelyben a különböző ágak mindegyik provinciálisa jelen van. Bizonyos intézményes feladatokat, például a fiatalok nevelését, közösen

lehetne végezni. De mindegyik ág autonóm maradhatna, saját adminisztrációval, konstitúcióval, provinciákkal.

Talán utópia ez a javaslat. De a mostani állapotot örökre tudomásul kell-e vennünk, anélkül, hogy a továbbfejlődésről gondolkodnánk? Nem olyan állapotot rögzítünk-e ezzel, amelynek ma már semmi értelme sincsen? Mi, ferencesek is arra kaptunk felszólítást, hogy az egység iránti egyetemes vágyunk helyet adjunk a körünkben.

3. Már említettük, hogy a klarisszák Szent Klára szabályzatát végső alapjuknak tartják, s hogy az aktív női közösségek közös szabályzat kidolgozásán munkálkodnak. Szent Ferenc 800. születésnapja arra ösztökélhetné a ferences családot, hogy törekedjék szervezettebb egységre.

189. A ferences világi rend

1. Körülbelül egymillió ember kötődik a harmadrendhez, illetve a ferences világi rendhez. Ezt a számot bizonyára semmilyen egyházi csoportosulásé nem haladja meg.

Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk, akkor a helyzet nem ilyen nagyszerű. Egyrészt a becsléseken alapuló statisztikák szerint a tagok létszáma negyven év alatt négymillióról egyre zuhant. Ez igen nyugtalanító! Másrészt azelőtt minden életkorhoz tartozó emberek tagjai voltak a harmadrendnek. Ma viszont a legnagyobb részük igen idős. Nyilván nem hiányzanak ma sem az eleven és dinamikus személyiségek és – itt-ott – az ifjúsági csoportok. De a tagok többségéhez képest elenyészően kevesen vannak.

2. Ehhez a tényhez aligha kell bármit is hozzáfűzni. Az időseknek éppen úgy joguk van a ferences lelkiség szerint élni, mint a fiataloknak. Mégis elgondolkodtató, hogy az az életforma, amelyet harmadrendnek vagy ferences világi rendnek nevezünk, nem vonzó többé a fiataloknak.

Mi az oka ennek? Nem kétséges, hogy a harmadrendiek nagy kiterjedésük idején nemigen voltak többek, mint jámbor társulat vagy bizonyos ájtatossági formák követői. Előírt imádságokat kellett elvégezniük, búcsúkat nyerhettek, saját ünnepeik voltak, skapulárét hordtak. Ez lényegesen fontosabb volt, mint az elszánt törekvés és erőfeszítés arra, hogy lehatoljanak az Evangélium gyökeréig, és fölfedezzenek egy sajátos életformát a világ számára. Saját lelki üdvösségük biztosítása és a kiüresedő jámborkodás megbénították az Evangélium erejét, megakadályozták annak a lelki fiatalságnak kialakulását, amely minden életkorban lehetséges. Nem folytatom ezt a leírást, mert könnyen karikatúrává torzulhat. A tény azonban fennáll, hogy a régi stílus elavult, és új formákat kell találni. Stíluson itt nemcsak bizonyos magatartásformákat értek, hanem azt a benső dinamikát, amely a lelki gyökerekből származik, amint ezt könyvünk első része leírta. Akkor ez az „áttekinthetetlen sokaság”, ha jóval kisebbé válik is, fontos, bár csöndes szerepet fog játszani az egyházban és a társadalomban. Kovásszá lesz, amely mozgásba hozhatja és átalakíthatja a világot Szent Ferenc szellemében.

190. Zárszó

1. E harmadik rész olvasójában az a benyomás támadhat, hogy túlságosan Szent Ferencre és az ő lelki családjára koncentrált. Valójában azonban az a dinamika foglalkoztatott, amellyel Ferenc ma jelen van. Más szavakkal: az ma a kérdés, hogy Ferenc evangéliumi üzenetét ma is hirdetik-e, és eljut-e korunk emberéhez.

2. Assisi Szent Ferenc igazi jelenléte nem születhet meg csupán a történelmi kutatásból, még akkor sem, ha eredményei minden részletükben helyesek. Az sem elég, hogy életprogramját szabatosan és helyesen bemutassuk. Ferenc ezáltal még nem lesz automatikusan eleven közöttünk. Az sem használ, ha tíz- vagy százezer testvérre, szerzetesre és laikusra mutathatunk rá, ha nem járja át őket a ferences lendület és az Evangélium átalakító ereje – hiszen egyedül ez a fontos.

Az elméleti és gyakorlati feltételek adottak egy új lendülethez. Ferenc életprogramját könyvünk első része rendkívül hűen feltárta. Ráadásul ez az életprogram olyan páratlan személyiséghez kötődik, aki természetesen fölébreszti az emberek rokonszenvét. Nincs még egy olyan mozgalom az egyházban, amely annyi szimpatizánst gyűjtött volna maga köré, amelynek akkora volna az „öröksége”. Más csoportosulások talán minőségibbek vagy szigorúbbak, de a ferences mozgalom mindenütt rokonszenvre talál. Honnan hát ez a szélcsend, ez a szünet, a ferences szellemnek ez a nyilvánvaló hiánya az egyházban és a világban?

Volt-e valaha is akkora várakozás, akkora igény egy igazibb evangéliumi lelkületre, Isten megtapasztalására, az emberi testvériességre, a szolgálat szellemére, a gyöngédségre, a szegénységre és az osztozásra, a barátságra és az öröme? A ferencesek mindezt meg tudták adni a világnak. De csak az tud ilyen értékeket közvetíteni, aki maga is átélte azokat.

3. Élete vége felé Ferenc új kezdetre hívta meg testvéreit. „El akarjuk kezdeni, mert eddig keveset tettünk, szinte semmit sem” (1 Cel 103). A ferences hivatás: felszólítás mindig új erőfeszítésre, új kezdetre – olyan hivatás, amely Ferenc szerint abban áll, hogy soká és türelmesen („kitartás”) élni az igaz hitben és az evangéliumi megtérésben (I Reg 23).

Ezért, mint már annyiszor hosszú történelmünk folyamán, virrasztanunk kell, s elvállalunk ezt a feladatot. El akarjuk kötelezni magunkat annak az életnek, amely az Isten eljövételének Örömhírét hirdeti a világnak. Ehhez újra meg kell hallanunk azt, amit Ferenc mond.

Élete végén a rendhez írt levelében ismét összefoglalja tanítását:

„Halljátok meg, az Úrnak fiai, testvéreim,
s fogadjátok fületekbe szavaimat.
Nyissátok meg szívetek fülét,
és engedelmeskedjétek az Istenfia szavának.
Őrizzétek szívetekben parancsait,
és teljesítsétek tanácsait tökéletes hűségben.
Dicsérjétek őt, hiszen jó,
dicsőítsétek meg tevékenységetekben.
Azért küldött benneteket a világba,
hogy szóval és tettel
tanúságot tegyetek üzenetére,
s mindenkinek tudtára adjátok,
hogy senki sem mindenható rajta kívül.”

Az embernek tehát először hallgatnia kell, nem Ferencre, hanem az Istenfiának szavára. Az odafigyelés és az engedelmisség egymással fölcserélhető szavak. Szó szerinti jelentésük ugyanaz. Istent és az Ő Evangéliumát kell meghallanunk. Az így értett meghallgatás és az így megélt engedelmisség aztán tanúságtétellé, hirdetéssé lesz. Tetteinkkel, szavunkkal és cselekedetünkkel Isten jóságára, nagyságára és mindenhatóságára mutatunk rá, s arra, hogy Ő szabadon rendelkezik az egész világgal. Ez az a küldetés, amelyre Isten Ferencet, az ő testvéreit és mai utódait a világba küldte: mondják el a világnak, milyen hatalmas és gyöngéd Ő az emberekhez.

Ferencnek és utódainak jelenléte ma egyetlen hatalmas örömujjongás: Isten jó és hatalmas az emberek között. Új világ építését kezdi el velük.